

Şaşırmak İçin Gezmeniz Gereken 55 Yer

Başar Kurtbayram

**Şaşırmak İçin
Gezmeniz Gereken 55 Yer**

Şıyrıarak İçin Geermeziz Geçerken 35 Yer / Bayar Kurubayram

Her haklı saklıdır.

Bu yapının ayrıncı ya da özet olarak
hiçbir bölümleri, telif hakkı sahibinin
yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

© Bayar Kurubayram, 2011.

Edebiyat: Emirrah Yuralı

Kapak Tasarımı: Temel Üngör

Harf ve Ölçü: Esen Ofset

İkizelli Organize Sarayı Bölgesi Anadolı Bulvarı No:103 34260
K. Çekmece - İstanbul / Türkiye

İkinci Baskı: 2013 Şubat, İstanbul

ISBN: 978-605-89617-1-3

Ücretsiz yayıncılık. Para ile satılmaması.

Bu kitabın 1. ve 2. baskısı: Gazella Turizm A.Ş. ve
Letoçilla Resorts katkılarıyla hazırlanmıştır.

GAZELLA
Turizm

LETOÇILLA
RESORTS

Anne, Babası ve Kardeşleri...

İçindekiler

İçindekiler

Başlarken 07

1. Bölüm:

AFRIKA 12

Botswana 14, Eritre 18, Gana 21, Güney Afrika 23, Lesoto 27,
Mozambik 30, Namibya 33, Nijerya 37, Ruanda 41,
Tanzanya 51, Zanzibar 54, Uganda 60, Zambiya 63.

2. Bölüm:

ASYA 74

Endonezya 76, Güney Kore 81, Malezya 85, Filipinler 89,
Laos 93, Singapur 100, Tayland 102, Macao 103,
Japonya 107, Kamboçya 112, İnan 114, Moğolistan 122,
Suudi Arabistan 129, Vietnam 132, Sri Lanka 136,
Çin-Hong Kong 139.

3. Bölüm:

OKYANUSYA 148

Avustralya 150, Yeni Zelanda 152.

4. Bölüm:

GÜNEY AMERİKA 160

Arjantin 162, Elvador 167, Venezuela 172, Peru 175,
Kolombiya 178, Paraguay 181, Uruguay 185, Bolivya 187,
Şili 189.

5. Bölüm:

KUZAY VE ORTA AMERİKA 196

Amerika Birleşik Devletleri 198, Bahamalar 202, Barbados 204,
Jamaika 208, Guatemala 211, St. Vincent ve Grenadinler 213,
Trinidad ve Tobago 216, Kosta Rika 221, El Salvador 223.

6. Bölüm:

AVRUPA 230

İslanda 232, Finlandiya 237, Andora 240, Norveç 243,
Lihtenştayn 246, İngiltere 248.

7. Bölüm:

Dünyadan Kısa Kısa 260

Teşekkürler 272

Başlarken

"Her şey bitişinde yolculuk ölümler kendindedir."

R. Kamnar

Merhaba Okuyucu,

Şimdi seninde dünyayı turlamaya başlayacağız. Bavalanımız haatt değil mi? Heriki sayfada gördüğün 115 ülkeden kaçınıcı bulduğuna 33 yeni biletler dolacaktır. "Nası oldu da bu kadar çok yeni gezdin?" mi dersen? Anlatayım.

Her şey bir parkıyla başladı.

24 yaşındaydım, para biriktirip Tahran'dan o zamanlar daha yeni yeni yayılmaya başlayan CD'li bir müzik sistemi aldım. CD kalitesinde ses dinlemem ne olduğunu eve gidip girmez dememek istiyordum. Sistemim aramı yaptımın nelerdeki kasek sayıları CD'lerden birini nefis sesle alıp eve getirdim. CD, Los Incas grubunun Güney Amerika parklarından derlediği bir şeydi. Albümde içinde "Titikaka" nakarati geçen parkı nedense heri iyice sarih, tekne tekne dinledim. Bu istemde bir yıl olduğum hepil meşal hatırlayınca heri dünya atlamı kumparı. Peru'daki Titikaka gölüne buldum. Kendimi Titikaka gölü kıyısında bu parkı dinletirken gölünün diğer kenarında, "bir yıl bu parkı aradı dinleyeceğim" dedim.

Sana arıya hayat girdi. Deli bir tempoda çalışmaya ve işinde giderek yükselmeye daha seneler geçti. Bu süreçte 50'den fazla ülkede çalıştım, 5 ülkede yaşadım, peşinlere kaptırdım. Tatillerimde de yeni tükete gittim ama bir türlü Titikaka kıyısına gitmeye fırsat bulamadım. Şarkıyı ilk dinlemem üzerinden 24 sene geçtikten sonra birden Titikaka parkına yerinde dinleme şansımın geldiğine karar verdim. İşlerden izinli erim, bütün eşyalarımı, modelpaketi, kumane kışkılar alıp bir peşinlere alacağımı verdim ve aramda 14 kiloluk bir çantayla 10 aylık bir dünya seyahatine çıktım. Yol çok ama çok keyifliydi. 10 ay, önce 12 ay sonra, sonra 13, 14, sonra 15. Pasaportuzalaki son sayfayı da birinciler rocharam 10 ay sonunda 40 ülke daha gezmiş olarak Türkiye'ye döndüm.

Kıtap nasıl yazıldı?

Bu kitaptaki yazıları çoğu bu 16 aylık gezimde tıttı. Avrupa ve Afrika yollarına öncelikle parkın parkın gezilerek yazıldı. Sevdiği okuyucu, bu kitap diğerlerinden farklı izlemenin nimesinden yararlanarak yazıldı. Yazdığım her bölüme www.dinmen.com'a yerleştirildi. Yazdığım yazıların

Başlarken

Ber kitabı orijinaline üç yıl önce inceledi. Senin gibi okuyucular arasında yazarlarına yaptılar, "yarasa fazla okuyor", "buraya detay ekler", "bu parça çıkar" dediler, kitabı hangi yönlerini görmeğe bamer verdiler. Okuyucu, şimdi elinde tuttuğun bu sayfalarda çok kişinin önerisi var, tam bir konsültatif çalışma...

Fekî bu kitabı nasıl okunmalı?

Okuyucu, kitabı dilersem sırayla baştan sona doğru oku, dilersem ondan önceyle oku. Gerçi bazı zamanlar kitablara göre gitmekle yeme sat, bölgeleki ülkeleri art arda okuyunca özellikleri daha iyi anlaşılıyor ve daha kolay bağlantı kuruluyor.

Kitabı okumadan diğer bir yolu da sevdiğin konuya göre bazı seçerek sırayla okumak. Senin için birkaç tane önerisi derledim.

En iyi romanlar için

Yerleşme, Canimra Bölgen

Belirya, Salar de Uyuni

Arjantin, Pedro Moreno Barachi, Lidiana, Poerra Madrya, Iguaso Şelaleleri, Salar Pata (yani Güney Amerika'ya geldiğimizde Arjantin fare)

Şili, Atacama Çölü

Peru, Tivikala Gölü, Machu Picchu

Ecuador, Galapagos Adaları

En iyi festivaller için

Ecuador, Easter Yantun (Alfambra Festivali)

Kariboçya, Pınarı Pınar ve gerideki

Boliveriya, Yagmulara, Ha.Muharemed'in dağıtım yerliğini

Macera için

Boliveriya'da her tür buldu, gülleni her ama gülleni çok yer.

Malaya, Barroo her tür her türlü doğan ve insan insanlarıyla tam gülleni bir yer.

Yeni Zelanda, deheri gülleni bir doğa ve her kimsede uygun konsültasyon imkanı.

Tayland'ın kuzey kıyıları "yeni başlayanlar için Asya" şeklinde, enfes.
Laos'ta Mekong Nehri boyunca tekne yolculuğu.
Venezuela'da Angel Şelalesi'ne teknayla gitmek.

Her şeyden uzaklaşmak için

Bolivya, Salar de Uyuni

Venezuela, Caimán Bölgesi

Avustralya, Persepolis

Laos, tüm ülke arındırılmış ve aceleni olmayan bir yer.

Değişik ve modere indirilmesi zor lezzetler tatmak için

Kamboçya'da humam böceği

Vietnam'da kedi

Endonezya'da tilişi çiğnem kalitesi

Laos'ta gelincik

Güney Kore'de köpek

Japonya'da canlı aburubu

Peru'da kobay faresi

Guatemala'da klasik Maya pembeleşti, solucanlı

Nikarya'da köpek ve maki faresi

Buena'da kertenkele

Geyirmek için

Laos

Endonezya Web Adını

Endonezya Tuba Gölü

Filipinler'in güneyindeki adaları

Arjantin Patagonya

Tayland plajları

Başlarken

En iyi yemekler için

- Singapur
- Hong Kong
- Tokyo
- Arjantin
- Peru

En hızlı gece hayatı için

- Miami, ABD
- Lima, Peru
- Tokyo, Japonya
- Bangkok, Tayland
- Barbados
- Buenos Aires, Arjantin
- Manila, Filipinler

En pahalı ülkeler için

- ABD
- Australya
- Japonya

En ucuz ülkeler için

- Tayland
- Laos
- Filipinler

En iyi jungle trekking için

- Boltoniya, Surinam
- Kuzey Laos
- Malezya Borneo

Hayvanları çok yoksulları görmek için

Tanzanya

Ruanda

Orta Afrika

Malerya, Bonero

Ekvador, Galapagos Adaları

Bu kitabı nasıl okunmalı?

Bu bir turist el kitabı değil. Size gruveğinizi yerleri seçerken ilham verecek bir kaynak. Bu kitapta detaylı tavsiyeler, kalıncaak yer tarifleri, uza uçaık fiyatları heklereydir. İlgileni çeken bir par olduğunda ağıvortin de feritas bir dünya atmanı, başlayın plantamaya.

Şimdi tam zaman

Derin arıdır: Bir çarkı dirdedim, buyandı değil. Tinkokos mehdisi peşne yola çıkırm, onlara ilikeden geçim, yüblerce yeni insarla tanışım, kınıptım, yola peşneçim, keşif aldım, ulam bilmediğim içinde ne olduğum arımadığım şeyleri yiyip, en güzel marmarabada solaklardan, en rahat uçaklarda gidip en dölük kamyonlara otosop çelirim. Her seferinde peşne sevindim ne içimde hissedim. "İyi ki yola çıkıyım, iyi ki" dedim. Okuyucu, ne kadar ulamanı da abduğum derin harem kelimelerle akırtmam kolay değil. Senin de derinden laırı. Peki, senin "Lirikaka" n nerede? Harı ya hep vevleylep dardayım, bir sonraki vevleyle, ambunan borucunam öderimamim, çoğulun heppe gitmemi bekleyen, hep "şimdi tam değil" dediğis? Sevgili okuyucu, alında sen de biliyorsun "şimdi tam zaman", hadi yola.

Başar Karıbayram

İstanbul, Mart 2011

basar.karibayram@gmail.com

www.sireligizacilim.com

1. Bölüm

Afrika

Botsvana
Eritre
Gana
Güney Afrika
Lesoto
Mozambik
Namibya

Nijerya
Ruanda
Tanzanya
Zanzibar
Uganda
Zambiya

Eritrea

Ghana

Nigeria

Kenya

Rwanda

Uganda

Tanzania

Zambia

Zimbabwe

Mozambique

Botswana

Namibia

South Africa

Lesotho

Swaziland

Çölle Suyun Meydan Savaşı: Botswana

"Tıdık miyeytor sizi görmeler ama 20 m' den fazla yaklaşmayın, iyi hoba alırlar. Aslanları görülgürvüde ne yapacağınız ben size söyleyim, şaham sadece yeni doğmuş aslanları yaklaşmayı tercih ederim. Gerçi aslanlar uç da olsalar insanları pek saldırmazlar, etimiz bufaletlere göre iyi değış galiba."

İle sürücüsünde botu iskeleye bağlamadan önce huda bir şekilde adada yürütken yapınımız getirendeki böyle üretildi. Bulandığımız yer, Botswana'nın kuzeyinde Okavango Nehri ile Kalahari Çölü'nün buluşmağına bölge. Okavango Nehri, Angola'nın güneyinde doğduktan sonra, denize ulaşmak için önce Namibya'ya geçiyor, buradan Botswana sınırlarına giriyor. Amacı diğer nehirler gibi denize ulaşmak ama Botswana'da karpata var bir nakip çıkıyor: Kalahari Çölü. Ve o andan itibaren bu ikilinin sürekli ve sonuna mütadelenize tank oluyoruz. Okavango, 1600 km öteden getirdiği otca suyla çöle saldıırken "Seni ne olursa olsun geçeceğim," diyor ama Kalahari takin "Biz kimleri gördük, hadi sen de deniz bekalan," deromize bekliyoce.

Kalahari Çölü'yle Okavango Nehri'nin görkemli meydan savaşı herian Botswana'nın kuzeyinde başlıyor ve nerede kimin kazandığı belli olmadan, nehir 15.000 km²'lik bir alana yayılıyor. kimi yerler su içinde, kimi yerler çöl, kimi yerlere baraklık. Nehir, Kalahari'yi geçmek için her yolu deniyor ama nafile son gülen Kalahari oluyor. Koskoca Okavango Nehri denize ulaşmadan kararını içinde yok oluyor. İşte suyun çölle savaşı kaybettığı bu ügünç bölgenin adı Okavango Deltaı. Okavango Nehri'nin denize basiret yolculuğı burada sıra miyor fakat hara rağmen su çöle kaybolurken hayar vermeye devam ediyor. Delta'da mevsimlere göre fil, bufalet, suaygırı, timsah, yülerce çeşit balık ve kuş, antilop, zebra, sürüfa, aslan, leopar, çita ve çalkallar yaşıyor. Delta'da suyun yüksekliği mevsime (ve Angola'da yağın yağışı) göre değışiklik gösterdiği için herhangı bir yıl yok ve sürekli insan yerleşimine de elverişli değıl. Bu yüzden doğal hayat alabildiğine canlı ve canlılar delrada insanlardan korkmadan raharça dolayabiliyorlar.

Okavango Deltaı'nda karadan ulaşım imkama olmadığından, kampa gitmek için geriye su üstünden ya da uçada olmak üzere iki seçenek kalıyor. Delradaki su yolları mevsimsel değışiklik gösterdiği için her zaman güvenilir değıl ve buran için bölgeyi iyi bilen yerlilerden biriyle dolayınma gerekiyor ama kaybolma riskiniz her durumda var. Delradaki kamplardan birinde yer ayarlıyoruz: kampa varmak için en akolluca seçeneğimizi uçak taktiler. Uçak taktiler, genelde beş kişilik küçük gruplardan oluşuyor ve Okavango Deltaı'nın herian parandaki Moum yehrinden kalkıyorlar. Delradaki her kampın kendi havaalanı var. Havaalanı dediytek de delradaki birilerce

adamlardan birinde otlanın temsilleriyle açılmış dâhilîk bir alanın bulunduğunu. Kalacağımız kampa varınca pilot yalıtında başka açık var mı diye sağa sola iyice bakıyor ve ardından pisre hayvan olup olmadığını da kontrol ediyor; sonra aşağı otlara indiriyor.

Deltran içinlerine inşaat malzemesi taşınak oldukça zahmetli ve pahalı olduğu için safari kampları mümkün olabileceğince sıyyar hazırlanıyor. Konakların kalması için hazırlanan büyük ve kils çadırları çift kişilik yataklar, banyo, dolaplar ve gerekli diğer eşyalar rahatça sığıyor. Kamplardan en azından herhangi bir çir yok, dolayısıyla hayvanlar her an rahatça koşabilecekleri yere gelebilirler. Gündüzleri kampın içinde kendi başınıza gezmeniz mümkün, ama hava hamselaktan sonra tehlikeli olduğu için kamp yönetimi tek başınıza çadırdan çıkmamanızı söylüyor. İle sürücülere daha önceden haber bırakıyoruz, oralar da vakti gelince sizi alıyorlar. Gece uyarken adında doğanın ne kadar güzelliği olabileceğini anlatıyoruz: Yalıtılarda bir yerlerden yağmurun homurdanmaları geliyor, hemen ileride dâhilîk hareket eden geyikler adını olduğuna kökremelerinden anlatıyorlar ve çakallar gecenin bir vakti sanki yatağımızın altında uyanmaya başlıyorlar. Bütün bu sesleri ardi ardına düşünce, neden karantıkra tek başınıza kampı içinde hile dâhilîkmanız gerektiğini anlatıyoruz.

Kaldığımız kamp, baraklık üzerindeki bir adamlara kızıdır. Gözlemek istediğimiz doğal yapıları, sudaki canlıları saymazsak, çığı da bizimki gibi küçük adalarda. Sabahleyin ile sürücülerle birlikte botumusa binip yola çıkıyoruz. İle sürücülerde dâhilîklerdeki üç gün boyunca sıyyar edeceğimiz beş adanın özelliklerini anlattıktan sonra hayvanlara yaklaşıp ne yapılabileceğini hakkında genel kuralları bildiriyor. Aklında en fazla kâlan adalarına yaklaşacakmış eğer, ilaki tek olanlarına tercih etmemiz gerektiğiydi! Tok olduğuna nasıl anlayacağım, otl... Üzerinde silah namına bir çaka bile taşımayan ile sürücülerinin elinde yalnızca suun bir sipa var. Gördüğümüz diğer safari kamplarında ile sürücülerinin beşinin silahlı olduklarını gördüğünden dâhilîk yapıp için silah taşımamız soruyorum ve aldığı cevap beni tatmin ediyor: "Silah orası taşıyan aptal yapıyor. Silahına güvenip hayvanlara gerektiğinden fazla yaklaşıyor, hayvan sana saldırmaz da ama yakınsan tek kuzunluk hakkın var. Bu durumda ya sen ya da hayvan ölür. Halbuki silahın olmayınca hayvanlara her ikimizin de kendini güvende hissedeceği mesafeden fazla yaklaşmıyoruz."

Hayvanları göreceğimizi tahmin ettiğimiz adalarda bona koyaya çekip yürüyoruz. Vahşi hayvanları görür görünür hemen fotoğraf makinelerine sarılıyor, görmediğimizi noktada hemen yandaki adaya botla geçiriyoruz. Adaların her biri kâri değil, bazı bölgeler sig baraklık. Baraklıktan gelince ayaklarımızı çıkartıp paçaları sıyyar suya dâhilîkten başka gururuz yok; sudan çıkışımızda da bu sefer ayaklarımızı temizleme jantımız yok çünkü ayaklarda hemen gipiliyor ve yola devam ediliyor. Ayaklarda çıkartma-gymne için ayrı gün içinde beş kez yapınca ayaklarımızın içi alından daha pis hale geliyor. Ben de pes ediyorum, bir daha da baraklık geçerken ayakları çıkartmak yok.

Afrika

Kar topu oynar mıdır?

Hayvanlar dünyasında kendi bedenine bölgeni koruman, yiyeceğin devamlılığı ve dolayısıyla yaşam için çok önemli. Bölgesini korumak için düşünce devşiren aslan, leopar, arslan, balaban gibi hayvanlar hepimiz bölgesellerden görmüşüzdür. Anında bu bölgeni korur. güdüsü her biri tüm memelilerde var ve boğkalarının kendi bölgesine girmesini engellemek için bir şekilde kendi bölgelerini idrar ve dışkılarıyla işçerliyorlar. Okavango Delta'sında kuru alanın az ve hayvan nüfusunun yoğun olmasından dolayı aslanlarda yürümek biraz dikkat isteyen çabuk bütün hayvanlar dar bir alanı üst üste işçerliyorlar! Hele delhadaki fil nüfus yoğunluğunun dünyanın en yüksek olduğunu ve bir filin günde sekiz kilo kadar dışkı yapıpığını göz önüne aldığımızda, delhadaki aslanlarda yürürken aslanlarının hep dikkat etmelerini gerektiği ortaya çıkıyor.

İz sürütürken bölgedeki yerel kabilelerden birinin memelisi ve hayvanların benekliği izlere, işçerlere' bakarak aşırıca bir doğrulukla hayvanın cinsini, yaşını, cinsiyetini, en son ne zaman yemek yediğini, en son ne zaman su içtiğini, hamile olup olmadığını ve oradan ne kadar zaman önce geçtiğini söyleyiyor. Ona sadece görmek istediğini hayvanları söylemeniz yeterli; izlere bakarak sizi kısa zamanda onun yakınına götürebiliyor. İz sürütürken bel yavrulu bir fil sürüsünün izini sürerken, yerde bel miktarında bulunan dışkılardan başına çökek, sonra elini fil dışkılarına daldırıp bir parça koparıp ve sondu!

"Sizin geldiğinizde yerde kar var mı?"

"Evet biraz yağar."

"Ben bir çanak kar görmüştüm, izlere izlediğinizde gördüm. Kar yağınca çanaklar kar topu oynarlar, değil mi?"

"Evet, en azık bir kar yağınca benim kar topu oynarlar."

"Bizim burası sıcak, kar yok. Ama bizim çanaklar da bir süre kar topu oynarlar ve top yağmak için de be türlü kullandılar. Kar topu değil, sıcak topu yani! Ev için sıcakları yaparız, yağayınca çanak yağalıyor!"

Yürütüğün sonunda kampa dönmek için yola çıkıyoruz. Besumuz bağladığımız yere geldiğimizde artık yarıda, en bir üyeli bir fil sürüsünün tam da botun başlı olduğu yerin üstünde yemek yediğini görüyoruz. İz sürücü, eliyle su iççerli yapıyor ve sürüsünün etrafından su kıyısından delayıp bota varacağını işçerle anlatıyor. Fillemeden olabildiğince uzaklaşıp su kıyısına iniyoruz ve bota buradan ulaşmaya çalışıyoruz. İz sürücü, eliyle çok yavaş hareket etmemizi gerektiğine işaret ediyor. Ama çok geç! Yanında yavaşlıkla beklenmekte olan bir anne fil, bizi fark olup yavaşlığını korumak güdüsüyle üzerimize geliyor. Fil ini gövdesine rağmen çok hızlı ve belki de arada ağaçlar olmasa şı anda parımlıyordu. Ağaçların arkasında biraz bekleyip başka boylara varmak için bir yol bulmak istiyorduk ama anne filin

Dünyanın En İyi Kahvesi Art Deco Tarzında: Eritre

Kahve içen misafiriniz sevgili okuyucu? Evet mi? İyi. Peki, daha iyi kahve içmeye meraklı mısınız? Eğer öyleyse şuralısınız. Bugün size dünyanın en iyi espresso'larını içebileceğiniz yeni tarif edeceğim. Hem de dünyanın art deco mimarisinin başkentinde -benim imajyonları bile art deco. Uyanıyım, biraz suya bir yurda. Ama o kadar kızur kadı kızında bile olur değil mi?

Gittiğim ülkeler hakkında konuşmam gerektiğinde Eritre için ilk verilen tepki "Eritre ne, o da ne?" sorusudur. Bununla ilgili okuyucuya açıklayayım. Eritre, Kızıl Deniz kıyısında, "Afrika'nın boynuzu" olarak adlandırılan bölgede, yaklaşık 4,5 milyon nüfusa, fakir, dağlık, küçük bir ülke. Yerinizi bulmakta çoğumuzun zorlandığı bu ülkeyi Osmanlılar 1600'lerden 1850'lere kadar yönetmişler ve Eritre bir zamanlar Osmanlı'nın Habeş Eyaleti'nin bir parçasıydı. Osmanlılar'dan sonra Misafirler ve 1885'ten sonra da İtalyanlar bölgeyi ele geçirmişler. İngilizler 1941'de ülkeyi İtalyanlar'dan alması amaçlı İkinci Dünya Savaşı sonrası ülkeyi bırakıp gittiler.

1950'de ülkenin ekonomik durumu iyice kötüleşip açlıktan ölümlerin öne alınmaması için Birleşmiş Milletler geçici olarak Eritre'yi daha iyi durumdaki (ve istekli) Etiyopya'ya bağladı. Etiyopya bu bağlanmaya geçici değil de kalıcı yapmak için kerali idarelerini getirip, yerel halk üzerinde baskı kurmaya başlayınca ortalık kaçırdı. 1960'ların hemen başında Eritre'nin bağımsızlığı için silahlı mücadeleye geçen bir gerilla hareketi oluşmuş ve 1991'e kadar devam etmiş. 1991'de Etiyopya hükümetinin çökmesi sonucu bağımsızlıklarını ilan etmişler ve 30 sene kontrolden iç savaşın sonra 1995'te resmi olarak devletlerini kurmuşlar.

Eritre'nin devlet kurumlarından birine alıyıp sığlamak için birçok kez başkent Asmara'ya gittim. Diğer müşterilerimle anlaşma modellerini uzaktan denetleyip, daha sonra ülkeyi bir kez ziyaret etmek anlaşmanın imzalanması için yeterli oluyordu ama Eritreli müşterilerle normalden çok uzun süren bir süreç yapardım. Her seferinde uzun pazarlıklar, sendik toplarlar ve karşılıklı hırslanmalar sonucu bir şekilde anlaşmaya varırdık. Karşılıklı insanların tecrübeleri işlerin hemen sonuçlanmasını geciktirirdi. En iyisi durumu biraz aşardım. Bugün devlet idareleriyle yücecek markide olan birçok kimsa 30 senelik iç savaş ortamında gerilla ayaklanmaların pötrerelemeden oluyor ve bizim müşterinin tepsi yönetiminin tamamı da tahmin edebileceğiniz gibi eski gerilla liderlerinden oluyor. Pazarlıklar arasında diğer yerlerde hiç rastlanmadığım imzalarla kayıtlarım. Fiyat biraz yücecek mi geldi, "...siz yabancılar böylesine, bir çarşıya giden..."; malın gelmesi

uzun ama sürececek "...yahu ben bu süre içerisinde bir çeltir aldım çeltir..."; proje sübüniz geç mi geldi "...ben 5000 kişiyi 2 günde bütün çölden geçirdim, sen iki kişiyi getiremeyecek misin?". Toplantılar sık sık eskiden değda geçirdikleri zamanları anlatmak üzere kuzuliyordu ama şimdiye kadar gördüğüm en renkli ve en sıcakkenli kişilerden birkaçını Eritre'de buldum. Diyecğim o ki, eski gerilla lideri müşerri mi var, dedim var kasdeçim!

Eritreçilerin yabancılarla güvenmeleri uzun süreyor, ama güveni oosturken son işler sonuza yürüyor. Ama bir buntan birakıp biraz başkara Asmara'ya gözüm ve iyi kahve amyalım.

Eritreçiler

Eritre, Siyah Afrika ile Arap Afrika'nın geçiş noktasında, hem insanların yüzlerinde görmek mümkün: Araplar'dan daha cümler ama siyah değıller, saçlar kıvrık ama tam siyahlar kadar da değıller; yüzleri hem Arap hem Afrika halklarının özelliklerini taşıyor.

Ülkede dokuz ana etnik grup yaşıyor ve enbaşın yatus Hırcıyan yatus Müslüman. Kabilelerin son derece kayıymış olmasından dolayı diğer Afrika ülkelerine kıyasla etnik kasıgular çok az. Eritreçiler bama 30 sene öören sonay amasındaki dayanışmaya bağılyolar. Devlet dairelerinde geçerli iki dil var: Tigrinya (ülkede ki en büyük kabilenin dili) ve İngilizce. Onlarında eğitim ilk önce kendi Tigrinya alfabeleriyle başlıyor ve sonraki yıllarda İngilizce olarak devam ediyor.

Asmara

Asmara, Eritre'nin başkenti. Nüfusunun yaklağık yarım milyon olduğı söyleniyor ama sokakları dolayınca insanlar arar hale geliyorlar. Asmara'ya kuşbakışı bakarsak şehrin üç ayrı bölgeden oluştuğuna görürüz: Eski den İtalyanlar'ın oturduğı, kenarındaki büyük palmiyelecin yürüyene gölge yapığı geniş Hamet-Sernat Caddeleri amasındaki bölge, eskiden yerlilerin oturduğı dar sokak sokakları ve bama hiç yeşillik olmamasıyla dikkesi gelen Nalcä Caddesi civarı ve yeni inşa edilen konutların yer aldığı bölge.

Hamet Caddesi'nin eski isimleri birer onun kimliği hakkında belli ipuçları veriyor: Corso Italia (İtalyanlar'ın otındeyken), National Avenue (İtke İngilizler'in otındeyken), Halile Selassie I (ülke Etiyopya'nın otındeyken). Bu caddede tam anlamıyla Afrika, Arap ve Avrupa kültürlerinin birleştiğı nokta. İtalyanlar'dan kalma sinema, tiyatro, devlet binaları ve apartmanların büyük çoğunluğı olduğı gibi konutmuş. Binaların iyi durumu ve belli bir düzenle ait güzel mimarisi bama "dünyanın Art Deco mimarı merkezi" ünvanını kazandırmış.

Hamet Caddesi, tarındaki sağı solda dükkanlar ve açık hava kafeleri sayesinde her zaman kalabalıkları kendisine çekiyor. Akşamüstü iç çiköğü

Afrika

buradaki kafkelerde yer bulmak gerçekten zor. Dünyada kahvenin ilk içildiği yer olarak Etiyopya gösterilir -ki Etiyopya kahvesi bugün de arınlatıcı iyi kahve çeşitlerinden.

Eritre, Etiyopya'dan tesmi olarak hiçbir şey satın almıyor, ama kahve (kaçak olarak) buradan çıkarıyor. Dünyanın en iyi kahvelerinden birini alır, öncelikle İtalyan kahve hazırlama kütüphanesi koyun, biraz da Arap kahvede oturma geleneğini ekleyin, işte size akşamüstü Asrama kafeleri. Kaldırma sınıfı matanada en önce smokinli garsonun kaplumbağa huyuyla getirdiği damlağınca bayram yaptırın espresso'nuzu yavaş yavaş yudurlarken, akşam işte olduğu üzere caddeye çıkan müşterilerle -işteki gerginliği bir kenara bırakıp- bir yandan havaları sudan kurtulup bir yandan da caddeden geçmeleri seyredersiniz ve bir bakışınızın üstün yorgunluğundan esir kalırsınız. Dünyada nadabileceğiniz en iyi kahve için ya Moderna Caff'ye dalın ya da Sweet Asrama'ya. Her ikisi de akşamüstüleri çok dolu olacaktır. Kahvenin yanında güzel bir tatlı isteniyorsa, damlağın bayram ederken siz de kondi kendiniz kalın.

Ülkede 10.000 kadar Birleşmiş Milletler adacı var, okul ve hastanelerde çalışan yabancı gönüllü sayısına yine o kadar. Böyle olunca yabancılara yönelik mistisizm ve bulur da, geçileyin yapacak bir şeyler de her zaman var. Üstelik Asrama, Afrika'nın diğer şehirlerine kıyasla çok güvenli. Geçenin herhangi bir suari, şehrin herhangi bir yerinde tek başınıza dolaşabilirsiniz, kimse size dırnıp bakmaz bile.

Nakfa Caddesi ve civarı en çok yeşil dar caddeleriyle dikkati çekiyor. Bu bölge İtalyanlar zamanında yerli halkın oturduğu mahalleymiş ve kontrolünün kolay olması için alın olabileceğince küçük tutulmuş. Bugün şehrin serginleri, eski İtalyan mahallesinde oturuyor, orta sınıfın Nakfa Caddesi ve yeni inşa edilen mahallelere dağılımı durumda. Nakfa Caddesi civarında mahalle pazarı dışında pek ilginç bir şey yok. Pazardaya hemen her türlü üründen üzerinde "Amerikan Yardımı" damgası var. Hükümet dışarıdan aldığı hibe yiyecekleri, içeride değişik fiyatları piyasaya atıyor. Bu şekilde hem hükümet biraz kâr ediyor hem de iç piyasadaki üreticilerin ilhas etmesi engelleniyor. Pazarda dolandanken karşına çıkan tek ilginç şey üzerinde İlhan Manuş'ın resminin basılı olduğu Türk Milli Takımı tişörtlerinin satılıyor olmaları oldu. Satıcıyla biraz konuşup Türkiye'den geldiğini söyleyince bizim milli takımdan 5-6 kişiyi hemen saydı... Ey furbal sen nelere kalırsın!

Eritre'nin yönetimi diğer tüm Afrika ülkeleri gibi tek adam huzurundan çekiyor; hükümet sadece bir grubun elinde ve ikinci bir partiye izin yok. Hükümet yolsuzluk yapmıyor ve kalkınmak için her adımı doğru atıyor ama aynı zamanda zaman zaman yolsuzca demokrasi sevdelerini de hoda sürdürüyor. Bunu yaparken "bizim halkımız için demokrasi herde erken" diyor. Umarım Eritre'li bu sözlerini de huzula açarlar da daha çok insan sürprizlerle dolu Eritre'yi görebilir.

Penis Çalmanın Dayanılmaz Hafifliği: Gana

Afrika'da bağımsızlığına ilk ilan eden ülke olan Gana bir çok bakımdan komşusu olan diğer Batı Afrika ülkelerinden daha iyi durumda. Ekonomisi, eğitimi, güvenliği ve demokrasisiyle Afrika'da örnek ülke olarak gösteriliyor ve birçok Batı ülkesi tarafından da destekleniyor. Batı karşı komşularından daha kötü durumda olduğu bazı şeyler de var. Örneğin son yirmi yıl içinde evından fazla kızının linç edilmesiyle son bulan "Biri penisini çaldı!" vakaları. Ama önce şehri bir tanıtalım.

Gana'nın başkenti Akra üç milyondak bir şehirdir. Deniz kıyazını saymazsak diğer Afrika şehirlerine göre oldukça temiz ve düzenli. Deniz kıyazına tam bir çöplük ve paralı olanların yaşadığına uzaya rayonları bir yarı. Orak ayında uyanıktan Akra'da hava akabildiğine boğucu, sıcak ama rahatsızlık boyutunda değil; her şeyden önemlisi bu mevsimde kuzeyden gelen güçlü rüzgarların sürüklediği toz bulutları şehrin üstünü bertonmuş durumda. Harmanın Buzgarları Sahra Çölü'nden kaldırıktan soğuk, Gana'nın kuru mevsimi boyunca üstüne indiriyor. Gana'ya gelişim de Harmanın'ın, uçuk menafesini düşürmesinden dolayı iki gün gecikti.

Akra'ya gelip de üç yeri görmeden geri gitmek olmaz Birinci Hollandalı, Portekiz ve İngiliz sömürgecileri gören Otu Kalesi; ikinci şehirdir merkezindeki Gana'ya bağımsızlığına kavuşmuş Kwame Nkrumah adına dikilen anıt; ve üçüncüsüyle Makola Pazarı. Makola Pazarı'nın en toza baskınması sebebi ederim çünkü üçgün görüşmelerin oldukça fazla olduğu bu yerde daha fazla zaman harcamak isteyeceksiniz. Pazar'ın civarındaysa Afrika'dan tipik görüntüler art arda: trafik sıkışıklığı, dilerler, yol kenarındaki açık hava lokantaları, motosikletler, Harmanın fırsatının ericisiyle renk değiştirmiş kırı binalar, yol kenarında ramiller... Türkiye'de beyaz eşya kampanyalarında toplanan eski buzdolapları ya da TV'ler ne olduğunu merak ediyorsanız söyleyeyim, eski Vestel'ler Gana'ya!... Bir sokak boyunca eski Vestel satan ikinci el eşya satıcıları...

Batı Afrika kültüründe büyüklüğün önemli bir yeri var. Örneğin Gana'nın yakınındaki Togo'da halkın yarısından çoğu, Herin'den önce beşe biri "Hangi dindenim?" sorusuna "Vuda!" (Karaşöyü) olarak cevap vermektedirler. Togo'da kara yerinde kan izleri kaldığında polisin görevlerinden biri bu kanın Karaşöyü'de kullanıldığını engellemektir. Bundan dolayı kalan kan izleri çok olara dek berrinle yakılmaktadır. Her ne kadar Gana nüfusunun çoğunluğu sorulduğu zaman Hristiyan ya da Müslüman olduklarını ifade etmeler de gerekseki inanç biçimleri bakan

Afrika

devam etmektedir.

"Penis çalınma" olayları geleneksel inançların Gana toplumunda hâlen güçlü bir şekilde yaşadığını iyi bir göstergesidir. Genelde bu tür olaylar bir erkeğin birdenbire "Şu adam büyüdü, penisini çaldı" şeklinde ortaya çıkıp halkı galeyana getirmesiyle başlıyor ve büyücinin daha fazla zarar vermesini engellemek isteyen halkın onu yakması ya da döverek öldürmesiyle sona eriyor. Son zamanlarda polisin artık suçlamayı yapan kişiyi hemen tutuklamasıyla, bu olaylar Gana'da daha az görülür olmuştur. Oysa kişiden fazla insanın linç edilmesine yol açan "penis çalma" olaylarının polis kayıtlarında çalınan herhangi bir şeye rastlanmamıştır. Ama penisini çaldığını söyleyenleri ikna etmek hiç de o kadar kolay olmamıştır.

Son olarak six sevgili okuyuculara diyeyim odur ki Gana'ya polisten düğünce utanmaması gerekir.

Cennet ve Cehennem: Güney Afrika

"Güney Afrika harika bir yer" ya da "Hajır cehennemın ta kendisi": "Çok zengin bir ülke" ya da "Hepsi sefil". Cape Town'ı ve safari parklarını görüp gidemler bunları cennet, Johannesburg merkezini görümlerse cehennem sanır. Bu sene yaşadığım Güney Afrika, içinde bütün karşıtlıkları barındıran bir yer. Güney Afrika üzerine binlerce farklı konuda birbirleriyle çıkan on binlerce fikir ileri sürülebilir. Ama herkesin kolayca anlayabileceği bir kaç tane noktadan biri de Güney Afrika'nın şaşırtıcı bir yer olduğudur.

Güney Afrika'da siyahlarla beyazlar birbirlerini mutlakın olduğu kadar gömmeden yaparlar. Hayatları aynı, istekleri aynı ama ülkeleri ayırır. Güney Afrika'yı anlatırken aynı ayırma his de uyulum ve sarıyağıla gidelim.

Siyahlar

Siyahlar size "boss" (patron) ya da "master" (şahip) der ama arkasından "Dochman" (Hollandalı, ağağılayıcı bir sesim) derler.

Birini size yol tarif edecek robotu geçince ikinci sokak dence şaşırmayın. Trafik ışıklarının ismi "robot"tır.

Her sene 13.000 araba, içinde insan varken kağıtla ve yine 11.000 insan cinayete kurban gider.

AIDS'li oranı nüfusun % 20'sidir ve çoğu siyahtır. Ülkenin Cumhuriyetini bey sene boyunca AIDS hastalığının bilimsel sebeplerini reddetmiş, sonra nedense fikrini değiştirmiştir.

Bakine bir kula bilkire olmanın AIDS'i tedavi etdiğine inanırlar, dolayısıyla tedavi vakaları çok yüksektir.

AIDS yüzünden ortaların yaşam süresi erkekler için şu anda 41'dir.

Genel olarak poligamlerdir; ailenin misli babasınındır. Bu yüzden erkekler pek sorumluluk hissetmeden eş değiştiren dururlar.

Etkendirdirler. Mağazaların bir kısmı kiliseye akmaz.

Eğitimsizdirler.

% 40'ının evinde elektrik, % 25'inin evinde su yoktur. Gaz lambası yakar,

Afrika

su taşlar.

Dilenirler, çöktü iş yoktur. Nüfusun % 35'i işsizdir ve bu durum suça teşvik edici bir rol oynar.

Aile bağları çok kuvvetlidir. Aile, akraba, köy, kabile ve diğerleri pekiinde önem arzama göre hareket ederler.

Beyazları sevmesler ama paraları olmadığı için susurlar. Beyazlardan daha sıkıdır.

Diğer kabilelerden olan siyahları da sevmesler, fırsat buldukça hırsız ederler ve olanı soyarlar. Her sene soygun ve cinayetlerde ölen 11.000 kişinin en az % 80'i siyahıdır.

Parası olan siyah diğer siyahları emekten beyazlarla uğraşmaya vakit bulamaz.

Emek çok nemdir, sürtülürler.

Kamyonet arabaları ve tıka bosa dolu minibüsler ama ulaşım araçlarıdır.

Bütün suçların kronik ölülerden gelen göçmen siyahlar tarafından işlendiğini savunurlar.

Bu yıl inatçılar baharında çarlıdır. Bir kimsi helen "sangoma" ya gider (geleneksel doktor) hırsız ibiği tırsıyla korunulmuş imanı emirinden yapılmış ilaçları medet verir.

Her şeye rağmen çok neşelidirler, yüreklerinden gülürsüne kolay kolay eldik olmaz.

En ufak bir maddikere ayağa fırlayıp çok iyi dans ederler.

Beyazlar

Siyahları genelde pek sevmesler ama hırsız söyleyemeler. Ekiiden sahip olduklarını kaybetmişleri için kavgadurlar, söyleyemeler. Daha çok kızıl.

Öğünçtürler.

Büyük yarıda olurlar dağadukeler ve çiftçiler kat katat geçimiler. Yollarda dilenen beyazları görürseniz bunlar çoğunlukta çiftçidir.

İşini kaybeden bir beyazın yeniden iş bulması siyahları kayıran bunlar yüreklerinden neşedeyle imkansıdır. Bunun için hiçbir iş yapmayan beyazları daha kırmazlar.

İpiz kalınlar İngiltere, Dahi ve Avustralya'ya geçerler.

Kendilerini Avrupalı görür, Avrupa'dan gelen her şeye karşı bayraklık kovaler.

Breğin ucuz olmasından kaynaklı sınırlı oranı bir o kadar fazladır. Siyahların ucuz ürettiği hizmetleri beyazlara astronomik fiyatlarla sunarlar ve kasıncıklarla en iyi koşullarda yaşarlar.

Atarokül ve mağdurular. Evlilik için dayak faizleriyle görünürdür.

Güzel ve yeni arabalar alırlar ve bunlara immobilizer, direksiyon kilidi, alarm, vites kilidi ve dışpada bilinen en son teknoloji alarmlarını takarlar; buna rağmen araç çalıncı çıkarırlar. Normal insanlara arabalarını geçirim, polis arabalarında immobilizer, direksiyon kilidi, alarm ve vites kilidi vardır. Polis arabalarının çalınması konusunda tekdirler.

Evlere elektrikli telle çevrilidir ve davarda "silahla cevap verilir" tablosu ilaki aittir.

"Johannesburg şehir merkezine incedim" diyen yabancıya deli gözüyle bakılır, çoğu beyaz hayati boyunca bir kez bile Johannesburg merkezine inmemiştir.

Soyulmak korkusuyla yolda yürüyemeler, geceleri baskın yolda yürümeyi koruyan şifre bile duramazlar. Zaten güvenlik sebebiyle karadilekton sonra koruma şifre durmak koruma sorunu değildir.

Genel

Yolda kaza geçirip polisi çağırmanın gelmeleri en az 45 dakika sürer. Eğer kötü bir mahalle yakınıdaysanız, bu sürede soyular ve vurulabilirsiniz. Ama çeteci araçları için kimseyi ummazsınız gerek kalmadan en fazla 3 dakika içinde olay yerine davrılar.

Bir şey beculursa papılması uzun sürer ama yaparlar.

Türkiye'nin çok bir Nobel ödüllü sayarken onların 6 ödüllü biriken vardır.

Dünya altın stoğunun yarısı buradadır.

Dünyanın ilk büyük elmas madeni Kimberley'dedir.

Dünyanın en büyük elmas çirkezi buradadır.

Resmi dil sayısı bir değil iki değil, tam on birdir.

Beyazlar golf ve rugby'ye siyahlar futbolu yapar.

Afrika

Afrika'nın en iyi altyapısına sahiptirler, öyle ki sadece beyaz mahallelerde değil, yoksullukta kendilerini ABD'de saymamız olasıdır.

Bütün Afrika'ya mal satılır.

Afrika'ya çalışmak isteyen bütün İtalyan şirketler burada ofis açmak zorundadır çünkü her şeyi satıyorlar Afrika'nın en iyi ekonomisi ve altyapısı Güney Afrikada'dır.

İklimi güzeldir, ama her zaman sıcak değildir.

Kıyam ortasında yeni Terörizm ayında Gıdağa girip geliyor di mi? evetlik gece süfr, gündüz yarımlerde doluyor. Akşamın kızıllıkla sonrak gencir ama Güney Afrikalılar'ın çoğu Afrika'da barınan soğuk oluyacağına iman etmişler ve dolayısıyla evlerde kalorifer yoktur -belki elektrik sobası olur.

Zenginleşince sıyahlar da etrafı elektrikli tello çevrili evlere yerleşirler.

Güney Afrika'da yaşadığım bir sene boyunca her hafta en az birinin soyulma, kapılarına ya da yaralarına hikayelerini dinledim.

Dünyanın en zeki ve en mesleği Güney Afrika'da beyaz çifçi olmaktır. Geneldeyi çifçilik basıp soyra ve öldürme vakaları çok yitkendir.

Normalde bir beyaz uyandıktan kendini giyle konar evinin çevresinde elektrikli dikendi mi, telen çevresinde robot kurar sıyah bir beki, evin etrafında demir parmaklıklar, içeride silah taşıma ruhsatına sahip bir güvenlik şirketine bağlı alarm sistemi ve yatak odasının kapısında içeriden kilitleyen demir bir kapı. Bilişiri bir işe yaramaz yine de soyulurlar.

Eğer soyulmayı garanti etmek isterseniz Johannesburg'da Hillbrow'a gitmeniz gerekir. Sıyahların bile gitmeye çekindiği bir mahalledir burası.

İngilizce'yi değişik bir aksanla konuşurlar ve kendilerini ait argoları ilginçtir. Sizi biri bana'ya (başbecer: mangal) çağırır ve dedi ki "China! (Porcelen: arkadaş) Yarın bize bana' chow (köpek: yemek) ermeye gelene. Bizim ev Sanibed Caddesi'ni geçince iki robot (trafik ışığı) sonra ilk sağda. Orde park edilmiş bakkie (kamyonet)'lerin oraya bakak. Gelin tamam mı? 99 (ciddet). Lekker (iyi) olacak".

Bu arada ülkede bütün sayılar soyda Çinli, Hintli, Libmanlı ve Musevi nüfus var. Bu yazıyı da Johannesburg'da çalıştığım şirketin muhasebecisi Hint asıllı Güney Afrikalı'nın sermayesiyle kapıya "Eish (off yaa). Bu ülkeyi sıyahlar bir de beyazlar batırıyor. Yoksa çok güzel bir yer!".

Milli Giysisi Battanije Olan Ülke: Lesoto

Lesoto her taraftan Güney Afrika'yla çevrili olan küçük ve kendi halinde bir krallık. Nüfusu 1,9 milyon ve dereceleri pek bir şey yok, ıssızlık oranı % 50'lik seviyede. En önemli iki gelir kaynakları var. Bunlardan biri Güney Afrika'ya çalışmaya göndendikleri işçiler ve diğeriye ise Nepal ve Tibet'i unutturarak dünyanın en yüksek ülkesi olarak doğa turizmi. En alçak yer denizden 1400 m yukarıda. Yüksek olması sebebiyle iklim, Afrika'ya göre oldukça serin ve belki de saf bu yüzden Lesoto'nun milli giysisi battanije!

Lesoto ekonomik bakımdan olduğu gibi ulaşım bakımından da Güney Afrika'ya bağlı. Ülkeye doğrudan uçmak mümkün değil Johannesburg'dan aktarma yapmanız ya da karadan gitmeniz gerekiyor. Johannesburg'dan Lesoto'ya her 30 minitörle olmak mümkün çünkü oradaki madenlerde yaklaşık 60.000 Lesotolu çalışıyor. Madenlerde fazla günü her ayın son kısmında ve parayı alan garibinçi madencilere ilk yaptıkları iş, başkenti Maseru'ya giden bir minibüse atlayıp, aldişden paraları bitirince kadar işçiler. Maseru, bilenen tarafından "ayın son kısmı" dışında ne zaman isterseniz gidebilirsiniz bir yer olarak tanımlanıyor.

Maseru şehriden daha çok, büyüğe bir kasaba görülmünde. Sokaklarda takım elbiseli, tişörtli insanların yanında battanijeyle dolupular dikkati çekiyor. Ülkeye ilk battanije 1860 yılında lagünder tarafından getirilmiş, o zamana kadar da hayvan derisinden giysiler kullanılıyorymuş ancak battanije Lesoto'ya geldikten sonra halk çok çabuk benimsemiş ve bugün Lesotolular bildiğimiz battanijeyi günlük bir giysi olarak kullanmaya başlamışlar. Hatta büyük Lesotolu tarafından gündelik düde kullanılan bir cümle olarak hayata karşı duruşlarını da sergiliyor: "Battanijeyi ve çakısı olan tek başına yaşayabilir çünkü aklı az kalmaz ve ölmez."

Battanije giymek Lesoto kültürünün vazgeçilmez bir parçası. Sokakta, yolda, öğretilerde, köylerde ve şehirlerde battanijeli insanlara her an rastlayabilirsiniz mümkün. Kral III. Letsie, 1996'daki taç törenine takım elbiseli üniforma giydiği battanijeyle katılmış. Herkesin dolabında normal giysiler için başlık ve özel giysiler için farklı desenlerde battanijeler söz konusu. Yeni evlenen kadınlarda, çocukla kadınlarda battanijeleri ayrı ayrı. Koca battanije eşlik sırasında konu ailesine hediyeye edilecek kadar önemlidir ya da erkekliğe geçişin sembolü olarak annenin annenin özel desenli bir battanije paratılır. Gözlemleneceği gibi Lesotolular için battanije o kadar önemli ki, topaktaki işçileri riler diye naman naman ölümleri bile battanijeyle sonuçlanıyorlar.

Afrika

Böyle bir battaniye piyasamıdırna benim gördüğüm kadınyla en çok Uyaklılar tepeleniyor! Bundan 15 sene kadar önce Güney Afrika'ya gelip iş kurmuş Uyak merkezi doküma firmaları bölgede faaliyet gösteriyorlar. Lesoto ve Güney Afrika mağazalarında rafları İstanbul, Bodrum, Güll vb. markalı battaniyelerle doluyor. Sokakta battaniyeden sonra en fazla rastlanan giysi türü ise tulum ve altına lastik çizme. Tulumlar sadece iki renkte üretiliyor: mavimsi ya da tuzsuz; çizmeleri illaki siyah.

Maseru'dan ayrılıp iki saat uzaklıkta kalacağımız yere, Maleles Lodge'ya doğru yola çıkıyoruz. Yol fena değil ama oldukça virajlı; aralarda polu barajlar var. Bir barajdaki polisler servislerinin gelmediğini ve kendilerini köylere bursok barajınayacağını söyleyorlar; oradan da alıp yolunuza devam ediyoruz. Yolda sohbet rahatlıkla biraz Lesoto'yu anlatıyorlar. Burada yaparmaktan şikayetçiler ve "ülkemizde sadece dağlar ve su var; Türkiye'ye tenceli, oyna nasıl yetişebilirsiniz?" diye soruyorlar. Türkiye'nin nerede olduğunu bile bilmeden paylaşmak istemelerini affıklarına ya da buradaki yaparmadan çok ukalmış olmalarını verip devam ediyoruz!

Maleles Lodge, Lesoto'nun güneybatı ucunda iş ve "sozomho turizm" vahanı. Turizm sahibi Mlek, konaklıpınları yerel halkla olabildiğince fazla karıştırmaya çalışıyor, yerel halkla iş sağlıyor, gelirmenin bir kısmıyla çevre köylere eğitim ve yerel iş sahalarını destekliyor. Bu çalışmaları sayesinde almış olduğu on kadar irili ufuklu teltü, küçük reserveyonda sergileniyor. Basoto midillisi Lesoto'ya haa, dayanıklı ve dağlarda könmeye son derece uygun bir ar cisim. Bir insanın imekte ya da çıkmakta zorluk geçeceği diklikte rağı yollarda, son derece sakın bir şekilde yolculardan ilerlemesiyle tanınıyor. Ar, zemini sağlam olmayan dar patikalarda aşığına yere basıp ille önce hafif bir yeri yüküyor ve yer hareket ettiriyorla yoluna devam ediyor. Yeteri kadar sağlam bulunmadığı yerlerde aşığına kaldırıp başka koyacak bir yer arıyor; emelik de buradan aşığına bir huzla durmaksızın yapıyor.

Basoto midillileriyle bütün gün boyunca yol alıyor, akşama doğru geçiyoruz. Köye varıyoruz. Köy dik bir yamaçtaki tek düdüğe kurulmuş on beş kadar çamur kulübeden oluşuyor. Atları kalacağımız kulübeğe bağlayıp ilerleyerek yamaçtaki çağlayana doğru yola çıkıyoruz. Bütün bir gün ara birmanın verdiği yorganlıktan sonra barajlarını hizmetiyoruz. Bir saat kadar çalılıkta arasında ilerledikten sonra nefesli yatağına inip koyunlarda eğlenerek yürütüyoruz. Sonunda görmek için bu kadar yol geldiğimiz Ribanseng Çağlayana ulaşırız. . Biraz oturup dinlenmek istiyoruz, ama havanın kararmasına bir saatini az kaldığını farkına varıp karalıkta aynı yolu dönmeyin kolay olacağını bildiğimiz için acele birkaç fotoğraf çekip huzula yola çıkıyoruz.

Köyde evler daire şeklinde, penceresiz, çamur ve sarmardan yapılmış 8-10 m'lik kulübelet. Tipik bir aile: anneler (kadınları var), baba ve 6-7 çocuktan oluşuyor. Evlerde herman herman hiç eşya yok, geçileyin herkeza bir battaniye alıp olduğu yere kestiriyor; yatak yok. Evlerin ortasında bulunan ocakta yemeklerini yapıyorlar ancak yemek zamanı içeride güne girel görmüyor, evi havalandırmayın tek yolu kapıyı açmak çünkü buca diye bir şey yok.

Aynı ocağı geceleri bu sefer ısıtmak için yakıp öyle yatıyorlar -ancak gaz solutlennmesinden nasıl korandıklarını bilemiyordum! Köylülerin ata yemeği "jap" adını verdikleri bir çeşit mısır ekmeği: Mısır ununa biraz su, tuz ve (varsa) yağ katıp yapıyorlar. Sonra bunu kalıvalı ve alçak yemeğinde yiyorlar. Bizim kaldığımız köyün civarında mısır dışında ekili sebze-meyve göremedik; varsa pakota mısır! Sadece mısurla beslenen bir neçil ne kadar sağlıklı olabilir?

Köyün etrafı tamamen dağlık ve dağlar gün ışığını erken kesiyor. Hava saat alında tamamen kararmış oluyor. Biz de diğer köylüler gibi, rehberimizin de yardımıyla yer ocağında yiyecek bir şeyler hazırlıyoruz. Rehberimizin kalacağı kalübede ne yatak ne banyoya hiçbir şey yok; kapkara bir oda. "Gece uylımız mısın?" sorusuna: "Ata zane gelmesin diye cıvırla arıta anaına koyduğumuz keçe çok azacak tutar, birazdan atan üstünden alacağım ota" diye ve memnunklanmamamaı söylüyor. İyice yorulmuşuz, uyku vahimliklerimiz ağıp yayıyoruz. Köyde hemen herkes yarmış, ırkıdaki insanların sesleri dışında hiç ses yok. Saate bakıyorum henüz yedi beçük. Eh, çok geç olmuşt, yatıyoruz!

Obrigado*, Maputo!: Mozambik

Afrika'nın güneydoğu ucunda kıyı boyunca yayılmış olan Mozambik, uzun sahilleri, deniz ürünleri, dalış noktaları ve oruç sonradan fiyada süren iç savaş sonrası demokrasize yaptığı yarımsık geçişle tanınıyor. Ülke eskiden Ummanlı tacirlerin en fazla ticaret yaptıkları yerlerden biriymiş -öyle ki Mozambik imarın bölgesindeki bir adayı bu haline getiren ve bölgedeki ticareti hakimiyeti altına alan Mima Bin Beg adlı tüccarın geldiği söyleniyor. Ülkede en sık konuşulan dil Portekiz'in eski sömürgesi oblağı için Portekizce ve yine Arap ve Afrika dillerininin bir karışımı olan Swahili'ye ülkenin ikinci dili. Başkent Maputo, Mozambik'in en iyi alışverişine sahip yeri olsa da her an yıkılacak gibi duran bakımsız binalarla ve bel çukuru caddelerle dolu. Ülkenin ekonomisi iyi olmasığı ve her şey bir sapaqlanma sürecinde oblağı için çevre bakımsız, caddeleler çöp ve dükenci dolu.

Bugün şehinde iyi bir yürüyüş yapacağız. Avenida da Marginal, Maputo'nun merkezinden 20 km kuzeye uzanan, kırmızı paralel bir cadde. Şehir doğru yürümeye bu caddeinin ortasından yarı havalama kavşağından başlıyoruz. Sahilinde deniz, şehre doğru gidipörüz; kırmızıda ilk olarak karayınca balık lokantaları çıkıyor. Biraz ileride Holiday Inn Oteli, sabihin 300 m'ini kapamağ ama denizdeki kumsal yine de herkeze açık; işportacılar güneşlenmekte olan otel müşterilerini rahatsız etmekte meğguller. On dakika daha yürüyünce mayın parlaması sonucu salak kalınmış kimselelerin ürettiği el sanatlarının oblağı bir mağazaya varıyoruz. Mozambik'te iç savaş sırasında düşeren mayınlar bugün hâlâ can almaya devam ediyor. Özellikle Mozambik'in çok büyük bir kısmının su altında kaldığı 2000 yılındaki sel felaketi sonucu mayınlar bağlı can kayıpları artmış çünkü selde biriktiren per değıştiren mayınlar suyun üzerine basılarak ulaşılmıyordu!

Biraz daha ötede Maputo Denizcilik Kulübü var. Deniz kenarında büyükle bir lokanta ve ufakık yarı limanında elliden fazla yelkenli ve koca dikkacimini çekiyor. Denizeyle tek bir tekne bile yok, öğle saatında kimse denize çıkmak istemiyor anlaşılan. Yat kulübünden şehre kadar yürüyüşümüzde aralara serpilmiş çay ve hıra bahçelerini, balık tuzunları, banklarda tembellik edenleri geçiyoruz. Şehrin girişinde Robert Mugabe Meydanı'na gelmeden su önce kuzeydeki anapollar köprülelele birleşiyor. Sahilde tek rük turist dışında pek Maputo yok. Bölge, suuz oblağı için hırsızların en favori çıkışma mekanı. Geçtiğimiz sahil yolu güvenli değil, denizeyle takıyla dönmek gerek.

Şehir merkezinin girişindeki Avenida 25 de Setembro'da yirmi dakika kadar ilerledikten sonra sadece cumartesi günü açılan ve yerel el sanatlarının serildiği Praça 25 de Julho Meydanı'nda biraz solaklanıyoruz. Burası tam

* Obrigado : Portekizce "Teşekkürler"

bir cümbüş. Satıcılar yaptıkları basitleri, arpeleri ve bazı tabaka işlerini ağızları ile yapıyorlar, hepsi düğünlerde kullanılıyor ve herkes size bir şeyler satmak için etrafınızda pervana. Her market gibi varlığını yapıp bediyelik eşyaları çantalarına atıyorlar -fiyatlara diyor. El sanatları pazarını terk edip caddeye dönüyorlar, iki sokak ötedeki "Mercado Central" (Merkez Pazar)ın dış yüzü ilginçti çekiyor -kolonyal dönemele yapıldığı çok açık. Pazarın yarısı kapalı alanda. İçeride her türlü baharat, kurutulmuş balık, tırmak eti, gipsi, kuraya bağli sebze ve meyveler satılıyor. Mozambik'in önemli üç ilağ (ilirdir) var: kaju fıstığı, kızılcık ve peri-peri adındaki acı baharat.

Pazarın karideslere özel bir bölümü ayrılmış. Nasıl aydınlatılmış? Çeşitli sınırlar yok: 1-3 cm'lik bildiğimiz karidesler, 15-20 cm'lik kaplan karidesi kadar her boy, her cins karides Mozambik sularından çıkıyor. Önemli de 20 cm'lik kaplan karidesler günlük uçurlarla Avrupa'da lüks restoranlarda müşterilere gösteriliyor için yola çıkıyor. Peri-peri, puluk kurumu tırmaklı, bir parmak boğumu büyüklüğünde bir acı biber cinsi. Yedigünlerde, benim durumumdaki gibi, önce dişleklarnızda kesin bir acı bağılıyor, oradan yanıklarnıza ve yeteri kadar yediyseniz en son yetmek burununu kadar ulaşıyor ama en önemli acı kolay kolay geçmiyor!

Merkez Pazar'ın arkasındaki sokak, bayramlarda bizim Eminönü Meydanı gibi... Satıcılar kalbine yazılmış yürüyecek yer burunlarımız ve aktırma gelebilecek her türlü mal da tezgahlarında: plastik ayakbağlar, çoraplar, küçük radyolar, battaniye, yastık kumaşlarınca dağıtılmış ikinci el giysiler (gelmiş ülkelerden yardım amacıyla toplanan kullanılan giysiler her zaman bedava dağıtılmıyor), mason parçaları, çalı eti (perle adıyla bush-meat'in tipik avlanma jeldi: çalılar çember şeklinde arpa verilir, arpaın koğan hayvanlar bir çekilde öldürülür ve bush-meat, çalı eti olarak satılır), ilağ niyetine biki kökleri vs.

Buradan Praça de Independencia'ya geliyoruz -hazır pazar gitmeye başlamışken meydanadaki halk pazarına bakmadan olmas. Burada az önce gördüğümüz merkez pazarın daha sulu olanı. Tezgahlar arızına 3-4 sarıyalıya bir buzdolabı atan başlanmış bir satışına, neredeyse her on sargalıya bir buhane diyorlar. Domates, balık ve ayakbağların hemen yanında çalılık yitiler dikler çekiyor. Mozambik'in sırpaparı iç savaşta yok olduğu için uluam çok yavaş ve ülkede frigeçifik kamyon yok gibi bir şey. Feki Mozambik'in sıcak havasında eller bezulmeden nasıl taşıyor? Çeşitli basit, hayvanlar canlı taşıyor ve canlı satıyor. Halk pazarından çıkıp hemen sola dönünce bu kez tavuk pazarına giriyorum. Pazarın adına yakaş birimde tavucların başka bir şey yok, hemen çıkalım ve aynı huzla katedrali geçip "Demir Ev'e" girelim. "Demir Ev" tamamen çelikten yapılmış güzel bir bina. Bina, 1892 yılında ünlü mühendis Eiffel (Eyfel) tarafından yapılmış. Hangi Eyfel demeyim sevdiği okuyucu, bildiğimiz Eyfel. Hami ya Paris'teki Eyfel Kulesi'ni yapan kişi. Bu sefer de Paris'te neye, Mozambik'te neye diye sormakla değil mi sevdiği okuyucu. Halkınca çirkin Eyfel, Mozambik'e hiç gelmemiş ama Mozambik Valisi'nin evi olması için umutlanan yapıyı prefabrik olarak tamamlayıp monte edilmesi için buraya göndermiş. Ev, Maputo'ya kurulmuş ama Afrika'nın sıcak güneşi altında çelik bir kutuda

Afrika

yaşama fikri Vali'yi pek açmamış olsa gerek Vali, Eyfel'in bu eserini devletin "sıcaklığa dayanıklı" kurumlarının kullanımına tabii etmiş. Binanın bağışıklık ekollerine Mozambik Milli Kültür Müdürlüğü, Eyfel'in tasarladığı bir tur görmek isterim, ama uzaya gidemem diyorumuz ve İzmirli'yuzuz içiniz kolay: İzmir Konak İskelesi de Eyfel'in imzasına tapıyor.

Jardim Tundana Botanik Bahçesi'nin kapısından içeriye gireriz. Açıkta duran yapılar için bir şeyler alırken bir minibüs konvoyu kornalar çalarak geliyor: düğün alay. Gelin ve damat önümüzden geçip giderken, parklar söyleyip dans ediyorlar. Sonra yeni minibüsler geliyor, yeni damat-geliner önümüzden geçiyor. Bir parkın bir şekilde bulamamış düğün alay odakilerden biri damata açıklıyor: "Bizim kabüde evlilik töreni sabah erkenden başlar, gelini evden alırsın, sonra kiliseye evlenmeye gidersin. Bu bitince belediyece resmi olarak imza atarsın, sonra açık havada bir yere gelir parklar söyleyiriz - ki sen şu anda bunu görüyorsunuz. Şarkılar bitince yemek yersin, gelin ve damat tarafı birbirlerine hediyeler verirler. Hediyeler fakat bitince hep beraber bira içeriz. Ertesi sabah aydınca tekrar eğlenmeye geliriz." Aradıkları bütün düğünler bu törenin uydurduğu için düğün alayları aynı anda şehir merkezindeki tek hükümlü peşil alana varmaya başlarlar. Botanik bahçesi iyice kalabalıklaşır. Oturdukumuz yerden, ağaçlar için verdiğimiz, parklar söyleyip dans eden dört ayrı grubu görüyoruz. Derken gerideki ağaçların arasından görmediğimiz başka düğün gruplarının da sesleri gelmeye başlıyor. Hava kararmaya yüz tutuyor ama parklar hiç aydınlanmıyor: Sekiz ayrı düğün alayının aynı anda söylediği Afrika şarkılarını dinleyip, düğün gruplarının dans etmesini seyrediyoruz; hem gözler hem kulaklar için çok renkli, mahşerim bir gösteri bu. Güzel geçen günün sonunda Maputo bize sunulmaması için bir anı hediyeye ediyor. Obrigada, Maputo! Muito obrigada!*

* Mafico Orijinalı - Portekizce "Çok Teşekkürler"

İnsana Haddini Bildiren Ülke: Namibya

"Kuzuluğu ne zaman vartı?"

"E tamam işte."

"Yani kasabamız varlıktan diyorlar."

"Tamam işte... Benim merkez."

300 km'den beri yoldayız, önümüzde ne bir kasaba ne de bir köy çıktı. Yol tamamen toprak, karşımızda tek tük gelen birkaç 4x4'ten başka araçla karşılaşmadık. Bayağı bir arıcıyoruz, hemen haritasaya bakıyoruz ve 10-15 km sonra bir kasaba olduğunu görmemizle birlikte rahatlıyoruz. Kasabamız olması geçerken yere yaklaşıyoruz ama ortada bura dair hiçbir iz yok. Sonra yol kenarında birkaç hane görüyoruz ve polise yaklaşarak beşinciye giriyor. Kasabaya ne zaman varacağımızı sorduğumuzda aldığımız yanarla çabukluk arasında gidip geliyoruz ve toplam üç yoldan oluşan kasabamızın merkezinin "hemisini" aldığımızı düşünürüz.

Aynı paketlenmiş alpakam otelde yapıyoruz.

"Üstünüzde hay geldiniz, her alpakam hayvan gün hatamında bir yılde kıyıyor. Sizi de bekleriz, saat beşte araba gelip sizi alacak."

"Niye arabayla gelirsiniz?"

"Çünkü gembetemi en iyi, otel hayvanları gembetemi otelden istiyor. Orası da 14 km uzak."

"Otel hayvanı? 14 km?"

"Hayvanın toplam 130.000 alpakamdır! Fakatden herası bizim çiflikleri ve aralık geçirmeyenler, yerimizi otel çevresinde de hayvanı satmadık -ki hayvanları rahat alpakamlar."

Bu küçük anekdotları sonra bizim hakkımızda genel bir bilgi vermenin vakti geldi sanıyorum uygun olacak. Namibya, Güney Afrika'nın kuzeybatı ucunda Türkiye'den biraz daha büyük ve nüfusu sadece 2,1 milyon olan bir ülke. Kilometrekareye ortalama iki insan düşüyor, yani tam bir boşluklar ülkesi. Ülkesin batı ve güney kısımları çöl, kuzey kısmına yarı çemlilik ve bataklık. Başkent Windhoek, 170.000 kişiyi kapsadığı Namibya ülkesine göre oldukça büyük bir şehir. Diğer önemli şehirler ise 50.000-70.000

Afrika

kişilik nitelikleriyle Walvis Bay ve Swakopmund. Ülke Güney Afrika'dan bağımsızlığını 1990'da kazanmış, o zamanın gerilla lideri şimdinin Cumhurbaşkanı. Namibya'nın kişi başına yıllık geliri 4000 \$ civarı -diğer Afrika ülkelerine göre iyi bir rakam. Tabii bu rakama bakıp herkeş iyi durumda sanmayın. Siyahlar yeni devlete rağmen yine fakir yine söfkem, beyaz azınlık son derece zengin ve kendli aralarında, iyi bir şekilde yaşıyorlar. Durum böyle olursa da tipik Güney Afrika'da olduğu gibi gelim dikenli seller, büyük büyük durmalar ve silahlar.

Namibya 1870'lerde Almanya'nın Afrika'daki sayılı sömürgelerinden biri haline gelmiş ve İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar böyle kalmış. Bugün de şehirlerde özellikle Windhoek'te Alman eserlerini, Alman kahramanlıklarını anlatan heykelleri görmek mümkün. Halen aradılı Almanca olan beyazlar yaşıyor ve Almanya'dan Namibya'ya az da olsa göç sürüyor! Sebepi son derece basit: İstasyon çok ucuz. Mısırda yakarızda adı geçen 130.000 dönlümlük çiftlik konumu sebebiyle pahalı ama sadece 300.000\$ vererek satın alınabiliyor (dövizini 2,3 \$). Erkekli öldükten sonra sakın bir yerden sürüp uzak bir yerde yatırmak isteyen Almanlar (az da olsa) buraya yerleşiyor. Hükümet ekilebilen toprakların hepsinin beyazların elinde olmasının paratığı dengensizliği çözmek için de şöyle bir yola başvurmuş: Eğer beyazsana, ekilebilir bölgede toprağın varıya ve toprağın varıya satmak isterseniz ilk önce devlete soruyorsunuz. Devlet de genelde bu toprakları piyasa fiyatından alıyor ve siyahlara dağıtıyor. Yok toprağın varıya vermişse kime isterseniz satılabiliyorsunuz. Şimdi sırayla gidelim...

Windhoek

Şehir 2300 m yüksekliğinde bir yaylada; adı "rüzgar köşesi" anlamına geliyor. İstini gerçekten lük ediyor. Konumu sebebiyle iyi yağış alıyor ve birazdan anlatacağım yerlerin tersine yeşil. İrk ayını 14 sene önce kağıt üstünde birmiş ama şehrin yüksek bir yerlerden bakarak bile irklar arası çiğmeleri görülebilmiz. Eski bütçü damlar ve kısa boylu binaların olduğu dar sokaklı köyler siyahların, ama ağaçlı, büyük durarla, şehrin yukarı bölgelerindeki büyük evlere beyazların. Şehrin eski mahallesinde, Almanlar'dan kalan kilise ve kızlara en büyük mağazası yine Alman turistler gösteriyor. Herkes karpada da parlamento binası var.

Çöl Ekspresi

Windhoek'ten Swakopmund'a tıllı "Çöl Ekspresi"yle gidiyoruz. Nasıl kiinde Oriens Ekspresi var (mı), Namibya'da da çöl ekspresi. Tere birkaç saat seyrek ağaçlı arazide ilerledikten sonra akşamüstü çöle giriyor. Güneş batmaya başlanırken dolanay yıldızları gösteriyor. Çöl, ay ışığı altında gürp bir biçimde parlıyor, ayrıntıları bu ışıkta belli olmayan çalılar sarı tozun çimlenmiş gibi görünüyor. Akşam yemeği sonrası, 0000 namılı bir vagona geçiyoruz: "Yıldız Yeme". Burada içeride servis yapan garsonlardan biri yıldızları anlatıyor, kadını elinde, yününde parlar var. Bu görüntüleri

Güney Afrika'da da çok gördüğümde için tanıyorum; kadın AIDS'li ve hastalısız aktif sahaya girmiş ne yazık ki. Namibya'da tam bir istatistik yok ama nüfusun yaklaşık dörtte birinin AIDS'li olduğu tahmin ediliyor. HIV burada nüfusun dağılımını etkilemiş durumda; bazı ülkelerdeki gibi nüfus-yaş dağılımı piramit şeklinde değil, kum saesi şeklinde -yani 20-30 yaş arası nüfus azalması durumunda. Bu durumun ana sebebi cabülk ve küllüf. Afrikalı erkekler geleneksel olarak poligam ve kadın-erkek ayrıldığında çocuklara kadının erkek kardeşi ya da annesi bakmakla yükümlü. Bu gelecekler, cabüllikle de birleşince HIV alması bayağı yürümüş.

Swakopmund

Namib ÇÖLÜ'nden kilometrelerce dış bir şekilde geldikten sonra denize yaklaşıncaya ortaya kumullar çıkıyor. Öyle küçük değil, yükseklikleri 400 metreye kadar varan kumullardan bahsediyorum. Atlas Okyanusu kıyıları tamamen kumullarla kaplı ve buralarda yerleşim mümkün değil çünkü kumlar her sene hareket ederek önüne geleni yutuyor. Namibya'da her mevsim suya olan nehir hiç yok. Nehirlerin hepsi ilkbaharda akıyor ve diğer mevsimlerde dışarıdan kuru görünüyor. Çünkü nehirler, halen kendi yataklarında oturularına rağmen ilkbahar dışıarda yeraltından akıyorlar - zaten çile hayat verenler de bu yeraltı suları. Çölün ortasının ortasında hiden çile dişi çalılar görürseniz ve üsellek bu çalılar kilometrelerce bir çingü halinde devam ediyorsa bilin ki nehir yatağında hayat vermeye devam ediyor. Swakopmund deniz kenarında, Swakop Nehri'nin hayat verdiği bir yerdir. Nehir, hem kumulları çebinden uzak tutuyor (kumlar ilerleyip nehir yatağına kadar geliyorlar ama her ilkbaharda hep denize) hem de her mevsim su sağlanmaya devam ediyor. Swakopmund, Namibya'nın iki sahil şehrinden biri ve çile girerek olanların ilki geçtikleri bir nokta. Her ne kadar çölün ortasında bence çijeci durumda da çebirin narkecinde tıpkı Alman evleri sini karşılıyor. Deniz kenarındaki pansiyon, otel, bar vs. deniz-görme-kum peşinde olanlara her şeyi sağlıyor. Deniz-görme-kum olayı bama gelmediği için yapacak başka bir şeyler arayıp hemen buluyorum. Dört tekerli motorlarla çikle doluyorum. Motorları kullanmak fazla bir beceri gerektiriyor ama zamanında her tarafına girmiş kumları temizlemek ne zaman.

Solitaire

"Türkiye'den misiniz?"

"Evet"

"Biriyor musunuz bizim kızak da Türk."

Hoppalaaa. Adamın benimde dalga geçip geçmediğini ya da kendince hakaret edip etmediğini düşünmeye çalışırken ona karşı "Pardon, ne alakamız?" diye soruyorum. Adam: "Kızakım Sines Kızı!" Sines Kızı, burada

Afrika

koyunlara belki olan çitacılar (kendiğillerden) bapa çıkıp onları öldürebilen tek köpekmiş. Bunun için 1990'lardan beri Namibya'da sürülen çitacılardan Sivas Kangallar kollanmış. Namibyalılar yağışın an olmasından kaynaklı olarak hayvan beslemek için orta ve büyük arazilere ihtiyaç duyuyorlar ancak normal bir arazinin 100.000 dönüm olduğu gün içinde bulunduğumuzunda her akşam koyunları toplamanın zorluğu ortaya çıkıyor. Arazide tek başına bırakılan ve sadece yılda iki üç kez kontrol edilen hayvanlara da bekçilik yapmak Sivas Kangallar'a düşüyormuş. Sivas Kangallar gelmeli beri ülkede çitacı sayısının azalmadığı, tam tersine arttığı gözlenmiş. Bunun sebebi de dünyada yaygın çitacılardan diğers birine ev sahipliği yapan Namibya'da çiftçilerin hayvanlarına korumak için çitacıları sürmeye yatkınlaşmıyın Sivas Kangallar sayesinde artık gövdükleri yerde öldürmeseleleriymiş.

Sosusuvüci

Sosusuvüci, Afrika'nın en büyük doğu parkı, kuzulları ve kuzak doğusuyla tanınıyor. Deniz kıyısında beyaz, açık sarı olan kuzulları burada kınıl bir renk bürünmüş ve boyları daha da artmış. Sabah dört gibi kalkıp kısa bir kahvaltıdan sonra karaköleto yola çıkıyoruz. Parkı kapıya gün aşımından vuruyoruz; amacımız güneşin doğuşunu yakalamak. Park kapalı. Kapıda açılış saatleri olarak gün doğumundan-gün batımına diye belirtilmiş. Arabadan dışarı çıkıp biraz dolayarak diyorum ama yok jomla hiç çekilmiyor. Gerçekten serin. Termometre 12°C gösteriyor. Güneş çıkıp da tepeye yerleşince hava bir anda 44°C olacak ve o zaman da sıcak hiç çekilmeyecek; zaten çölü yaratan da bu sıcaklık farkı. Parka giriyoruz; güneş yeniden değdi değişecek. Gün doğumu en iyi 48 tamamlı kuzulları izleniyormuş (medense?), onun için yolda delice bir park var. Sabahın karandığında onlara araç boş yolda, her tarırlarına acılıyor ama bizim acemim yok yökselece bir yer bulup umduzu çekiyoruz ve gün değişiyor. Pek değişik bir şey değil; hayal kurklığı. Yaklaşık bir buçuk saat boyunca kuzulları arasında yolda araç sürüyoruz ve güzel olanları ne olduğuna buluyoruz. Güzel olan gün doğumu değil, güneş yer değiştirdiğce kuzulların aldığı şekiller ve renkler. Kuzulların üzeri her taraf kuzulim tonları rala sakın ve sotsuz, toaktan deniz gibi güzelliyor, halsene bu denize açılan denizler. En sonunda yol bittiyor, artık daha fazla ilerleyemiyoruz.

Şarjın bir şekilde karpuzun ağaçlar ve üzerinden bindere serçe çıkıyor. Hayat devam ederken yoluna bir şekilde buluyor. En yakın su kaynağının arıboylu bir buçuk saat uzaklıkta olduğna, suyu sıcaklık farklarının hüküm sürdüğün, yılda en fazla bir buçuk saat yağış alan bir ortamda ağaçlar ve kuzlar. Çöl, bana insanın doğadaki yerini hatırlatıyor: Bütünün bir parçası ama kesinlikle en önemlisi değil.

Vaka-1 419: Nijerya

Nijerya birçok bakımdan çarpıcı bir yer: Afrika'nın en kalabalık ülkesi (nüfus tahminleri 130 ila 145 milyon arası); Afrika'nın en büyük ikinci ekonomisi (Güney Afrika'yla gürleşiyor); Afrika'nın en tehlikeli şehri Lagos'un olduğu yer; dünyanın en büyük siyah-ısk- demokrasisi; dünyanın en büyük almanca petrol üreticisi; dünyanın en mutlu insanların ülkesi (Bütün olumsuzluklara rağmen Nijeryalılar koadilelerini mutlu sayıyorlar ve yine Başlangıç Milletler (BM) kuruluşuna göre en mutlu ilk üçteki); Afrika'nın kabile/dil karışımı en yüksek ülkesi (230'den fazla kabile, lehçeleriyle birlikte 600'lere varan dil sayısı); Afrika'nın ikinci en büyük orta sınıfına sahip ülkesi (Güney Afrika'dan sonra); Afrika'nın ikinci en büyük eğitimli işgücüne sahip ülkesi (ilkini tahmin edin bakalım, hayırlı Güney Afrika okulları mı acaba?); Afrika'daki en yüksek ikinci Müslüman nüfusa sahip ülke (Mısır'dan sonra); Afrika'daki en yüksek Hıristiyan nüfusa sahip ülke (Etiyopya'dan sonra); dünyada yapıldığı ülke (BM kuruluşuna göre Bangladeş ile birlikte).

Büyük eğriç öelliği olan bu ülke dünyada en fazla çalkıştılarıyla tanınıyor. Nijeryalı çalkıştıların en sevdiği konularına ayırdı basit bir e-posta'yla bağlar. "Sevgili hayım, ben Nijerya'da haksızlığa uğramış bir genralin oğluyum. Yarıdığımı pisen çıkarmamı gerektiriyor. Eğer bana yardım ederseniz, yarıdığımı çıkarmadığım parasını % 30'una size aktaracağım. Bana yardım etmeyecekseniz tamam. Bankadaki hesabım şu anda birike durumda, hesabımı açtırmayı parayı size transfer edebilmem için lütfen bana bloke açım ücreti olanak \$ 10.000 ve banka hesap numaranızı gönderin. Parayı ve hesap numaranızı almasa üç gün içinde hesabınıza \$ 13 milyon göndermişim, bu paranın % 30'u sizindir. Cevabınızı bekliyorum. Tamam size katılmam." Siz ya da çevresinden birine bu ya da benzeri bir e-posta illaki gelmiştir. Peki neden bu işte Nijerya öncü?

Nijerya'da 230'den fazla kabile var. Bu kabilelerin içinde Hausa (Kuzey Nijerya), Yoruba (Batı, Güneybatı Nijerya), Igbo (Güneydoğu Nijerya), Fulani (Orta, Kuzey Nijerya) çoğunluğu oluşturuyor. Geri kalan kabileler içinde Efik (Orta, Güneydoğu Nijerya) ve Ijaw (Güneydoğu Nijerya) adından söz ettirendecinden. Fasansa içinde verdiğimiz bölgeler bu kabilelerin geleneksel olarak yaşadıkları bölgeler. Zaman içinde ticaret, seyahat ve diğer amaçlarla yer değiştiren kabileler özellikle şehirlerde iş işe yapılıyorlar. Ama bu birbirlerini sevdikleri anlaşılmaya gelmiyor elbette. Nijerya gazetelerinde sık sık kabileler arası çarpışma haberlerine rastlamak mümkün. Çarpışmalar son yıllarda din ve etnik köken etrafında çıkıyor. Müslümanlar ülkesinin kuzeyinde, Hıristiyanlar güneyinde çoğunlukta.

Afrika

Müslümanlık, kuzeyde yayılmasını sahra çölünü aşarak gelen ticaret ve köle karavanalarının etkisine borçlü. Güney Nijerya'da Hıristiyanlık'ın, İngilizler'in gelmesiyle yayılmaya başlamış. O zamana kadar güneydeki kabileler animist (doğaya tapın) olarak, toprağa bağlı bir yaşam sürüyorlar. İngilizler'in bölgedeki etkileri kıtanın içerilerine yol almaması nedeniyle uzun süre koyulaştırılmıy kalmış. Misyonerler güneye Hıristiyanlık ve eğitim getirmişler. Özellikle Igbo Kabilesi eğitim konusunda çok etkili davranmış ve kısa zamanda İngilizler'in yönetiminde imtiyazlı ortakları arasında girmişler. Kuzeydeyse misyonerler pek kabul görememiş; bunun sonucunda da Kuzey Nijerya Müslüman ve ağırsız, Güney Nijerya Hıristiyan ve (güney) eğitimli bir topluma sahip olmuş. Bu fark haberi devam ediyor: Ülkenin kuzeyi daha geri kalmış, güneyiye rahat bakılmadan daha gelişmiş durumda.

Afrika ayrıca bir süre Avrupa'nın fildişi, palmiye yağı ve altın ihtiyacını karşılamak, bunların karşılığında Avrupalılar onları satın alan, bulur eller ve barut vermişler. Altın ihtiyaçları içinse daha dolambaçlı bir yol izlemek zorunda kalmışlar, getirdikleri malları ilk önce Kile Kıyası'na (bugünkü Lagos ve kuzeyi) getirip burada Afrikalı tüccarlardan köle satın alıyorlar. Aldıkları köleleri de Altın Kıyası'nda (bugünkü Gana) sergin Afrikalılar'a alını karşılığı almışlar. Bu ticaretin yapılabilmesi için köle ticaretinin altyapısının hazırlanmasına gerek kalmamış çünkü zaten yarıyıldır Afrika'da kölelik günlük yaşamın bir parçası olarak sürüyormuş. Basın tabiriyle göre çok eski tarihlerden beri Afrikalılar'ın % 30'u ile % 60'ı köle olarak yaşamışlar. Kölelik, Afrika sosyal yapısında yeni olan bir kurum. Yeteri kadar birin alamayan ve dolayısıyla aç kalan bir köylü elindeki tek şey, toğurluğunu satarak hayata kalması başını biliyormuş. Bunun yanında çok çocuklu ailelerde büyük erkek çocuklardan biri evlenmek üzere ve gerekli başlık parası yoksa kardeşlerinden birini ya da birkaçını köle olarak pazarlamaya tahin olarak sorabiliyormuş. Bununı ödeyebilirse kardeşini geri alabiliyor, yoksa kardeşi orada köle olarak kalıyormuş.

Tüm bunların yanında günlük işlerde çalıştırılmak üzere köle kaçırın kabileler de her zaman var olagelmiş. Örneğin Nijeryalı Igbolu'ın koruma kabileleri sadece köle almak için saldırılarına bile oluyormuş. İhtiyaçlarından fazla köleleri olduğunda bunları pazarda satmaları da normal sayılıyormuş. 11. yüzyıldan kalma kayıtlar 1000'den fazla kölesi olan ve bunun ticaretini yapan Afrikalılar'dan bahsediyor. Bu ticaret günümüzde kadar sürmüş ve Ota Afrika ülkelerinden Nijer, köleliği 2003 yılında kaldırıldığında ülkede en az altı bin köle olduğu varsayılıyormuş.

Avrupalılar'ın köle ticaretiyle ilgileri ilk başlarda çok sınırlı kalmış. Kayıtlara göre 1441-1600 yılları arasında yılda 2300 Afrikalı köle olarak taşınmış. Amerika'nın kolonileştirilmesi ve Avrupa'nın dengirlenemeyen şeker ihtiyacı 1600'lerden sonra köle ticaretinin oldukça büyümesine yol açmış. 1600-1870 yılları arasında 8.5 ile 13 milyon insan Afrikalı'nın köle olarak Amerika kıtasına gönderildiği sanılıyor. Köle ticaretinin bu kadar büyük rakamlara çıkması, Afrika'da sosyal yapının bozulmasına ve altının düşük kalmasına sebep olmuş. Eskiden köle ticaretinin ana merkezlerinden olan Lagos ve hemen yakınındaki Badagi şehirlerinde köle pazarları bugün

müze olanak kurmuştu. İngilizler 1807 yılında köleliği yasakladılar. Lagos halkı da İngilizler'in bölgeye perçeytiği 1820 sonrası köle ticaretinden kurtulmuş. Şehir İngilizler'in Batı Afrika'daki ticaret üssü haline gelmiş; bugün eski geleceklere göre Lagos'a bir isim vermem gerekse ona Tivare Kayası derdim. On altı milyonluk Lagos'un yolları arasında beş yüz binlik bir nüfus için planlanmış. Trafığa yalananın olanlığını herseyeye 98 100. Nijeryalılar trafik sıkışıklığına bir de isim takmışlar: Slow-Go (yavaş gidem).

Bugün Victoria Adası'ndan yola çıkıp deposuzun olduğu Ikroodu Bölgesi'ne gidiyoruz. Adayı ana karaya bağlayan köprüde trafik sabahın altından akşamın akşamına kadar tıkalı. Bu sıkışıklık sanatlar için yeni bir fırsat yaratmış; özellikle bekleyenlere yönelik: "Yürüyen Pazar". Trafik iyice yavaşlayıp sonunda duruyor ve film kameraları aralanan sahneler göstermenin önünde canlanıyor. Nijerya gazetelerini ve birkaç aylık dışarda basılmış eski haber dergilerini özellikle tapan çocuk, arabada beni görünce koşturup cama Newsworld'i dayıyor. Gazetelerini de kapata koyuyor. Ne kadar ilgilenmediğini söylesem de hopura, ilaki bana eski dergilerden birini satacak; görünür o ki yükün altında yerden gazeteci, yükünü birse de bir taşıyacak. Kapatta gazeteler, camda dergi, yarımsada satıcı adım adım ilerliyoruz. Yanıdaki arabalardan biri gazete istiyor, hırsızlıkçı hemen koşturuyor; diğerinde sadece poet bulurum kısa boylu bir diğer satıcı kalabalığın fışırında dengelediği kıymalı biberi tepsinine dikibak ederek koşturuyor; kaçağında rapidi ökmeklerden önünü görmeyen yağlıca biri yanı yanı yürüterek müzemi arıyor; bir kolu omuzundan sibişen yaşlı olan görme engelli adam, ufak bir çocuğun elinden tutmuş onunla birlikte dileniyor, çocuk beni görünce adamı hızla çekiştirip arabanın sol yanına geliyor ve para istiyor, gazeteci çocuk yarıncı dindenmiş olmalı ki, gazete ve dergilerini kapattan alıp geriye doğru yürümeye başlıyor; dilenci bir kaç dakika sonra benzerden para çıkmayacağını anlayıp başka arabalara seğirtiyor; malları az ama markaları markalar ayrı olan sakız ve bisküvi satıcılarından altı yedisi ayrı yerde küseleriniçler-acuda Saray Bisküvüleri (Kamaman'dan) dikibakını çekiyor; toz almak için birbirine sırt sırtına tutturulmuş tüyler saran iki köşü art arda yarımsadan geçiyorlar; sonra elinde yam (bir-çapık çök büyük patates) torbaları olan bir kadın küçük bebeği sırtında olduğu halde arabaların arasından bize doğru geliyor, bebeğine beyaz adamı (beni) gösteriyor; bebek ağlamaya başlıyor, polise "bende çocukları seni beyaz yarımsalara veririm" diye korkutular, ağlamayı unutan herhalde" diyor; birkaç dakika durmadan hareket ediyorum, tam yol açıldı denken yeniden duruyorum. Arka tekerlekleri havada ön kornu büyük bir u bükürüsüne görülenmiş olan minibüs trafığı tikiyor; yağmur suları yoldaki büyük delikleri delikmiş, minibüslerden biri deliği sağ sanamak geçmeye çalışmış, o kadar, yolcuların bir kısmı minibüsü çukurdan geçmeye çalışıyor, diğerleri bekliyor vs. Tam o sırada diğerlerinden farklı bir satıcı yavaş yavaş arabamızın doğru geliyor. Bir elinde fare kapattıca, diğer elinde fare zehirleci var. Onu diğerlerinden ayıran özellik, satığı malların çalıştığına dair olan ipot yöntemi: Boynuna ipe dırdığı diki faneleri de acağı. Derken bir film sahnesi daha; minibüsün yanındaki kalabalığı görünce boynundaki faneleri eline alıp sallamaya, diğer yanına da fare zehirinin ne kadar güçlü olduğunu bağırmaya başlıyor; kimsi etkilenmiş herzemiyor; aynına berröyen uali

Afrika

Bir yazar: içeceği satan adam, yarımsızdan geçeri arabadan kaçmak için kendini birim arabanın önüne atıyor; birim göfir kullanıyor, acıyorlar; trafik açılıyor... "Yürüyen pazar"ın çarşı seyretleri arasında bir pey sarın alarınacak kadar hızlı geçiyoruz.

419

Bu geçeri: tükere en iyi ölçüğü kuraları başında ülkedeki gelir dağılımının eşitsizliğinden kaynaklanan işsizlik olduğunu ifade etmiştik. Dünyanın altınca büyük petrol üreticisi ama diğer yandan ülkede petrol karambolüde. Devlere iş yapanların ve devlet erkanının cebü dolu ama geri kalan büyük çoğunluğun durumu içler acısı. Dolayısıyla ticaret yapmak isteyen ama sermayesi olmayan, kendi kabilesi dışında kimseyi tanımayan ve kabilesinden aldığı eğitim sayesinde de kendisinde olmayanları istemeyi öğrenen Nijeryalılar'ın bir kısmı çözümlü dolandırıcılıkla uğraşır. Tahminlere göre ülkede 250.000 kişi geçimini dolandırıcılıkla sağlamaya çalışıyor. Hatta 1970lerin sonunda krize beraber, petrol gelirleri birden düşüncü açız kalan birçok okumuş Nijeryalı bile çareyi ülkelerindeki yabancılara dolandırmakta bulmuşlar. Daha sonra teknolojinin ilerlemesine paralel olarak fakirle yurtdışına açılan Nijeryalı dolandırıcılar, internetle birlikte çağ atlayarak çok daha geniş bir kitleye çok ucuz ulaşıma ve kitleleri dolandırmaya olanağına kavuşmuşlar. İnternet olanağı, Nijerya yasının dolandırıcılıkla ilgili maddesine itirazla "419" vakalarının patlamasına ve birçok genç okumuş Nijeryalı'nın bu "ıç kolu"na girmesine yol açmış. Kurbanlarına çok yüksek paralar vası ile edip küçük bir ön ödemeye isteyen dolandırıcılar öylesine başarılı olmuşlar ki soyulan her geçeri gün arabalarını daha da alıyor. Nijerya devleti yakın zamanda "petrolünk ve dolandırıcılığa" karşı coppekülün arınış ilan etti ama devletin başka iş bulamadığı için dolandırıcılıkla karambol kulan Nijeryalılar'ı sadece kurtarılmak ilana etmesi kolay olmayacak gibi görünüyor.

Soykırımın ve Sisteki Goriller'in Ülkesi: Ruanda

Ruanda, Orta Afrika'da strateji bakımından karayla ve sorunsuz korugullarla (Kongo, Uganda, Burundi ve Tanzanya) çevrili coğrafi olarak da farklı özellikleri dar bir alana sığdırmış bir ülke: volkanik dağlar, göller, yağmur ormanları, geniş düzlükler, baskınlıklar. Endüstriyel üretim neredeyse yok demeye kadar az, en büyük işveren tarım köktür. Tarım'daki freccimse daha çok kereci yetiştirildiğini tüketmekle sınırlı. Diğer para kazandıkkları ana ihşac ürünlerini çay ve kahve dışarıyor.

Ruanda şehirleri altyapı olarak son derece geri, binaların çoğunda su ve elektrik yok, kamudaya parmakla gösterilecek kadar az. Yapılaşma, bindeki georokondularla bile kıyaslanamayacak kadar düzensiz ve herhangi bir kaliteden yoksun. Şehirlerdeki güzel denebilecek binalar genelde yardım kuruluşlarına ya da oodaya ait -ki bu da paranın netede olduğunun en güzel göstergesi. Şehirlerin dışına çıkıldıkça da üç ay sırtı hemen çarpıyor: yeşillik, insan kalabalığı ve fakirlik.

Ülke, Orta Afrika'da olduğu için bol yağış alıyor ve ülkemin % 90'ını tarım alanları ve ormanlık alanlarıyla yeşillikler kaplıyor. Ruanda, yüzölçümü olarak Türkiye'nin yaklaşık otuzda biri, nüfusuysa sekiz milyon civarında. Her an kendisini hayran övcesi pazarla hissettirecek kadar kalabalık. Soykırım sonrası ülkede zarar kötu olan ekonomiyi iyice göstermiş ve insanların % 60'ı fakirlik sınırının altında. Soykırımdan sonra bu ülke nasıl kendine gelebilir ki? 94'teki soykırımda tam 1 milyon kişi 100 gün gibi bir zamanda öldürülmüş. Dolayısıyla ülkenin eğitimli tabakası ya ölmüş ya da kuzil süfusuyla hapishanelerde. Bugün Ruanda'da ortalama yaşam süresi sadece 59! Birim arsa yağlar dediğimiz yıllar bir Ruanda için hayatın son yılı.

Ülke, 1890'a kadar resmi olarak Mwami (Kral) tarafından yönetiliyor ve ülkede üç kabile var: Hutular % 90, Tutsiler % 9 ve Pigmeiler % 1. Mwami, 1897'de Alman idaresini herhangi bir direniş göstermeden kabul ediyor ve Almanlar 1907'ye kadar ülkeye tek bir idareci bile göndermiyor. Bu süre içerisinde ülkeyi Tutsi asıllı Mwami'ler yönetmeye, Almanlarca ilgilenelemeye devam ediyorlar. Bu durum Birinci Dünya Savaşı sonrası kadar böylece devam ediyor. Almanlar savaşta yenilgiyle ayrıldıkça, Belçikalılar yönetimi ele alıyor ve ülkenin yapısıyla oynamaya başlıyorlar. Almanlar'ın yerine Belçikalılar ülke işlerini kuyup ülkeden her sene belli bir kâr elde etme çabasına giriyorlar. Kahve bahçelerinde çalışmaya zorlandı hale getirip çalıntılarına kirbaç cezası uygulamaya başlıyorlar. Halkı daha kolay yönetmek için, diğer koloni yönetimlerindeki gibi sek bayındırlığı bir yönetme

Afrika

başarıyorlar: Böl ve yönet. Daha önce hangi kabileden olduğuna bile bilmeden birer içine yağayan farklı bölüme bağlanıyor ve herkese kabilesine göre kimlik kartı veriliyor. İnsanların hangi kabileden olduğuna karar vermek için iki yöntem uygulanıyor. Bunuşlardan iki yüz çekilene bakılarak yapılıyor. Tutsiler bir inatçıya göre bağımsız Etiyopya'da yaşamış olan Nuh'un oğlunun silâlesinden geliyorlar ve önce yıla bakılarak diğerlerinden ayrılıyorlar. Diğer yöntemse kaç inekleri olduğu sayılıyor! 10'dan fazla inekçi olanlar Tutsi, 10'dan az inekçi olanlar Hutu sayılıyor. Nuh'un oğlunun silâlesinden olan Tutsiler, bütün tek oldukları gerekçesiyle yönetime getiriliyorlar ama Hurular için her türlü devlet işi ve yüksek öğrenim yolu kapatıyor. Belçikalılar ülkeyi Tutsiler aracılığıyla yönetmeye başlıyorlar. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Afrika'da topraklarında gelişen özgürlükçü akımlardan korkan Belçika, 1957'de yıllarda bu kez rota değiştirip Hurular'ı desteklemeye başlıyor. 1959'da Belçika desteği ve silâhlarıyla ayaklanan Hurular 20.000 ile 100.000 kadar Tutsi'yi katliyor. 160.000 kadar Tutsi saykından kaçarak komşu Uganda ve Tanzanya'daki kamplarda yaşamaya başlıyorlar.

Ruanda, 1962 yılında bağımsızlığını ilan ediyor. Seçimle iş başına gelen Hutu kökenli hükümetin ilk işi eskiyi gelen birleşik Tutsiler'in haklarını her alanda budamak oluyor. Devlet kadrolarında ve okullarda Tutsiler'e nüfustaki oranları olan % 9'luk bir üst limit uygulanıyor ve sayıların üst limiti geçmesine izin verilmiyor. Hükümet Tutsiler'i "Kamukama" olarak adlandırmaya başlıyor ve düzenli olarak her alanda taciz ediyor, böyle ki Tutsi kökenli Hurular mahkeme dahi olmadan serbest bile bırakabiliyorlar. Bu baskılar sonucu giderek daha da çok Tutsi örgütünde mücadele olarak yaşamaya başlıyor.

Sürgüne kaçan Tutsiler 80'lerin sonunda 300.000 kişiyi geçiyor ve iyi eğitilmiş olan bu kişiler Uganda ve Tanzanya'da önemli ordu ve devlet pozisyonlarına geliyorlar. Sürgündeki Tutsiler Ruanda Yurtseverler Birliği (RYB)'ni kurup, ülkelerine dönmek için mücadeleyle başlıyorlar. Yurda dönüş girişimleri Ruanda hükümetince kulak arkası edilen RYB üyeleri, 1 Ocak 1990'da Uganda'daki kamplarından çıkıp Ruanda'da hükümetle silâhli mücadeleye başlıyorlar ve iç savaş 1992 Ağustosunda imzalanmış anlaşma sona eriyor. Ruandan sonra soruna sığınan olarak göçmen bulma girişimleri başlıyor ama, göçmen bulma girişimleri sonucunda aynı milliyetçi Hurular, Tutsi sorununu "kibolden" çözmek için "Interahamwe" adı verilen yarı askerî yerel gruplar kurmaya başlıyorlar. Interahamwe, Ruanda'nın en ücra köşelerinde bile örgütleniyor. Böylece örgüt üyeleri bölgelerinde oturan Tutsiler'i ve kibolden yarı askerî Hurular'ı teker teker fişlemek başlıyor. Interahamwe, gençlerin aktif katılımı büyük ederek onları silâhlandırıyor. Ekonomik durumu Ruanda kadar kötü olan bir ülkede silâhlanma deyince akla gelen silâh türleri dışında Çin'den ithal ettikleri yüz binlerce adet kendi yapıldıklarını "Herde bıçakları temsillemekte kullanılmak" üsere veriyorlar ve satır veremedikleri kimselerleyle ucu çivili tahta seğalar dağıyorlar. Hükümet durumu görmesine rağmen müdahale etmeyecek duruma destekliyor.

5 Nisan 1994 gecesi Hutular'ın yönetimindeki devlet malposundan "Yemin bir şey olacak ve çok şey değişecek, bekleyin" mesajı yapılıyor. 6 Nisan 1994 günü Hutu kabilesinden olan devlet başkanının uçağı başkent Kigali'ye inerken düşürülüyor. Bu olaydan bir saat sonra Interahamwe yolları batıkalar kurmaya başlıyor ve aynı zamanda ellerindeki listelere bakarak ilk önce silahlı Hutular ve eğitimli Tutsiler öldürilmeye başlanıyor. Bu amaçla ülkede herşey kazanmak için bulunan 5000 kadar Birleşmiş Milletler (BM) askerinin komutanı, gizli bir yazıyla o zamanki sorumlu Kofi Annan'a "Soykırım başlatıldı, durdurabilirsiniz, ne zaman müdahaleye başlayıyorsunuz?" sorusuna yöneliyor. Kofi Annan, Somali'de yardım görevi sırasında ölen askerlerinin henüz oar hastanelardan ötürü Afrika'ya hiç bulamamak istemeyen Amerikan yönetiminin de beklentisiyle, komutanına "Sizce müdahale edilebilir bir hareket etmeyin" emrini veriyor. Komutan, emrele soykırım yapıldığını ve müdahale edilmesini gerektirmediğini belirtiyor. Bu sırada 10 BM askeri Hutular tarafından öldürülüyor ve BM, Ruanda'daki sorunu çözmek yerine ülkedeki çekişmeye karar veriyor. Soykırım, BM çekildiği andan itibaren hız kazanıyor ve dışarıdan kendi halinde bakıldığı Ruanda'da Hutular ellerine geçirdikleri her şekilde (sarı, tağ, sopa, bıçak, balta) Tutsiler'e saldırıyor -öldürdükleri insanları daha önce kadar yarı yarıya şapadıkları korogaları, arkadaşları. Devlet malposunun silahlı "Böcekleri öldürün" mesajıyla ülkeler çaldıkları her işte yağlamaya başlıyor; parası olan Tutsiler, Hutular'a kurşun parasını kendileri vererek kolay Mümin seçiyorlar ve parası olmayanlar en acı verecek şekilde öldürülüyor. Öldürmekten yorulan Hutular, mada verdiklerinde Tutsiler'in ağıl tendosunu kesip kaşmalarını engelliyor ve bina çarptıklarını öldürmeye kaldıkları yerden devam ediyorlar. Bu toplumsal cinnet o kadar ileri gidiyor ki kilişeye sığınanları rahipler, hastanelerde bulunan hastaları doktorlar katillerine teslim ediyorlar. Dünya öten bu olaylara seyirci kalıyor. 1948'de imzalanmış bir sözleşmeye göre soykırım görülen her bölgeye müdahale etmeye tam yetkili Amerika ve Fransa gibi devletler, sorumluluktan kaçmak için BM'de soykırım olmasının kullanılmasına engelliyorlar. Ama 60ü sayın bu konuda tam ağıl yük bine çıkıyor.

KYS, soykırımı engellemek için Hutular'la savaşmaya başlıyor. Ülkenin doğusundan ilerleyen RYB, bölgelerde soykırımı Hutular'ı önleme kasarak Kigali'ye giniyor ve soykırımı bulamaması Hutular'a dokunmuyor. O zamana kadar soykırımı durdurmak için parmağını kıraraklamayan Fransa, "Ruanda'da soykırım var ve durdurmak için müdahale edeceğiz" diyor ve ülkenin "tanınan" hükümeti olduğu için soykırımı Hutular'a silah yardımı yapmaya başlıyor. Böylece yarılığ tarafa, yanlış amaçlarla yardım yağlıyor. Bununla yetinmeyen Fransa, askerlerini Ruanda'ya indirip Kigali'nin batısından Kongo'ya kadar olan bölgenin yönetimini ele geçiriyor ve bölgeye Turkuva isimini veriyor. Fransa, Turkuva'nın RYB'nin gizmetine izin vermiyor ama bölge içinde yaşanan soykırımı da durduramıyor. 60ü sayın daha da tutunuyor, soykırımı har Fransa'nın komutanı altında Tutsi katletmeye devam ediyor. RYB konsolü eline alıp Ruanda sınırları içinde soykırımı sona erdirdiğinde korkmuş tablo ortaya çıkıyor: 100 günde tam bir milyon Tutsi kaçodulmuş; iki milyon Hutu, Tutsiler'in iş almamından korkarak komşu ülkelere kaçmış; ülkede sağlam hiçbir sığınma, devlet binası ya da araç kalmamıştı; her şey yağma edilmiş; ekili alan ve besi hayvanı

Afrika

kalmamış. En kötüleri, insanlar korku içinde ve korularına güvenmiyorlar çünkü soykırım yapıyorlar yine kendi korularına.

Ruanda'nın bugünküne geldiğimizeye soykırım sonucu azalan nüfus, geri gelen Tutsiler ve doğumlarla 1994 seviyesini yakalamış durumda. Ülkede anaokul-bahçesi kalması çocukların bir kısmına akrabaları satıp çıkması, fakat akrabaların da öldürülmüş olan büyük bir grup çocuk var. Devletin bunlara bakacak ne durumu ne de kurumu var. Yönetim olarak aileler çocukları sekiz-on kişilik gruplar halinde evlere yerleştirip ev ihtiyaçlarını karşılamaları ve bu şekilde aile reisinin de çocuk olduğu ailelerde tam yarı bir çocuk bulunuyor.

Nüfus yoğunluğundan dolayı aile başına düşen toprak çok sınırlı. Çiftçiler sadece kendi başlarına yetebiliyorlar. Herkes herkesle birlikte uğraşır. Buna rağmen ülke yitirceklerinin yüzde 50'ünü ihmal etmek zorunda kalıyorlar. Ruanda hükümetinin bütçesinin 3/7'sini aldığı hibe yardımlar oluşturmuyor. Dolayısıyla yardım almaya iş görmesinin olmaması olduğu bir yere var ancak buna karşın hükümet Afrika'nın kişi başına en yüksek seviyede harcama yapanlarından biri.

Ruanda, soykırım sırasında aktif olarak görev alan ve herhangi bir gruba soykırma tepik eden herkesi yargılayacağını ilan etmişti. Ama hangi yargı, hangi mahkemeyle? Her şey soykırım sırasında yok olduğu için hızlı yargılama için iki ayrı hukuk sistemi tercih edilmiş: geleneksel ve çağdaş. Geleneksel sistem, köyün büyüğünün suçluyu bütün köy sakinleri önünde yargılaması yönetiminde oluyordu. Bu sistem suçu az olanlar için yeterli -örneğin sadece iki, üç kişiyi öldürmüş kişiler için- ve mahkemeye sunmaları kütüphanesi de bağlayıcılık özelliğini taşıyor. Çağdaş sistemse, suçu daha ağır olanları uyguluyor, yani soykırımında yöneticilik vasfıyla rol oynamış kişilere. Yargılamalar 1996'da başlanmış ama şu anda hâlâ yargılama sırası bekleyen 200.000 kişiden söz ediliyor; ama bekleyenlerin hepsi hapislerinde tutulmuyor, bir kısmı köylerinde yaşamaya devam ediyorlar.

Kigali

Başkent Kigali 300.000 nüfuslu, tepeler üzerine kurulmuş, kasaba irisi bir yer. Şehir vadinin yamaçlarına kurulmuş olduğu için bir yere gitmek için ya iniyormuşuz ya çıkıyormuşuz. Böyle olunca da haritada kısa görülen mesafelere ulaşmak vakit alıyor. Yürümek istemiyorsanız şehrin her tarafından sıklıkla geçen delmeğardan birine atlayabilirsiniz ama efierte 14 kişilik bir delmeğe iki saat yarıyla araba hari görür almamız gerekiyor ya da taksiyle. Taksi her yerde iyi işaretleşmiş değil ama beyaz renkli olmaları kural. Taksi durdurmak için her türlü beyaz arabaya el sallayabiliyorsunuz, duranın resmi taksi olması şart değil; eksiği olmazlar hâlâ küçük bir bedel karşılığında herkesi sici taşıtmaya razı olabilir.

Kigali'nin merkezinin hemen dışı gelişigüzel inşa edilmiş geçerken duvarlılarıyla dolu. Buradaki elektrik su gibi hizmetler henüz yok. Kuzulda

iş bulamayan gençler şehirde karnelerini aramaya başlamak bu yüzden de sokakta yürürken birileri devamlı size bir şeyler satmaya çalışıyor. Seyyar satıcıların çoğu en fazla yuhancın geldiği postane civarında konuşlanıyor. Postane önündeki satıcılar, seyyar kollarının aralarını hakkıyla tapıyorlar çünkü çoğunun bir tezgahı bile yok. Satıcıları bir iki paraş mal ellerinde size koymayı hemen pazarlığı yapıyorlar. ...

- Çanta yirmi abalar
- Yok arınam
- On abalar da abar
- Lazım değil
- Baki baki bir ser
- Lazım değil abalar ye
- Tamam o zaman iki abalar veriyim.
- ... ???

Döviz bürosundan çıkıp da orile yürümeye başladığım anda, çoğu zaman pek yapışkan olmayan satıcılar, döviz bürosundan yeni çıkan birinin paralı olacağı düşüncesiyle bozuma uğuytüler. Her biri ellerindeki malları gösterip diğerini bastırmaya ve satış yapmak için çabalarına başladılar. Aralarından soyulduktan tam caddeyi geçtiğim ki aralarından biri koynak bana yettiği. Yetiği yetişmesine de elinde satılacak malı olmamasına rağmen huzur yabancısı yakalattıkları hemen gözündeki gineş gözlüğünü çıkarıp:

- Gözlük size mavin. İyi fiyat veririm.
- O sizin değil mi?
- Yok evetlik, ne kadar veririm?
- Benim gözlüğüm her.

Arından yürümeye devam ettim ama o kısa bir konuşulan sonra önümde geçip elini kemerine atıp hızla gelme ve kemerini çıkardı. Adam kuzu, bana kemerle saldıracak derken:

- Dur, dur kuzu kuzu ne? Tamamen abar, iyi kalim.

Üzerinden çıkarıldığı her şeyi bana satmaya çalışan bu yapışkandan kurtulmaya çalışırken arka rafaile, yetiştiriyor merer. Arkama dönüp şöyle bir baktığımda bir de ne göreyim bir eliyle kemerini tutmuş diğer eliyle de postofonunu tutarak bana doğru koşuyor. Adam yok oluncaya kadar Ruanda gezdim en

Afrika

halkı depertmişim. Biz aile olan sevgili okuyucu cebinizde fazla para olduğunu anlayan seyyah satıcıların semtinden geçmeyin.

Nyamata

Nyamata, Kigali'den 35 kilometre uzaklıkta küçük köyden oluşan bir şehir. Seyahatim sırasında en fazla insanın öldürüldüğü yerlerden biri. Karlıların olduğu yerler aynen kararmış ve hiçbir şeye dokunulmamış. Bu nedenle Nyamata'ya gitmek istedim. Kigali'de otogara gidip orada etrafı bilir gibi duran birine Nyamata'ya nasıl gidebileceğimi sordum, anlamadı; bir başkasına sordum, o da anlamadı. Bu şekilde etrafımda meraklı küçük bir kalabalık oluştu. Arsa konuşmaları dil ya Fransızca ya da Kinyarwanda. Sonuçta anlamadık, biri beni kodumdan çekiyince çekiyince bir minibüse bindim. Nyamata sanandıp sevindim, yolda parayı ödenilecek yolculara verip Nyamata diyince bu kez garibin durum burada da değişti. Anlamadığım bir şey söylüyor, yolcular aralarında tartışıyor ama sonuçta minibüs şehrin ikinci otogarının önünde durdu, şoför yine kolundan çekip beni indirdi ve minibüsleri gösterdi. Neyse ki ikinci otogarda fazla uğramadan doğru minibüs buldum. Minibüsler kapasitelerinin en az yarısından fazla yolcu almada kalıncadıkları için bekliyoruz ve yerin kaplanmasını için minibüsten de inmişizdir, ben de aracı uçak, otomli ve insan teriyile besenmiş havanın zevkini uzun uzun çıkarıyaya karar verdim, oturdum bekledim!

Şehri terk ettikten sonra 3-6 km kadar asfalt yoldan gittik, sonra anırsız kanyonlar hep beraber çatalarımızla başörtülerini çıkarıp bağlamış oluca bağladılar. Bir anlam veremedim; ama biraz sonra toprak yola sapıp, arızın içinde modan gibi görsel görünce otanca nedenini anladım. Yol, yağmur mevsiminde açılan derin çukurlarla dolu ve şoför sanki çok aceli iş varmış gibi bu berbat yolda iyice hızlandı. Yolda çukurlara girip çıkınca arızın canları kendiliğinden açılmaya, önceden yapılan kaynak işleri yolsuz, ince bir sesle gıcıldamaya başladı. Çukurlara girip çıkarken bir yandan da kokuğu yapışmak izlenimi -ki bunu öğrenmem için kafama iki kez tavara vurmam gerekti. Sonuçta 30 km'yi 1,5 saatte aldık. Minibüsten indiğimde tüm organlarımızın yer değiştirdiğine yemin edebildim.

Minibüsten indiğimdeyse daha topraklanmadan boda-boda'lar etrafımı çevirdi. Boda-boda, burada bisiklet/motosiklet taksiye verilen isim. Faala iş almış; için birbirlerinden motoru kapamak için ölmüşlere yarışıyorlar. Herkes bir ağzından neye gideceğini sorup bir yandan da gikişirdikleri için hemen aralarından birini seçmem gerekiyor yoksa bir yerlerime bir şeyler olarak diye korkuyorum. Sürüşüm 3-4 km öndeki yer için ancak 30 Cent işiyor ve hareket ediyoruz.

Nyamata'daki Katolik Kilisesi'nde 1994 Mayıs'ında 1600 kış öldürülmüş. Cesetler güllerle dokunulmadan kalığı için çürümüşler ve cesetlerin bir kısmını köpekler yemiş. Bugün Ruanda'da köpek bulmak zor çünkü halk ve özellikle oada cesetleri temsil eden kızıp köpeklerin neslini korumuyor. Sonrasında çürüyerek tanınmaz hale gelen kilisedeki cesetlerin artıkları

kemikleri geliştirecek diyetli ve kilisenin "mezarlık" kısmına konulmuş. "Mezarlığa" asla baskıdan bir mendirekle iniliyor; içinde çok ağır bir çürük er kokusu var. Rafardan oluşan "Mezarlık"ta yüzlerce iskelet var ve kafanlarındaki kurşun delikleri, uzatmaları hemen dikizlerinizi çekiyor. Kiliseden sonra çehre döşüp minibüsü beklemeye başlıyorum. Yanıma gelen birkaç Ruandalı'yla biraz İngilizce biraz Fransızca sohbet ediyoruz. Adamlardan biri Swahili (Sahil dili) konuşabiliyor. Swahili'nin yarısı Arapça. Türkçe'de de hatırı sayılır oranda Arapça kelime olması dolayısıyla Swahili ile Türkçe'yi karıştıranızın olur. Aynı anlardaki kelimeleri söyleyip eğleniyoruz. Sonra nereden adlıma geliyorsa adamlara doktor kelimesini anlattırma koyuluyorum, anlamıyorlar. Türkçe, İngilizce, Swahili'de doktor kelimesinin anlattığını bilmiyorlar. Ben de onlara hasta oluncaya ne yaptıklarını sordum, onlar da bir sürü şey anlatıyor ama anlattıklarının içinde doktora gitmek yoktu müstakf. Hayatlarında doktora hiç gitmemişler!

Minibüs gelince toptak yollarda harpalayan bir yolduğuk sonrasında akşam üzerine doğru Kigali'ye vanyorum. Tüm bu gözetimlerimden sonra Ruanda'daki soykırımın ana sebeplerinden birisinin ülkedeki nüfus yoğunluğunun faalılığı olduğu görülebilir. Komşu Kongo ülkesinin en düşük nüfus yoğunluklarından birine sahipken Ruanda en yükseklerinden biridir. Ruanda'nın kendi sınırları Avrupa güçleri tarafından belirlenirken, Haiti ve Tuzi kabilelerinin yaşadığı Kongo, Ruanda, Burundi ve Uganda'nın bazı bölgeleri dikizne alınmak yerine hükümetlerin keyfine göre belirlenmiştir. Eğer mevcut olan ekonomik yapı değişmese Ruanda nüfusu yeniden arttığında ülke yeni sorunlara gebe olacak gibi görünüyor. Bunun kötü deneyimden sonra diloyelim ki nüfus arttığında Ruandalılar'ın raharça yapılarını sağlayarak olabilecekler de aynı oranda artar. Geçirdikleri onca felakette rahmet hayatta tutulan Ruandalılar daha iyi yarınları bek ediyor.

Dağ Gorilleri

Dilerseniz bir de Ruanda'nın başka bir yüzüyle, hayatta karşılalım sizi ve Virunga Sırağları'na Dağ Gorillerine gidelim. Sağama solama arkama volkan: Ruanda-Uganda ve Kongo sınırlarının kesintiği tekneliyim, volkanlık Virunga Sırağları'nda. Ruanda-Uganda sınırlarından önceki son çehre olan Ruhengeri, sınırdan geçecek yolduğun ihtiyacıları karşılamak için kurulmuş küçük bir yer. Asfalt kaplı olan tek yeri anaardesin. Caddenin her iki yanına dar bir teras ve duvarda bir raftan ibaret dikkanlar sıralanıyor. Sokakları insanlar uyupak hareketlerle yürüyor, birçoğu yürümeye üşenip gölgede yemelik ediyor. Az önce yağın yağmardan dolayı hava yağ yağ yağ. Birün dikkanların içi görülmüyor, kapıları da sonuna kadar açık. Kapalı bir yerde sıcak ve nemle başa çıkamak yerli halk için bile müstakim değil.

Çarın yoldan sonuna doğru yürüyorum, şehrin çarısı herası. Pek nase gözetilmeyen piyocelerin satıldığı bölgenin yanında giyimlerin satıldığı teğahlar var. Hızır giyim ogusu olarak sadece tişört var ve tişörtlerin hepisi de Barılı tikelerdeki yarıdan karıştılarından hibe arın burada panıyla satılıyor. Tişört dışında bir giymi almak isterseniz çarpataki bir teziye

Afrika

araştırmanıza gerekmiyor. Çarpının terziler sokakına yürüdüğünü duyup sokaktan her iki yanına dünü elliden fazla düğün makinesinin sesi, "Mzungu, mzungu" (Beyaz adam, beyaz adam) seslerine karışıyor. Şişkin bakan, siyah, terli ve gülen yüzler işlerine ara verip bu garip beyaz adamı izliyorlar. Pazarın bir kes daha turlayıp peşime çarşıdaki mendilli çocukları takacak anaraddeye çıkışımı yine "mzungu, mzungu" sesleriyle karşılanıyor.

Anaraddeye yürürken yavaşlayıp sağındaki 3500 m'lik Cahinga, solundaki 3700 m'lik Visoke ve 4500 m'lik Karisimbi dağlarının bulutlu zirvelerini keşif ediyorum. Dağların bana bakan yüzleri Ruanda sınırlarında diğer yüzleri ise Kongo ve Uganda içindedir. Bu volkanik sıradağlar içinde bulunduğu ülkeler gibi geniş ve basuruzdur. En son 2002 yılında aktif hale geçerek 400.000 kişinin bölgeden tahliye edilmesine yol açmışlar ve lavlar 12.000 evi kullanılamayacak hale getirmiş.

Bu ufak şehre gelmemin sebebi dağ gorilleri. Neredeyse rükanıme noktasına gelen dağ gorilleri 1970'lerde Amerikalı Dian Fossey'nin çabaları sonucu kurtarılmış. Fossey, 1966'da goriller üzerine bilimsel araştırma için Zaire'ye (Bugünkü Kongo) gelmiş. Ancak Zaire'de çıkan iç karışıklıklardan dolayı bir süre sonra Ruanda'ya geçmiş. 1967 yılında Ruanda'da Karisoke Goril Araştırma Merkezi'ni kurmuş. Sonra tam 18 yıl boyunca herkesten ve her şeyden uzak bir şekilde Visanga Sıradağları'ndaki kulübesinde yaşayıp gorilleri incelemiştir. Dian Fossey, o güne kadar insanları yularına hiçbir şekilde yaklaştırmayan ve dolayısıyla yarılmış tarımın gorillere nasıl yaklaştığını bularak goriller hakkında çok detaylı bilimsel bir çalışma yapmış. Yapmış çalışmaları küçük bir kısmını *Sürün Goriller* adlı bir kitapta toplamış (daha sonra beyaz perdeye de aktarılmış). Dian Fossey 1985 yılında kimliği bilinmeyen kişiler tarafından kulübesinde öldürülmüş. Öldürülenlerin beyaz kaşaklıları olduğu düşünülüyor ama cinayet hâlâ çözülmüş değil.

Dünya'daki dağ gorillerinin toplam sayısı sadece 600 civarında. Başlıca parisi Ruanda sınırları içinde yaşıyorlar. Goriller, maymunlardan sonra insana en yakın memeliler. Yıyım sürüleri de 40-50 üne. Erkekleri olgunluğa 16 yaşları civarında, dişilerse 9 yaşından sonra vanyolarlar. Erkek goriller 13-17 yaşına eriştiğinde sürüleri beyazlıyor ve devranında 'gümüş sırt' olarak adlandırılıyorlar. Sürülerin çoğunluğa bir gümüş sırt erkek ve birden fazla dişi'den oluşuyor. Sürünün büyüklüğü genelde 5 ile 30 gorille sınırlı. Az sayıda grupmaya binden fazla erkek bulunuyor ve sürünün lideri en güçlü gümüş sırt oluyor. Dişi goriller 100 kg civarındalarken gümüş sırt erkekler 160 kg ve üstüyle gerçekten büyük bir yapıya sahipler. Yiyecek olarak ot ve meyveleri tercih ediyorlar ama nadiren böcek yedikleri de olabiliyor. Dağ gorili dermanından da yararlanacağı üzere yüksek bölgelerde (2500-4000 m arasında) yaşıyorlar. Ruanda Milli Parklar İdaresi, gözetimden çok daha etkin olan bu gorillerin insanlardan hazırlık kapınmalarını için her gün kışık arada siparişçinin gorilleri sipariş etmesine izin veriyor.

Akuzunda Ruhengeri'deki milli parklar alanında yürüyle ilgili bilgileri

alıyoruz. Sabahleyin gün doğmadan milli park merkezine doğru yola çıkıyoruz. Parkın merkezinde ordan hala suş ve bacasın iki kısı kadar suşda görevli bizi karşıyor. Görevliler üç goril grubunun idaredebileceğini söyleyip bizi gruplara ayırıyolar. Gruplar sekiz kişiyle sınırlı. Görevli bize en yakındaki 'Sesi' goril grubunu idaredeceğimizi, gorilleri görmek için 2 ila 3 saat arası tırmanacağımızı bildiriyor. Gorillerle bir saat vakit geçirdikten sonra yanlarından ayrılıp inişe geçeceğimizi söylüyor. Yürüyüşe kacilarlar ilker ilker dört çekerlere binip yola çıkıyolar; yanımızda bulunan beyaz adam da 'Benim arabam var, gelin ben sizi götürüyüm' diyor. Arabaya binince rahlı bir sohbet başlıyoruz, anıyı sahibi dünyada öşne ar rastlayan bir mesleğe sahip: goril veterineri! Kendisi dört seneden beri Ruanda'da doğ gorillerinin veterineri olarak çalışıyor. Goril gruplarını düzenli bir şekilde ziyaret ediyor. Ben de dayanamayıp goril veterineri mesleğini nasden seçtiğini sorudum.

"Küçükken maymunları severdim, büyüüp denizcilikye girme yarına gelince, daha büyük yerler yapıyım dedim. Gorilleri merak etdim, işi bıraktım."

"İşin burada ne kalacağını?"

"Amerika'da bir kızımda iş buldüm yarın kafama ister diyince yarınlar daha az." (Gülüyor)

Araçlarla yol birine kadar tırmanıyoruz. 2500 m'deyiz. İniş yürütmeye başlıyoruz. Köyün içinden geçerken çocuklar etrafımızı sarp bize dekurmaya çalışıyor sonra da kaçıyolar. Ekümetriş bir karış yeri dahi kalınmay tarlalann arasından tek sıra halinde emana ilerliyoruz. Ormanın sınırında bizi sınırlı askerler karşıyor. Askerlerin ilk görevi ülke için iyi bir gelir kaynağı olan gorilleri kaçak avcılardan korumak, ikinci görevleri de turistler için kulak olmak. Korğu Kongo son yıllardan beri iç savaşa oldugundan sonra yakın bölgeler pek tekin değil, hele hele bulunduğumuz bölgede üç sene önce bir turist grubunun öldürüldüğü düşünülürse işi oldukça sık yapıyorlar. Goril lacini (sever, böyle bir medek var), emana dalmaclar önce goril izleme korullarını sıralıyor: Gorillere 5 m'den fazla yaklaşmak yok (bu düzen gorillerin insanlardan hastalık kapmasını engellemek için çünkü insan ve goril genleri birbirine çok beniyor), hızlı hareket etmek yok (yokun heyecanlanıp saldırılabiliyor), gorilleri parmakla işaret etmek yok (bu hareketi de saldırı yapıyorlar), üzerine bir goril gelirse göbne doğrudan bakmak yok (çünkü meydan okuma yapıyorlar), yanlarına yaklaşmak ve oynamak yok -onlar yaklaşma geri çekilmek zorunlu (sarselen rahatsız oluyor) ve yürek sesle konuşmak yok.

Ormanın Goril lacini'nin peşinde bambu emana dalıyoruz. Ağaçlar birbirine o kadar yakın ki aralardan geçmeniz mümkün değil. Askerler bambulardan arasından yol açmak için ellerindeki büyük sava besevi bıçaklarla etraflarındaki alanda yarım daireler çiziyorlar, sınırları bitkilerle başıyla yere çiziyor; açılan yol çok dar. Bazı yerlerden geçmek için sirtlarımızı gövdeye ya da bambularda tırmanıyoruz. Yarım saat sonra düzenimizdeki her şey tepsiye rengine dönüşüyor. Yerin eğimi dikleşiyor ve yürümek işi zorlaşıyor. Buna

Afrika

bir de sargın otları eklenince keyifimizi sermayın gitmiş. İlaçları otuzman bu cinsi kök parçalarını da ekliip geçiyce. Üzerime bulduğm topraktan tam seçilemeyece kollarımla bütün derisinin kabardığına hissediyordm, bacaklarım da aynı durumda. Ne kadar yolunuz olduğuna sorduğumdayca izimiz: "Bellii olmuştuk yaklaşıncaya size söyledim" diyor. Tırmanmaya, sığınmaya, kaçınmaya, terlemeye devam ediyoruz.

Yürüyüşe başladığımız üç saat sonra içi bize dönüp "Yakındalar" diyor. Hepimiz heyecanlanıyoruz, adamlarımızı biraz daha hafızlandırıyoruz. Bir saat kadar hızlı tempoda tırmanmaya devam edip 5000 m'ye çıkıyoruz. Artık iyice yorulmuşken ağaçların arasından karlı bir geçiyce. "Sosa" grubunun 30 eksi üyesi ve yeni doğmuş ikiz bebek goriller beslenmekte mağuller, ikiz bebek goriller doğada çok nadir yapıyorlar, bu yüzden veevlerini onların durumuna titriyor ve her hafta gelip durumlarını kontrol ediyor.

Gorillerin yanında kaldığımız bir saat boyunca hayranlık, çapkınlık karışımı duygularla bu büyük ama sakin yaratıkları kendi aralarında oynamalarını, eller kullandıklarını, çocuklarına bakmalarını ve birbirleriyle anlaşmak için yaprakları işaretlemelerini izliyoruz. Hareketleri ve yda ifadeleri o kadar insana benziyor ki gorillerle "hayvan" demek kulağına tuhaf geliyor. Süremizin dolduğunu içi bildirdiğinde inekotire goril grubunun yanından ayrılıyoruz. Hepimizin gözü arkada kalıyor ama diğer yarıdan da ağır ağır inmeye devam ediyoruz. Gelmişimiz yoldan çok daha dik bir yamaçtan iki saatte araçları geri dönüyoruz.

Kuanda bu anlamıyla her haliyle gidilmesi, götürülmesi, bakılması, incelenmesi gerekli yerlerden biri olarak hafızamıza kazılıyor. Siz ne dersiniz sevgili okuyucu, sizin için de geçerli mi bu söyledikim?

Nuh'un Gemisi: Tanzanya

Bu sefer Tanzanya'nın önemli keşiflerinden biri olan Arusha'dayız sevgili okuyucu. Dün akşam aralığıyoruz yollar ve pek güzel vermeyen dört çeker arabıyla gün aşırımadaş yola çıkıyoruz. Yağmur bulandıka derinimizi görmek zorlaşıyor, silceklerin lastikleri betden daha yaşı ama insanın arabasını daha önemli aksesleri olduğunu gün içinde tecrübe edeceğiz. Üç saat kadar sonra Ngorongoro Krateri'ne yaklaşıyoruz. Asfalt hürden sonra triye ve yağmurdan iyice çamurlaşan yol başlıyor. Tırtıllıya başlıyoruz. Ngorongoro Krateri 1700 m'lik platonun ortasında hürden 600 m daha yüksekliye (kraterin kenarlarının denizden yüksekliğı 2500 m). Bu mesafe normalde yarım saatte geçiliye ama Arusha'dan Serengeti'ye ve oradan da Kenya'ya giden tek yol Ngorongoro'nun içinden geçiği için yolda çok yağın bir kamyon trafiğı var. Ngorongoro Krateri çok önemli olmasına karşın milli park değıl, sadece koruma alanı. Dolayısıyla Tanzanya milli parklarında insan peşpeşe yürükken koruma alanlarında serbest. Ngorongoro koruma alanında Masai kabilesi insan sarmadır yapıyor. Masailer'e buraldaki celakları kullanma hakları çok önceden verilmiş ve bugün de kraterin tamamında yolda Masailer koruma giysileri, usun ve içine edarlıla el giöbilen büyük kulak delikleri ve anaba lağından yapılmış sandaletleriyle hemin güne çarpıyorlar. Dün gereden beri yağın yağın, yolu birleş yende buraldağı çevirmiş ama dört çekerle gittiğimiz için sorumsuz sükunat derken ilk çamur biriktirmişe girmemize patinaja bağlanamaz bir olaydır. Ve gittikten beklenen açıklama: "Lazikler kabak!"

Yol yokken normalde dikleşiyor, dikleştiğe kayganlaşıyor, kayarak yolda kapanan kamyonların etrafından doluyoruz ve yolu iki saatte zor çıkarak, sonunda koruma alanının girişine varıyoruz. Giriş kapısından sonra kraterin kenarından içine doğru inişe geçiyoruz. Yağmur bulutları iyice alpdığı için, değıl apğıdaki manzarayı önümüzü hile zor görüyoruz. Siz azıcık kalkışındayız ilk önce kırmızı giysileri içinde Masai çobanlarına ve orada ait inek sürüsünü görüyoruz. Biraz daha yaklaşıca inek sürüsünün içinde sakin sakin celayan zebra ve geyikler beni şaşırtıyor. Sonra fark ediliyor ki krater içinde alandan rucun çitaya kadar otlara çeşit yemci hayvan bulunuyor ve Masailer de sürülerini otları arasında sakin sakin celıyor!

Krater toplam 260 km²'lik bir alanı kaplıye. Kraterin içinde geniş kuru ovalaklar, bataklık bir alan, yan yana uzananmış güller ve yamaçlarda yağmur ormanı var. Bu küçük alanda 30.000 kadar hayvan yağıyor. Kraterde rastlayabileceğiniz hayvan çeşitliliğiye şaşırtıcı: leopar, çita, çakal, aslan, zebra, fil, yabandörmüze, impala, bulalo, antilop, geyikden, susaygıları ve yüzlerce çeşit kuş.

Afrika

Kraterin tabanına indiğimize de in tamamen kalıyor. Burada kesinlikle 'Nuh'un Gemisi'nin demirlediği yer. Sarımsak otların üzerinde yüzerce zeha, wildbeest (geyik-ar-öküzü görülmüşü bir hayvan), irgale hize hay geldini diyorlar, az ilerideki ağaçların üzerindeki babunların itiş kakışları dalları çılgın bir ritimle hareket ettiriyor, 5 km ilerideki gölden büyük bir kuş sürüsü havalandıyor. Muhteşem bir görüntü.

Kraterdeki toprak yollarda aramızla yavaş yavaş ilerliyoruz. Bünden önce gelmiş beş altı arabanın bir tepenin önünde kümelendiğini görüyor ve biz de yanlarına çıkıyoruz. Sağımızda bir tepeliğin yanında bir çina yan yamaç hem etrafı kolaçan ediyor hem de üç yarımadaya birden emiyor. Yastıklar doyduktan sonra birbirleriyle oynamaya, boğuşmaya başlıyor ve sonra her biri teker teker tepesikten aşağıya yuvarlanıyorlar. Ardından yularına çıkma yarışa, birbirlerini kuyruklarından tutarak aşağı çökmeleleri denken seslerinin göderi ürettiklerinden oynuyor. Birkaç kilometre ileride yol kenarına yarımış bacaklarını yalamakla meşgul altı üyeli genç bir aslan sürüsüyle karşılaşırız. Yemeklerini yeni bitirmiş olmalılar ki kuyrukları yerlerinde varlığını bekliyorlar bile. İçlerinden birisi aramız yanına gelip kuyruklarını kokuyor, etrafında doluyor, kalarısına mayımsı bir şekilde sesleniyor. Yanlarında aynı bir sürü kalıyor. Şafak aramız üstüne açıyor, uyanıp bir sürü fotoğraf çekiyorum. Yarıca ve sefilikli bir hayvanın bir kaç metre yanında olup aramızda bizi koruyacak hiçbir şey olmaması ilk başta bana biraz garip ama adanları bakınca gerilimin anlamına olduğunu anlıyorum; yurdelerini yemişler, kuyrukları yerinde -ne diye saldırmalar ki? İnanmı onlar?!

Yerincine yatan, uyuyan aslan sürüsü çöktür bir hayli de hayranlıkla sürüyü seyrettikten sonra hareket ediyoruz. Gölden içindeki suaygırların sesleri bir hayli öteden duyuluyor. Sıcak havada toyan içinde hareketler duruyorlar. Sadece kulakları görüyor ve her birinin hapında da bir kuş var. Anada etek suaygırı ağzını sonuna kadar açıp çıkardığı bu seslerle etrafa varlığını belli ediyor. Buna fırsat bileen kuşlar da suaygırın dışları arasındaki püskülünden susupleniyor. Böylece suaygır hem bedensel terzeleniyor hem de kuşlar doymuş oluyor. Gölden içinde dört ayrı suaygır sürüsü var ve hepsi kendi alanlarında terbellik ediyorlar.

Gölden geri dönerken yine aynı sürüyle susuyoruz. Bardana yerlerinden kalkmaya niyeti yok galiba. Aslanlardan yarım kilometre ileride sayılan üç yıldızi bulan bir geyik sürüsünün içinden geçiyoruz. Onlar da adanların kuyrukları olduğunun farkındalar. Nazik görümlü geyiklerin yanında aynı görümlü ve büyük gövdeleriyle bufaklar otuyor. Müthiş!

Kraterin ağaçlı kısmına geliyoruz. Yaklaşığımızı gönen bir babun sürüsü aralıkla uykuluyor. Filleri bulmamıza hiç zor olmuyor. Sadece yeni sükmüş ağaçların olduğu bölgeyi bulmamız yeterli. Filler solukları arasında 5 m'lik ağaçları hercumlarıyla kolayca devirip yapraklarını yiyorlar. Bizim de fil sürüsünün yanında vakit geçiriyoruz. Sürü uykulamaya başladığı zamanca şoför arabayı hareketlendirmek için hırsla ediyor. Olmuyor. Bir kez daha, hayir. Ngorongoro Krateri'nde rüzgarların olduğu koranaki

küçük bir bölge dışında araştıran inmek yasak. Nedeni de vahşi hayvanların saldırması olasılığı. Arabadan inmek yasak olduğu için inip bir şey de yapamıyoruz. Şoför "Bu yoldan korucular sık sık geçer, bekleyelim" diyor. Ama gelen giden olmayınca erindi iyice kolaşan edip araştıran inip kapısını açıyor. "Bir şey yok ama biraz inmemiz lazım, her zaman olur. Bakın inince hemeri çalacak" diyor. "Yas demin sen değil miydin araştıran inilmes diyen?" diyeceğim. "Yakında hayvan yok, bir şey olmaz" deyip güldüyor. Yakındaki otlan ve ağaçları cıkkatli bir şekilde tarayıp tehlikeli bir hayvan görmezince inip iniyordu. Kızı bir inmeden sonra aracımıza çalıyor. Artık Nuh'un Gemisi'nden ayrılma zamanı, hava az sonra kararacak. Dörtmaya başlıyoruz; örnekte de uyan bir yol var. Birün gün dolayp yine de gezmeye doyamadığımız Ngorongoro Krateri, hem oğuşlu yapısı hem de hayvanlarıyla gezginleri şapırıtması hane sizi bekliyor.

Zanzibar: Bilmece adası

Afrika'da ama tam Afrikalı değil. Sokakta bir sürü Arap yüz var ama Arap da değil. Uzun süre Avrupa'nın mülkleri olmuş ama Avrupa'lı değil. Bütün büyük ticaretin Hindi ama kendi Hindi değil. Nereden mi bahsediyorum sevgili okuyucu?

Feki biraz daha ipucu vereyim size. Eskinin en büyük baharat ticaret merkezlerinden biri. Afrika kıyısında baharat, köle ve fildişi ticaretiyle ünlenmiş bir yer. Hadi ama bulun artık. Tamam bir ipucu daha. Uzun bir süre Ummanlı Şahımlar tarafından yönetilmiş ve hatta Queen'in solisti Freddie Mercury'nin doğduğu yer... Sizim için hâlâ bir şey ifade etmiyor sanıyorum. Fekala son ipucu, burası Tanzanya'da bir ada... Evet, bildiniz sevgili okuyucu, Zanzibar'dan bahsediyorum!

Yaniye Zanzibar, Afrika'nın kıyılarından içeri girilmeye yetenli denizimsi olmayan (ya da cesaret edemeyen) uygarlıkların uğramadan edemedikleri esenli ada. Kimler geçirmiş ki buradan: Süremeler, Yunanlılar, Misrîler, Fenikeliler, Çindiler, Hindiler, Portekiziler, Hollandalılar, İraneliler, İngilizler ve tabii ki Ummanlı Anaplar. Hepsi Zanzibar'da izlerini bırakmışlar. Bu izlerin kimi bence göze çarpıyor kimiye bilmece gibi, dikkat etmeden, kafa yormadan çözmek mümkün olmayır.

İlk önce Misrîler M.Ö. 12. yüzyılda Zanzibar'ı keşfedip kısa bir süre ticaret yapmışlar. O zamanlar Zanzibar'ın dünyanın köpüğü olduğuna ve daha fazla giderirse uçağı boğuşa düşeceklerine inanıyorlarmış ama sonrasında nedensiz bilimler, Zanzibar unutulmuş ve haritalardan silinmiş. Ta ki Fenikeliler ve Yunanlılar M.Ö. 2. yüzyılda Zanzibar'ı yeniden keşfedene ve haritalarda adı yazına kopana kadar. Enternandir ada yine esenli bir şekilde yeniden unutulmuş. Bu sefer de M.S. 8. yüzyılda Anaplar adaya gelip dünyaya Zanzibar'ı haritalarmışlar ve bir kıyı buraya yerleşerek burada ticarete başlamış. 10. yüzyıldaysa geniş bir İraneli topluluğa adaya temelli olarak yerleşince ada daha da hareketlenmiş. İraneliler ve Anaplar 15. yüzyıl sonuna kadar Zanzibar'ı Afrika'nın aydın ticaret merkezlerinden biri haline getirmişler ve bölgeden fildişi, ahır ve köle ihraç etmeye başlamışlar. 16. ve 17. yüzyıllarda adada Portekiziler'in egemenliğini görürüz ama 18. yüzyılda Anaplar ve İraneliler egemenliği tekrar ele geçiriyorlar ve 19. yüzyıl Zanzibar'ın en gelişmiş dönemi oluyor. Zanzibar'ın önemli o kadar artmış ki adayı yöneten Sultan El-Buaid zamanı olan Umman'dan tüm haradamları birlikte Zanzibar'a nakletmiş ve bu olayla birlikte ada görünme görün karmış. Zanzibar merkezi, Afrika içerisine 2000 km kadar giren ticaret yolları kurulmuş ve ada oldukça zenginleşmiş.

Zanzibar'ın sergisilikleri Batı dünyasının da ilgisini çabucak ve adanmış yönetimi 1890-1964 yılları arasında İngilizler'e geçmiş. 1964 yılındaysa halk egemenlik için ayaklanıp da egemenliği almaya kadar yönetim İngilizler'in elinde kalmış. 1964'te kısa bir süre özgür kalan Zanzibar, Tanzanya'yla birleşmeye karar vermiş ve bugün Zanzibar, Tanzanya'nın toprak bir parçası halinde; Kendi meclisi, baskınlığı ve kendi yönetimliği var ama önemli kararlarla Tanzanya devreye girerek kararları kendi alıyor.

Kene'lere Dikkat!

Bölmeye adanmış dolaymaya adanmış gelenlerin büyük çoğunluğunun yapıldığı gibi Soana Town İskeleli'nden başlayalım. Dur Es Salama'dan Zanzibar'a deniz otobüsü ya da gemiyle gelebiliyoruzuz. Eğer gemiyle gelmeyi seçtiyorsa 30 Dolar veriyoruz, deniz otobüsüyle gelerseniz de 70 Dolar güden çıkarmamız gerekiyor. Gemi yolculuğu gemisine göre 4-12 saat, deniz otobüsüyle 2 saat kadar sürüyor. İskelede ilk önce Zanzibar pasaportu ve gümrük kontrolünden geçmeniz gerekiyor. Ülke içinde ülke Pasaportunuzun bir de Zanzibar damgası. Kapılan adım arar aramaz yerellerin 'kene' adını verdikleri yapışkan bir hançur kalabalığı çevrenizi sarıyor. Otel mi lazım; araba mı? Kaçıp kurtulmaya çalışıyoruzuz. Hediyelik eşya? Kitap? Ya başka peşiri. Tur? Bar? İncelemeye! Kayık ulması? İyi restoran? Kurumları yok, tek çare, uykün kalıma çalışarak kalaklanın olarak. Kene'ler, bütün bir ay çalışıp 8-10 Dolar kazanarak yerine birkaç turistten aynı parayı çok kısa zamanda almaya çalışmaktan oluşuyor. İyi para kazanan bir 'kene' olmak için ilk kezden alıştığınız iyi hal yapmanız ikinci kezden iyice yapışkan olmanız. Bu şekilde turistin göttiği her şey benzer gödiş yaptığı her türlü buranmaları payınıza düşeni dikkatli sahibinden koruyun olarak alabilirsiniz.

Zanzibar'a gitmeden önce gezi rehberine bakıp iyice bir otele yer ayırmayın. İskelede kene'lerden buralınca kurtulmaya çalışırken otele yer ayırtığımı dolayısıyla beni rahat bırakmalarını söyledim. İşlerinden birisi hangi otel olduğunu sordu. Söyledim. Otelin adını söyleyince, kendisinin otele çalıştığını ve yolu gösterebileceğini söyledi. Otelin adını bildiğim için sorun çıkmaz diye düşündüm. Adam yolu gösterdi; otel kitapta anlatıldığı kadar iyi görünmedi görünce arsa otele yerleştim. Sonra içinde biraz dolaytım. Akşam otele dönmek için takipte bindim ve otelin adını söyledim. Şoför beni otelin önünde bıraktı ama bacası benim otel değil... Ama adı aynı. Nasıl yani derken misafiriyordaki adama durumun tahlil ettim. Adam güldü. "Sizin anlattığınız otel burası, kene'ler iskeleden bizim müşterileri zaman zaman böyle araklıyorlar, kandırıyorlar sizi." Kafam iyice karıştı; ya bu da yalan söylüyorlar? Adamı kağıtlandığını anlıyorum; ki devam etti. "Bismillah girin bizim otele bir bakın, daha iyi olduklarını göreceksiniz. Boşuna gezi rehberine gitmedik ama bizim müşterimiz daha çok olduğundan önceki otel ismini değiştirerek sizin gibi turistleri almayı seçti. Bir şey yapamıyoruz." Adam doğru söylüyorsa, sabaha toplanıp bu kez doğru otele geçtim.

Afrika

Stone Town

Sabah kahvaltısından sonra Stone Town içinde ağır absak dolağım. Şehri içine çekmiş. Stone Town, alıpık olmayan sarhoş eden kasvetli bir oltün gibi. Beni fena çarpı övgüli okuyucu. Hem farklı hem tanıdık; hem yakın hem uzak. İçinde tanıdık tadlar var ama hiç alıpık olmadıklarım da: dar, gölgeli sokaklar, beyaz dökülen kiltine biçikik rıç binalar, yüzerce küçük ama canla dökken, sokak adları yarımadığı için sık sık kaybolmalar, birden geberi kesen alrı büyük (bir arabu genişliğindeki) kaldırımlar birine marlamalar, sokak arklarında açık havada çalğan marşgödel, sesimler, bediyelik çyru yarımlar, deniz kıyısında küçük restoranlar, hafız eski tip dhaw teknelerinin inşa eden eski taralar, kara çarşafı Zanibarlı kadımlar, görlü turistler, nerm, sokak, Kuram korulan, eskiden kalma kiliseler, camiler, kütüphane depoları, balık hali, baharat satıcıları, keneleler, meraklı çocuklar, komaşkan yaşlılar, Afrikalı yüler, Arap yüler, Afro-Arap yüler, köşkler, saraylar, korunan kiremitler, cumhurbaşkanın tuşun kalıve kokuları, tashita perdelerin arkasındaki gölgeler, festülolar, sokakta birikmiş çöpler, çöplüğün yanında ip atlayan başörtülü çocuklar, emariyle sokakta temsilik eden maras, tashita oynayan sraf, bildiği tek İngilizce sözcük 'buna para ver' olan yapışkan yeni yetmeler, balık emekçiler, Hint-Arap-Afrika karışımı ama illaki çok baharatlı bir mutfak, geleneksel giysileriyle Masailer, 'morıngü, morıngü' theyyo adanı, beyaz adanı) suları, yarımadaın geçen yarımların koruyumalarında yaldızlığın tanıdık kelimeleri (dökken, tabran, çorba, deya, misafir vs), içpostacılar, dilimlenmiş hibertli anasos ve tashita koruy yiyenler, tüm sesodaların kadın öltüğü sabbos pazacı, eski köle pazarı, alçamanın ilerleyen saatlerinde bile dola olan Broadhani, alandaki yülerler yiterek sarıcamın mangallarından yülerden leziz kokular, pıde arası karides, geberet kadar geberetli çaylar, ücretsiz illa şeker dökülüp servis edilen tatlı Stasi portakallar... ve tashita, ve tashita...

Ada

İlk günün sarhoşluğunu geçirmeden önce görmek istediğim yerlerin bir listeyini yaptım. Sonra Afrika geleneğine uyarak yavaşça ama çok yavaşça dolağım.

Zanibar, 19. yüzyılda dilimce deşen olan serginliğini iki cemle dayandırmış: ticaret ve baharat. Masom ritüğüleri dhawların yülerlerini döküvücü Umman'dan yola çıkan Araplar köle, sikkü ve baharat alırlarınç. Masom ritüğüleri yön değıştirinceye kadar Umman'a yülerden açrıları mümkün olmadıkçandan her gelişlerinde en az üç ay adada kalırlarınç. Bu yökuluklarda estenip Umman'a gelin götürmeler de çok olarınç, adaya yerleşenler de. Afrika'yla yoğan ticaret yapmış bölgelerdeki Araplar'ın daha köyü derili olmaları işte bu eski ilğıkilerden kaynaklanıyor övgüli okuyucu. Zanibar'ın Arap yarımadaıyla ilğıkisi 1964'eki bağımsızlığa kadar canla kalınmış ama Arap kültürü hafız daha adaya varmadan hile sızı karğılıyor. Stone Town'a denizden yökülmekten hemen 4-5 katlı böyük, beyaz, her katlı balkonlu bir bina dikilmesini çeker, işte burası Sultan Barghas tarafından 1800 lerde sonlarına değıru inşa ettirilen Harikalar Evü -ya da yerellerin

deyişle Beit el Ajub (Acıyıp Ev), Kibuller ve öğrencilerle kullanılmak için yapılmış, böyle ki zamanında adada elektrik lambaları ve sesli olan tek binaymış, bugünse müze olarak gezilebiliyor. Binanın bir kat halkından girilen şehir marinası keyifli. Harikalar Evi'nin ulu yanında büyük beyaz ve bakımsız duvarlarıyla dikkati çeken binaya Saray Mlani. Yine 1800'lerin sonlarında inşa edilmiş ve bağimsizliğe kadar Sultan'ların evi olmuş. Bağimsizlik sırasında neme geçen ve yağmurlardan bu bina birkaç kez tadilat görmüş ve yağmaların eşyalar sergilediği için de Zanzibar'ın itibarını pek yansıtmıyor.

Sarayın olduğu Mizingani Road'da üç dakika daha yürümlenir yol kenarındaki büyük kasıpk ağacının gölgesinde Dhows'un nasıl yapıldığını birinci eklen görebilirsiniz. Yapım halindeki teknelerin içinde çalışan ustalar iş konuşuyorlar ne kadar ciddi ve sesizce, ne kadar sabırlı o kadar konuşkan ve şakacılar. Dhows'un ne ilerisinde Eski Dişpance (ya da şimdiki adıyla Stone Town Kültür Merkezi) yeni restore edilmiş halıyla ziyaretçilerini bekliyor. Dişpancenin hemen karşısında Mercury balık restoranı turistlere hizmet sunuyor. Fredie Mercury ya da gerçek adıyla Faruk Bulsara, Zanzibar doğumlu. Burada Queen'in parkı adından esinlenilmiş percekler püfabilir, Fredie'ye çiçekleri satın alıp 'Fat Bommom' ya da 'Bohemian Rhapsody' kokteyllerini deneyebilirsiniz. Tabii hepni Queen'in müzikleri eşliğinde. Bu kadar Queen yeter deyip bir pollara düşülen sevgili oluyorum.

Mizingani Road'dan geri dönüp Harikalar Evi'ni geçince sağda 18. yüzyıldan kalma Arap Kalesi, soldaysa Ferodhani var. Arap Kalesi'nde eski pek bir şey yok, sadece bediyelik ağaçların şahane diğkaları var. Solda hemen deniz kıyısındaki Ferodhani'ye şehrin fast-food süpermarketi diyebiliriz. Gündüz boş olan alan, öğün hava serinleyince hane yiyecek sunucularıyla dolup taşır. Burada son derece ucuz karınını doyurabilirsiniz mümkün ama pek bir tereddüt beklemeyin. Bugün erken yaralam: şirki salma balık haline gideceğiz.

Balık hali, şehrin kuzeyinde hemen deniz kıyısında. İskele, bayram öncesi pazarları gibi kalabalık. İskelede yanan tekneler açık artırımla balıkların satıyor ve yüklerini hemen orada boşaltıyorlar. İskelede üzen açık artırıma katılan büyük alıcılar, evine ucuz balık almak isteyenler, balıkları taşıyan hamallar, iskeleye bağlı küçük kayıklarından satıp yapmaya çalışan balıkçılar, kalabalığa karışın genipe yavaşmaya çalışan kurbanlarla alabildiğine dolu. Adam bile atanıyorum, daha doğrusu üredğim pende adam atanıyorum, ne kadar iskeleye varmak için uğraşım kalabalık beni o kadar geriye sürüküyor. Bu benzeri içinde birkaç kişi "vadedenize dikkat et" diye uyarıyor. Kalabalık biraz azalınca kadar iskele kenarında bekliyorum; bu arada da bel bel fotoğraf çekiyorum. Saat 7 gibi balık hali benden boşalıyor.

Afrika

Baharat

Zanzibar'a gelip baharat bahçelerine uğramadan olmaz. Umman Sultanı 1818'de Zanzibar'da zencefil üretilmesi emrini vermiş. Yüzyılın ortasına gelindiğinde de dünyanın en büyük zencefil üreticisi Zanzibar'mış. Tarçın, vanilya, kırmızı biber ve kara biber türleri de adanın tropik ortamlarında çok hızlı gelişmişler. Adanın diğer gelecektek ilham ürünü olan kök ve kökliğaye baharattın yanında küçük kalınlı Zanzibar, 19. yüzyıl sonlarına doğru 'Baharat Arması' adıyla anılmaya başlanmış.

Zanzibar gezisinin hemen 15 dakika dışarda, 19. yüzyıldan kurulan, baharat bahçeleri halen etrafında. Bahçelere eve ayrılanlar yarıdan fazla firma var. Turlardan birini izliyorum. Rehberimiz bahçede her bitkinin yanında duruyor. Önce bitkinin soya soya işite anlatıldıktan sonra esas zevkli kısmı geliyor: Rehber bitkiden/tağaçtan/yapraktan/yumrudan bir parça kopartıp bize ikram ediyor, tadına bakıyoruz. Bahçeyi dolupdoluca dört saatli bahçe ve artık işite yoruluyoruz. Küçük bir çocuk gelip yemeğin hazır olduğuna haber veriyor. Bahçede çalışanlardan birinin evinin per sofrasında bol baharatlı yemeklerle doyuyoruz. Öğle ucağı biraz geçince de hemen yakınlardaki, kuryositallerden çikolata usun ve sadece bizim olduğumuz kuryositallerden birine geliyoruz.

Yunuslar ve Jozani Ormanı

Zanzibar, dalmak isteyenler için geniş imkanlar sağlayan bir yer. Adada dalgıç ayrılan 4-5 profesyonel firma var. İsteyenler tüple dalgıç yapabiliyor, isteyenler de snorkelle. Benim gibi dalmak istemeyen ve kumullarla yüzerek vakit geçirmekten sıkılanlar için başka bir seçenek daha var: yunuslarla yüzmek.

Adanın güney ucundaki Kizimkazi Balıkçı Köyü iki nedenden dolayı iyi tanıyor. Birincisi adadaki 12. yüzyıldan kalma en eski caminin burada olması ve ikincisiyse kıyıya yakın yaşayan büyük işte burunlu yunus kolleksiyonunda varlığı. Yunuslarla yüzmek isterseniz bir balıkçı teknesi kiralamanız gerekiyor. Yunuslar koyun herhangi bir perinde olabiliyorlar çünkü ve tekneye yunusların yanına yaklaşma zamanı artıyor. Kıyıda da tuzahların birinden önceki kiraladıktan sonra diğer sekiz kişiyle beraber tekneye biniyorum. Bizim teknenin ismi 'Moby Duck' -bir imla hatası mı, yoksa tekneye buna mı uygun görmüşler bilemedim! 15 dakika kadar koyun güneyine kadar yol alıyoruz. Yunuslar hızla sağ yanımızda sudan sıçrayarak gözlemlenebilir bir giriş yapıyorlar. 15-20 üyeli bir sürü. Kayıkça, Swahilice bir şeyler söyleyip tekneyi durduruyor. Hemen suya atıyorum ve yunuslar sanki bu arı bekliyormuş gibi yanıyorlar. Hemen su altında hem de su üstünde teknenin yarım metre kadar sağında daireler çizdiklerini görebiliyorum. Çok çevik ve acil hareket ediyorlar. Yanlarına biraz daha yaklaşıldığında nefesini alıyorlar ve teknenin yakınından ayrılmadan biraz daha ileride yüzmeye başlıyorlar. Onların yanına doğru yüzmeye başlıyorum. Bu sırada arkamdan çokun başlıklarını duyduğumda dönüp bakıyorum.

Başka bir yama sürüşü tekneye benim anlamda: sanki bir ağır çekim edayıyla geçiyorlar. Benim sonra suya atılan birkaç kişi tam yamaşının ortalarında kalıyorlar. Şaşkınlık, sevinç, hayranlık, hepsi içinde destain bu güler yüzü yamaşklarına seyrediyorum. Sonra her iki sürü de yamaşından uzaklaşıp koyun başka bir tarafına doğru uzaklaşıyorlar. Biz de tekneye tımanıp peşlerinden gidiyoruz. Yeri gittikleri yerde de yine suya girip pantarına gidiyorum. Kızılını tiki birinin peşinden kaçan papatuzcilerle benemiyorum. Yamaşların bu yaptıklarından rahatsız olacaklarını düşünüyorum ama bir yandan da bu anı olabildiğince ustamak istiyorum çünkü yamaşların hiç zorlanmadan, hiç güç harcamadan halkanmalarını, yön değiştirmelerini, zıplamalarını ve dalmalarını seyredebiliyorum. Çevre masivi bir deniz, arkada tropik bir ada, usun zamanlar yapılmış istediğin bir şeyi yapıyorum. Yolcu baraya gelmeden önce gördüğüm reklam doğru mu? Harı şu kapısında 'Cennet' yazan bir biranın üzerine asılmış tabelada yazıyordu: 'Cennet tapaklı, yeni mekânımız Zanzibar'.

Kızılkezi'den dörtü yolunda Jozani Ormanı'na uğruyorum. Barın koruma alanındaki Kırmızı Colobus maymunlarıyla tanışıyor. Ormanı içinde bakımli döğün parikalasta delayıyor, rehber de birkiler ve kızlarla ilgili ayrıntılı bilgiler veriyse ama maymunlardan hiç iz yok. Rehber söylediğümüzle aynı rehber geliyor: "Koruma altında olduklarını bir türlü öğrenemediler girel!" Maymunlar koruma alanının hemen dışında yolun kenarında yapıyorlar. Biz de tam öğle yemeğinin üzerine gelmişiz arlaşılan. Ağaç dalları esneyen, uyuklayan, memeli güdelerini açmakla zorluk çekem maymunlarla dolu. Sanki hepsi birer film yıldızı; hiç nez yapmadan poz veriyorlar. Yeterince fotoğraf çekince güzellik uykularını bölmek için bu sevimli film yıldızlarının yanından ayrılıyorrum.

Akşamüstü Stone Town içinde son bir kez dalayıyorum. Kızıdaki lokantaların birinde habacarla enfes bir balık yedikten sonra orlime yollanıyorum. Her güzel şeyin bir sonu var maalesef sevgili okuyucu, benim de varılım burada sonsu eriyor: "Hoşgökül Zanzibar, melek etme, tekne görüreceğiz."

Muz('un) Cumhuriyeti: Uganda

Dünya'da 1200 kadar farklı cins muz var. Bunların yaklaşık 120 kadarı Uganda'da yetiştiriliyor. Yılda tam 1,5 milyon hektar alanda 11 milyon ton muz yetiştiriliyor. Hindistan'dan sonra muz yetiştiriciliğinde dünya ikincisi Uganda, dünyayla Ugandalılar'ın hayatında muzun çok önemli olduğuna da şüpheyi ortadan ettirmek zor olmayacaktır. Yılda kişi başına 250 kg muz tüketiyorlar! Böylesce muz, hayvanın her yerinde, püre olarak, kuzatma olarak, etnek olarak, insanları neçlendirirken bira olarak, tıpatında sepet olarak, yağmurdan ya da güneşten korunmada evin çatısı olarak, konuşan bireklerle birlikte çiç olarak, hayvanlara pem olarak ya da bazı türleri ilaçlarda kullanılmak bir şekilde karşımıza çıkıyor. Uganda bu anlamlarla gerçek bir muz cumhuriyeti. Bu cumhuriyette yağışlar için muzun diğer bir anlamı 'hayat' demek. Küçük bir muz bahçesinden bütün bir aileyi besleyebilecek kadar ürün rahatça çıkıyor. Üstelik Uganda iklimine uygun olan bu türki fazla etmek de iseniyor. Muz bahçesi olabilecek evlere çamaş, olmayanlara göre daha yüksek; kuzatma muz bir nevi sigorta.

Tamam bağışın hakkını verdik, şimdi gelelim diğer meseleye yani Uganda'nın nezdinin yapıcı olduğuna. Uganda evlilik olarak insanı sandalyesinden düşürmek kadar ilginç yerlere veya evlere sahip değil çirkin Uganda'nın ilginçlikleri günlük hayatındaki ayrıntılarda gizli: otel resepsiyonunda lagilleri bilmeyen adama Türkçe "sabus" dediğinde anlayıp getirmesinde, Mahatma Gandhi'nin büstünün hiç olmayacak bir yerde korunması çıkartmasında, dünyanın en büyük şehirlerinden Nil'in kaynağının yarındaki kasabanın suyu kalmazda ya da tek odalı Hilton otellerinin çokluğunda.

Hadi beraber Ruanda sınırındaki Kabale'den başlayıp ülkeyi boydan boya Kenya sınırına doğru gzelim. Dikkat! Dikkat! Bu yarıncı nezdine elde bir muz varken daha iyi varabilirsiniz -malum Uganda'dayız.

Ruanda sınırındaki Kabale'den başları Kampala'ya bizi görecek olan otobüs 1950'lerden kalma, üzerinde yataca ve varak ve puzun boyunu zor seçilen, camları çatlak ve aklı kapısı kancalı bir iple değiştirilmiş olan bir Rus kültürü. Sın çamaşını bagaja koyulması üzere masasına veriyoruz. Otobüsün koltağlar tabaaları. Bazıların vidaları çıkmış ve yerlerine zela tutturulmuşlar. Sabah 07.00'ü biraz geç otobüs hareket ediyor. Otobüs sık sık durmak paka oluyor, indiriyor, bindiriyor. Önündeki yolcu bey önce onun yerini koruğunda iki tavuğuyla şişman bir kadın alıyor. Tavuklar koltağın arasından ikide bir kenelerine bas tabağa başlarını çıkartıp çıkartıp duruyorlar. Yoldan alınan yolculardan biri üç keşini bagaja şükleyince araba çamaşını bagaja vermese miydik diye geçiriyorum içimde.

Ülkemizin bu kesiminde beyaz birine matlamak her gün matlanan bir şey olmadığından olsa gerek her yeni bineş yolcu şaşkınlıkla yine "Matanga" kafesi geliyor. Koltuklar altına olduğu için yoldaki tüm araçlar doğrudan hüsamılıyor. Sırtını koltuğa dayamak ritimden dolayı giderek rahatsız edici bir hal alıyor. Otobüsün yoldaki derin çukurlardan birine girip altını sürdüğü anlarda otobüsün tüm araçları yerinden fırlatıyormuş gibi ritimiyor, yolcular her zamankinden fazla sallanıyor, koltuklar gıcırlıyor ve motor da kızgınca hırıltıya başlıyor. Bu velleleden sadece hoşlanıp uyladığına kafalarını daha ritmik bir şekilde sallayan araçtaki iki tavağın zevk aldığı görüyoruz.

Otobüs ileriye yolunu için duruyor. Tuvaletle girdiğinde şimdiler kadar geçirdiğim yerlerden farklı ve ilginç bir tuvalet yorumuyla karşılaşıyorum. Bildiğimiz alafanga klozetci alaturka olarak monte etmişler. Nasıl mı? Klozetci beşinci görünmüşler. Tuvalet kabiniyle girişte iki beşonakla klozetin seviyesine çıkıyor, sonra çömelip içine alafanga klozetci alaturka olarak görüyorsunuz. Erkeklerin Uganda'nın başka yerlerinde deliksiz tuvaletlere de matladılar. Deliksiz tuvaletlerde sis içinisi kabini tabanına yapıyorlar, arkasından biri gelip temizliyor. İnsan bu tuvaletleri rectrube etmekten sonra temiz bopyu kabız olmak arzusuyla dolup taşabiliyor.

Öğlene doğru otobüs, durandan gün geçi geçmesi bir bölgede yavaşlıyor. Şoförün, önünü görmemesi için yavaşladığını düşünürken, yandığımızı anlıyoruz çünkü duran birer araçta olduğunda birden yolun her iki yanında toplanmış yollara mangal ortaya çıkıyor ve mangal başındaki satıcılara otobüsün fark etmelerinde delice bir konuşurmuşla biri semp satmalarını görüyoruz. Ellerinde çöp şişler, kızarmış muzlar, motor etekleri, kocaman keçi burları ve ne olduğunu anlayamadığım değişik yiyecekleri satmaya çalışıyorlar. Yolcular otobüsten inmek yerine camları açıp pazarlık yapıyorlar. Satıcılar mallarının iyi olduğunu anlarmak için en yüksek sesleriyle bağırıyor, aralarında tartışıyor, en iyi yeri kapmak için itişiyor, pazarlık yapıyorlar; yolculara anlatılan çitengi kadar bağırarak yiyecekleri ismarlıyorlar. Yoldan geçen sabırsız diğer araçlar krena çalıyor bir de bu anada yavaşça hareket etmeyi sürdürüyorlar. Tam bir karmazya. Her zaman karşılaştığımız bu manzara çok renkli ve eğlenceli. Neden sonra otobüs uylabileceği kadar bir park yeri buluyor ve duruyor. Yolcuların çoğu yiyecek alışverişini zaten bitirmiş durumdadırlar, ama peki ya içecek? Derken içecek satıcısı üç kasa şişeyle otobüse atlayıyor bir de hareket etmeye başlıyor. Satıcı koridorunda bir yandan sarıyı yaparken diğer yandan da kasaları apayla alıyor ve otobüsün en arkasına vardığında oturup beklemeye başlıyor. Biraz sonra da içilen şişeleri toplamak üzere tersen bir opanıyor daha yapıyor ve otobüsün iniyor. Böylece öğle yemeği yolda mola vermeden halledilmiş oluyor.

Başkenti Kampala'ya yaklaşıldığı köyler sıklıkla geliyor. Hemen her köyde bir bar ve otel var. Ama bunların, adları dışında bizim aradığımız bar ve otel değil. Bar dediğimiz, genelde bir huşululu ve dışarda birkaç masadan oluşan, sadece hıra ve Waragi denilen Uganda içkisi satan dükkanlar; otellerse yol kenarındaki evlerine birkaç oda ekleyip kirilayan küçük pansiyonlar. Otellerin adları sahiplerinin hayal güçlerini de yansıtır: Yol

Afrika

tasvirinde dörü tane Sheraton, iki tane Hilton ayıldın.

Başkent Kampala, elevatöre sadece 30 km mesafede; şehir girişinden önce elevatör çingizinin üstünden geçeceğiz. Tam elevatörde yol katmanında gloşey yarımküreden kuşeye geçişi simgeleyen basit beton bir arın yapılmışlar. Ananın etrafında da müşteri bekleyen birkaç hediyeleşmiş ağa kulübesi var, o kadar. Öğleden sonra Kampala otobüs terminaline yaklaşıyoruz ama trafik çok kötü; yolda giderken bu kadar sıcak olduğuna farkına varmamıştım ve gündü trafikte durunca cehennemi sıcak aracı teslim alıyor.

Özde kapağı atılmam sonra yürüyecek Kampala turuna çıkıyorum: kalabalık, canlı caddelec, sokak bir tasfâ, küçük bindirce dükkan, Çin malları satan bir işgörmacı orduca, sebze meyve halinde değişik yözler, ürünler, peşinden koğan çocuklar, adam başı internet kafelerin aralansığı caddelec... Kampala diğer Afrika şehirlerine göre daha tertim, düzenli ve oldukça güvenli. Milton Obote ve Idi Amin zamanlarında mahvolan ve iç savaşa sürüklenen ülkeyi eski gerilla lideri Museveni separatlarınca. Museveni, 1986'dan beri ülkeyi yönetiyor ve seviliyor ama sâc verdiği halde çok partili demokrasiye bir cîfelli geçmiyor. Kendi deyişleriyle "tek partiye dayalı açık ve serbest seçimli bir demokrasî" uyguluyor. Uganda'ya mali yardım yapan devletler çok partili demokrasiye geçilmemesinden hoşnut değiller ve ülkenin bütçesinin yarısından fazlasının yabancısı olduğuna düşünülürse Museveni'nin ülkelerde daha uzun süre kalması ülke ekonomisi için pek de iyi görünmüyor.

Akşamta önce geri dönüyorum. Otel odasının garip bir tasarımı var. Üç penceresinden büyük olan ikisi koridora, küçük olan biri dışarıya bakıyor. Bu küçük pencereden bakıldığında şehrin uçsuz bucaksız minibüs terminidini görüyorum. Binden fazla minibüs, durakta müşteri bekliyor ya da basit halinde ve tabii ki güdürlü oldukça fazla. Resepsiyona "Genç minibüslerin güdülemlerinden rahatsız olamıyor mus?" diye soruyorum. Cevap: "Akşam minibüsler yola çıkmaz onun için minibüs güdümleri hiç olmaz." Bu cümlede görevlinin iki görevi araladığını ancak farkına varıyorum: Birincisi, akşamta diğer trafik yasaklıca dağıtı ama otelin çevresi gece açık lava burn haline geliyor; ikincisiyse pazara gece boyunca kamyonlarla mal getirmeye devam ediyor. Ama resepsiyondaki görevlinin dediği gibi, hiç minibüs güdümleri duyuyorum! Uyumak için çok uğraşıyorum.

Sabahleyin Kampala'nın yakınındaki Entebbe şehrine geçiyorum. Hafızamın biraz zorlanmasına siz de bu isim hatırlayacaksınız. Entebbe, Viktoria Gölü kıyısında küçük bir şehir. Topkan muz ticaretinin yapıldığı bir pazarın dışında bakımsız bir boranlık bahçesi var. İngilizler'den kalma bu boranlık bahçesinde 1930'larda Tarzan filmleri çekilmiş. Hatta İngilizler, Uganda'yı idare ederken Entebbe'yi başkent seçmişler. Bu anlatıkların Entebbe'yi başkent yapmak için yeterli sebep değil ama Temmuz 1976'da burada yaşanan rehine kurtarma operasyonu Entebbe isimli film yönetmen hafızama kazandı. İsrail'deki Filistinli mahkûmların serbest bırakılmalarını isteyen bir grup, Atina-Paris seferini yapan bir Fransız havayolları uçağını kaçırarak uçağı Entebbe'ye indirdiler. Uçakta bulunan İsrail pasaportluları rehin

tutarak diğer yolcuları serbest bıraktılar. Tam o sırada Uganda'nın başında olan İdi Amin, havalarına gelecek hava komutanlarına desekleyecek bir konuşma yaptı ve komutanlar da Filistinli mahkûmlar bırakılmama emriyle gün uçağı yolcularla beraber havaya uçuracaklarını bildirdiler. O gece İsrail'den havaların üç nakliye uçağı havalarına baskın yaptı ve ölmü hava komutanlarını ve onları koruyan Uganda'lı askerleri öldürüp şehitleri uçakları birleştirip kaçırdılar. Bu operasyon halen hafızalardadır.

Akşam da Entebbe'den dönüşte Kampala'da biraz dolaygıyım. Nil Nehri'nin kaynağına gitmek için yarın Jinja şehrine geçeceğim. Belki orada uyayabilmem yoksa bu görüşüde çok zor.

Jinja'da merkeze dışındaki etrafının buda-buda denen baskılar rakitler varıyor. Hepsi de aselin çok uzakta olduğunu yürümenin uzun zaman alacağını söylüyorlar. Anladığımdan sırtılıp oradaki bir ambu sahibiyile orde götürmesi için 10 \$'a pazarlık ediyorum. Anlaşma sağlanınca adamın ağız kulaklarında, ambu çalığırmalarıyla dardurması bir oluyor. Orde sadece 500 m ileride. Fiyata anlaşmamız bir kez, homurdanmak ödüyoruz. Ordaya çıkıp bir an önce dış almak istiyorum. Tsssstss! Sular kesik. Yav, bence Nil Nehri'nin, hani ya geniş, uzun, büyük Nil Nehri'nin kaynağı değil mi? Nasıl su olmaz? Yok işte. Orde sahibi su basmasını sadece akşamları yeterli olduğunu söylüyor. İpe Afrika'nın kaynaklarının nasıl kullanıldığını gösteren bir başka örnek daha. Yok!

Jinja, bölgenin ticaret merkezlerinden. İdi Amin zamanında, Asyalı tacirlerin malları devletleştirilip Asyalılar'ın emri sınır dışı edilmiş. Güdenlerin yerine işletmecilik yaparak Uganda'lı olmadıkları için de Asyalılar'dan kalan her yer çürümüş ve terk edilmiş. Museveni buja geçince ilk iş olarak Asyalılar'a mallarını geri vermiş ve ticaret böylece biraz toparlanmış. Bugün Jinja'da neredeyse tüm dükkan sahipleri Hint kökenli. Caddeden geçerken seyredince insan kendini bir oyunun içinde sanıyordu. Hintliler ve Uganda'lılar anlaşmışlar, tüm Uganda'lılar müptez olacak, tüm Hintliler de zenci. İnzara yok.

Nil'in kaynağı Jinja şehrinin yanı başında Nasreddin Hoca'nın türbesi gibi bir yer. Her zaman açık ama giriş ücretli. Ücreti söyleyip bölgeye girince kaynağa çıkan ilk yanıt burayı ilk gören Avrupalı John Speke için dikilmiş. Yazıtın yakınında Mahatma Gandhi'nin de bir türbesi var. "İyi de Gandhi'nin, Uganda'yla ne işi var" dersene, Gandhi öldükten sonra, beheri yakılmış ve külleri dünyanın seçilen yerlerine atılmış. Nil'in kaynağı da küllerin serüdüğü yerlerden biriymiş. Nil'in kaynağında manzara beklediğin kadar etkileyici değil. Nil'den gücüne ve endamına uyan göçü, gürlüyen, kurvetli, gürlükler, köpüklü bir kaynak bekledim ama oyna, nehrin kaynağı Viktoria Gölü'nün altında olduğu için, suyun çıkışı yerde dışardan sadece küçük bir gıdıp görünüyor. Bulduğum noktadan sağ tarafı Viktoria Gölü ve sol tarafına Nil Nehri. Burada gördüğüm su tanelikleri dört ay boyunca 6700 km yol kat edecek ve çoğurlukla güllerden geçerek enfa hayre verecek, sonra da Akdeniz'e akacaklar. Yazıtın sağındaki çay bahçesinde oturca bir süre oturduktan sonra Jinja merkeze dönüyorum. Source of the Nile

Afrika

Caffé, Jinja'ya gelen gezginlerin buluşma mekanı. Biraz kitap okuyup yoldan geçeneleri seyrediyorum sonra kafede iki seneden beri dünyayı dolayan iki Japon'la tanışıyorum. "İki tane bayronca dolanmak nasıl bir şey?" soruma karşılık olarak biri "İkimden çok okudum, daha önce rahatsızdım", diğeriyle "Dolanırsanız anlaşılmıyor, eve döneyim belki o zaman anlatırım" diyor. Bizden yollar geçen getenelele kıyafetli birini görüp, vitren kumbaralarını kapıp yarımından uzaklaşıyorlar.

Akşam ottele döndüğümde kötü bir sürprizle karşılaşıyorum. Otelin saatin bahçesi gece için ruh değiştirip Jinja'nın en hareketli banı haline gelivermiş: Mitak, insanlar, güretilti... Anlaşılan o ki, Uganda'da bana uyku yasa!

Filler ve Suaygırları: Zambiya

Günlük koşturmacıdan beydiğim bir anda yol kenarındaki bir reklam diklatımı çeken, kocaman bir çelale fotoğrafı ve birkaç adaman keyifli yitüyle bir naneli çekirni reklama yapılyoedu.

Görüm ürüne değil ama çelaleye takıldı; geniş, büyük ve etkileyici görüktüyödu. Bu tarım daha önce birkaç yerde daha rasladığım için neme olduğunu biliyodum: Zambiya'daki Victoria Şelalesi. Daha önce buraya gitmek aklıma hiç gelmemişti ama yokluk etmek için her zaman bir lahane arayan ben, bu sefer naneli çeker reklamının hatırasına kendimi Zambiya uçayında buldum. Feki Zambiya'da çelaleyi yakından görmek darda ne mi yaptım sevgili okuyucu? 'Görünüşe aldama' ödüllü rest emin ve İlin bakalım ne çeker Dogru. Sin ab olan kua hareketli, şıman ve sevimli kasıllardan unek durun. Ne ulardır, ne kaplılar, ne filler, kuzama hiçbir vahşi hayvan bölüğünce sevimli suaygırlarından daha fazla insan öldürmüğü değil.

Havalarından oelin anormselayıp yola çıkıyoruz, oelinin havalarına 40 km kadar uzaklara. Yolun herne yarıncıdayken ileride beyaz garip çekilli yere yakın bir bulut diklatımı çekiyör. Herhalde biraz sonra dalıp bakacağım ki şoför bilgi verme ihtiyacına daydı: "Victoria Şelalesi. Etrafa sıçattığı sular 300-600 m yüksekliğe çıkar ve 20-30 km den görünür. Böylece çelalenin kenarında yılan her günün her dakikası yağmur yağıyor gibi olur."

Kayıyordan olemıza gitmek için oelinin oldukça geniş bahçesinden elektrikli arabaları biniyoruz. Şoför ilerideki ağaçların ortayan 40-50 üyeli bir maymun sürüsünü izaret edip "Üzerindeki ufak peylere sahip çıkan, özellikle gölde ve yaprakları çok çalışırlar" diyerek bazı uyarılar ve sonra da yakındaki üniformalı bir görevliye kendi dilinde bir peylere söylüyor. Duruyoruz. Üniformalı görevli bütün ciddiyetiyle arka cebinden sapan çıkarıp peden bir oğ alıyor ve en yakındaki maymuna fırlatıyor. Maymunlar buğra çağır, ağacın dalları hareketleniyor, yapraklar ağaçya yağıyor ve maymun sürüsü ağaçtan ağaca kaçımaya başlıyor. Odaya varıp bevedilan atılgunus gibi nehir kenarına fırlıyoruz: Zambesi Nehri hekesse hemen hayranlık uyandıracak kadar geniş ve heybetli. Yağmur mevsiminden umunda olduğumuzdan dolayı nehrin suyuna iyice bir kuvvet gelmiş. Bu kuvvetle öüne çıkan her şeyi öüne karp Victoria'ya, öölümde kadar getiriyor. Nehrin tıccı kim bilir nereden sürüklediği dallarla dolu, ularıya açık kabve. Nehrin karp kıyımında sada göçlölük seçilen suaygırları arada kulaklarını oynatarak kuşku kuşku bize bakıyorlar.

Afrika

Zambesi Nehri'nde birkaç saat gezinmek için African Queen (Afrika Kraliçesi) gemisine atılıyor, kapitanımız bülent Humphrey Bogart'ın bu seferlik gemiyi kiralamaacağını bildiriyor. Oh, gemimizin köselim bu sefer! Gemi alt ve üst iki güverteden oluşuyor; ben de üst güverteye köpüde hamır bir köftük bulup yuyuluyorum. Gemi hareket ederken mangalları yakıp bira servisi yapıyorlar... Yar çocuklar, keyif yapmak için içecekten ayrılmaya bile gerek yok, ne gerek vardı! Nehrin kenarları göz alabildiğine yeşil, arada tek bir kema ya da açık alan görüp çırpıyor. Akıntıya karşı gemiyi devam ediyorsun, kıyıda arada ağaçtı açmış timsahlara rastlıyorsun. Şişli otantörün dişçileri de orada hamır ve nazır bekliyorlar: Nehir kenarında yavaş bir sürü kuş, yemek aramak yerine, ağaçtı açmış timsahlara diş acularındaki karnatülardan geçiyor. Timsahlantosu buna bir itimat yok, niye olsun ki dişleri bedavadan temizleniyor.

Sevimli katiller suaygırları

Suaygırları sevimlilikler halinde biraz hoşnutça da olsa suyla oynuyorlar. Oyarlarına birbirlerinin üzerine çıkma, birbirlerine dış geçirme ya da biraz ilerideki arkadaşlarını suya batırma ekseninde şekilleniyor. Dış geçirmeletem bahsetmişken, dişlerinin küçük olmadığını, ağzlarının kenarında 30-40 santimlik kılara genişliğinde iki taraftan pünlü parıl parıldadığını belirtmem gerekiyor. Hele hele bu dişler, küçük kulaklar, küçük ayaklar, parlak göder ve kendini zor kaldıran ağır bir vücutla bir araya gelince en olmayacak formülle Afrika'nın en tehlikeli hayvanı ortaya çıkıyor: Afrika'da en fazla insan öldüren hayvan suaygırları. Suaygırına göyle bir habercisi hiç de öyle tehlikeli bir halini yola gibi, sadece üç torduk bir gövdeyle çekimsiz bacaklar ve otobur bir hafız! Sevgili aygırlarımız gündüzleri sudan çıkmıyorlar, maksat elin hayvanlarını yem olmamak. Ha bu anda kim var suaygırlarını bilenece, belki de azca kulakları vardır, kim bilebilir? Geceleyin uyanmak için sudan çıkan aygırları sevdiğim ot durslerine ulaşmak için elli kilometreye kadar yolculuk etmiş biliniyor, hem de o ufak bacaklarıyla hem de alçak karabökte ve hem de yola çıkıp sabah gün çarkece geri dönmek kaydıyla. Ağla kuskuca ağıza neler yapıyor. Bu anda karaya çıkan suaygırı kendisini sudan çıkmış aygırdan.. pardon, balıktan biraz görüyor ve bu yüzden bir tehlike arzıyınca (menela yüzdelerde bir insan görüldüğünde) kendini güvende hissettiği suya koşturaya başlıyor. Diyelim ki adını Niyazi ya da Buzca olsun sevgili okuyucu ve diyelim ki carını süküde ve gece Zambesi Nehri kıyısında dolaşmaya çıkımsız (umarız ki olarak Zambesi Nehri kenarında delgan insan aygırı pek fazla değildir ama olsun). Hatta gece otantörüne çıkan bir suaygırını da farkına varmadan nabızını otantör; o üç torduk köpüçük sevimli üç yüzünden ürker ve doğrudan üzerine gelmeye başlar (suden ürkeri üzerine gelmesi de garip bir çelöki ama olayın mantıklılığını açıklamak yerine böyle bir anda isterse bu öylece durmayın derim ben. Kaçarını nabı, ama derin bir dibike -yok yok vazoğretim şimdiki dindemeyin akantına bakmadan kaçın siz. Ama yok suaygırı boden hırlanıyor, suden hızlı koşturaya başlıyor (evet ayakları küçük ama insandan daha verimli kullanabiliyor o marifetler) ve ilerinde saatte 30 km hızla gelirken diğer yandan küçük dişlerini gösteriyor size. Yeryüzünde balıktan sonra ikinci

büyük ağaç sahip serimli yarımk 30-40 cm'lik diğleriyle gövdenin bir defada döye bölüyor. Nasıl, kırılmaya değil mi? Arsa yukarıdaki serimlerin özneliği küçük gibi görünse de Afrika'da her yıl 25-30 kişi Niyazi'nin ya da Baro'nun derinlerini diğiyor.

Victoria Şelalesi, orle yürüme mesafesinde; şelaleye yaklaşığımızı uzaktan götmen duran müjdeliyor. Şelalenin olduğu bölgenin etrafı çevilmiş, kapıya bir giçe ve etrafına da bir sörü yapılmış sataı unutulmamış. Bunları açıyorum ama ileride daha da yapılmış bir sataı gültüyle karşı karşıya kalıyorum. Dışarıdakiler hediyele ağaç, içeridekiler yağmurluk ve jerrisiye komarında uzmanlaşmışlar. Şelaleden gelenlere balonca yağmurluk almanın mantıklı olduğu görüyorum ama taktikle oblağımız ve mantığımız vade bırakışımız için almıyoruz. Şelaleyi tam kapıdan götürek bir partikaya giriyorum, birkaç dakika sonra yağmur çiselermeye ve ilerledikçe hizi iletmeye başlıyor. Yağmur dediğince 100 m ilerideki şelaleden uçuyun su, yukarıdaki güdlerini artırıyor -ama dedim ya mantık yok, evde.

Şelalenin tam kapısına geçince göt götüre oluyte. Harika bir görünü. Yılda 365 gün salanmakta iyice uzmanlaşmış parmaklıktan ve oraya haraya sarıkan devasa ağaçların altına giriyorum. Su biraz azaltır gibi oluyor ve ortasında bulunan suyla bol güneş ışıklarının birleşmesi balınladığımız yenden iki götükoğasını birden götmemizi sağlıyor. Fotoğraf makinesi, koyduğum suyla torbadan çıkartıp benim çekmeye başlıyorum. Makine, artık beşaltımayte diğere kadar iletıyor ama beşaltılmıyor, bir film daha takarak makineyi yine su testine tabi tutuyorum ve alet yine testten geçiyor. Kenardaki solak banklardan birine taşınmadaki her şey oradan daha solak olarak kumalıyorum ama keyifim yerinde kumandaki götününün arkasını çikarıyorum: Şelalenin genişliği 1,5 km, yüksekliğiyte 110 m'yi buluyor. Şelale yağmur mevsiminde dakikada 200.000 m³ su akıyor, birim aylık su miktarımıza yaklaşık 10 m³, gerisini six beşaltıyın. Döşen suyun gültüsünden yammıdakiyle komuşmak bile göç; uçuk hava diskoz gibi başlıyarak iletiyoruz. Biraz daha oturup içi su dolun apakkabellerimden komik sesler çıkartarak orle yürüyorum ve yarmadan evvel yarın sabah için fil arısında safariye yet iletiyorum.

Filler

Sabahдын kahvaltı bile ardından yola çıkıyoruz ve hareket edeceğimiz milli parka vanyoz. Rehber fileni böce teker teker tanıtıyor ve sonra yaparımına gerekenleri iletiyor: tıa ses çıkarmak, iletlerine bağlanarak koğmak, hormanlarına kol sokmak (niye sokular ki?). Filler, dağada 6-12 filden oluşan anaerki sürüler halinde yaşyorlar ve diğiler arasında akrabalık ilişkileri güçlü. Erkek çocuklar 20-22 yaşlarına kadar sürüyle beraber hareket iletıyorlar, bu yaşa geldiklerindeyse sürüden ayrılıp diğere bekar erkeklerin oluşturduğu sürülerde kumalıyorlar, diğeleniyte sürü fada büyümeyiği sürüler sürüden ayrılmıyorlar. Fillerin de sağlak ve solak olanları var. Diğlerini hısım elimiz gibi kullanıyorlar. Vücütlerindeki damarlar kolaklarından geçiyte ve aynı radyoör işlevi görüyor. Bir film hortumundaki kom suyun

Afrika

insan vücutlarındaki toplam kasların 60 katı kadar.

Filene alıyoruz (daha doğrusu mendirek dayayıp tırmanıyoruz) ve yola koyuluyoruz. File bürme tecrübeni anlatmıyorum, siz kendiniz deneyin sevgili okuyucu. Salonun ortasına bir sandalye koyun, sonra her beş saniyede bir yerde nereleyse paralel hale gelecek kadar önce sağa sonra sola yarım. Sağdan sola yarımları tam ortaya geldiğinde sıçramaya ihmal etmeyin, tam sıçrama anında mizela kaptırmada açık olan televiyondan fotoğrafını çekin ama salon bacaklarınızı duvarlamayın ve makineyi de döndürmeyin. Oldu işte!

Ormanın içinden geçip amağın kenarına geliyoruz, filer hiç beklemeden doğru suya -tansan suya da ücretinde insan var fil kardaşlarım, booop. Buradan geri dönmemiz yaklaşık bir saatimiz alıyor. Köpekli ayırandan daha çok sallandıktan ve bir daha file binmem iki oltuza dedikten sonra, fotoğraf makinesimizi görevlilerden birine veriyoruz ve filin ücretinde geçti müzaffer bir foto çeşpevede parına alıyor. Böylece kutsal mazer görevlerimizi bitiriyoruz.

Durun bir görevimiz daha var, fi binmekten sonra hiç vakit kaybetmeden yakındaki helikopter pistine geçiyoruz. Fillerin sallamasıyla aptallapmış vasıyette fiyat listesi kötü görünmüyor -du: 15 dakikalık bir tur İsmail-Arkana uçak bileti kadar. Helikopterle Victoria Şelalesi üzerinde birkaç tur uyanıca, geçerken ihsanlı gösteriyor. Şelalenin büyüklüğünü hem daha iyi görüyorsunuz hem de yeniden görülmeyen bir sürü adacığı fark ediyoruz. Şelalenin kuzeyinde Zambabwe-Zambiya sınırında bir köprüünün üzerindeki kalabalık dikkatirini çekiyor. Bungoy Jumping yapıyorlar. Zambazi üzerinde biraz daha turlayıp iniyoruz. Sabah sabah bu kadar huzelenin üzerine ottele dönüp tembellik etmek artık çare değil, otteledeki bahçenin koltağuna yığılıyorum. Kocağında kitap, hafif öğüt, ağacın üstünde maymunlar ve elinde sapıyla nöbet bekleyen üniformalı görevli ... Aaa akşam olmuştuk ... Gün batımını seyredirken son nareli çekimini de ağacına vurucum. İçime bir şenelik yapıyor; ama çekenden midir bilemedim ... Kananı siz vezin ilgili okuyucu!

Botswana

- Okavango Delta
- Okavango Delta'nda yıkanmayı seven bir fil.

Eritre

- Eritre'nin başkenti Asmara'da bulunan bir müzede bulunan simgeyi anıtı.

Güney Afrika

- Table Mountain'ın Cape Town'ın görünüşü
- Cape Town yakınlarm ev bulmayı programları.

Mozambik

- Dağları Magato'lu
resimli bir pazar yeri.

Namibya

- Dünyanın en kuru
yerlerinden biri olan
Sossusvlei ve dünyanın
en yüksek kumulları.

Ruanda

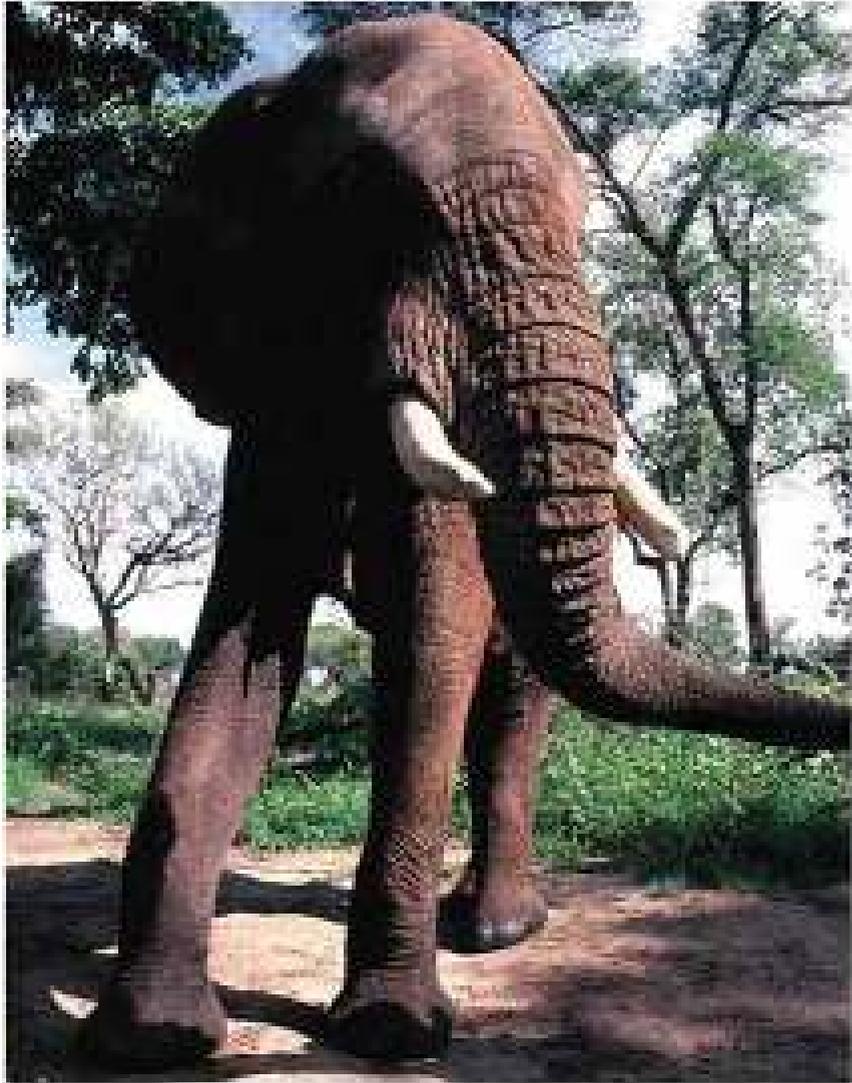
- Virunga Dağları'nda
koyunlar.
- 220 kg ağırlığında
paten bir Güney Sert.

Tanzanya

- Arushu yikendlerinde Maasai kabilelerinden bir çocuk.
- Ngongoro'da Safari.

Zambiya

- Victoria Falls'ta turistleri dolayrası fil.

Zambiya

• Victoria Falls'ün
helikopterden görünümlü.

Zanzibar

• Zanzibar'ın Dukk Heli.

Zanzibar

• Tani Karposalici.

2. Bölüm

Asya

Endonezya	Japonya
Güney Kore	Kamboçya
Malezya	İran
Filipinler	Moğolistan
Laos	Suudi Arabistan
Singapur	Vietnam
Tayland	Sri Lanka
Makau - Çin	Hong Kong - Çin

Sumatra'dan Hayata...: Endonezya

Sumatra, Endonezya'yı oluşturan 17.500 adanın en büyüğü ama büyük olmasının yanında gelişmiş değil ve ulaşım altyapısı da yeterli olmadığı için yolculuklar uzun sürüyor. Hangi akla hizmet 'otoyol' adı verilmiş toprak yollarla savrulmuş, çukurluklu, bütün kemiklerin hissedilecek yapıldığı yolculuk herkesin harcı değil. Ama biz Sumatra Adası'nda yaşayan iki kabileyi ziyaret edeceğimiz sevgili okuyucular, o yüzden yanınıza yol için su, yiyecek bir şeyler ve bol salur almayı unutmayın.

Barak Kabilesi

Ve Endonezya'nın en iyi göl manzarasına hoş geldiniz. Gözlemlere 'buçire baranın ancak köle bir kopması olabilir' dediren Toba Gölü bundan 75.000 ama önce volkanik bir parlamayla oluşmuş. Parlama o kadar kuvvetliymiş ki bütün dünyada güneşi engellemiş ve uzun süren bir buzul çağına tetikleyicisi olmuş. Buzul çağında bitkiler, hayvanlar ve insanlar topluca ölmüş, yani şu cennet görüntüsündeki Toba Gölü'nün meydana gelmesine yol açan volkanik parlama nedeniyle bütün insanlığı da yok ediyormuş. Volkanik patlamadan yol açtığı buzul çağına bir noktada bütün dünyada toprağı 6000 insan kalmış. Hepimizin arası olan bu 6000 kişi Afrika'da frakleri adlanarak oradan dünyaya yayılmışlar. Denizden 750 m yükseklikteki Toba Gölü krater biçiminde ve 1700 km²lik bir alan kaplıyor. Göl oldukça derin, suları 450 m'ye kadar indiği için suğ göllege oranla oldukça serin.

Toba Gölü çevresinde 'Barak' kabilesinden insanlar yaşıyor. Yoğunlukla Kuzey Sumatra'da yaşayan Barak'ların bütün ülkedeki nüfusu altı milyona buluyor. Hristiyan ve doğuya rapan ağaçların birleşimi bir inanç sahibi olan Baraklar, kendilerine has olan inançların mimariye yansıtma ortaya özgün görüntüler çıkarıyor. Tipik bir Barak evinde çatının serindeki uçlar sanki göğe uzanmak ister gibi iki metreden fazla kaldırılmıştır. Geleneksel mimariye uygun yapılan Barak evlerinde palmiye yaprakları damı örtenken yeni neslin yapılarındaki çoğunda çatı için teneke kaplama kullanılıyor. Evlerin dış cephesi ağaç oymalarıla bezeniyor ve evler yerden 1,5 m yüksekliğinde tahta karkas üzerine yapılıyor, yağmura hayvan barınağı olarak kullanılıyor. Hem kaya Hristiyan hem de animist öğretilere sahip bir topluluk olarak ailenin ölümlerine tapıyorlar. Görülük yaşantıdan gibi mezarları da bu iki inancı birden yansıtır. Bir Barak aile mezarlığında Haç'ın yanında ruhların oturması için yapılan minyatür evleri ve ruhların öteki dünyaya daha kolay ulaşması için konulmuş kayıklar görülebiliriz. Yine Barak insanına göre insan ruhu vücudun karaciğere yakın bir yerde yaşıyor ve ruh vücudun teki olup de dışarıya çıkarma vücut harici düşüyor. Hırsızlığı engellemek için,

yani naba karaciğere yakın tutmak için eziyetli adımlar alınarak, utahım deni ediliyor. Eski zamanlarda suyu tozunu dışımanan ilk önce karaciğere yakın ve sonra geri kalan etinin yemmesinde bu inancın ekili olduğu bilinir. Menek rıncıya, Batıklar 1816'dan beri hiç kimseyi yememişler -ya da bilindiği kadarıyla öyle.

Tuba Güllü'nün turistik merkezi, gölün batı kıyısına yakın Samosir Adası'ndaki Tuk Tuk adındaki sevimli köy. Turizmi sonrası köye gelen turistlerin sayısı çok azalmış, dolayısıyla adaya olan talep seferleri de azalmış. Adaya gelirken teknede dört saat yolcu gelene diye bekledikten sonra kapana bile sokulup üç yokuşla birlikte hareket etti. Tuk Tuk'a vardığımızda köy terk edilmiş gibiydi. Tam bir sessizlik hakimdi. Samosir Adası cenneti tarif eden resimler için bir ilham kaynağı: yeşil tarlalar, çelâkeler, çirkin köyler, darcı bir göl, manzaralı gökyüzü ve gülen insanlar. Köylüler fazla turist gelmezince gelir getiren başka bir işe girişmişler. Endonezya'da yasa dışı olan halihoşmatyon yapan 'ahiri marmarlar' Tuk Tuk'ta açık açık satıyor. Öyle ki marmarları pizza ve maye salata da karıştırıyorlar ve hatta gördüğüm kadıyla da öncelikle Almanlar bu işi mülkiyet tabii politikten sonra lekarmala ayırtmadıkları sürece sorun yok!

Herhangi bir şeyin mutasını yemek istiyorsanız Tuk Tuk tam size göre. Köyün batısında göle bakan küçük bir kafeye girdim, ananas suyu istedim ve dükkan sahibi elinde haçakla bahçeye gidip elinde dalından kestirdi ananaslarla geri döndü. Öğle yemeği için oturduğum lokantada balık yoktu, sahibi "Sen istediğin balığı söyle oğlum gölden yakalar, alıpama yersin" dedi ve aynı dediği gibi de oldu. Daha tazeli mümkün mi?

Tuk Tuk'ta bediyelik eşya satan dükkanlar açık ama sahipleri içeride değil fazla iş olmadığı için dükkanı açıp gidiyorlar müşteri gelirse de başlıyor orada burada dükkan sahibini anlamaya! Samosir'in diğer yerlerini de görmek için tam depo bencini fiyata dahil moseskileti günlük 6 \$'dan kiralıyorum ve Tuk Tuk'un kuzeyine sürüyorum. Tuk Tuk'tan 15 dakikaезде Ambarita Köyü var; evler çok güzel korunmuş, tam fotoğraflık. Ama gelim de bunu köyü ziyaret edenlere anlatın, onlara evler değil ben daha ilginç geliyorum ve ünlü biri gibi herkes benimle fotoğraf çekirmek için sıraya giriyor. Adında Endonezya'da yabancı olarak her zaman ilgi çekiyorsanız, kemeli aralarında Bantılar'a "koca beyazlı" diyorlar. Beyazların kendilerini beğenmişliği aralarında değil, daha çok 'kepçe kulak' gibi bir dalgayla öpöler. Normal bir Batılı ortalama bir Endonezyalı'dan en az 20 cm daha uzun, daha beyaz ve daha saçlı, tıyılı, sakallı vb. Aradola'ca bir köyü ziyaret eden bir siyahinin nefes hissettiğini Endonezya'da dolaylı olarak sık sık tecrübe etme imkanı buluyorum. Fotoğraf sesinin bitirip beyazlarıma veda ettikten sonra 20 km kadar daha yol alınca Simanindo Köyü'ne varıyorum. Simanindo'daki köyün sergisinde her gün yerli dansların gösterisi var, birkaç Amerikalıyla birlikte bu gösterileri izliyorum.

Görteri sonrası hedefim Tuk Tuk'un yer aldığı Samosir Adası'nın en büyük yerleşim merkezi Pangasaran. Hatta bugün Pangasaran'ın pasarı var, biraz alışveriş ne dersiniz? Samosir'in ünlü kahvesini burada izlediğiniz

incecikler çektiyip satım alabilirsiniz. Benzinli düğünleriyle kahveciler pazarda tek karpulanan görünümlerden bir; istediğiniz kahveyi seçince onlar macerelerini güzellikle çalıyor kahvesiz! Egzersizli yaşamı öğlünde çekiyor. Akşam yemeği için camide tavuk epli pilav mı çekti, hemen burada tavuklar cadda satılıyor, paker etmek için ayakkabı ip bağlanıyor, haeta bazıları bu halıyla gasete kağıdına sarılıyor. Şırımsa mı ağlıyor, gasete mi var, galletinisi mi satılıyor? Pazar yerinin her derde deva satıcısı Fanni hizmetinizde. Erkeklerin cinsel gücünü artıran bitkisel çaylar ile kadınların göğüsünü büyüten baharatlar 'bese-seller' 'Baraklar'ın 'sağlık' sorunlarına bakar mısınız?! Fanni'nin karışındaki Emma'nın tezgahında bir saat önce gölde oynayan balıklar şimdi alıcı bekliyor. Emma balıkları bese filan yatırmadan ve soğutacak bir şey de olmadıktan sonra iki saat içinde satacağı kadar balığı önünde tutuyor, satıncı da penesini getiriyor. Pazarın pazarında mız öyleyse ucuz ki, yaklaşıp 20 kg olan şu koca beverek ancak 5 \$. Pazardaki motosiklet-taksi sürücülerini sana beklerken sokaklarını boşa geçirtiyor, satıncı oynuyorlar: nuretında sinirler gergin, rekabet dorukta... Pazarı epey bir dolayınca sonra akşamı Tık Tık'a gmi dönüyorum. Gün boyunca Tık Tık ikelerinde anneler hem çamaşırın hem de gün boyunca kirlenen beledlerini ve çocuklarını aynı anda yıkıyorlar. Mayomu giyip ben de göle girenleri karlıyorum, stın yorgunluğumu anlatıyorum. Sorulaki ilağıtırız Batu Sumatra'nın Bukittinggi şehrinde yaşayan Minangkabau'lar, iyice ditenin sevgili okuyucu çitkin yöl çok kötrü.

Minangkabau Kabilesi

Batu Sumatra'da denizden 950 m yüksek olmasa sayısında sizin olan Bukittinggi şehri sadece buradan Endonezyalıları ve doğal güzellikleri yapmak isteyen yabancı turistleri bir münama gibi çekiyor. Bukittinggi aynı zamanda amerikalı Minangkabau Kabilesinin en yoğun yaşadığı şehirlerden. Minangkabau Kabilesi iki şaelliğiyle ünlüdür: Bir, kabile üyeleri son derece inançlı Müslümanlar; iki, ailenin reisi kadın.

Bukittinggi ve çevresini motodu bir rehber tutarak dolayınca, Razi, 23 yaşında üniversiteyi yeni bitirmiş bir Minangkabau, Razi, Bukittinggi çevresindeki yerleşim merkezlerini bana dolayınca gün boyunca da kabilesinin ölederini anlattı. Nüfusun beş milyona bulan Minangkabau'da minı anadan kaza geçiyor, ailenin en yaşlı kadını kendinden genç kadınları yönetiyor ve erkekler de kadınların sözlerini dinliyor. Erkekler evlendikleri zaman kadının evine taşınır ve kayınvaldeyle birlikte yaşarlar. Kadınlar erkek evlenip çocukları doğduğunda çocukla ilgili kararlar dayı tarafından alınır: hangi okula gidilecek, kiminle arkadaşlık edilecek, kiminle evlenebilir vs. Sosyal yaşamın mutlak kadını gibi özelliklerini halde dahi kadınlar daha çok çalışıyor ve erkekler de yatıyor. Nasıl mı? Minangkabau'lar'da kadınlar için boşanmak en kötü sosyal davranışlardan biri. Boşanmış bir kadının tekrar evlenmesi zoroluyor imkansız ve köyde dışlanması onlarına geliyor. Erkek "başımı alır gidereim, ona göre" dediğindeyse akan sular mezbura duruyor ya da Minangkabau erkekleri öyle olmasın hayalini kuruyor!

Minaŋkabau'da başlık parası geleneği var. Yalnız bisedekinin irisi şekilde kadınlar erkeklerle evlenmek için bu parayı ödüyor ama evlilik boyunca kazanılan ne varsa kadına ait oluyor. Ayrıca şu konusu olduğunda başlık parasını veren kadın evlendiği erkeğin gelecekteki tüm kazançlarını da satın almış oluyor, böylece erkek sadece evetini alıp evden çıkabiliyor. Dolayısıyla ayrılık halinde kadın da erkek de bir anlamda özgürsün yitiriyor. Bunun yanında Ragi'den bu 'piyasa'da kaçta göreceğimi de öğrendim: bir Minaŋkabau kadını benî satın almaya kastat verirse 15.000.000 Rp'de alıyor (yaklaşık 1200 \$). Para yerine ailece motosiklet de verebilirizmiş. Piyasam dükümüş diyor dükünceken Ragi, bunun yüksek bile olduğunu çünkü çiftçi bir erkek 1.000.000 Rp'de (800 \$), devlete çalışan bir erkek 10.000.000 Rp'de (8000 \$) eviği yerde üniversite bitirdiğim için bana yüksek fiyat biçerimmiş.

Yağmur mevsiminde Endonezya'da seyahat çok yavaş olabiliyor. Sumatra'nın güneyi olarak gelişmiş bu kesiminde bile yollar her an kapanabiliyor. Bugün geçeceğimiz yoldan bir kısmı geçerken tuvan tabandan dolayı çamurla kaplanmış. Mezburen geri dönüp çok kötü toprak yolların olduğu geçeceğimiz köylere gidiyoruz ama değişiyor geçerken. Minaŋkabau evleri göze yükselmek istemesine kurulumuş, çanın en az dört yer yükseltilerek uçları buffalo boynuzları kurmuş. Minaŋkabau'da ineklerinin 'amak' bafalosu'ndan kaynaklandığına inanılıyor ve evlerin tepelerindeki boynuzlar da bunun simgesi. Köylerde çok buffalo yok ama onlardan köpek var ve bu kadar çok köpek görmek garibime gidiyor çünkü Endonezya'da Müslümanlar'ın yoğun yaşadığı birçok yerde sokakta köpek pek görünmezsin. Endonezya Müslümanları'na göre köpek maktul olduğu için beslemiyorlar. Sadat bölgesinde sığılan yüksek olan yaban domuzlarının piring varlıklarına zarar vermesini önlemek için Minaŋkabau çifçilerinin ev köpekleri var. Topluca alınması çıkan köylüler daha sonra evladıkları yaban domuzlarını Baraklar'a satıyorlar. Bakintinggi çevresi hem güzel evleri hem de canlı doğayla çok keyifli bir yer. Bakintinggi merkezine özellikle çarşı ve camii günüleri pazar kurulduğunda çok canlı oluyor. Çevre köylerden gelenler devasa pazarı canlandırıyor. O yer tek vakit gelmiş, hadi yiyecek bir şeyler bulalım. Bakintinggiler'in en fazla yediği yemeklerin başında piring ve ardından piring eriştesi geliyor. Piringin bin bir türünden başka bölgedekilerin arasına yedikleri diğer bir yiyecek çeşidiye çapdar: mız, tıma, tappoka gibi diğer meyveler kurutulup uçukta dev tabakada sunuluyor.

Ve Padang usulü yemek yapan çok güzel lokantalar var. Padang lokantasında yemekler önceden hazırlanmış olarak bekliyor, aynı bütün rişaf lokantalarında olduğu gibi... Lokantaya girdiğinizde yemek seçmek yerine masanıza oturuyorsunuz. O gün lokanta ne yapmış küçük tabaklarda önünüzde geliyor, yarım da bir düzme arası tabak üstünde: Soğ, beğen, ye, doy. Yemeklerin ne olduğuna merak etmeden gametleri sorabilirsiniz ama pek yabancı dil bilen olmadıkları için yemekleri ancak görünüşüne ve kokusuna bakıp değereledebilirsiniz. İyî tarafı anda dil engeli olmadan istediğiniz yemeği tabaka ucup masanızda yiyebilirsiniz, kötü tarafıya yediğiniz yemeğin ismini asla bilemeyecek olmanız. Endonezyalılar elleriyle yemek yiyorlar. Pırs parmak uçlarına alıp bağarmakla besleniyor ve bir kağıt

vücudü yapması sağlanıyor. Yemek bu pilavdan kağıya içinde ağzına götürülüyor ve her zaman sağ el kullanılıyor. Sol el sadece lavabo iltisacı için. Biriyle tokalaşırken de her zaman sağ el kullanılıyor, sol elin kullanımı kaba bir davranış olarak nitelendiriliyor. Yemeye başladığında bir bardak sıcak ve şekerli çay ya da uluk su (kaynarıklığına göstermek için dinmiş) getirilir gelipor ya da dilemenis olarak bazıları taze meyve sularından da yararlanılabilmektedir kendinize.

Sizlerin çok farklı kültürleri, çok etkileyici bir doğayla beşerleşmiş tam gezilebi bir yer ama ulaşım ve konaklama altyapısındaki eksikliklerden dolayı seyahat zorluk derecesi oldukça yüksek. Tabii bu zorlukların bir de iyi yanı var: Yolculuğun sonucu olarak bölgeyi dış etkilerden koruyor ama zorlukları gider alıp da yola çıkanları mükemmel bir şekilde ediletiliyor...

Bir İnci Tanesi: Güney Kore

Türkiye'nin ilk defa uluslararası kuruluşlara üye olma çabaları Kore Savaşı zamanına denk gelir. NATO'ya kabul edilme kaşığığında asker gönderdiğinin Koro, toplumsal belleğimizin de gerek Türkiye'nin ilk dışı açılma tecrübesi olması gerekse Kore Savaşı'nda yaşananlardan dolayı derin izler bıraktığıdır. Hâlen Anadolü'daki onlarca işletmenin adı 'Koreli' sıfatıyla başlar ve bir yerlerde Kore Gazisi birine ilâki denk gelmişirizdir. Durum böyle olınca Ayaş deyince akla gelen ülkelerden birinin Güney Kore olması tesadüf değil. Ayaş'ı turlarken elbette Güney Kore'ye de uğradım ve burayı gezdikten sonra aklımda en çok 'araba', 'araba', 'köpek mi', 'video oyunları', 'baş ve yağlılar' kaldı. Neden mi? Açıklanamam için Seul'de beraber gezmişim gençlikor sevgili okuyucu, hadi!

Seul, 10 milyonu aşan nüfusu, yüksek binaları, izili ufaklı binlerce dükkan, yoğun trafığı ve desanlı kopuşan meggul insanlarıyla tam bir an kovası. Şehir, Kore Savaşı'nda peris bir olmuş. Tarihi eserlerin hemen hepsi savaş sonrası yapılmış kopyalar. Çevrelerindeki heron ormanıyla kan uyumsuzluğu gelen bu kopyaların dört bir yanına, alışveriş yapmayı seven Güney Koreliler için şehrin her semtinde büyük alışveriş merkezleri inşa etmişler. Mağaza vitrinlerini süsleyen emirler ve markelerinin çoğu mari gölü ve sarıdır! Bu da kendini Batılı hissetmenin bir başka yolu olabilir... bilemiyorum.

Güney Kore'de alışveriş deyince akla ilk gelenlerden biri de elektronik eşyalar. Seul'deki Yongson Pazarı Ayaş'daki tek çarı altındaki en büyük elektronik çarp. Pazar, metro hattının hemen üzerinde olduğu için ulaşımı çok kolay. Nem ve sıcaklığın dışarıdan boyutları ulaştığı bu yaz günlerinde metrodan taşınayalım zaten, püfür püfür. Yongson Pazarı'nda sadece elektronik eşya ararı 3000'den fazla dükkan var. Burada fiyatlar piyasaya göre ucuz ama yine de pazarlık etmek çarı. Yongson'da özellikle bilgisayar oyunları ararı bölümleri büyüklüğü dikkar çekici. Büyük olması tesadüf değil çünkü Güney Kore dünyanın en büyük çevrimiçi bilgisayar oyunları pazarına sahip. Koreliler bilgisayar oyunlarını o kadar ciddiye alıyorlar ki 24 saat sadece bilgisayar oyunu yayınlayan üç saat TV kanalı var. Bu üç TV kanalından biri sadece Starcraft adlı oyunu gösteriyor: 24 saat, 365 gün. Starcraft oynamamak geçiren yaklaşık 110 profesyonel video oyuncusunun 'lig' karşılaşmaları TV'den halden yayınlanıyor ve oldukça rating alıyor.

Yongson Pazarı'nın yakınında Amerikan ordusunun oldukça aktif ve büyük bir garnizonu var. Kore Savaşı'nın üstünden 50 seneden fazla geçmiş olmasını rağmen savaş, Güney Koreliler için halen gündelik bir gerçek. Hâlihazırda Kuzey ve Güney için herhâl bir barış anlaşması imzalanmış

değil ve resmi olarak da halen savaştalar. Güney Kore gazetelerinde her gün Güney Kore'ye ilgili çok sayıda haber çıkıyor. Güney Koreliler, Kore'nin nükleer silah kullanmayacağına, emirler ama güneyi terla etmek için de can emeklerini dışındıkları bir görüş. Seul'den sadece 90 dakika uzaklıktaki sınırı konuşan Güney Kore ve Amerikan askerleri halen elleri terikte, her an bir sorunun çıkacağı endişesiyle bekliyorlar. Kore Savaşı'na katılan diğer ülkelerin askerleri ülkeyi çıktarı terk etmişler ama unutulmamışlar: Seul Kore Savaşı Müzesi'nin savaşıla ilgili oldukça geniş bir koleksiyonu var. Müzenin ön cephesindeki sızanlarda savaşıla hayatını kaybeden askerlerin isimleri ve ülkeleri yazılı. Türk Birliği sayısı küçük olsa da yitide olarak en fazla şehit verenlerden. Savaşı yitayan yağlı Koreliler, Türkiye'den geldiğini öğrenince daha bir ilgili oluyorlar. Busan'da ve Seul'de iki defa olmak üzere Koreliler "Bir kardeşiz, ülkeye hoş geldin" diyerek beni karşıladılar.

Saar ilerlemiş, Kore Savaşı Müzesi kapandığına göre metroya binip şehrin hareketli bölgelerinden Sinchon'a geçiyoruz. Bindığımız metro vagonunda yağlıları ayrılmış yerler açığa işaretlenmiş ve usulün dola olmasına rağmen yağlılara ayrılan kolçukların hoş olması dikkat çekiyor. Seul metromunda 50 yaşın üzerindekiilerin ücretsiz biletine. Yağlılar kimlik filan göstermeden doğrudan giyece gidip bir şey almaya kalkmadan ellerini uzatıklarında giye memuru otomatik olarak bileti kendilerine veriyor. Hiyerarşinin çok önemli olduğu Güney Kore toplumuca insanlar yağlılarınca toplum içindeki konuları da yitkeliyor; bu yüzden burada yağlanmak geçekten anlaşılan bir durum haline geliyor. Sağın koruyuş biri konuşma ma herkes durup ona dinliyor. Kaldığımız hostelde çalışan June'a göre Koreliler mahrumiyetle saçlarına ak düşmesini bekliyorlar, çünkü yağlılar ma "dokunulmaz" oluyorlar. Hiçbir dediklerine itina edilmiyor, silenin tüm bireyleri adına kararlar sorulara masız almaya başlıyorlar ve birçok hizmet için artık para biletleri de geliyorlar. Ancak yağlılar gösterilen bu büyük saygıya rağmen yağlılar gençleri her halükarda saygı ve müstaf buluyorlar.

Seul gündüzleri çekici bir şehir olmasa da geceleri fena değil. Şehirde birkere açık hava lokantası havanın karanlığıyla birlikte canlılıyor. Bu tür açık hava mekânlarının müşterileri genelde daimi eski kaçak irsanelerden oluyor ve beraber açık havada arkadaşlarıyla ipice dağıtma kadar milli içkileri 'soju' içiyorlar. Soju pirinçten yapılan 22°C alkollü bir içki, küçük bardağa konup tek düküye içiliyor. Kendi bardağını doldurmanız hoş karşılanıyor, siz arkadaşlarınızın bardaklarını dolduruyoruz, onlar sizinkini. Masada boş bardak olması uğursuzluk sayılıyor ve hemen dolduruluyor. Masada birisi şereft yapıncı herkesin sojuyu kafaya dikmesi de bir gelenek. Bu içki tararıyla masadan ayak kalkılması gibi bir şey pek yok. Genç ritim daha farklı. Onlar kapalı mekânlarda pop müzik dinlerken bira içmeyi tercih ediyorlar. Sinchon bölgesinde her yaşa uygun yerler, içme ve eğlence mekânı var.

Ve yemek vakti geldiğine göre etraf lokantalarından birine girerim. Burada kuru-pilav neyse Güney Kore'de de 'Bibimbap' o. Bibimbap'ı yaptırmasın yalence yolu var. Bu yöntemin ana fikri pilav üzeri sebze veya et. Bibimbap

yüzlerce kombinasyonda gelebiliyor ama 'kimçi'siz gelmiyor. Kimçi, en basit anlatımla turpa. Zevce göre bahana, salatalık, turp, havuç veya çeşitli baharatları üzerine sergen, sarımsak, acı biber ve tenceliden oluşan bir karışımın kurumasıyla yapılıyor. Bizim damak tadımıza uygun. Yemeğe oturunca masal bünde çıkmeksiz olmasa Güney Kore'de de kimçi'siz pek olamaz. Bunun bilincinde olan Kore Uçay Araştırmaları Kurumu, iki yıl süren yoğun araştırmalar sonucu, uzaya giden ilk Koreli astronotun Soyuz İstasyonu'nda yiyebilmesi için farklı olarak bir çeşit 'uzay kimçi'si üretmiş. Böylece astronotun uzayda turpa yemesi Güney Koreliler için de bir gurur kaynağı olmuş. Vee birbirimiz'imize geldi, daldın, daldın. Tadı çok güzel ama Koreli gibi yemek gerektiyor. Yemek adabına dikkat eden bir Koreli kesirlikle ağzını kapıdadır ve çorbasını içerken de acıyıp hışpırdetir! Ağzı kapıdadırmamak yenilen yemeğin kötü olduğunu gösterir ve ayıptır. Güney Kore'de yemeklerde en büyük parçalar dahi lokmalık olduğu için sofraya büyük gelmez sadece çubuk ve kaşık konulur. Masadaki yemek takımları, tabak, bardak, çanak, çubuk, kaşık gibi malzemeler esas lokantalarında genelde çaliktandır. Çaliktan olmasının sebebi eski bir gelenekten kaynaklanıyor. Koreliler uzun süre Çinliler'in hükümsüzlüğünde yaşamışlar. Çinliler, Koreli platonikleri pula getiremedikleri zaman zehirlemek alışkanlığına adanmışlar. Koreliler de saf gümrüğün yemeğeteki sefirle onun etüğünde karadığını keşfettikten sonra Koreli krallar sadece gümtü yemek talimatı kullanıyorlardı. Kore halkı da krallarından gördüklerini uygulayarak yemek takımlarına değıştirmişler. Ancak herkesin kol kadar parası olmadığı için yemek takımları gümtü yerine daha ucuz metalleden yapılır olmuş ve yüzlerce yıl önce başlayan bu adet halen de sürüyor.

Yemeğimizi bitirdüğümüz göre, şimdi başka bir Kore lezzetinden bahsedebiliriz: köpek eti. Seul'de Moran Market'te köpek eti dahil her şeyin satıldığı çok geniş bir yemek yelpazesi var. Güney Kore halkı köpek etinin insana canlılık verdiğini ve özellikle yaz zamanından fazla etkilenmememizi sağladığını düşünüyor. Ülkede tercih olarak köpek eti yemek yasak ama gerçekteyse sene 1,5 milyon köpek tüketiliyor. Pazarlarda satılan köpekler sokaklara toplama değil, özel çiftliklerde elleri için büyütülüyorlar. Köpekler sokaklara kısıpları önlerindeki kafirlerde tutuluyor ve aceleni olan müşteriler için camkamlarda kesilmiş, temizlenmiş yemeye hazır köpekler de var. İncepeler köpek etini buhar kazanında pişirip öyle de satın alabiliyor. Seul'e gelmeden önce yaşadığım Busan şehrinde köpek pazarı daha ontak bir yerdesdi; bugün daha büyük olmasına rağmen köpek eti pazarı daha küçük. İlayvan halkları kurduklarının köpek eti yulmasını çağellerne çabalarına karşın yapabilecekleri fazla da bir şey yok. Köpek eti tüketiminin ulusalarda arasında tepki çekmesini engellemek için köpek eti pazarları Dünya Petrol Kupası sırasında kapatılmış ama sonra yeniden açılmış. Pazarın kalabalıklığına bakılınca daha uzun yıllar iyi iş yapacak gibi. Köpek eti Güney Kore dışında Vietnam, Endonezya, Çin, Filipinler, Nijerya ve İsviçre'de de tüketiliyor. Yandı okumadınız İsviçre'de bu listede yok alıyor ve St. Gallen ve Appenzell kantonlarında kurutulmuş köpek eti ve köpek etini unisi oldukça seviyor.

Araç busele dönme vakitimiz geldi ama dönmöden önce yüksek bir

yardem çehce bakmanuz gerek. Gocceleyin yökisek bir binadan Seul'e bakınganuz ilk diğkötürnü çeken noon çöfödesün kocaman bir haç denizinin simi karıylarını ötürer. Her dñer biradan birinin tepesinde neceadan bir haç ve küçük bir çan kulisi var. Binaların tepesindeki noon haçlar çehce bazılarını gñee mistik, bazılarına gñreyse koca bir menarlık havanı veriyor. İkinci Dünya Savağı sonuna dek Güney Kore nüfuzunun evici çağırılığı Budizm, Taoizm veya Konfüçyüs inancındaymış ancak 1945'ten sonra Hıristiyanlık'ın nüfustaki oranı % 5'ten % 35'e hızla artmış. Sonradan dine dönen herkeste olduğu gibi Koreliler de inanışlarına öyle bir hızla sarılmışlar ki sarımsın. Seul'un kalabalık park ve caddelerinde geçeneri Hıristiyanlık'a çağırnan misyonerlere günün her saatinde rastlamak mümkün, mesela şu anda yürüdüğüm metro çıkışında el ilanı dağıtanlar gibi.

Güney Kore bir inci tarası gibi, ülkenin kendine has güzelliklerini ve özgünlüklerini yaşamak için sabırlı davranıp kabağı açmak lazım. Bu kase geriminde kabağı beraberce binaz analadık, narmamın açmasıysa bir sonraki Güney Kore gerimim bırakıyorum.

Orman-Adamlarının Peşinde: Malezya

Hasta olanca ne yaparsınız? Doktoru gidersiniz. Peki, hastalanan ya da acemice kalan orangutanlar ne yapar? Malezya'nın Borneo Adası'ndaki Sepilok Orangutan Rehabilitasyon Merkezi'ne gidinler. Yeniden doğaya döndürülmek üzere bakılan onlara orangutan yapabildiği bu merkez, Borneo'nun Sandakan jehrinde 25 km mesafede yağmur ormanlarının içinde yer alıyor. Orangutan Merkezi'nde gördüklerimi ayrıntısıyla yazacağım ama jüridi yolculuğumuzun başlangıcına dönelim. Önce içişleri bacası ceterosını ve çok lezzetli gelen tükürük çorbasından başlayalım, ardından Kota Kinabalu jehrinden Sandakan jehrine geçmeye karar verdikten sonra başına gelenleri anlatacağım.

Ay'a'nın ünlü yerleklerinden birisi 'Kuş Yuvası Çorbası'. Bu çorba Türkiye'de bulunmayan ve kurlangın berrayem bir kuşun (Acrodrornis fucipetras ya da İngilizce adıyla Swiftlet) tükürükleriyle kurduğu yuvalardan yapılıyor. Birlerce kuş yuvası toplandıktan sonra temizlenmeleri gerekiyor. İlk önce üç gün kadar suyla bekletiliyorlar ve sonra ormanda tek tek içlerindeki tüyler ve diğer çöpler toplanıyor. Armaç kuş tükürüğünü ürettiğince salıyormak. Kuş Yuvası Çorbası'nın asıl müpteleri Çinliler ve yavular en çok Hong Kong, ABD ve Çin'e ihraç ediliyor. Bir insanıya göre çorba cinsel güçü artırıyor, deriye iyi geliyor ve içene canlılık veriyor.

Kuşlar yuvalarını yüksek yere yapıyorlar. Bu yerlerden biri de Malezya'nın Borneo Adası'nda Niah Mağarası'na yakın Niah Mağaraları. 105 dönüm büyüklüğündeki Niah Mağarası'nın tavanı 75 m'ye kadar yükseliyor. Swiftletler'in yuvalama mevsiminde mağara tavanına uzanan binlerce tükürük yuvası her biri yarım metrelik ilk bacası yuvalar toplanıyor. Yuva toplarken en ufak bir dikkatsizlik, iplerin kopması ya da bambunun kırılması, 75 m'den aşağı düşmek demek. Ama buna karşın kuş yuvası toplayıcıların aradıkları poyası dögüfisi içerisinde anlayabiliyor. Kuş yuvasının kalitesine göre kilo 2000 \$'dan 10.000 \$'a kadar alını bulabiliyor. Niah Mağarası'ndaki yuvalara en iyi kalite. O arıza çıkmadan önce kuş yuvası toplama mahsuruna sahip adamlardan izin alınmaz ya da gelik yelek giymeniz gerekiyor. Kuş Yuvası Çorbası mafyanın dünyanın en tehlikelilerinden. Borneo'da her sene onlara kığınin kavga edip yaralandığı kuş yuvası toplama dönemi Tayland ve Endonezya'da çok daha çetin geçiyor. Kuş Yuvası Çorbası mafyası, yuvaların değerini ve kaçırıp imkânlarıyla alarlarını korumak konusunda çok kararlılar. Tayland'daki mafyanın kendine ait sınıt tekneleri ve küçük çocuklar var, geçen sene bölgelerine yaralıklıkla giren üç balıkçı vurularak öldürülmüş ve Endonezya'da da durumu bundan farklı değil. Beyaz kuş yuvalarının kilo 2000 \$ civarındayken kulla çalan yuvalar 10.000 \$'ı bulabiliyor. Çorbanın yararı en çok sebatsız kuş içirmesiyle elde edildiği söyleniyor. Bu arada fiyat bilgilerini vereyim: Bir taz çorba

378 ile 1108 arası. Bir uyarıdan aldım *göyle* derken, oahh geçerken çok *güzel*.

Sonra Kota Kimbalu'yu yererince gradiketti sonra Sandakan'a doğru yola çıkmak üzere otobüs biletimi aldım. Otobüs sabah altıda kalktığı için ve o saatlerde taksi bulmak kolay olmayacağı için bir taksitle sabah beşte beni almak için aradım. Kaldığım hostelin bahçesi yüksek bir duvarla çevrili ve alarm saat ondan sonra kapı kilitleniyor. Sabahleyin kapıyı açmak için uğuşunuyyım diye resepsiyona saat beşte uyulacağını söyleyip hesabımı kapattım ve her şeyi ayarlamadan rahatlığı içinde yattım.

Bu yolculuğum sırasında Borneo hostellerinin megalomanlığına kanaat getirdim. Günün her saatinde, güneş doğarken, batarken, okullar açılırken, yalvardaki hamallarına uçuklar inerken, kalkarken, kanyon geçerken, yeni yersiz örneklerini başka türlü açıklanamıyorum. Sokaktan gelen her gürültü yakındaki bahçedeki hosteller için bir yangına meselesi haline geliyor, hele yan bahçedeki horoz da aynı fikirleyle ortam iyice gerildiyor.

Uykum genelde ağartlar yola çıkacağım zamanlar hariç. Yola erken çıkacakam geç kalırım korkusuyla saat usine uykuları bırakıyor horoz, busekulu, zence, gremi, anba, yellenme, kapi gibi her sese illaki uyandırır. Bu kez sabahın tam üçünde mahalle hamallarına yüksek testosteronda uyanmaya başladım. Öyle çok bağırıyorlar ki arlataram, parım saat kadar uykuktan sonra nedendir bilmiyorum bidden uykuluştuklar. Uykudan geldi sanırım... Benze kalkmam gereken saat daha gelmediği için bu sefer dön baba duralım mabdi yatacaz *gödeli* açık beklemeye başladım ama yataktan da kalkmadan. Saat çalınca hula toparlandım. Odanın camından dışarının buluşe kapısını önüne park ettiğini gördüm ve açtığına indim. Tam uykuma alamamışam ama doğrudan kapıya gittim. Tabii ki kilitli. Gece bekçisinin kulübesine gittim ve camda bir notla karşılaştım. Muhtemelen Malayca neşeye *güdüğü* söylüyor olmalı ya da yeşil çayın niretlerini anlatıyor hiçbir fikrim yok. Taksi kapıda, ben içerde, anahtar bekçide, bekçi nerede!!

Birayı iki kez *vevif* edip bekliyorum ama yok. Odalardan birine girip uyumuş olmalı. Ama bahçesine? Nasıl bulacağım adamı? En iyisi adını bağırma. Adanın ismi ne ya? Tamam başka bir şey söylemeli ama bekçi İngilizce biliyor ki! Hızlıca kalkanlar uyandırmamak için ilk önce *uzun* sonra da *bağım çayın 'resepsiyon', 'anahtar', 'kapi'* diye diye etrafı dolandım. İçeriyi, dışarıyı, her yeri dolandım en sonunda bahçeye çıktım. Taksi *gödeli* parmaklıklar arasından saatini gösterip geçilicğine dair gerekli bilgileri el kol hareketleriyle anlatıyor. Biliyorum, telafatı da bundan! Otobüsü yaladımam için tek çareim duvardan atılmak. Duvar iki metreden birer yüksek ve üzeri hırsızlara karpı ölmek olarak cam döşeli. Seyrettiğim orca aksiyon filmine verdiği paraların içe yarıyacağı gün bağlanış. Duvar kenarına kuruman için baskulmuş paspaslarla duvarın üzerindeki camları örtülen ve bahçedeki tuzla banklardan birini duvara dayayıp arkasından paspasların üzerine basarak duvara çıktım.

Duvarın üzerinden dünya bir başka *gödeli*yor. Önceden görülmeyen

detaylar biseden gözetilmedi örneğe geliyor. Mesela sokakın karşısındaki villada sabahın beşinde sigara içip bahçesinde çimlerin tam ortasına işeyen şu beni görünce hoyuğu bir afalladı ama bacaklarını oturmaktan içini bitirince huzla içeri girdi -ya huzur var diye polisi çağırmak için ya da sabahın beşinde yan bahçe duvarından seyredilmenin şaşkınlığından. Kim bilir ne düşüneliyordun o an!

Duvardan yere atlamak konusunda soğuk denize girmece de yanarın tereddüde bensez iki dakikadan sonra iskeleden atlar gibi kendimi bıraktım. Kapaklandığım yerden kalkıp pantolonumdaki tox ve tavuk pisliği kahrınımlarını temizledim (bu horodan hemen kesene ödül verecem, ötmeyi yetmezmiş gibi pışlıyor da namussuz). Olan biteni gülmüser bir şekilde seyreden takistipe "Terminale" dememle birlikte Sandakan yolculuğum küçük bir maceranın ardından başlandı oldu.

Sandakan yolu tamamıyla yeşil. Yeşilin üç tonu yol boyunca arada yer değiştirip sonra tekrar karşısına çıkıyor: ormanın yeşili, kasıpk ve palmiye ağaçlarının yeşili ve muz ağaçları. Yeşilimi bitirileninin yakınılarında orman yerini muz ağaçlarına bırakmaya başlıyor, köye ya da kasabaya ne kadar yaklaşırsanız muz ağaçları o kadar artıyor. Artarak tabii, o kadar çok yerlerde muz yaprağı kullanılıyor ki insanı şaşırır. Neredeyse maddesiz çok yaprağı kullanıyorlar: Pilav muz yapraklarına sarılıp baharda pişirilmiş geliyor, bakk müz yaprakları üzerinde ıngarada pişiriliyor, bazı lokantalarda muz yaprağı masa örtüsü ve aynı zamanda tabak olarak da kullanılıyor (muz üzerine konan muz yaprağı üzerine pemeğüniz boca ediliyor, siz bitirince yaprak çöpe gidiyor).

Sandakan'a yaklaştıkça küçük petrol kuleleri göze çıpmaya başlıyor. Sabah 8yaleti doğal kaynaklar bakımından oldukça zengin olmasına rağmen hükümet denetiminde üretilen petrol ve karışımının gelirlerinin ancak yirmide biri bölgeye geri aktarılabilir. Sabah yöneticileri bu dengemidkome madde değiller ve başkente ilişkinleri de oldukça gergin. Sandakan Limanı şehrin en canlı yeri. İnanın başını döndüren bir rafiji var. Ancak şehir Kota Kinabalu'yla karşılaştırıldığında pek ilginç değil. Geleneklerime uygun olarak sıcak ve nemli öğle saatlerinde sokakları aşımlayıp esden turluklam oluncaya kadar delayıyorum ki, sıcaklık azalıp akşam öğen çıkışında bir kafede oturabiliyim. Terimi de yapabiliyim ama gelerek böyle bir şey!

Ertesi gün Sepilok'a gitmek için erken kalkıyorum. Bu eselde belki uyutuk, zaten duvar da yok. Sandakan'dan yarım saat uzaklıktaki Sepilok Orangutan Rehabilitasyon Merkezi dünyadaki dört merkezden en iyisi. Armutu kulan, yaralanan ya da hastalanan orangutanlar 40 km² gibi bir alanda kurulu bu merkezde iyileşmeye kadar doğal ortamlarında bakılıyorlar. Merkezde günde iki kez (saat 10.00'da ve 13.00'de) orangutanlar besleniyor. Bu orangutanların ana yemegi değil, ormanda bulduklarına ek olarak şeklide düzenlenmiş bir sistem. Dolayısıyla ormanda yiyecek bulma becerisine alarında orangutan görmek pek mümkün olmuyor. Orangutan besleme alanına ulaşmak için merkez girişinden yaklaşık 1 km kadar saba döşeli yolda

yürüyüşümü. Merkezde yaklaşık yüz kadar orangutan var, ancak besleme alanına ne kadının temin edeceği tamamen şansa kalmış. Besleme biriktire sonra dikeyenler yağmur ormanının içinde toprak parçalarını da girebiliyorlar bilginiz...

Merkez açılır açılmaz ilk daralan ben oldum. İçeride biraz dolaptıktan sonra besleme alanında yerimi alıyorum. Besleme alanının civarına benim gibi erken gelen orangutanlar arada ağaçlara çıkarak arada da yarımlara gelecek vakit geçiriyorlar. Merkezin diğer ziyaretçilerinin çoğu Malay ve herhangi bir nedenle belirtini göstermiyorlar ama ben sabahın dokuz bucağında ikinci büyük su içime çoktan geçmişim. Nereden dolayı AYDSKÇ (Academik Yarı Düşünme Sosyale Kurulamaçın Çıkarmı) görüntüsünü alıncaya kadar ağaçlarda çıkıncı bir şekilde beni seyreden orangutanları fotoğraflıyorum. Arada kalıp kalıpların başlarında benenği su biriktirilenre bakıp Rotschloch testi yapıyorum, içmişim, geçecekmiş... İyi bir tıllak olaydı da şu kadar yer boşa gitmeyecekti.

Orman karalık olduğu için daha iyi fotoğraf çekebilmek için mini tripoduma hazırlayıp diğer on kişiyle birlikte besleme platformu bölündeki yerimizi bulmaya çalışarak ki fotoğraf çekiminde okuyucu unuttuğum iki orobta delme Fransız orobta, her birinin omuzunda en az bir buzuka büyüklüğündeki lenslerle orobta sarıyor. İyi fotoğraf çekmek için yapamayacakları şey yok gibi duruyorlar çünkü birbirlerini ve diğer ziyaretçileri trip kalkanın yanında kendi aralarında da yer kavgaına tutuyorlar. İnanamıyorum! Orangutan'ın yerel dildeki orobta orman-adama, insanlarla genetik yapıları 99% aynı. Ağaçlarda mutlu bir şekilde yemek yiyen, uyuklayan, arada düşmüş gibi duran orangutanları görünce yakın hissetmemek mümkün değil. Hepsinin aynı şekilde ağaçların arasında glöden kaybolana dek orobta seyretmeyi sürdürüyoram.

Öğle yemeği sonra merkezdeki parikaları girip biraz daha doluyorum. Saat üçte orobta besleme platformuna geldiğimde yeni başlayan yağmur yarımden bu sefer parikar az ama orangutan da az. Yine de iki orangutanın platforma oturup beni seyretmelerini izliyorum. Kim kimi seyrediyor gerçekten!

Sarıktan yokuluğum böylece burada bitiyor.

Çikolata Tepelerin Karaoke'yle İmtihanı: Filipinler

Filipinler, 7107 adadan oluşan 90 milyon nüfusla bir ülke. Eğer oradaki ülkelerinden birinden geçiyorsanız geniş bir Filipinli göçmen topluluğuyla karşılaşmanızdır ilaki ya da Türkiye'de bulunan Filipinlileri görmüşsenizdir mutlaka. Çünkü Filipinler'deki nüfusun 11 milyonu yurtdışında yaşıyor. Ekonomik koşullarını iyileştirmek isteyen insanlar gurbete çıkmış, umutlarını arıyolar. İht bir de böylece bir ülkeyi gereceğin beraber sevdiği oluyucu; jümlü hareket edelim ve önce Manila'dan başlayalım.

Manila

Düncüyorum, yaklaşık 10 milyonluk nüfusuyla "Metro Manila". Burdaki gibi Büyükşehir Belediyesi düzenlenmesine gidilmiş. Manila merkezi ve civarındaki 16 ilçesine birden Metro Manila deniliyor. Sadece Manila dediğinizdeyse 1,5 milyonluk Manila merkez anlaşılıyor. Manila, İkinci Dünya Savaşı'nda en çok yıkıma uğrayan şehirlerden biri. Bundan dolayı şehirde bir kaç küçük kerem dışı rula tarihi hına görmek pek mümkün değil. Şehrin turistik bölgeleri aynı zamanda finansal merkez olan Makati, yeme içmenin mekanı Malate ve eski kale ve Rizal Parkı'nın bulunduğu Intramuros. Manila'da olduğum sürede sabahları ve akşamları deli gibi yağmur yağdığı için alışveriş merkezlerinde fazla vakit geçirdim. Fena da olmadı hani, böylece şehrin gerçekten çok sevgin olan bir kesimini de görmüş bulduğum. Ülkede gelirin % 97'si nüfusun altıda biri tarafından kontrol ediliyor. Geri kalan % 3'ü nüfusun % 80'inden fazla geçinmeye çalışıyor. Ülkenin en sevginiyse, zamanında Filipinler'in İspanyol sömürgesi altında olduğu zamanlarda zilesi tüccar olan İspanyol kökenli bir adam. Ülkede sevginle fakir arasındaki uçurum çok fazla. Bir alışveriş merkezine girin, dünyanın en sevgin şehirlerinde bulabileceğiniz aynı pahalı markaların ucuzluğu marif mağazaların yanından geçerek üst katlara çıkan ve dışarıya bakınca açık lağınlar, renge evler, gülleri, duman, sokaklardaki çöp dağları. Siz de Makati ve Malate'de dolaşıp kendinizi Avrupa'da mı hissediyorsunuz? Filipinler'de olduğunuzu hatırlamak için hemen Pasayague Mahallesi'nde açık lağının üzerine kurulmuş evlerin önünde çöplerde yemek artıklarını anımsa dalyerim, işte o an çok hızıyla Filipinler'e geri dönecektiniz.

Manila, yarıdışsever ve bir o kadar da menekli insanların popülesi bir şehir. Ortalama bir Filipinli'nin söze sözmeye kapalıdırı benim cevap verme kapasitemi katbetkar uşyer: "Nerede oturuyorsun?", "Ne kadar kazanıyorsun?", "Neden buraya geldin?", "Neden yanıysa da gitmiyorsun?". Ama bunlar sadece istemsiz turlan... Hani olur da otcuacık rüfık gibi aralıksız gelen

Asya

soruları dayanabilir ve vaktinde cevap verilebilirseniz, devamında, herhangi cevaplardan da cesaret alarak bu söz: "Kızlarım çok güzel niye basından birini bulmuyorsunuz?" ve daha ilerilere gidin sorular... Manila'nın gelir kaynaklarından biri de seks turizmi. Gece hayatı çok canlı ama her yeri bu anlamda o kadar güvenli değil. Ekonomik eşitsizlik, özellikle turist bölgeleri için, geceleri tek başına sokaklarda dolanmayı tercihli kılıyor. Genelde yabancı, almayı yaş öncesi ve Filipinli kadın arkadaşlarıyla olan erkekler gece dolaşırken birçok yer var. Bu eğlence mekanları özellikle Manila bölgesinde yoğunlaşıyor ve kaliforniya yürürken barların farklı ilişkiler uzman'ları tarafından usak bir şekilde içeriye davet edilmeden iki adam usak olduğu gibi.

Manila'da ulaşım insanı yoruyor: usak, duman ve kalabalık. En sık kullanılan toplu taşıma aracı olan Jeepney'lerin her yeri asya ki açık ve püflü püflü. İkinci Dünya Savaşı sonrası Amerikalılar, Filipinler den adlarının çağrısını geri çekerken köli durumdaki Jeep'leri omada bırakıyorlar. Filipinliler de bu Jeep'leri kullanarak arka kısmında yolcu taşıyacak hale getiriyor ve camlarla da kaplıyorlar. Bu alışkanlık bugün de devam ediyor, ancak artık Jeep'leri değil kamyonetleri değiştirerek yolcu taşıyorlar. Her ne kadar dışardan bakılan biri -yani ben- için bütün Jeepney'ler aynı görünsün de durakta bekleyen biri beni hemen "jeepney terminolojisi"yle tanıtırıyor: Eğer gidip ücretini anahta pöflere ödersen, o bir "jeepney"; parayı anahta birirmeden önce durakta ödersen, "malici cab"; parayı önceden ödersen ve havalandırmaya varsa, "meemed cab"; parayı anahta ödersen ve havalandırmaya varsa, air FX!

Cebu

Cebu sakinleri, şehirlerini "Manila'nın yaparabilir versiyonu" olarak tanımlıyorlar. Şehir merkezi alışıya merkezleri ve fizikalı işyerleriyle beşli ama merkezden denize doğru yürüdükçe orta sınıfların yaşadığı karmaşık çarman, bakımsız caddelelerden geçiliyor. Limana vardığındaysa ortam iyice kalabalıklaşıyor. Dölençler, yerde yatan ayağlar, onların üzerinden yüzlerine bakmadan uylayıp geçen sayalar ve mallarını kaldırma çıkarp yola çıkan yüzlerce ölüken amandın usak ve zemli havada ter usak limana vuruyorum. Limanda pek bir namaz yok, bildiğiniz "gece gelinen bir sana yapacağımı bilirsiniz" sayfaının gelen geçeni, özellikle de turistleri kestirgi ve binalarını yurttarlıkların maruzular.

Cebu'da kaldığım yer, limana alışıya merkezleri arasında sessiz bir sokakta. Gece bir şeyler yemek için dışarı çıktığımda usacaddelerden birine dalıyorum. Caddede birçok stripiz bar var. Yabancı erkekler, kollarında en az bir Filipinli kadınıla gayet sarımsı bir şekilde caddeden geçiyorlar. Filipinler'de daha sonradan çok karşılayacağım ve yerler tarafından özellikle tercih edilen yaşlı yabancı erkeklerle genç Filipinli kadınların beraberliği ve hasta mümkünse evliliği. Şehirde bildiğim bir rakı şoförüne ne kadar çok yabancı erkek var dediğimde, ne dediğimi, konuyu daha çok açmama gerek kalmadan anlatıyor ve açıklıyor: "Ekonomi iyi değil, yabancı erkeklerle

para var. Evlenenin geleceği kurtuluyor. Genç Filipinli kadınlar ümitsizliğine yağlı Bacalı erkekleri tercih ediyorlar. Erkek ölmeye mirası kadına kalıyor. O yüzden erkek ne kadar yağlı olursa o kadar makbul. İstendikleri erkekğin Filipinler'de ev almaları istiyorlar, çünkü yabancılara mal edinmeyi yamak. Böylece ev, Filipinli kadını üzerine yapıyor ve sonuçta erkek ermekliğini iyi geçiriyor, kadın da iyi yapıyor. Herkes mutlu." Cebu'nun turistik mekan Macan Adası'nda takıldım iniyorum. Ulaşmalarını hepke özel miracı bölgeye demir atmış. Güzel bir ada, kumsal dar ama tertemiz. Öğleden sonrasını Macan'da harcandıktan sonra oteline geri dönüp yanı yela çıkmak için hastalanıyorum. Filipinler'de en iyi güneş jelli adadan adaya geçişle geçip birkaç gün çevreyi görmek ve oradan başka bir adaya devam etmek. Biz de böyle yapmışız, gelecek düşüncesine hali deniz otobüslerle üç saat uzakta Bohol Adası.

Bohol

Bohol Adası, Cebu'ya göre daha keyifli, daha yeşil ve daha sakin. İç kesimlerinde yüksek tepeler ve yağmur ormanları var. Adada yollar yapılmak kadar iyi ve bakımlı. Bohol'un ana limanı olan Tagbilaran şehri, Cebu'ya kıyasla oldukça küçük. Ana ulaşım aracıysa üç tekerli motorlarla gerçekleştiriyor ve şehir içindeki bütün mesafeler bizim paramızla 30 Krş. kadar. Loboc Nehri'ne gitmek için üç tekerlilerden birisiyle saatli iki dolara ulaşıyorum. Filipinler için daha önce çok ucuz denmiş miydiniz?

Loboc Nehri'nin denize açıldığı noktada nehir için geri tekneleri var. Nehir sakin, yeşillik nefis, ortam mükemmel. Geri sonrası Loboc Nehri'nden, Bohol Adası'nın başka türlü bir köşesi Çikolata Tepeler'e geçiyorum. Bölge bu isim tepelerin konik şekli Amerikan Mendhey'n çikolatasına benzediği için almış ve 1980'lere kadar kimsenin uğramadığı tepeler birden ünlü olmuş. Bunun üzerine bir de Harry Potter filminde mekan olarak kullanınca turist akınına uğramış. Çikolata Tepeler'de yaklaşık 1600 kadar tepa var ve tepelerin hepsi konik. Bu konik yapılar milyonlarca yıl önce adalar deniz altındaiken su altında süzülürken oluşmuş. İlginç bir gün geçirmek için iyi bir seçenek.

Filipinliler, Karaoke'ye çok meraklılar. Karaoke barları en küçük kasabalarda bile var. Alışveriş merkezlerinde karaoke yapılması hem ilginç hem -kulağı- mayet verici bir durum. Alışveriş yapıldıktan sonra iki şarkı söylemeden alışveriş merkezinden çıkarak yok! Televizyonda da iki karaoke kanalı var, açık hava bira bahçelerinde karaoke kanallarından birine ayarlanan televizyona eşlik eden onlarca Filipinli sayısında 'çalarkorye' ve 'denon' konumları kafanda işler yerini buldu. Anlatmadığım şeyler de oldu elbette. Örneğin karaoke kanallarında, yan çrpak şekilde arabu yakaayan bir hareket yapıyor, aynı hareketlerin üzerine Beatles'tan Yarmalay çalıyorlar -bağlanıyor kararmaları ama karaoke yapmanın gibi. Sonra Bohol'da yaptığım iki saatlik bir otobüs yolculuğunda müavin karaoke videosunu koyup eline mikrofonu aldı ve hareket eden otobüste gayet sakin bir şekilde karaoke yapmaya başladı. Yolcular alkışlayarak kendisine katıldılar ve daha sonra müavin

mikrofonu önceli yolculara bırakta. Benden de bir parça söylememi istediler ama verilmiş sadakaları varmış ki meraklı olmadılar. Yalnızca Yowesley parkından şifelerini hatırlıyordum ama onu da kamaşık karalından öğrendiğim şekilde söyleyebilmek için soyunmam şarttı! Artık bir dahaki sefere.

Bobol'da dünyanın en küçük memetilerinden "Tardier"lere rastlamak mümkün. Tardierler'i gördükten sonra üstüde "jirin" stajajının kaptığına "tardier" olmasına karar verdim -bir ana burun için çalışmaları bulupcağım. Büyüklükleri 10-15 santimi geçmeyen bu memetiler küçük küçük sızlanın ortasındaki kocaman göbeğiyle Yıldız Şarapları'ndaki Yoda karakterinin min kaynağı olmuştur. Beyinleri göbeğinden daha küçük olan tardierler her daim koca, şaşkın bir ifadeyle etraflarına bakar vaziyettedir. Eskiden Güneydeği Asya'nın büyük bölgelerinde rastlanan tardierlere artık Filipinler'in güneydeği Endonezya'nın bazı yerleşim olmayan bölgeleri dışında pek rastlanmıyor. Nesillerinin korunmasını için de çalışmaları yapıyor.

Negros

Şehirde arada Bobol'dan kısa bir gemi yolculuğu mesafesinde Negros Adası var. Adanın en büyük şehri Dumaguete, kurulduğu 1901 yılında kurulmuş olan Silliman Üniversitesi'ne bağlı. Gündüdeki üç tekerli gümrüklerinden kaçarak delik aradığınız egese dumanına hoşulmuş olan şehir merkezi, akşam olunca bünden değişiyor. Şehir parkında vals yaparken, deniz kenarında yürüyüşe çıkanlar ve denize bakan restoranlarda akşam yemeğine gelenler şehre hoş bir hava veriyor. Özellikle şehrin kuzeyden boya akıp gitmesi çok ama çok canlı.

Dumaguete'ye bir saat mesafedeki Apo Adası dalış merkezi olarak ünlenmiş oluyor. Apo Adası'na varabilmek için yarım saat mesafedeki Malatapy Köyü'ne özellikle kışın alında çok kullanılan motosiklet takileri olan babal-babal'la gittim. Motosikletlerin iki kişilik selesine ek yapılarak 3-5 kişinin aynı anda oturabileceği kadar uzatılan bir süsen yapılmışlar. Bunlar arabaların ya da üç tekerlilerin giremeyeceği yerlere rahatlıkla girebilen araçlar. Yolculuk ederken 3-6 kişilerin son derece sınırlı bir şekilde iç içe oturmak zorunda kaldığı bu araçta verilen ikinin, domuzların çifileşirken çıkardığı sesin esinlenildiği söyleniyor. Malatapy'den deniz motoruyla Apo Adası'na varış yarım saat daha sürüyor. Adada elektrik, telefon, internet gibi gereksiz aksesuarlar yok. Sadece mükemmel bir deniz, boşalmamış bir doğa ve mükemmel bir sessizlik var. Şuankel ya da tüple dalış için herne çevre güzel herne de fiyatlar hesaplı.

Adada geçirdiğim iki gün sonunda tekrar Manila'ya geçiyorum. Dumaguete'den havalandırılan sonra adaların üzerinden geçerken sığışya bakıyorum: pembe çiğ ortamlar, tıran kumsallar, otoneriz bir deniz. Filipinler kesinlikle Karayipler'den daha fazla doğal güzelliklere sahip ve eğer alıyapın biraz daha iyi olsa çok daha fazla turist çekebilir diye düşünüyorum. Keşfedilememiş bir yer arayanlar, Filipinler'e gitmek için elinizi çabuk tutmanız gerek.

Tarihle Şekillenen Güzel İnsanlar Ülkesi: Laos

Laos, Türkiye'nin üçte biri büyüklüğünde, denize kıyısı olmayan, altı milyon nüfuslu bir Güneydoğu Asya ülkesi. Ülkenin resmi adı Laos P.D.R. (People's Democratic Republic- Laos Halkın Demokratik Cumhuriyeti). Ancak ülkeyi ziyaret edenler P.D.R.'nin aksine 'Laos Please Don't Rush' (Acile İtmeyin Lütfen) uyarısına gelmişinde marazdırlar. Başka bir ülkede servisin yavaş olması ya da turistlerce aradılan çoğu hizmetin olmaması ziyaretçileri hayranla edebilir ancak Laos'a gelmesinin ana sebebi kesin yavaşlık, geri kalmışlık ve devamlı gülen, yardımsever halkı. Laos'un komşuları Tayland'ın turist bölgelerindeki sloganı 'Amazing Thailand' (Şaşırtıcı Tayland), Laos'un sloganı için önerilerse 'Laos, the Forgotten' (Unutulmuş Laos).

Laos, 1989 yılında sadece tur gruplarına izin verilene kadar tüm ziyaretçilere kapalı bir ülkemiş. Bireysel ziyaretçilerin ülkeye girmesineye ancak 1995 yılında izin çıkmış. Ülkenin uzun süre devam eden bağımsızlık politikası Lao'ların (Laos vatandaşlarına verilen isim) dış kısıtlardan etkilenmelerini engellemiş. Laos halkı şimdi yeni yeni dışa açılıyor ama her yerde olduğu gibi burada da yavaş! Örneğin hükümet, halkın manevi olarak kirlenmesini engellemek için 2002 yılına kadar yerli pop müzik gruplarına kendince bir tedbir olarak yasaklamış. Bugünse her grubüne hindiginde ünlü Lao gruplarının kaset ve videolarını zorunda olarak sınıyoruz.

Laos'un fazla bilinmeyen bir diğer özelliğiyse dünyanın en fazla bombalanan ülkesi olması, hem de gılsel! Laos, Vietnam Savaşı'na dahil olmamış ama Kuzey Vietnam gerillaları Laos'un doğu kısmını gizlice kullanarak Güney Vietnam'a silah kaçıyormuş. ABD'ye Kuzey Vietnam gerillalarını döndürmek için Laos'a 1963-1973 arası toplam 600.000 tonu yaparak her sekiz dakikada bir uçak delme bombası bırakmış. Laos'ta km²'ye 10 ton bomba düşmüş. Yüz binlerce kişi ölmüş. Laos bombalanırken, ABD dahil hiçbir ülkeye savaşta değilmiş. Laos'un, bir ABD generali'nin deyişine göre, "Bombalanarak ne çığırına geri döndürülmesi operasyonu" dünya kamuoyundan saklandı; için 'gizli savaş' adıyla da biliniyor. Bugün ülkenin üçte biri patlamamış bombalar yüzünden kirlenememesi halde, bu bombaların yok edilmesi ülkenin zaten kıt olan para kaynaklarını tüketiyor ve dünya bankalarına da bu durum bayağı bir sorun süreceği gibi görünüyor.

Sizinde Laos'ta geniş bir tar arırsanız önce ülkeyi daha iyi anlayabilmek için biraz geriye dönelim. ABD, Fransa'nın Hindistan'daki üstünlüklerini kaybetmesinden sonra, Kamboçya, Laos ve Vietnam'ın komünist yöneticilere

geçmesini engellemek için çabalarını başlar. 1961 yılında Kennedy, Laos içinde fililenmekte olan komünist skimları karşı savaşmak üzere 11.000 kişilik bir ordunun gizlice kurulmasını emreder. Ordu Laos'taki Hmong azınlığından seçilir ve bu gizli ordu önce ülkedeki komünist güçleri karşı (Pachet Lao Hareketi), sonra da onlara yardımcı olan Vietnam'a karşı kullanılmaya başlanır. 1962 yılında imzalanan Cenevre Antlaşması'na göre ABD'nin bu gizli orduya dağıtıp geri çekilmesi gerekirken, Amerikan haber alma örgütü CIA bu orduya desteklemeye devam eder. Ordunun varlığı ABD Kongresi'nden dahi gizlendiği için bütçeden kaynak dağıtımını akartılmaz. Sayısı 10.000'lere varan bu adamları beslemek için CIA, bölgede uyuşturucu yetiştirilmesini ve satılmasını teşvik eder. Gizli ordunun Hmong kökenli Generali Vang Pao'nun kredi laboratuvarında ürettiği etoin Amerika'da satılan ilk 'markalı' uyuşturucudur (30 yıldır durgunsuz ABD'ye serik edilir). Hmon'un üretim ve sevkinde Taylandlı gönüllüler ve Çin Kay Şek'in adamları da aktif rol alır. Burma, afyon yetiştirmek için ideal bir yer olduğu için CIA oradan da afyon satın alır. Burma, Laos, Çin ve Tayland'ın dağlık bölgeleri CIA'nın uyuşturucu üretim merkezi haline gelir ve bölge 1971 yılında itibaren 'altın üggen' olarak anılmaya başlanır. Dört ülke olmasına rağmen neden 'Altın Döngü' değil de 'Altın Üggen' deniriz sorusunu okuyucu, aslında bilir: O yıl Nixon ilk defa Çin'i ziyaret ediyor ve ziyaret öncesi ilişkilerin geliştirilmesi adına uyuşturucu dağıtımında önemli payı olan Çin'in adı 'Altın Döngü' raporundan çıkarılıyor. Andayacağımı kesin tamamen politik! Böylece CIA, dünyanın en büyük gizli ordusuna Amerikalılar'a uyuşturucu satarak finans eder (Tarihle konuşuruz: Aynı ABD 1974'te Türkiye'ye afyon üretimini kontrol etmediği gerçeğiyle ambargo kopar). Bütün operasyonlara 1973 yılında ABD'nin Vietnam'dan çekilmesiyle son verilir. ABD, bölgeden çekilince geri kalan gizli ordu mensuplarının dayanacak hiçbir kaynağı kalmaz, küçük bir kısmı ABD'ye kaçmaya başlar. Geride kalanlara gelecek 30 sene için mülteciler kamplarında büyük zorluklar altında geçirmek zorunda kalacaklar.

Evet, Laos'un yakın tarihi kısaca böyle. Buradan, bugün yola çıkıp Pak Beng, Udonxay, SamNera, Vieng Kay, Phonsavan ve Kasi şehirlerinde geniş bir tur atacağız için ve bahsi geçen gizli savaşta önemli yerler olduğu için anlatım. Tarihini bildiğimiz yerlerde gezmek hem daha anlamlı hem de inanca daha çok değer katıyor. Saydığımız bu şehirlere gitmek, yolların kısıtlılığından ve otobüs seferlerinin az olmasından dolayı, en gün kadar sürüyor. Hızır moyu sevgili okuyucu? Hızlı yola, o vakit.

Luang Prabang

Laos'un en güzel şehri Luang Prabang'dan tekreyle ülkenin kuzeyine Mekong Nehri'ni kullanarak çıkmak mümkün. Gün ağartırken ülkeye geliyorum, dış koruyucuların tekne sahibi bu saate yola çıkacağını söylemişim, ama demiyordum ya Laos'ta ucuzca otomobil yok. Yolcu az olduğu için bekliyoruz. Tekne hareket ederse bu aşamayı, yakanda bahsi geçen Ünlü Çin, Burma, Tayland ve Laos'un sınırlarının keşifliği 'Altın Üggen'in görünüşüne ulaştırıyor. Neyse, sonunda sadece iki saat sürüyor yola çıkıyoruz. Mekong Nehri'nin

suları bu mevsimde azalmaya başlıyor. Sular azalınca tekneler kampa oturmak için oldukça dikimli ve yavaş hareket etmek zorunda kalıyorlar. Bu yolculuğu bir ay sonra yapmayı eğer, belki de tekneye girmek mümkün olmayacaksa. Bölgede bugün daha pek çok köyün tek ulaşım yolu Mekong Nehri ve nehrin suları azaldığında bu köylere gitmek imkansız hale geliyor. Ön saat süren tekne yolculuğu sırasında Mekong kıyısına kurulu yitlerce küçük köyden geçiyoruz. Kimisinde yolcu indiriyoruz ya da yeni yolculara yer açıyoruz. Köy halklarına yeni mallar bırakıyoruz -gördüğümüz kadarıyla en çok istenen mal Lao Hırası. Birkaç köyün üstünde düğün tekneleri bağlı duruyor. Köyler küçük ve fakir olduğundan evlenme törenleri için de musa ya da sarıyalte gibi şeyleri alacak paraları yok. İyice düğün tekneleri de hemen süren öncesi gelip her şeyi taşıyor, sonra da demisini alıp en yakını düğüne dümen koyuyorlar.

Pak Beng ve Udomsay

Hava karaldıkça sonra yorgun bir şekilde vardığım Pak Beng, mecburi olarak bu gece konaklayacağım yer çünkü yakınlarda başka bir yerleşim yeri yok. Gördüğümüz ocağın satan hanımcular, gece saatlerinde lokantalara müşterileri çekmeye çalışıyorlar. Turistin hiç ilgilenmediğini görünce bu sefer fiyatlara: Barar, sifon! Be barar! 'Alın Uygün'.

Ulaşımın zor, toprağın sifon için uygun olması 1970'lerin başında uygulayıcı tacitlerini bölgeye çekmiş. 1970'lerdeki ABD destekli General Vang Pao'nun örtünce laboratuvarı da Pak Beng'den yarım gün uzaklıkta yer alıyordu. Bunun CIA'nın bölge soruşturması Tony Poe Pasaportu'nun da görev aldığı yer olarak biliniyor. Öldürülen her komünist başına ödül koyan ve ödemeleri kendisine getirilen kulak başına yapan Tony Poe Pasaportu. Ancak ödül parasını almak için üç çocuğunu kulaklarını kesip getiren biriyle karşılaşınca videden almaya bile sızmanın 'köle' kullanılmasına şahit olduğu için kendi sisteminden vazgeçer. Ayrıca öldürülen 'düşmanların kızlarının kafalarını kesip uçaktan köylere atması da bilgiler arasında. ABD'ye Ödül Devlet Çarlığı Hizmet Madalyasıyla onurlandırılan Tony Poe, görevini 'layıkıyla' yapmış olmanın verdiği gönül rahatlığıyla California'da emekliliğin tadını çıkarmaya başlıyor.

Pak Beng'den Udomsay geçirince geçeceğim ama orobüs sabah atada kalmış, ikinci orobüsün ağları. Daha erken kalkın biraz açık bir kanyon var. Kasada seyahat eğlenceli ama oldukça sıkak, yarım gün uzaklıktaki Udomsay geçirince vardığımız ilk önceliğim sıcak bir pemek. Udomsay, kanyonlu Laos'un kalbi olsa da ekonomik olarak oldukça zayıf. Dükkanların çoğu bir masa bir tezgah olmakla beraber, oldukça küçük. Çantamda yer tutan okunmuş kitaplarımı Türkiye'ye postalayacağım ama çok yavaş bir ücret istiyorlar. Vazgeçip dışarı çıkmak için ücreti düşürdüklerinde posta memuru beni geri çağırıp posta ücretinde indirim uyguluyor. Ee madem indiriliyor, pazarlık da mümkün o vakit, başlıyorum konuşmaya. Posta müdürlüğü çağırıyorlar -dernek ki küçük indirimler için yekilli kişi o. Al takdir, ver kulağ derken ücrette anlaşılıyor, çünkü bunlar kitapları gönderme

deyip üzerine bir de belge alıyorum (Not: Kitaplar Türkiye'ye geldi). Ulanmayı artık benim için 'postada pazarlık yapılabilen bir şeyir' olarak karşı geçerken yiterek pazarına derék geliyorum. Laolar' römünden babam çıkas yerim' tadındalar. Pazar tezgahlarında kızarmış tarla fasüleri, küçük sikküye benzeyen bir hayvan olan gellencikler, kösebekler ve siccaplar var. Ulanmayı notlarını 'postada pazarlık yapılabilen ve arı, her şeyin yenilebilir olduğu şeyir' olarak hermen güncelliyorum.

Şehide geçirdiğim iki günün ardından tekrar yola çıkacağım. Kabulunu bu bölgede köle olduğu Üzeri orijın ve tavukla yapıp Ulanmayı'dan Vietnam sınırı yakınındaki Samneua'ya doğru yola çıkıyorum. Yapması söylendiği gibi kolay değil. Samneua'ya doğrudan gelen bir otobüs yok ve üç defa vavata değiştirmek gerekiyor. Önce minibüs, sonra kamyonete binerek Samneua otobüsünün geçeceği köye varıyorum. Yolculuğumun ilk kısmı tam 12 saat sürüyor.

Birinciliğim otobüsün önü almayı hakkenmeden yola çıkması, yolcular durmadığı. Koridorunda yermiş tavuk artıkları ve meyve kabukları var. Otobüsün camları kapanamadığı için tırtla koltrıklar kalın bir tıra tabakasıyla kaplı. Yolcular havalları ve zorbaları çalarına korkunçlıkla hıyaşa vermek yerine koridoru yıldığı için koltrıkların arasından geçerek akrobasi mahareti gösteriyor. Otobüsün dış savaını monte edilmiş bölümden piting çuvalları sapıyor. Çuvalların üzerine sikoca bağlanmış iki monosekle, otobüse tırnki boyutunda çıkmış gibi garip bir hısa veriyor. Köyde alacak başka yolcu olmacağı için samsından önce yola çıkıyor. Dar ve köle yollarda sepişerek, otobüse amarıde yerine kötrük kullanıldığına değinerek, kaidemü çürüten tırtla koltraka küfederek ve esen rüğüni duardurmak için camları kapatacak 'sihni-sinin-proçerler' üzerinde kafa yonmak (yani olayı ve beklenen bir pek idle) iki saat kadar yol alıyor. Gece saat üç civarı otobüsünü duruyor. İki muavin otobüsün arkasından silahları alıp geliyorlar: birinde AK-47, diğesinde ay tüfeği. Sabah beş kadar son derece yavaş ve yolda kaçırmas çıkması muhtemel şeye karşı iki silahla korunarak yol alıyoruz. Muavine problemin ne olduğunu söylediğimde sadece silahı gösterip "Öle, Öle" diyor. Sabah beş civarı büyük bir köye varır varmaz, jöle ve muavimler göde göellür bir şekilde silahlıysp silahlarını bırakıyorlar. Sorun neydi hıllil bitiriyoruz ama her neyse artık geçtik.

Laos hükümeti ağının çok sıkı ve boş olmayan olayları saklamasıyla biliniyor. Laos hükümetine göre ülkede en son pol kesip araç soyma olayı 2007'de gerçekleşmiş ve sonrasında aayıp berkeomal. Sınırım kayıplar yenilemek gerekli çünkü geçtiğim yolda bir şeylerin ters gittiği belli. Dar bir minibüs, açık bir kamyonet ve camları kapanmayan tırtla koltraklı bir otobüde toplam 26 saatlik bir yolculuk yapmış durumda Samneua'ya orale varıyorum. İlk gördüğüm yarığı öpeceğim.

Samneua

Samneua, ülkede iç savaş mücadelesini kazanıp ötidara gelen komünist

Pathet Lao Hareketi'nin, eski hükümet yöneticilerini 'yeniden eğitmek' için seçtiği şehir. 1975'ten sonra burada aynı anda 30.000 kişinin 'yeniden eğitim kampları'nda olduğu biliniyor. Kamplarla ilgili de resmi bir açıklama yok. Ülkenin eski kral ailesi (kral, kraliçe ve poster) bu şehrin yakınlardaki bir eğitim kampında 'doğal sebeplerle' ölmüştür. Doğal sebeplerin ne olduğu ve ne zaman ölümlerini resmi olarak açıklanmıyor ve mesarhaların yeri de belli değil. 'Yeniden eğitim kampları' için Samnuea'ya seçilmesi son derece doğal çünkü bugün bile şehre gelmek için en az iki gün yolculuk etmek gerekiyor. 1998'e kadar başkent Vientiane'den Samnuea'ya gitmek için 17 gün yolculuk etmek gerekiyordu.

Samnuea'daki hükümet binası kanardan asferleri anlatan kabartmalarla bezeli. Şehir, 1200 m yüksekliğinde olduğu için, Laos'un geri kalanına göre oldukça serin. Aşağı yamaçlarının gün doğumuyla birlikte hareketlendiği düşünülmeye Samnuea bir istisna. Sabun 11'e kadar buva sisli ve sokaklarda pek hareket yok, şehir sığlıya doğru canlanıyor. Ama hükümet soğuktan dolayı erken akşama çıkmasını halkı huzura getirmeye kameli: Bolodiyerina, gün doğumunu şehrin çeşitli noktalarına koymuş olduğu kapalılıklardan milli marşlar çalarak karşılaması da ayrıca takdire şayan, camilar serren ritüelleri uyandırmak daha kolay sanıyorum.

Samnuea'da dolaylı olarak mesafeli olarak şehrin en iyi İngilizce konuşan kişisiyle tanıştı: Kham. Kham hem bakkal hem de şehrin tek hava kontrol memuru. Bu küçük havuzlarına haftada sadece iki uçak var ve havuzları kontrol kalitesinin girip şehrin geniş sabbelerinden birinde. Hava kontrol memuru Kham, kuleden uçaklara komutlar verip güvenle inişlerini sağladıkları sonra alt kata inip kalay kurduğu küçük bakkalından sigara ve şekerlerle tatarak eli gelir sağlıyor. Mangalda sigara manda etini de iyi yapıyor. Kusucu uçak inişirmek gerekirse ya da bir sakına ihtiyaç duyarsanız Kham avarızında. Kham'ın iş başında düşünmesine bir: "Ain Kule bara bir iniş izni, bir kilo etim ve bir de parım etmek manda işi" ya da "OK. QV390 piste sağdan yaklaşı. İniş izni serim olsun, ben işleri mangala atıyorum, rannam. Domates de közleyim mi? Tamam."

Samnuea'ya bir saat mesafede ülkenin en çok bombalanan mekânlarından Vieng Xay var. Vieng Xay, zafir şehri anlamına geliyor. 1964-1973 yılları arasında Pathet Lao Hareketi kadrosu, ABD bombalarından bölgedeki diğer yerlerden fazla mağaraya sığınarak korunmuş. Şimdi Laos'u yöneten parti kadroları, son derece ileri koşullar altında ve her an bombalanma korkusuyla uzun yıllar geçirmişler. Mağaraların bazıları 2000 kişi kadar alabiliyor, bazılarıyla ancak 20-30 kişi. Mağaralara turist çekmek için bir Alman sivil toplum örgütü geliştirilmiş ve uygun göçülen mağaraları 2007 yılında ziyarete açmışlar. Şimdi bölgede turizmin geliştirilmesine çalışılıyor.

Phonsavan

Şimdiye Vieng Xay'la beraber ülkenin en çok bombalanan yerlerinden Phonsavan'a geçiyoruz. Ordu terminalinde iki sepetek satıyorlar. minibüsle

7 saat ya da ocakta 8 saat. Minsitleri açıyorum ve 10 saat sonra Phnompen'la oluyoruz. Acaba ocakta kaç saatte giderdi? ABD, Laos'u bombalarken yüzlerce ton bomba denemiş ve geliştirmiş. Bu bombaların çoğu 'kırmızı bomba'. Kırmızı bombanın bir füzünün içine 600 kadar küçük bomba koyuyor. Füzüyle uçaktan atılan bombalar cinsine göre ya yere değince ya da belli bir yüksekliğe patlamaya ayarlanıyor. Patlama deri, insanlar ölüyor, patlamama deri, sonradan bölgede yaşayan sivil halk için çok büyük bir tehlike arz ediyor. ABD savaş zamanı atdığı bombaların özelliklerini ve atılan yerleri 1997'ye kadar Laos'a vermedi. Dolayısıyla gitti savaş bittikten 20 sene sonra hile bombaların çevresinde yaşayan insanlar ölmeye devam etmiş. Bombaların teknik özellikleri ABD'den alındıktan sonra toprak bombalarından temize çıkarmaları hız kazanmış. Bugün ülkede tahminen yarım milyon ton patlamamış bomba orada düğündür. Bu bombalar çocuklar tarafından bulduğunda, çiftçiler tarafından tarlada çalışırken vakti gelince ya da metal parçalarını almak için elleldiğinde patlayabiliyor. 1970'lerde yılda 600 kişi bu şekilde hayatını kaybediyormuş ve bugünlerde ölen insan sayısı yılda yüz kişiye kadar inmiş.

Bu tip patlamamış bombaların UXO (Unexploded Ordnance) adı verilmiş. Mayınların tasarlanması amacı yaralamak, UXO'ları öldürmeye yönelik tasarlanmış ve bu bakımdan savaşın çok daha acı oluyor. Laos'ta UXO temizleyen iki kuruluş var: Ustao ve MAG. Her ikisi de yabancı kuruluşlar tarafından destekleniyor. Ancak bomba temizlemek çok zaman alan bir iş, ülkenin % 95'inin temizlenilmesi için de 60 sene daha ihtiyaç olduğu düşünülüyor. Bu demektir ki 1965'te atılan bir bomba 2005'te daha can almaya devam edecek!

Phnompen'in ziyarete değer diğer yerleri Kavanocher Döşüğü (Plain of Jars). Kavanocher Döşüğü'nde beş yür kadar yeküne taşın yapılmış büyük saklama kapları, küpler var. Yerliler bunlara 'kavanocher' adını vermiş. Kavanocher büyüklükleri 600 kilodan 6 tona kadar çıkıyor. Yarıçapı 2000 sene önce yapıldıkları sanılıyor ve kavanocher yapılmış amacı konusunda iki farklı teori var. Birincisine göre kavanocher eski bir kültürün eserleriymiş, diğer teoriye göre ise bu kavanocher büyük kutularmış ve Laos'ta milli ikisi Lao Lao yapmak için kullanılmış. Grediğim köyde pağı bir kadın çok iyi Lao Lao yapmayı söylüyorlar. İçimden, işte kavanocher döşüğü üzerine denemeyim tam zaman diyetek kadın evinin bahçesindeki kütübe Lao Lao yaparken yakalıyoruz. Kadın, altında odun yatan 220 litrelik kavanoz parandaki küçük delikten plastik bir bidona alkol alıyor. Alkol seğuyunca şişiyor ve bağızı yakan sert bir içki haline geliyor. Litresi 1 \$. Toplam alayın ucuna gelisin deneme bütün varili 80 \$ -isev için ister içinde yakan.

Kasi

Phnompen'dan sonra turumu sonlandıracağım Kasi şehrine geçiyorum. Buraya sadece 8 saatte geliyorum, yıl fena değil, ocakta da rahat. Kasi şehri, hükümetin kapı çarpan Hmong sınığın pağı olduğu bir yerdir. Hirmi.

Caddelerde askerlerin çok olması dikkat çekiyor. Bu şehrin kuşeyi 1960'larda 'Özel Yürütme Bölgesi' ilan edilmiş ve 2007 yılına kadar yabancıların girmesine izin verilmemiş. Bölgede 30 sene boyunca ormanda saklanıp hükümet güçlerine sığınan gerillaların olduğu biliniyor. Kasi kural alanı resmi olarak herkesin ziyaretine açık ama gerçekteyse yabancıların (turist ya da Lao) kural altında gecelemeşi ve bazı köyleri ziyaret etmek yasak. Kasi yakınlarında yakın tarihin çok ilginç şehrelerinden biri olan Long Cheng var. CIA tarafından kurulan bu şehrin varlığı da çok uzun süre gizlenmiş. Long Cheng, bir ara Laos'un ikinci büyük şehri ve dünyanın en meşgul havzaları olmuş, ama resmi olarak 'yok'muş. Kasi'den ancak bir günde ulaşılabilen bu terk edilmiş şehir aslında bizim için halen yok, çünkü Long Cheng'e giriş yasak. Olmayan savaşa da olmayan şehir yakıştırdı elbet!

Sizinle beraber Laos'ta Pak Beng, Udornthay, Samnaxay, Vienting Xay, Phnomxan ve Kasi'de buluştuk. Ülkemizin hem coğrafyasına hem tarihine vâcibuluk ettik. Bir şey eksik kaldı: Laolar. Laolar bütün seyahatlerimizde karşılaştığımız en güzel yürekli ve içten halk. Uzun süre kapalı kalmaları dolayısıyla benalmışlar, kirlenmişlerdi kalmışlar... Siz de güldü söküldü dünyayı ve güzel insanlarını keşfetmek için Laos'u tercih edebilirsiniz...

Lezzetin Merkezine Seyahat: Singapur

İnsan gerçekten ilginç tesadüfler yaşıyor, aklında hiç yokken bulduğuna yerin başka yerlerini keşfetmek imkanı buluyor. Singapur'da henüzde sadece yemek tatmak için üç aylık bir tura çıkan Tongalı bir ağıyla karşılaşım, adı Hare. Hare, Los Angeles'ta tatılan bir Meksika lokantasında işçi. Tongalı olmasına rağmen Meksika yemekleri yapmasını "İklemek parası" olarak açıklıyor. Üç ay boyunca Avrupa ve Akdeniz'de dolanmış, Yucatanistan'a gelmiş ama Türkiye'ye uğramamış. Grediği yerlerin değil ama yediği bütün yemeklerin fotoğraflarını çekmiş. Singapur'a da bu anlamda çok merak ettiğini çünkü buradaki mutfağın bütün Asya'nın bir karışımı olduğunu ve çok zengin olduğunu söyledi. Ve akşam Hare'yle Singapur lezzet turunu başladık.

Singapur'un nüfusu Çinli, Malay ve Hindliler'den oluşuyor. Üzerde çalışan Bangladeşli, Filipinli ve Endonezyalıları'nın bulunduğu geniş bir yobancılık içi topluluğuna ek olarak da İngiliz, Amerikan, Japon, Koreli ve Araplar'dan oluşan başka topluluklar var. Singapur'da yaşayanlar, Malaya anakarasından gelen yemek malzemelerini Endonezya ve adalarından gelenlerle karıştırıp kendi kültürlerine göre harmanlamışlar ve ortaya dünyanın başka yerinde kolay kolay rastlayamayacağınız derinlikte bir mutfak kültürü çıkmış. Öyle Singapur yemekleri var ki hem Çinli, hem Hindli, hem Malay hem de İngiliz. Şehirin her mahallesinde en az bir tane "Yemek Satıcı Merkezi" (Food Hawker Centre) buluyoruz. Bu merkezlerde yakarada sörfünü ettiğim yemekler yan yana tezgahlarda buluşturuluyor. Bir tezgah en fazla iki üç çeşit yemek yapıyor ve oradan bir parça çodba, bundan biraz balık, şundan biraz salata, şundan da içecek bir şey aldınız mı yemek manasına Birleşmiş Milletler'e döndüyor.

Hare, marşını çok duyduğum 'balık bağı köri'si için Singapur'un Küçük Hindistan mahallelerine girmemizi önerdi; biz de öyle yaptık. Küçük Hindistan mahallesine girdiğimizi anlamak için sokak isimine bakmanıza gerek yok, burmasız gelen baharat kokuları size kılavuzluk ediyor ve yolu hemen gösteriyor. Mahallenin aramademi Serangoon sığı sulu Hindliler'e yönelik mal satan dükkanlarla kaplı. Mahallenin her sokağında Hare lokantaları bulmak mümkün. Ancak en fazla seçenek tabii ki mahalledeki iki büyük yemek merkezinde var, yan yana sıralanmış tezgahlarda Hindistan'ın çoğu yörede yemek bulmak mümkün. Ben, Tandoo'den şımadem ama Hare önce balık başını fotoğrafladı sonra da sıfırtle yurru (Buzdan için başka bir kelime bulamadım çünkü bir dakika içinde bütün tabağı bitirmeye her söhürke 'yurru' denir). Yurması biraz bitirmez "Şimdi de Çin mahallesinde balık topları yiyeceğiz" dedi. Ağzına bile açmadım, takıldım peşine.

Çin mahallesi, Hint mahallesine göre oldukça büyük. Mahallenin sokakları geceylein çok hareketli ve hasta gündüzden daha çok insan var diyebilirim. Bölgenin güney ucunda 24 saat açık iki tane kapalı pazar merkezi var. Özellikle balık ürünü çeşitleri çok. Hele bir de salamura veya tuzlanmış balıkları pazarına atıyorlar ki sermaye, şartları güzellikle bir mesele oluverip çıkıyor. Meselerin isimleri Çince olduğu için romanın buna sarmasıyla sevgili okuyucu. Bazı satıcılara Singapur'un resmi dili olan İngilizce'yi konuşuyorlar. Hatta pazar merkezinin duvarına İngilizce olarak "Yarımadag İngilizce Öğren" yazılı afişler yapıştırılmışler; afişin ortası!

Hare'nin methini çok meraklan duyduğu balık toplarını merak ederizdir varsa balıklar iyice temizlenip salça kıvamına gelene dek iyice eziliyorlar ve sonra içine un eklenip top gibi yuvarlanıyorlar. Balık toplarını daha sert hale getirmek için içlerindeki suyu silmek gerekiyor ve bunun için de balık topları fazla masaya atılıyorlar. Zıplayan top, sermanın bir kısmını bırakıyor. Böylece balık topu istenilen kıvamda gelene dek zıplattırma ve yeniden yuvarlatmaya devam ediliyor. Aşçı, kıvamından memnun olduğu topları sonunda kızartıyor. Ama domuz daha bekleyin sevgili okuyucu, işlem bitmedi. Son olarak, kızartan balık topları arıştıyla karıştırılarak çorba yapılıyor. Singapur'da çok sevilen bir lezzet oldu ki her bir maddesinde yarı yarıya on dikkan binden bu balık toplarından satıyor.

Hare, her topuğa 'yutacak' bir şeyler aradığı ve genelde bulduğu için epeyce bir doluyoruz. Gece yarımları sonra yiyecek yerimiz kalmayınca kıvrırız "Aşçı" dolu olarak bostale dönmeyi başarıyoruz.

Tayland: Krungthepmahanakhonamonrattana kosinmahintarayutthayamahadilokp hopnoppharatratthathaniburiromud omratchaniwetmahasath (nam-ı diğer Bangkok)

180. Tuk-tuk sürücülerini sohbet ediyor. 174. İnternet kafede iki Budist sohbet etmeye kıldıkları. 169. Metro vagonu geçiyor. 155. Tren yönde metro vagonu geçiyor. 152. Mur saracını arabaların arasına giriyor. 138. İki lady-boy salma salma karşıya geçiyor. 112. Kaldırımında saç tıraşı olanlardan birinin işi bitiyor. 107. Caddeleri süpürme temizlik görevlisi kadınlar süpürgelerini manevralarına uğuşturmuş, bir yere götürüyorlar. Sarıki bey-cadı motorla vedalar. 92. Öğle yemeğine çıkan mini etekli ofis çalışanları kaldırımında kurulan masalarda çorba içiyor. 88. Çorbacı ocuğun başında, sıcakran aletlerini çıkarıyor. 74. Flip-floplarını zemine yere vürterek bey gıncı sırt çantalı turist geçiyor, kollarını obez duruşuna bakarken Amerikalı ya da İngiliz olmalılar. 57. Kesilmiş, yemeye hazır meyve saracını satıcıları bir şeyler söylüyor, haritada yer gösteriyor. 48. Giri denizbunması iki güvenlik görevlisi bankadan çıkıyor. 27. Sonis saracını kadın on az sebam yağında giriliyor, hıllı ması çalışıyor? 19. Moto-taksi sürücüsü sigarasını yere atıyor. 8. El ambacıyla kahve satan sarı adamın peşi sıra balık satan daha sarı bir adam köpeğinden geçiyor. 6.5.4.3.2.1. Off be sonunda, üç dakikalık trafik ışığı olar mı? Bekle, bekle... Çok şükür hareket ediyoruz. Bangkok banalitesinden şehir merkezine giden yoldayız. Trafik ışık saracında böyleyse saracını kim bilir nasıl olacak? Hoop bir şük daha. Bekle bir 180 saniye daha...

Bangkok'un resmi adı, hepsi birleşik tek kelime, okuyun lütfen: Krungthepmahanakhoranomonrattanakosinmahintarayutthayamahadilokp hopnoppharatratthathaniburiromudomratchaniwetmahasathharatmonpiti manawatatwathinakkharatipaw(ri)anakongpasit. Taylandlılar şehir kendi dillerinde kısaca Krungthep yani "Melekler Şehri" diyorlar. Resmi olarak nüfusu 9 milyon civarı olan Bangkok'un, etrafına yığılmasıyla birlikte birlikte 15 milyonu bulduğu düşünülüyor. Melekler Şehri sanki gerçekten bir melek tarafından yaratılmış gibi -ama sakar bir melek. Meleğin iyi niyetinden şüpheli yok elbette, çünkü hep iyi şeyler istemiş ama eli fazla cömertmiş, ne verdiğini faturasıyla vermiş!

Melek, şehirden biraz az olsun istemiş ama şehir her noktadan bir

konula en fazla beş dakikalık bir yavaşlıkla varılabilir duruma gelmiş... 1990'lara kadar çok daha fazla sayıda karal varmış, kral "Otomobilimi konallarda durmadan, köylerden geçmeden kasımsız sürmek istiyorum" deyince karalları çoğurmuş tırh kapatılmış. Kalan karallar yemmiş de arınmış bile... Böylece hayat diğer Güneydoğu Asya ülkeleri gibi su emsifinde geçmiş. Sonra melek "Şehir bizim canlı olsun" demiş ama Bangkok gece gündüz her zaman hareketli, her istediğini bulabileceğiniz, hasta arzamlıklarının da sız rahatsız bulabileceği bir şehir olmuş. Adı şu an dünyanın en büyük genelevi olarak geçiyor, hasta vakamilerine göre Tayland kadınlarının % 1 ila % 5'i seks ticaretinde çalışıyor ve teneviller (lady-boy) da Bangkok'un simgelerinden olmuş durumda. Açıklıyorsa reklam pazarında operasyon eden olarak 1600 \$ gösterilen cinsiyet değışikleme reklamlarının olduğu ya da dünyada en fazla Viagra'dan kullanım vakasının olduğu söylenen şehir (sadece Alman büyükelçiliği yılda 600 Alman seks-erastirini tabiatla geri gönderiyor)...

Yine melek "Şehrin ekonomisi canlı olsun, hem zengin hem fakir ayrı yerde yaşamın" istemiş, böylece şehirde iki ayrı ekonomisi oluşmuş. Yeni yapılan alışveriş merkezleri binalarda oturup yine otadaki alışveriş merkezlerinde dünyanın en iyi egularının en yüksek fiyatları bulabileceğini dükkanlardan alışveriş edenlerle sız sokakta yarım dolar diyarucu bir öğün yemek, yarım dolar veremeyip göpten yiyecek yaşamaya çalışmaları aynı anda karşılaşıyor. Asya'nın kaplanlarından sayılan Tayland 1997 ekonomisi krizinde otidakiya etkilendi ve öyle ki halen o zaman yapımına başlanıp yarım bırakılmış proje arakları, yarım köprüler, çok odılmış devasa binalar etrafta birer hayalen mekân olarak duruyorlar.

Melek bu sefer de "İnsanlar yöneticilerini sevsin" istemiş ama sevmek ne kelime, Taylandlılar konularına tepiyorlar sızta. Keskin 35 milyar doların aşan kişisel varlığı olan dünyanın en zengin beş adamı arasında sızta da paranın nereden geldiğini kimse pek sorgulamıyor. Kral inkar ediyor ama belgilerle göre Bangkok'un üçte biri ona sız toprak, alışveriş merkezleri, hükümet binaları vs. Bunun yanında bindeki gibi darbelerle yaşamaya alışmışlar. Askörler devamlı darbe yapıyorlar, politikacılar işkalarını alıp gömektken ekilmiş olmaları ki, artık doğrudan darbe yok. Tayland Anayasa Mahkemesi üç kez seçilmiş hükümeti sodan sebeplerle göndermeye çalıştı. Yanlış mı geldik? Hacı canım sız da, böyle peşer sadece Tayland'da olur! Ek iki derneklelerinde başkanı öldüler ve hükümet yeniden oluştu. Sonraki denemelerindeyse başbakanı çok büyük bir suç işlerken "TV'de yemek programına konak olarak" suçunda yakaladılar ve bu sefer görevleri almakta başarılı oldular.

Neyse sevgili okuyucu eli ayarsa, sızkar meleğin yaptıklarını yaz yaz bitmesin. Hem en iyiler hem en kötüler bir yerde aynı zamanda nasıl yaşam içinde yaşar sorunların cevabını merak edenler mutlaka Bangkok'a uğramalı. Böyle yaparsa milyonlarca turisti katılmalı. Bangkok, 2008 yılında Travel and Leisure dergisinde "Dünyanın En İyi Şehri" seçilmiş. Buna göre, Bangkok'un en önemli özelliği Asya'ya ilk gidenler için Asya'ya değli yaşam biçimini göreceği bir rahatlık içinde sunması. Bu rahatlığı sağlamak için Bangkoklu'nun formülü, kendi ev hayatında Asyalı olması ama Batılı

Asya

niyetçilerinin de aradıkları ve aldıkları yaşam biçimini onları fazla zorlamadan iyi bir kaliteyle onlara uygun fiyata sağlamanı. Mesela şimdi delagağın market bölgesinde art arda dört dönerciyle karşılaşyorum. Ve şimdi ağam deluğken size bir şey söyleyebilirim zamanımı: "Evet, evet; bunları sevebilirim."

Kültürler Mozaïği: Macau

Sokak ve serseri havada kalabalık içinde yürürken caddeler izlenlerine bakıyorlar: Rua do Campo, Avenida do Infante Henrique, Rua Pedro Nolasco da Silva, Avenida Almeida Ribeiro. Portekizce isimli caddelerle etrafındaki çelik gökleri insanları beğdeleştirmekte zorlanıyorlar. Ama normal; burada Asya'da olmama rağmen üç kıtadan özellikleri kendinde birleştirmeyi başarabilmiş ilginç bir yer. Eski binahlarıyla Akdenizli görünümüne yavaş bu şehir, son zamanlarda açılan kumarhanecileriyle Las Vegas'ı da andırılmaya başlandı. Şehrin Akdenizli ve Las Vegaslı karakteri, oranca harmanlanmış bir kahve gibi ve Çinli yarı ağır barmadan yavaşça devrini alıyor. Nerede olduğumuzu merak etmiş değil mi sevgili okuyucu?

Hong Kong'dan deniz yoluyla bir saat uzaklıkta, Avrupa'nın Çin'deki ilk ve son sömürgeci Macau'dadır. Macau, ekonomik ve coğrafi olarak Hong Kong'a yakın olsa da onun gelişimine kıyaslamadan benzerlikten çok farklılık içeren bir yer...

Macau, 1500'ün başlarından itibaren Avrupalı güçlerin ilgisini çekmiş. 1557'de Portekizliler bölgeye yerleşmeyi başarmışlar ve 1999 yılında Macau'yu Çin Halk Cumhuriyeti'ne devredene kadar yönetmişler. Başlıca Çin'in önde bir bölgesi olan Macau, üç bölgeden oluşuyor: Macau Yarımadası, Taipa ve Coloane Adaları. Bu üç bölgenin toplam büyüklüğü sadece 30 km². 30 km²'de ne yapılabileceği hayret verici. Geçen sene Macau'yu ziyaret eden turist sayısı 22 milyonu geçmiş ve neredeyse Türkiye'yle aynı. Neden mi? Macau, Asya'nın Las Vegas'ı. Özellikle 2001 sonrası Coral Strip üzerinde yapılan yeni kumarhaneler ekonominin her sene % 13'ün fazla büyümesine yol açmış. Coral Strip'te inşa edilen kumarhanelerin büyük çoğunluğu Asya'da büyümek isteyen ABD'li şirketlere ait. Macau'da daha genç pazarları ulaştırmak olarak yapılan kumarhaneler de Çin'in nüfusuna göre büyümeye devam ediyor ve oldukça büyük boyutlara ulaşıyor. Örneğin yeni yapılan Venetian Macau 3000 odasıyla dünyanın en büyük oteli; otelin içindeki kanallarda eliden fazla Venetian gondolunu, restorantları geçiyor; kabinde 300'den fazla dükkân var ve otelin alanı Çin'in önde Tianmen Meydanı'nın iki katı. Las Vegas'ı kopyalayarak yola çıkan Macau yakında Las Vegas'ın tabiri cazaından daha geçmesini, kumarhane yatırımları bitmemiş olduğu halde gelir olarak Las Vegas'ı şimdiden geçmiş durumda.

Çin Halk Cumhuriyeti'nin Macau sınır kapısı her zaman çok yoğun çitlenmiş ücretli olanakları kısıtlı olan Macau'ya her şey Çin'den geliyor. Ankara Çinlileri, Macau'da ücretlerin daha iyi olmasından dolayı çalışıyorlar ve iş yapmaktan oldukça memnundur. Buna karşın Macau'da Çinliler bu durumdan kaçak işçiler yataından gelirlerinin düşüşünü belirterek

göçmenler. Kumarhane projeleri arasında Macau'da yeterli işçi kalmadığı için anakaralı işçilerin ülkeye yerleşmeside görülmüş ve gördü nüfusun dönerse biri bu işçilerle ailelerinden oluşuyor. Macau'da eskiden Çin mafyası "Triad", kaçak işçi ve yasadışı kumarhaneler konusunda etkiliymiş ama Macau, Çin Halk Cumhuriyeti'ne 1999'da devolduktan sonra "Triad" sorunu bitti ve sert bir şekilde çözüldü.

Macau'ya gitmek için Türkler'e vize gerekmiyor ama Çin devleti kendi vizenin dışındaki bölgelere girenler için vize almaları şart koşuyor - hem de Çinliler için Macau vizesi almak öyle her bahayışıldın hanesi değil, belirli bir gelir düzeyinin üstünde olmaya şart koşuyor. Bunun nedeni de hem kaçak işçilerin önünün alınması hem de Macau kumarhanelerine olan paranın kontrolü.

Macau'nun resmi dilini Çince ve Portekizce. Tüm tabelaları iki dilde ve hâlen Portekizce konuşan bir nüfus mevcut. Şehrin tarihi mekânlarında ve merkezinde gelin biraz yürüselim. Şu tepenin üstündeki St. Paul Katedrali, Katedralden geriye bir tek da yitmiş kalmış da olsa biraz yelcin en rızanın sembollerinden biri ve firoğat çekirmek isteyenlerin de gördü. Aynı bölgedeki Monte Kalisi'ne iyi korunmuş yapıyla tarihteki güzelliklerin ve geçilmez duvarlarından. Merkeze biraz uzak ama gitmenin şart olduğu yerlerden biri de 16. yüzyılda imanı gören bir yere inşa edilen ve denizcileri tehlikeden koruduğuna inanılan A-Ma Tapınağı'na adanan tapınak. Tapınak bugün hâlâ kullanılmakta ve Çinliler için hâlâ çok popüler. Macau'nun "A-Ma Tapınağı'nın ocağı" adlarına gelen "Amago" sözcüğünden türediği düşünülüyor.

Biraz da alışveriş yapalım diyorsanız ilk gidilmesi gereken yerlerden biri Largo de Senado ile Rua de S. Paulo Caddesi arasındaki bölge. Burada değişik mağazalar, pazarlar, lokantalar ve hediyelik eşya satıcıları var. İnanç için pişmaniyet, Gıziantep için baklava neyse Macau için de badem kurabiyesi o (Macau'ya geldiğinizin hanesi olan kurabiyeleri almadan eve dönmek yok. Çok lezzetli). Bu arada bir not: Macau'da alışveriş ederken ne alırsanız alın ama her zaman pazarlık edin. Çinliler, dövizde fiyat yuzun her yerde, marketlerde bile, pazarlık ediyorlar. Fiyatı indirmemesi bile yerel gelenekleri bozmasıdır olamaz!

Macau'daki gırtlaklıktan sonra iyi bir yemekle geçirelim. Buradaki lokanta menülerinde Asya'nın diğer yerlerinde bulamayacağınız Portekiz yemeklerini bulabilirsiniz. Macau'da hâlen Portekiz aklı kimsele yapma da söylen fazla değil ama Portekiz köklü. Asya'nın küçük bir köşesinde hâlen vardı. Macau kendine has özellikleri olan ve gerçekten kültürler mozağı zıfıru hak eden bir şehir-devlet. Asya'da gezdiğimiz, hele Hoeng Kong'dan geçiyorsanız bu költür mozağı kendi gezmenizi kesinlikle öneririm.

Wa ve Kata'ya karşı Manga: Japonya

Güney Amerika'da yaşadığım Japon Akira, Ağustos ayında Tokyo'ya gideceğimi öğrenince "Ağustos olduğu için sıcak olacak, nemli olacak; Tokyo olduğu için kalabalık olacak; Japonya olduğu için ilk başta anlaşılmasın olacak" demişti. Şehirde geçirdiğim ilk günden sonra Akira'mın her dernek istediğini sıcaklıktan başlayarak çok iyi anladım. Ağustos ayında Tokyo napa nemli: hersek bir usuna göre içine girme teşebbüsünde buluramı aranda başlıyor.

Japonya'nın başkenti Tokyo 13 milyona yaklaşan nüfusuyla dünyanın en büyük şehirlerinden. Şehrin alışveriş merkezleri Ginza, Shibuya ve Shinjuku, işe gidiş ve çıkış saatlerinde mahşer yeri gibi. Bu saatlerde metro her iki dakikada bir otomara yağma yine de var geliyor. Ve o kadar kalabalık ki vagonlara sığmayan insanlar için düşeklerini ve sırtlarını kullanarak insanları vagonlara tıkayan görevliler var. Kesinlikle akılda kalan bir manzara! Bu kalabalığa sadece ödem olmak da, yere yaslanmış pembe ayarlılardan, iş ve san vagonların sadece kadınlara, hangi saatlerde ayrıldığını öğreniyorum. Aynı uygulama Kyoto, Osaka, Kobe gibi diğer kalabalık şehirlerde de yapılmış durumda. Ve trenler öylesine dakik ki eğer geç kalmalara ilk önce saatlerin sağlam olup olmadığını kontrol etmenio gerek. Tren -hani olmas ya- bir arızadan dolayı geçeceği takdirde metro idaresi istasyon çıkışında "maaret kağıtları" dağıtacak kişilere yardımcı oluyor. "Bu kişi trendeki bir arıza sebebiyle geç kalmıştır."

İlk gün hostelde girişiyorum, resepsiyonda tam karşında bir yazı: "Resepsiyon çıkışta saatleri 04:00'den 26:00'a kadardır." Yantık piromqlar herhalde deyin geçip gidiyorum, daha sonra bir lokantaya girişiyorum ve burası da 05:00'den 25:00'a kadar çalışıyor. Demlemek istersen şeyin sabah beşten, gece btre kadar açık olduğunu sanardan alıyorum. Bunları becer Tokyo'da hiç kapatılmayan birçok işletme de var. Örneğin bilardo ve dart salonları. Gece 3'te kalktım sıvgılı okuyucu ve camlar bilardo çikti; evde oturacak haliniz yok, tabii o saatte metro da çalışmıyor. Peki bilardo oynadktan sonra eve döserken takıya nasıl para vermek yerine en yakın internet kafede uyumaya ne dersiniz? İnternet kafede uyumak isterseniz karasloe bara ne dersiniz? Ya da bir DVD salonuna ya da manga (japı roman) salonuna? Bu işletmelerin hepsi Tokyo'da 24 saat açık ve ücret de beşinde yarakak yer, çay ve pıjama olaraklar mevcut. İnternet kafeye girdiğinizde size ne çeşit bir kahin istediğiniz soruluyor: isterseniz büyük yataklı, isterseniz geniş koluklu ya da sadece bir sandalye, içtinde çorba, kahve ve gaali içecekleri bedava veren otomatlar hile oluyor. İnternet, içecek, pıjama ve uykunun bedeliyse saate 4 \$, sabah için sonra aynı hizmet para fiyatına. 24 saat kapatılmayan başka tür işletmelerse bakkal (fast food dükkanları

kıvamındaki yerler: Televon, FamilyMart ve Lawson Station gibi zincirler öylesine yaygın ki aynı şirkette ait iki dükkan aynı sokakta karşılaştıkça olursak görmek dahi mümkün. Televon, FamilyMart ve Lawson Station dükkanlarında yiyecek, temel ihtiyaç maddeleri ve dergi alınması yanında ATM'den para da çekebilirsiniz. Japonya'da ATM'ler bankalardan çok bu dükkanlarda olduğu için alışışlı ettiğim zincirler kendi bankalarını bile korumayaz vaziyettedir: Örneğin Televon'larda "7" bankasının ATM'leri var.

Bu dükkanlardan aldığınız yiyecekleri yerinde yiyemeyişiniz çünkü mağazalarda bu iş için ayrılmış bir alan yok -malum Tokyo dünyanın en pahalı şehirlerinden ve dükkan kiraları da çok yüksek. O vakit dışarıda bir yerlerde oturup yemek gerekir değil mi? Mantıklı olan da budur. Ama Tokyo sokaklarında oturacak pek yer de yok, sokaklarda bayağı bir dolanmanın gerek. Hadi buldunuz diyelim, sokakta yemek açıp satıldığı gibi sadece küçük çocukların sokakta yemesine göre yapılmıştır. Yediniş alıştırdı, peki çöpü nereye atacaksınız? Tokyo çok temiz bir şehir ve bazı sokaklara çöp kutuları olmamasına bağlı olarak var. Japonya'nın birçok şehirlerinde çöp kutuları ne derece yok demeye kadar az -örneğin Televon'lar yetiştirip çöplük önlerinde kendi mülklerini için ayrılmış çöp kutuları var. Yediniş, iştahınız geniş de tuvalet ihtiyacı nasıl olacak -ki bu konuda paralıdır ayrılmış oluyoruz. İhtiyaçınız kadar ortalama tuvalet beklava, üstelik de son derece temiz, bol miktarda, her havada temiz ve bir de fizyolojik olarak kullanıma açık bekliyor. Tuvaletten çıkabilecek sızdırmalar, başkalarını rahatsız etmemek adına bazı tuvaletlerde içeride çalınan su suları ya da bütün suları basıncı yüksek basınçla bir mülk veriliyor. Tuvaletlere girip oturulmuş ve sızdırmalar hemen ortalamaya bağlanıyor. İki sebebi olabilir: Birincisi Japonlar bütün binayı soğutmaları dahi bina içindeki tuvaletleri soğutmuyorlar, ikincisiyse klozetin işletmesi açık kalması olabilir. Alınması tuvaletlerin peşinde klozet işletmesi ve fizyolojik sistemi var. Oturuyoruzmuş, iştahınız halledip bir düşünmeye başlıyoruzmuş, klozet açılan sıcaklık ve tazyikle ortalamaya yapıyor ve işletme işletmenizi karutması da mevcut. Nepe bu bahsi kapatalım!

Tokyo'daki Ünlü Tsukiji balık hali dünyanın en büyükü. Yaklaşık 65.000 kişinin çalıştığı bu halde günde 2000 ton balık geçiyor. Sabah saat beşte son balığı açık artırmayla başlayan hareketlilik öğlene dek sürüyor. Müzafından temel pirinç ve balıktan oluşan Japonlar'ın her türlü balığı olan ilgileri sayesinde Tsukiji de dünyanın dört köşesinden gelen bin bir çeşit balık türünü bulabilmek mümkün. Halin içindeki sahibi lokantaları sabah altıdan itibaren açık. Sabah kahvaltısında çığ balık yemek sizi ne kadar açar bilmeden ama taze balık yemek istiyorsanız sevgili oluyunuz, dünyada Tsukiji'den iyisi yok. Ve daha gün henüz açılırken Japonlar iyi lokantaların önünde uzun kuyruklar oluşturamaya başlıyorlar bile.

Toplumsal ve gündelik hayata gelince bu alışık bir hayatı akıllı ve ama dikkatli Japonlar bilgisayarlarla çok iş işe yapılırlar ve her hareketleri kompandan tarafından durdurulabilir ya da görülebilir için evlerinde bile oldukça dikkatli yaşamak zorundadır. Eve gelince rahatlamaları pek mümkün değil. Bu sorunu gündelik hayatıyla Japon erkekleri eve olabildiğince geç gelerek çözmeye çalışıyorlar. Ülkedeki birçok oyun salonu, karaoke bar ve DVD

kültürel insanlara mahsus olduğu nadir yerlerini. Oyun sahası, karaoke bar ve DVD kulübü dediğinde öyle 100-200 m²'lik küçük yerler düşünmeyin; 10 kâh, günün 24 saati açık ve interneti içeride oda kirilayıp gresleğin uyandırıldığına binlar ödeğine ve bu binların küçük kambarlarda dahi olduğunu düşünün. Bunlara ek olarak iş dünyasının her gece iş arkadaşlarıyla iyi ilişkiler kurmak için girişimci hanes barlar da sayıca fazla. Bu barların genişinde insanların resimleri ve musamaca geçirecekleri size lahana alınacakları ücret yazılı. Tokyo'da Ginza ve Shinjuku'nun arka sokakları hava kararmaya açılan binalara hanes bar'la dolu. Bunlar Japonya toplumu için birer emniyet sığınağı. Çünkü Japonya'da ailelerin % 70'inde seride ilgili sorunları varken % 25'inde aile üyelerinden biri ağır depresyonda. Depresyon ve psikoloğa gitmek toplum tarafından bir eğilime demek olduğu için gizli tutuluyor ve Japonya yıldı yaklaşık otuz bin vakasıyla gelişmiş ülkeler arasında en yüksek intihar oranına sahip ülkelerden biri. Hanes bar gibi mahallatın mahallatından da olmadığı takdirde bu sayının daha da artacağından bahsediliyor.

Buraya biraz değinirken fayda var sevgili okuyucu. Toplumal bakıya dayanmayan Japonya halkı dediğim gibi böylece (genellikle erkekler) ya intihar ediyor ya da işlerine kapanıp hayatını vaze ediyor, yani "Hikikomori" oluyorlar. Hikikomori, hayatın ölmüşünü çöktüğü okullardan bile çıkmayı reddeden gençlerin durumuna verilen isim. Kelime anlamı olarak çekilmek ve emekli olmak anlamına geliyor ki bu durum dünyada çok büyük oranda Japonya'da görülüyor. Sonrasında erkilenemelerin tam sayı hakkında tartışmalar olmakla birlikte kimine göre yüz binler, devlete göre milyon, kimilerine göre ise yarım milyona geçiyor. Hikikomori'nin sebeplerini üç ana başlığa toplamak mümkün.

Birincisi, toplum bakanı: Kişinin sahip olduğu gerçek düşüncelerle toplumun kabul edeceği düşünceler arasındaki farklar -toplumun karşı çıkacağı bir düşünceyi dile getirmek ya da bunu gerçekleştirmek kişinin hemen dışlanması sebep olabilir. Çocukların yaklaşık yarısını okulla diğer öğrencilerden ayrı baskı ve şiddet gördüğü biliniyor ve devlet politikası olarak da bunu koruyor. Çünkü okuldan çıkan birşey, toplum tarafından kabul edilmezse haksız hayata sunuluyor. Japon eğitim sistemi, öğretmekten çok, bireyselliği yok edip endüstriyel bir düzende çalışacak bireyler yetiştirmeyi amaçlıyor. "Varlığı varlığına armağan olan" gençlerin ne bireyselliği ne yaratıcılığı kalıyor, geriye kalan tek biliklerini: itaat ya da odaya kapanma.

İkincisi, ailelerin korumacı tutumu: Ergenliğe gelen kişinin odayından çıkmasını reddetmesi halinde zorlamak yerine buna izin verilmesi. Bu her zaman ailenin iyi niyetinden kaynaklanmıyor, hikikomorilerin yaklaşık yarısı anne-babasına karşı şiddet kullanıyor. Hikikomori'nin umutlarını 18 yaş altı: Güney Koreliler'de de görülmüyor, ancak 20'sinde yok oluyor. Sebep ise açık mecburiyetlik. Baskı olduğu gibi yapı gelen aileye geliyor ve istemesi de topluma yeniden katılıyor.

Üçüncüsü, Japonya ekonomik ve toplum sisteminin hiçbir yere gitmeyeceğini ve seronda çıkacağını anlayan bireyin her şeyi terk etmesi.

Ekonomin iyileken 1990'ların başında bu hastalığa hiç rastlanmamış. Ne zaman ki her şey tepe noktasına ulaşmış oluyorsa bu hastalığın da yayılması.

Gelecekteki umutsuzluk ve toplumsal huzur, kadını farklı şekillerde etkileyebiliyor. Japonya'da evlilik özellikle kadınlara için zor bir kuram. Gelecekteki göre kadın evlendiğinde çocuk bakmak için eve kapanıyor ya da daha kötüleri hani çalışıp hani çocuğa bakıyor. Babaya ya çalışmaktan ya da iş yemeklerinden dolayı genellikle 11'den önce eve geliyor. Dolayısıyla çocuk oluştuktan sonra babanın ortasında görünmediği bir durum söz konusu. Üstüne üstüne bir de ilk erkek çocukta evlenen kadın, eşinin annesine bakma zorunluluğu var. Daha ortada olmayan birinin annesine ve çocuğuna bakma zorunluluğu Japon kadınına doğal olarak çökmesi gerekmektedir birlikte, bu durum kadınları evlenmeye konusunda çekimser yapıyor ve birçok evlenmeyecek bir seviye sosyal grev yapıyor oluyorlar. Erkekler de gelecekteki rolü üstlenemeyecekleri bir eş bulamaz kadın evlenmedikleri için Japonya'nın nüfusu da giderek düşmeye devam ediyor.

18-34 yaş arası Japon kadınlarının beşte biri parasal gücü varken daha azlar oldukları sebebiyle aileleriyle yaşamaya ve anneleri tarafından bakılmaya ihtiyaç duyuyorlar. Böylece kira ve yemek masrafları ortadan kalkınca kadınların kredili olarak harcayacakları daha çok para alıyor. Bunlara Parasito (Parasitizm) deniyor. İpe bu nedende Japonya'nın her yanında süper market markaları peynir ekmeği gibi satılmaya devam ediyor. Kadınların % 60', erkeklerin % 30'u uygun eş bulamadıkları için evlenmediklerini belirtiyorlar. 18-34 yaş arası erkeklerin yarısı hayatlarında hiçbir şekilde (kasa, uyanı süresi, sadece planörük ya da sadece fiziksel) bir kadın olmadıkları söylüyorlar. Kadınlarda bu rakam % 40'ı gösteriyor. Oldukça erosesten bir yapı. Ancak modern Japon toplumunu anlamak için her şeyden önce üç kavramı bilmek gerekiyor: wa, kata ve manga.

Wa, kişinin çevresinin ruhsal, fiziksel ve sosyal durumunun ve geleneklerinin farkında olup uyması demek. Aynı zamanda birer anlamına da geliyor. Japonlar kişisel düşüncelerini bir kenara bırakıp toplum tarafından kabul edilerek dolayısıyla 'wa'yi sağlamak fikrileye yöneliyorlar. Günlük yaşamda konuşmaları ve kişilerin bir konu hakkında iki duruşları olabilir: honne (gözük düşüncesi) ve tatemae (topluma gösterilen düşüncesi). Kişilerin tatemae'ye kayıtsız şartsız uyman gerekiyor ki 'wa' gerçekleşsin. Honne tamamıyla bastırılarak kişinin bireysel düşüncesi ve buna ifade edeceği toplumsal zaman ortadan kaldırılıyor. Birisi daha önceden sözünde konuşulmuş yeni bir konuda çıkıp fikrini söyleyemiyorsa, çünkü gerçek pozisyonunu söylemesi ayıp. Söylemek yerine ortak bir fikrin gelişmesi - waemae- bekleniyor ve bir konuda karar vermek için Japonlar'ın çok uzun bir süreye ihtiyacı olması da bununla kaynaklanıyor. Bu süreç wa'mın bir yönü, diğer yönü ise sokakların her zaman için güvenli olması. Huzursuzluk yok gibi; bağırma çığırma tepkinlik yapma kimse yok; çok fakir ve toplum dışı büyük bir kurum yok. Ve 'wa'ya ulaşabilmek için bireyi feda etmişler.

Kata, şekil, takip edilen yol, form demek. Sevansma, dövüş sporlarıyla ilgili olanlar herhen 'kata'ya basırlayacaklardır. Bir tür kopyaya geçmece

için gerekli olan bazı hareketleri incinilen şekilde yapmamız gerekir. Her şey önceden bellidir, zansa ve biryöneliğe yer yoktur. Belli bir sınıra ve belli bir yapıma pekli vardır. Ya yapar ve geçiririz, ya yapamaz ve öldüğümüz yerde kalırız. Japonya'daki hayat da ufak bir farkla aynı: ya toplamanı inediğini yaparız ya da beklemeni oluturur.

Ve Manga, Japonların çizgi romana verdikleri isim. Japonlar ciddi aralarında manga tutkunu. Metroda, parklarda, yolda, manolarda her yerde manga okuyan birine rastlayabilirsiniz. Manga kahramanları daha çok Japonlar'ın imajlarını yansıtır. Mangalarda kızların hepsi yüvarlak büyük göğüs, sarışın, uzun bacaklı ve seksi, erkeklerle yapıtı ve düşündüğünü çekinmeden söyleyen üstün. Gece geç yaparsanız tüm bunları ama ki bulamaz sevgili okuyucu. Hayatlarından uykulan Japonlar kaçı manga'da buluyorlar. Başta yüvükte sayıda insan her zamanlarında mangadaki gibi giyiniyor. Özellikle Tokyo'nun Akihabara mahallesi ucuz elektroniklerin yata sıra manga tutkunlarının da merkezi. Manga kitabı satan çok fazla kitapçılara, manga karakterlerini, kıyafetlerini uzun yıllarca mağaza mahalleye dağıtmış durumda. En sevdiğimiz manga karakteri olanık sövüklerde dolmak üzer mistis bilemem sevgili okuyucu ama Japon gerçeği ürüyor. Örneğin heves Akihabara ispanyolman çıkartan karyasındaki yedi katlı mağazada sadece tek bir ürün satılıyor: hizmetçi kıyafetleri. Renkarenk, uzun, kısa, bol, dar. Ama ilaki bir manga karakteri olanık hizmetçi, bir Japon faraseti. İnceyender 'hizmetçi kafelere' gidip saat 30 dolara bir hizmetçi kiralayıp sohbet edebiliyor, kendini bebelenis besleyebiliyor ya da çocuk uyandıran oynayabiliyorlar.

Anlayacağımız sevgili okuyucu Wa ve Kata, Japonlar'a Manga dışında pek nefes olacak bir alan bırakmamış görünüyor. Belli beğli özellikleriyle kısa bir özetini yapmaya çalıştığımız Japonya'nın kültürü ve Tokyo'nun belli ayetlerini bizim için birer yerübe oldular. Genel olarak güzel ruhunu kullanmak her olsa da ilginç, şaşırtıcı, farklı, sıra dışı, güzelis sövükleri hemen dilimizin ucuna gelecektir diye düşündüyorum.

Tonle Sap Nehri Aksa Yukarı Aksa: Kamboçya

Mekong ve Tonle Sap nehirleri Kamboçya için hayati öneme sahip. Yaklaşık dört milyon kişi bu iki nehirden geçiyor. Çünkü Tonle Sap Nehri her sene bir tonkarısı gerçekleştiriyor ve her sene Kasım ayında akış yönünü değiştirip yukarı yönde akmaya başlıyor. Olay akıl almaz görsel ve sesli bir gösteri: çok basit birleşik kaplar yapısının gerçek hayatıki uygulaması. Mekong Nehri yağmur mevsiminde taşıdığı bol suyla Tonle Sap Nehri vasıtasıyla Tonle Sap Gölü'ne doğru akarken, kuru mevsimde Mekong'un suları azaldığında Tonle Sap'ra toplanan sular ters yöne dönüp Mekong Nehri'ne doğru akmaya başlıyor. Nehrin ters akması başladığı gün, Kamboçya'da büyük geçitlerle kutlanıyor. Su Şenlikleri'nin en büyüğünün yapıldığı bölge Phnom Penh'de kutlanıyor. Savaş sırasında nüfus 1,2 milyondan 2,5 milyona fırlıyor; hayat tanzimıyla duruyor ve herkes sadece Su Şenlikleri'ne odaklanıyor.

Phnom Penh'deki Su Şenlikleri'nde bir gelenek de kayak yarışları. 12. yüzyıldan beri yapılan bu yarışlara Kamboçya'nın her yanından gelen beş yüzden fazla kürek takımı katılıyor. Yarışan kayıkların büyüklüğü 30 kişililerden 100 kişiliğe kadar çıkabiliyor. Özellikle yta kişilik kayıkların geçi görülmeye değer; sarif fakat hızlı tempoyla kürek çeken yta kişiyi görsel olarak önüne getirin sanki kayığın sonu yokmuş duygusuna kapılıyorsunuz. Her kayığın burun kısmında renkli yerel giysileriyle takım şefi oturuyor ve elindeki asaı kayığa vurarak tempoya tutuyor. Yarışlar tam üç gün sürüyor ve tam tamına 45.000 yarışmacı katılıyor.

Yarışa çıkacak takımlar Phnom Penh gümrük bölgesinin önünde toplanıyor. Burası hakemlerin, kayıkların yarış kurallarına uygun olup olmadığını denetlediği yer. Hava alanlar yarışa başlamak için başlangıç çizgisine gidiyor, arası henüz gelmeyene kadar kendilerine ayrılan yerlerde bekliyorlar. Kendi geçitlerine bu giysilerle yarışmacılar tam bir renk cümbüşü oluşturuyorlar. Yarış biten takımlar da rebülölerin aralarına kayığı bağlayıp diğer yarışları ayrıntıyla kaygılıyorlar. Hava kararınca yarışta ara veriliyor ve işte o zaman Phnom Penh sahil yolu bir derbi maçı gibi kataboliklaşıyor. Sahil yoluna kurulan panayır ve sahnelerde eğlence geç saatlere kadar devam ediyor. Ülkenin en ünlü sanatçılarının ücretsiz konser verdiği alana gitmek pek kolay değil. Dile kolay, Kamboçya nüfusunun 1/3'ü şenlikler arasında Phnom Penh'de oluyor.

Sokak sanatları Phnom Penh'deki Su Şenlikleri'ni dört güne bekliyorlar. Gelin beraber tezgahları doluşların sevgili oluyucu çünkü buradan tanışık,

insanların farklı hatta aynı. Örneğin bu çetresi sevgisinde kızın kız kardeşine, su kurdu, kurbağa ve örümcek satılıyor. Bizim seyyar kasapçılarından farklıları yok, müşterinin istediği bacağı tarayı kağıt kâğıtlara koyuyorlar ve müşteri de çetreyi alıp aracılarca mahall boyuna yürüyüşe çıkıyor. Öğrendiğime göre kardeşine, su kurdu ve kurbağalar örel çöktüklerde peşinleştiriliyor -yani doğaları toplanıyorlar. Sarcının "Hadee, beni karafatmaları bunlar" diye bağırıyor: çuvar gibi öldürmez değil mi? Ölümlerler "organik" -yani doğadan toplanıyor. Kabul, istah açıcı görünmelere de tatlılar hiç fena değil. İşçisi mayas, Kamboçya'nın hemen her yerinde karşınıza çıkacak sokak satıcılarından. Üzerine nar öksüzü rengi tanelerine kadar ağara yapılan muzlar dolaylı olarak sağlık için biterler.

Sarımsaklı, ekmeğe suyu kızartmış suyu satıyor. Fransızlar'dan kalan ekmeğe yapım tekniği belki sömürge döneminde tek suyu değeri, ekmeğe ekmeğin. Bir başka bacak çetresi daha, burada üç bacaklı ve öldüğünü anlayamadığım başka bir bacak satılıyor. Tüm bu yemekler arasında tavuk embriyonu'nun örel bir yeri var. Tavuk embriyonu demek yerine kuluçka yumurtası içinde civir de diyebiliriz; civirler yumurtadan çıkmadan bir kaç gün önceden pipiriliyor ve yumurtaya içinde satışı sunuluyorlar. Embriyo civirini ne kadar olgunlaşmış olduğunu göstermek için yumurtaların üst kısmından küçük bir delik açılıyor ve embriyo yiyenler, midye dolma otülü, en az 3-4 saat yemeden besleniyorlar -bu yiyeceğin sağlığa iyi geldiğine dair de bir inancı var.

Aşa'da çok zaman eriklerin müşteri de satışı da bol. Kamboçyalılar güne erik çorbasıyla başlıyorlar. İki gelenler ilk önce en yakın lokantaya uğruyor çorbalarını içiyorlar, özellikle erkekler için sabah kahvaltısının dışında yapılması bir gelenek. Bazı çalınmalarına emanda tabağı, mangalı ve kaynayan suyuyla birlikte gram seyyar erik satıcıları hizmet veriyor. Mangalı kaynayan suyun içine atılan erikler ve eklenen malzemelerle üç dakikada hazır hale gelen yemek, tabaklardan birine koyuluyor ve tabakların altından mucirvari bir şekilde çıkartılan küçük tabaka müşteriye sunuluyor; görüldüğü gibi seyyar lokantada yok yok.

Sokaklarda her an açlığını yangınlatabileceğiniz oraları yemek daha var küçük ağara et ve sebze çetresler, kızartmış pıncık, sebze ve yumurtalı yemek, Çin usulü hamurlar, sebze bacaklar, pıncık çorbaları, yulaf erik çetresi, erikli derin mahşerli ve çekirdek nişasta yiyebileceğiniz küçük derin kabuklular. Bu kadar yemeğin üzerine biraz şekerli veya tuzlu suyuyla içip satıldığınıza göreler ve kabulata edilmeden yavaşça hoshelin yolunu tutalım.

Aşa'nın en iyi kalınmış illerlerinden biri olan Kamboçya'da Aşa'nın en güzel ve en en yakın insanları yapıyor. Ülke ekonomisi olarak geliştikçe şu andaki içturalarını da elbette kaybederek ama finansları varsa Kamboçya'nı eriklerden hemen sıyrılar edin, gerçekten sevecektiniz.

Göründüğü gibi değil: İran

İran'da 30 gün geçtikten sonra İran'la ilgili bir tek şeyi size garanti edebiliriz: Şaşıracağınız. Girmekten önce kimin maskelediği Tahran mağazalarında Amerikan mallarının kapıya geldiğine ya da İran'ın dünyamız sayılı esterik cenneti merkezlerinden biri olduğuna ya da İslam Cumhuriyeti'nin en büyük sorunlarından birinin Başlı İllkelerinden katbeke: fazla olan aygırtırma kullanıcıları olduğuna ya da sekakten çevirdiğiniz herhangi bir İranlı'nın 700 sene önce yapılmış şüleri edere okuyabildiğine ve bundan çok daha yüksek bir tarih bilginleri olduğuna. Bu yanda olduğu geniş bir nır aracağı sevili okuyunuz: İran'ın kalbi Tahran'dan kültür başkentri İsfahan'a, ondan Zerdüşter'in önemli kenti Yezd'e, sonra Şüleri'nin kutlu kenti Meşhed'e ve en sonunda İran'daki Türk başkentri Tebriz'e geçeceğiz.

Tahran

İran deyince akla hemen kara çarşaf, kara giyimli içinde mollalar gelir. Oysa Tahran kaldırımlarındaki manzara değişikliğimden farklı: İran bir İslam Cumhuriyeti, kanunlarına göre kadınların örtünmesi şart. Ancak 'örtünmek' iliminin Tahran sokaklarında oldukça esnek olarak kullanıldığına görecektiriz. Yağlı nesil daha rütuca ve kapalı giyimirken genç kadınlar makyajlı yüzleri ve boyalı saçlarını abahkiğince fazla kasmaya göstermek için yarışıyorlar. Arap illkelerinin versine çarşaf giyen kadınlar azınlıkta. Tahran sokaklarında karşılaştığımız tipik İranlı kadınlar koc partitöme üstüne kasa palto giyerek sokaka çıkıyorlar. Hükümet zaman zaman kıyafet kurallarını daha sıkı uygulamak için kampanyalar düzenleyip sıkı gözetimlerini zoraklıyormuş ancak bu kampanyalar genelde başka iç sorunların olduğu anlarda dikkati dağıtmak için kullanılan bir argümanmış. İranlı genç erkeklerin giyim kuşam tarzlarına Başlı modaları takip eden rüden. İlginç olan bir nokta da erkek kıyafetleri satan mağazaların kadınlar için olanlardan daha fazla olması; bu durumu kadınların sorunu olarak tanımasının bir erkin olarak nez deşebiliriz. Tahran'da gece kıyafeti satan boyacı bir dükkan var. Gece küllübü ve burları olanadığı bu yehede ev partilerinin hamama dair bazı ipuçlarını gece alışeleri satan mağazaların vitrinlerinde bulmak olası.

Tahran'ın kuzeyindeki Elbrus Dağları'nda benüz karlar erimemiş, pehinden bakınca karlı doruklar gözüküyor. Rügar sence karların erimediğini anlatmak için dağların tepelerine bakmak genelde yeterli, doğrudan içine de hissediyorsunuz. Güneşe çıkınca terleten, gölgede üşüten patip bir havası var benimsi. Ufak ufak Tahran sokaklarından başlayalım. Ufak ufak dediysem tam 14 milyunluk ve 800'den fazla bakımlı parkı olan bir yeherden

İhmal ediyorum. Bu parklar daha çok trafik gürültüsünden kaçınmak için birbir, yöne inanılmaz bir trafik yoğunluğu söz konusu. Son yıllarda metroya ağırlık verilmesi de biraz bu sebepten aksi bir durumda diğer sephi ya da farklı araçlarla iş saatlerinde milim milim tabiri geçerliliğini koruyor.

Tahran kabaca ikiye ayrılabilir: Kuzey Tahran zengin kesimin, Güney Tahran'ın fakirlerin mekanı. Kuzey Tahran'daki zengin kesim boyunca kitaplık bir atmosfer okuyanın size sevgili okuyucu, burası Los Angeles (ABD) ve Rio de Janeiro'dan (Brezilya) sonra dünyada kişi başına en fazla eserlik orana sahip şehri! İran sokaklarında burası zengin insan sayısız faaliyetle dikkatinizi çekmektedir ve artık siz nedenini biliyorsunuz. Ek olarak bu durum sadece kadınlara değil değil, burası estetiği yapının çok sayıda erkeklerin de alımı çizelim. Moda öylesine yaygın ki ameliyat parası bulamayanlar daha burunlarını hasta takip sokakla çıkıyorlar -hani estetik yaptıkları da karşındaki şüphelere verememiş durum!

Uzun oteller daha çok Güney Tahran'da, ben de Kuzey Tahran'ı pas geçip devasa Tahran Çarşısı yakınılarında küçük bir otelde yerleşiyordum. Böylece Bağdadın Ahmedinejad'ın koruyu otuyorum -ki kendisi halen Güney Tahran'da oturuyor. Hızır koru koruya gelmişken Ahmedinejad'ın, yolsuzluklarıyla bilinen İranlı siyasetçiler arasında diktatör imajı sebebiyle seçildiğini ve kullandığı en etkili silahlarından birinin, 75 m'lik evinde ailesiyle otururken çekilen fotoğrafın altında "Ee, havuz nerede?" yazılı reklam olduğunu da ekleyelim.

Güney Tahran'daki İmam Humeyni Caddesi'ndeki metro istasyonundan 1 km mesafede, şehrin en görülmeli yerlerinden biri de Gölistan Sarayı. İranlı dinlendiren güzel bir yer ve bahçeye gitmek de ücretsiz ancak sarayın bahçesini çevreleyen alan biraşa gitmek için ayrı ayrı bilet almak gerekiyor. Sarayda eski İran fotoğraflarıyla Osmanlılar'ın İranlılar'a verdiği hediyelerin sergilediği kısımlar en çok ilgimi çeken yerler oldu. Fransız bir heykeltıraşa yaptırılıp Abdülhamid tarafından İran Şahi'na hediye edilen iki heykel Osmanlı kadınlara konu olmuş. Heykeldeki kadınlarm takığı alınların üzerinde bugünkü bayrağımızdaki ay yıldız motifleri var.

Yaklaşık üç saat süren müze gezisinin ardından güneye doğru yürüyoruz. Tahran kapalı çarşısında. İran tıccarının kalbi olan bu çarşısı bir günde gezip bitirmek mümkün değil. İçeride sokaklar satıcılarla gbet ayrılmış; apokalyptikler, erikçeşer, giyimciçer, halıcılar. Çarşadaki birçok dükkanın sahibi olan Azeriler, sıklıkla meraklı halleriyle, oldukça da misafireverler. Çarşada üç saat geçirdikten sonra yemek için çarşadan dışarı çıkıyoruz. Burada yüzük satıcılığı yapan Ali'nin tavsiye ettiği Valiasr Caddesi'ndeki ve Tahran tren istasyonuna sadece 100 m mesafedeki Azizi Çayhanesi. Etili nobut yemeği 'Dizi'yi ısmarlayıp ayran ve padeyle beraber afiyetle mideye indiriyordum. Yemeğin üstüne ince belli bardaklarda gelen çayı içilene içince İbrahimim havası esiyor bir anda; yemek kültürlerimiz ne kadar da yakın. İstasyonun önündeki Azizi şöförlerle İbrahim Tarlusa'nın "Bebeğim benim..." nakaratlı şarkısı üzerinde küçük bir aydınlatma sönmüş (Azizi Türkçe'de bebek, kızı demektir; burası üstüne İbrahim Tarlusa'nın

niye kayınları çok sevdiğini sorulunca, koştum!) taksiyle beş dakikalık mesafedeki Amir Kabir Caddesi'ne çıkıyoruz.

Cadde üzerindeki küçük mağazalarda dükkanın hemen hemen tüm marketini bulmak mümkün; ancak buralı ticaretiyle geldikleri için geçileri oldukça az. Burada da Azeriler'le karışıyoruz; İran nüfusunun dörtte birini oluşturan Azeriler'in özellikle ticarette ağırlıkları fazla ve Tahran'da ticaret yoğunluğu olduğu için Azeri çok. Esnafıyla, sokaklarıki yüceleriyle, vitrinleriyle tanıdık gelen sokaklarda biraz daha yürüyoruz. Hava iyice karıyor, ocak dönerinin sarımsı geldi, yarın İsfahan'dayız.

İsfahan

Takma adı "dünyanın yarısı" olan İsfahan ismini hak eden ve İnan'ı ziyaret eden herkesin görmesi gereken bir yer. Şehir, Birleşmiş Milletler'te Dünya Mirası olarak seçilmiş, 1,5 milyon nüfusuyla İran'ın üçüncü büyük şehri. Zagros Dağları'nın eteklerine kurulmuş olan şehir, 1600 m yükseklikte olması nedeniyle İran'ın diğer kısımlı şehirlerine oranla daha serin. Dört mevsimi yaşayan İsfahan'da kışın sıcaklığın -10'a düşüğü de oluyor, yazın 40'a çıktığı da. Birçok tarihi esere ev sahipliği yapan İsfahan aynı zamanda İran'ın son yıllarda uluslararası alanda izlenmeyen bir ön konumdan yararlanıyormuş zenginleştiyse tesisinin de ev sahibi. Gezmeye şehrin ana caddesi Çahar Bagh'den başlıyoruz.

Çahar Bagh Caddesi şehrin içinden geçen Zeyneddin Nehri'ninle başlayıp 10 km'den fazla kuzeye doğru devam ediyor. Tarihi esere caddeyin doğu kısmındaki ilk kilometrelerde yoğunlaşmış. İlk kurucusu olan Şah Medrese. Medrese eğitimi vermeye devami ettiği için ziyarete kapalı; ama dışarıdan bile oldukça sıradır. Medresenin hemen yanında mücevher pazarı var, İsfahan güneş ışığıyla ünlüysen, bu pazar alım üzerine yoğunlaşmış. Alım pazarının çıkıp İsfahan'ın her yerini süzüyor, bakımlı ve tamir yitilecek puktan birine dahiyorum. Parkta spor aletlerini tam ücretsiz olarak kullanan gençlerden, çimlere papılan ailelere, şiiir okuyan yaşlılardan, sarıya oynayan çocuklara kadar herkes var. Parkın içindeki Haşim-Behesht Sarayı çok sevki işlenmeleri ve duvar resimleri olan öğle saatında serin salonlarıyla ar-ki tam çıkan güzel bir yapı. Parkın sokakından Sepah Caddesi'ne, oradan Çehel Sütun Sarayı'na varıyoruz. Çehel Sütun, "kırk sütun" demek ama saray sadece 20 sütun üzerine kurulmuş. Sarayın tamamın 20 sütun ve bunların heranda görünen 20 yarımının oplanmasından çıkılarak verildiği söyleniyor.

Biranın içinde bütün duvarlar resimlerle bezenmiş. Kimisi şahların düzendediği eğlenceleri anlatmış, kimisi Osmanlı'yla yapıldıkları savaşları anlatmış. Hem de büyük bir dürüstlikle, hatta Şah İsmail'in Yarı Sultun Selim'le karşılaştığı Çalkıran Meydan Savaşı da duvarlarda. Osmanlılar'ın kesin zaferiyle sonuçlanan savaşı anlatan resim bütün duvarı kaplıyor, resimde Osmanlılar'ı gıyileri ve Brilerindeki çok sayıdaki topçuyla da karşılaşıyoruz. Sarayın bahçesinde geleneksel bir çayevi var. Üniversitenin

resim bölümünden kız öğrenciler sarayı görmeye gelmiş, çayevinde hep beraber döndürme yapıyor. Çay almaya denerkeno bağlaşılar: "Hello mister, hello mister". Türkiye'den geldiğimi öğrenen Azeri öğrenciler hemen konuşmaya başlıyor ve yarım saat boyunca pabucuk geçiştiriyor. Çahel Sıran Sarayı'ndan çıkıp Doğal Bilimler Müzesi var ve onu geçip 100 m ileride Nakçı Çahar (Nirvanın Nakçı ya da Rezmâ) Meydanı'na giriyorsun. Çin'deki Tiananmen Meydanı'ndan sonra dünyanın ikinci büyük meydanı, nam-ı diğer İmam Meydanı. Meydanı tam doluşmak elim gülmüştük alır, onun yerine İsfahan kapalı pazarında kuzeye doğru çıkmaya devam edelim biz.

Pazar içinde turistik eşya satıcıları, meydanın hemen yakınında yer almak ve satılan hediyelikler arasında biraz yabancı olmayan bir sürü eğri görüp çarpıyor: nazarlıklar, bakır kaplar, çay bardakları vs. Dükkanın önünden geçerken yol solduğum kişi Azeri çıkıyor! Biz de Murana'yla haygıtı bir yapıyoruz. İran'da Azeriler, Türkmen ve Kaşkay'larla birlikte nüfusun yaklaşık üçte birini oluşturmuyorlar. Diyecğim o ki kaybolamaz İngilizce konuşmaya kalktıysan, ilk önce Türkçe demeyin çünkü Türkçe bilen İmalı sayı İngilizce bilenlerden katbekat fazla.

İran şehirlerinde en büyük camiiye "Cumra Camii" adı veriliyor ve geleneksel olarak Cumra günleri en büyük tören burada oluyor. İsfahan'ın Cumra Camii, Selçuklular zamanında başlanıp sekiz yüzyıl boyunca yeni binaların eklendiği ince zevkle işlenmiş, çok güzel bir yapı. Bin bir emekle bezenmiş Cumra Camii'nden çıkıp sebze meyve pazarına yöneliyoruz. Meyve pazarının biraz ilerisinde şehrin büyük pazarına denk geliyoruz ve alışverişimize doğru pazarda askerlerin çoğaldığı kapladığına geçiyoruz. Poala olmalarını sebebi İran'daki askeriğin uzunlu ve 20 ay olmasıyla birlikte ancak mevsim saatleri bitiminde şehrinde istedikleri şekilde dolaşabiliyor olmalarından kaynaklanıyor.

Güzel bir yoğunlaşım arızıdan, güreşin kurvetini kaybetmeye başladığı parklarda bir hareketlilikler başlıyor. İran nüfusunun üçte ikisi otuz yaşın altında ve genç bir nüfus hareket ve spor zamanı. Voleybol sahaları kralı erkekleri karpık büyük bir grupla doluyor ve iddialı bir maçın başına çağınlarının örneği oluyorlar. Diğer yanda ağaçların altında piknik yapanlar gölünne iliyor, ben de biröden bir ayaan olup yakınılarına iliyorom. İsfahan'da birkaç gün daha kaldıktan sonra dağınmaz bu şehir Yazd kenti oluyor.

Yazd

Dünyanın en eski şehirlerinden biri olan Yazd, kimi tarihçilere göre 5000 7000 senedir sürekli yerleşim merkezi olmuş. İpek Yolu üzerinde olması sayesinde yüzyıllar boyu önemini koruyan şehir, bugün eski geleneklerin halen sürdürüldüğü ve İslam'ın bu şehirde "en ilkel İslam'ın yaşadığı" kenti.

Şehrin eski bölümünde kasa bir var, 15. yüzyılda Marco Polo'dan beri pek değişime uğramamış duvarların ve çarınar duvarların arasında

delâzetarak kapalı çarşının bir koluna sığarım. Yzed sokaklarında yular tep oynayan çocukların 'astroop' bağışlarından, davatların arkasından gelen müzik seslerine, sokaklara sardın ünlü Yzed ricalı beşmak'ın -ki kendisi pişmaniye olur-, kol kola girip hatıra fotoğrafları çektiğim sokaklara kadar birçok şey berde bir tatlılık duygusu uyandırıyor. Yine başka bir tatlı durumun daha yedilerin sızi eserine davet etmesi... Üzülük de bu kadar tutara olmasına karşın -şyle ki camii minaresine imarın çıkması sırasında evin bahçesinin görülebilirliği kokunayla imarların minareye çöktürmeden sabahın bir halk düğünü. Ama bu tutuculuğa rağmen Yzed şehrinin yuhancılara karşı olan koraklıverlik geleneği canlı bir şekilde devam ediyor. Eski şehirde evlerin bahçelerini çevreleyen çarlar davatların yüzlekliği altı meşreyi buluyor ve dar sokaklarda stüden kuyulan sokaklarda kaybolmadan delâzetmek nerdeyse imkansız çinli sokak tabelaları sadece Farça. O kadar da önemli değil bapınuz yuların kaldırım Cuma Camii'nin minareleri size yön verecektir. Eski şehirde kaybolmuşken yön verdiğim Rıza (Şii Müslimanlar'ında çok rastlanan bir isim, nerdeyse her dört köşiden birinin adı Rıza) evinin bahçesinde çay içirmeden bırakmadı beni. Çarlarla evleri yüksek duvarların çevrelediği sokaklarda en uzak bir hayit ini görülmeyen davatların hemen arkasında ağaçların gölgesinde iki küçük ota havuzuyla küçük bir çarın oturmuşlar. "Bütün kamplarda böyledir" diyor Rıza. Yzed'in eski mahallesinde helen kaplıca iki tokmak var, biri erkekler diğeri kadınlar için; Kapıya gelen erkekler tok ses çıkaran büyük tokmağı, kadınlara tiz ses çıkaran küçük tokmağı kullanıyorlar. Bu şekilde, kapıdaki ziyaretçinin hemsimine göre kapı açılabilir.

Eski şehrin köşesinde yer alan Amir Çakmak binasıya şehri yukarıdan görebilmek adına ideal bir yer. Bira, otindelik alarda aynı zamanda, sabahları binanın altındaki diğerilere kahvaltuya gelenlere ve akşamları gençlere toplama ve karşı cinsle mesajlaşma fırsatı için imkan sunuyor. Çöğün ortasında yer alan Yzed'in en ibeyasının bir kısmı kuyularlar kurulanıyor. Şehrin bu sızaların çok sayıda kuyru açıp bunları yeraltından "kanat" adı verilen kanallarla birbirine bağlaması ve yeraltında dar bir alanda devamlı göçük tihlikleriyle çalışmaları bu sızaların toplarda el tertinde kurulmasına sebep oluyor. Amir Çakmak binasının yanındaki "Su Müzesi"ndeyse kanat açma işlemi çok ayrıntılı olarak anlatılmış ve müzenin altına "kanat" incelenmeye merdivenlerden inilebilir.

Yzed'in 70 km kuzeyindeki Meybod kasabası iki sebepten ilginç çıktı. Birincisi, çifçilerin göbre ihtiyacını karşılamak için eskiden kullanılan "güvercin evlerinden" birinin burada onarılıp ziyarete açılması; güvercin evinde 4000 civarı kuş yuvası var, eski zamanlarda yem verecek kuşları buraya çeken çifçiler katıldığına güvercin pisliğini göbre olarak kullandıklarını. İkincisiyse, 'buzhana'; kışın soğuk zamanlarda bunlar Meybod'daki buchaneye taşınıyor, mimarilerden dolayı dışarıya suyu sızmayan ve serin kalan bu yapıda buz yay sızama kadar saklanabiliyor (Yzed'de yaz sıcaklığının 60°C'lerde olduğuna söyleyeyim de neden buchanenin bu kadar ilginç çıktığını biraz daha açıklayayım).

Yzed, İran'da Zerdüşter'in en fazla olduğu şehir, nüfusları 3000'in

üzündür; Zerdüşter'in dünyadaki sayısını toplam 150.000 ve bugün çoğunluğu Hindistan'da yaşıyor. Zerdüşter dininin (Mandaeism) MÖ. 1000 ile 1300 yılları arasında başlıkları Urumiye'yle Kuzey Aras arasında bir yerde ortaya çıktığı sanılıyor, kitaplarının adı Avesta. Zerdüşter inancına göre hayat iyi ile kötünün savaşmasından doğmuş ve her şey ikili: good-evil'dir, peşman-şifalı... Zerdüşter'e bazı kaynaklarda "özegeparı" denmesinin nedeni kutsal ateşe dönerik olma emelidir. Avesta'ya göre Tanrı Ahura Mazda inanışların ışığı dönerik olma emellerini ister. Zerdüşter inanışlarının sembolü olarak tapınaklarında ateşi daima canlı tutarlar. Kendileri ateşe tapmadıklarını, Müslümanlar rasül kabileye döndüğü tapınmaya onları da ateşe döndüğü tapındığını buradan sadece bir referans olduğunu ve Ahura Mazda'nın görülmeyen, bilinemeyen insanüstü bir varlık olduğunu söylüyorlar.

Yezd şehri içinde Zerdüşter tapınağı Ateş Kadeh, akşamları ziyareti kabul ediyor. Yezd kentindeki Ateş Kadeh'te bulunan alevin MS. 460 yılından beri canlı tutulduğu söyleniyor. Şehrin hemen dışında Zerdüşter'in 1960 yılına kadar kullandıkları "sosyalizm kuleleri" var. Zerdüşter inancına göre cesetler toprağı kirleteceği için gömülmezlermiş, onun yerine "sosyalizm kulesi" adı verilen suuz ve yüksek yerlerde çözülmeye ve kuşlar tarafından yenmeye terk edilmişlermiş. İran hükümeti 1960'da "sosyalizm kuleleri"nin kullanımını yasaklamış. Zerdüşter de bugün ölümlerini toprakla temas ettirecek şekilde ruhanen herodan mezarlığa gömüyorlar. Zerdüşter mezarlığı, "sosyalizm kuleleri"nin hemen yanı başında görülebilir.

Yezd'in bir buçuk saat kuzeyinde Çak-çak (Parça su damlatması sesi) Tapınağı, Zerdüşter ziyaretçileri çeken bir yer. Dik kapıların içinde kuru, suuz bir bölgenin ortasındaki tek su kaynağında kutsal olan tapınağın içi çok sade, sadece için için yanan bir ateş ve su kaynağı var. Tapınağın merkezlerinin sağ yanındaki binalara Zerdüşter baeem geceyi geçirmek için çadırlarıyla birlikte geliyorlar; İngilizce bilenselerden merak etdiklerinizi öğrenmek isterseniz, size bir çarpıda anlatırlar, üstüne çay ve uslu ikramı da çabası. Zerdüşter için kutsal bir kent olan Yezd'den Şiler için kutsal bir şehir olan Meşhed'e geçeceğiz.

Meşhed

Meşhed, Şiler için Kərbela'dan sonra ikinci önemli kutsal yer. Şehir aynı zamanda Türkmenistan ya da Afganistan'a geçmek isteyenler için ideal bir durak noktası ve her iki ülkenin de konsoloslukları burada mevcut. Yezd'den akşamüstü 17.00'da hareket eden tren sabah 07.00'da Meşhed'e varıyor. Tam oldukça serin, dört kişilik yataklı komparymanda, çay, kahve ve gıcık ikramı dahil yolculuk 22 \$'a mal oluyor. Bu tren yolculuğu İmam Rıza'nın ziyaretine giden İnanlılar'la konuşmak için de iyi bir fırsat. Genç İnanlılar sizden önce davranıp sizi oriloca soruya bağmadan önce size oriloca sorular yönlendirerek zaman kazanma ama ciddiye sorarsanız "Neden İran'a geldiniz ki, burada ilginç ne var?" sorusu illeki size bulacak. İran'da seriletilen çözülemeyen kronik işsizlik ve İslami pönosimin başkanı İnanlılarda bir bezginliğe yol açmış, öyle ki komparymanın çaylaştığına Cafer ve Yusuf Zerdüşter gelecektim

öylesine umutlular ki "Mollalar iyi hiçbir şey için vermez" diyorlardı. Pek çok İsrail'yle konuştum, aslında dini yönetime destekleyenler de karşı olanlar da vardı. Karşı olanlar seslerini çıkarılana hapse girecekleri için konuşuyorlar ancak orada polis olmadığında da veriyarın etnikten geri durmuyorlar. Cafer'le Yusuf, birçok arkadaşın uyandırıcı kullandığını ve Müslümanları bilerek bu konuda bir şey yapmadığını çünkü gençliği başka türlü yapıtınlarının mümkün olmadığını söylüyorlardı.

Şii mezhebinden on binlerce insan her gün İmam Rıza'nın gömülü olduğu Haram Razvi'yi ziyaret ediyor. Haram bölgesine girmek ya da fotoğraf makinesi sokmak yasak. İsrail'e ek olarak Türkmenistan, Tacikistan, Irak, Afganistan, Pakistan ve Arap ülkelerinden gelen insanlar Haram'ı ziyarete başlamadan önce giriş kapısını üçer kez öpüyorlar ve sonra içeri giriyorlar. Çok geniş bir alanı kaplayan bölgeyi ziyaret etmek yarım gün alıyor. Haram'ın en kutsal iç bölümünde İmam Rıza'nın türbesi bulunuyor; altın minareli, altın kubbeli caminin içinde altın bir kafesle korunan türbe bölmesi her zaman çok kalabalık ve Müslüman olmayanların girmesi yasak. Haram'ın çevresinde gezerken doğal olarak çok sayıda din adamına rastlıyorsunuz ve hepsi nedenle aceleyle kopuşturuyorlar. Meşhed'de Haram çevresinde hemen her dükkân gelinlere hediyelik eşya, hatıra fotoğrafı ve kuyumculuk satmak üzerine kurulmuş. Beş dakikalık bir yürüyüşte yünden fazla kuyumculuğa rastlıyorum ve birçoğu bölgenin ünlü ünlü Safran'ı da satıyor. Epey bir pol aldık sevgili okuyucu, şimdi son durağımızı Türkiye sınırındaki Tebriz.

Tebriz

Tebriz, İran'da yaşayan 18 milyon Türk Azeri için hem kültürel hem de ekonomik anlamda bir başkent. Şehirde tamamıyla Türkle konuşuluyor. Arada birkaç Paris'yle karşılaşıyor da burada yaşayanlar Türkle konuşuyorlar. 1,5 milyonluk bu şehir hem yükseklik hem iklim olarak yine yukarıda değindiğim tıca bir Erzurum havası içeriyor. Şehrin kapalı çarşı sadece çevresinin değil, ülkeye birçok malın burada çıkan tüccarlar tarafından getirilmesiyle İran ekonomisinin de önemli temel taşlarından. İstanbul Kapalı Çarşı'dan daha büyük bir alana yapılan Tebriz çarşısında özellikle halılar, altınlar, kuyumculukla baharatlar ağırlığı oluyor. Çarşının kuzeyindeki caddeleerde de ciğer oluşturan çarlı, peynirler, yağlar, bisküvitler, çaylar satılan mala göre ayrılmış durumdalar. Kapalı çarşının güneyinde alkanların geçişin piyasası yapılmaya çıktığı Şeriatî Caddesi, adan bap hamburgeri ve pizza bulabileceğiniz bir yer. Şeriatî Caddesi'nden sola İmam Humeyni Caddesi'ne sızıp beş dakika yürüdünce Tebriz'in ünlü Mavi Camii'ne varırız. Cami 18. yüzyılda tamamıyla yapılmış ve inşasına yeniden 1950'den sonra başlanmış -inşaat halen devam ediyor. Camiye emini veren mavi çiniler sadece kapı çevresinde ve duvarın küçük bir yerinde var. Caminin hemen yanındaki mezarlık için Azerbaycan Müzesi bulunuyor.

Tebriz'in en çukürü ödüllü cana yakın ve son derece konuşkan insanları.

Çayhanede, lokantada, sokakta sizin Türkiye'den geldiğinizi anlıyorlar konuşmaya can atıyorlar ve her türlü yardımı yapmaya çalışıyorlar. Tırtılıya yediğimin ücretini ödemek için uğrapmam gerekir; adres sorduğum biri "Yul karpık biruz deyip" bura 20 dakika uzaklıktaki yere kadar çelik etti; dölmüşe yanarda oturan kişinin evine çay içmeye gittim ve yanına kalmayınca kuzuk. Tebriz'de gördüğüm en "Gel biruz kal" şeklini almıyorlar, dışarı çıkmadınız demektir. Tebriz'e gidince çıkan caddelede, parkları konuşan insanlarla, bu şehrin en yapışık en görülmüş yanı bu. Humun için iki aygün yedek bir öğleleri geçtiniz, akşamları yağlılara geldiği şehir merkezindeki Gülizaran Parkı, diğeri merkezden kısa bir mesafede bulunan ve geçilerin geldiği, çevresindeki lokantaları akşamları kalabalık olduğu güzel ortamı ve leziz kebaplarıyla Elgölü Parkı.

İranlılar, Türkler'den çok daha uzun bir süredir aynı yerde yaşıyorlar. Bu yerleşikliğin getirdiği oturmuş bir kültürleri ve yüce bir tarih bilinceleri var. Her ülke kökü zamanlar geçirir ama İnanlı gençleri rızadan sonra ülkenin paradediği sorunlarının geçici olduğuna ileride daha açık ve dürüstçe daha barışık bir İran bulacağımıza inandım. Tecrübe etmek yerine sadece makran İran hakkında okuyordum herhalele aynı sonuçlara ulaşmazdım. İlk hayra dostuğim gibi bu ülke hiç dışardan görüldüğü gibi değil; daha dinamik, daha ilginç, daha karmaşık, daha kültürel, ve çok daha fazlası... O kadar anlattım ama yazmaz, görmek lazım. Çekinmeyin İran'a gidin, Avrupa'ya gitmekten daha zevkli olacağına ve çok daha fazla şey öğreneceğinizi garanti ederim. Önyapılarınızı evde bırakın sevgili okuyucu, şimdi İran'a gitme sırası sizde...

Yıldızlarla Yılanmak: Moğolistan

Birazdan sonra Cengiz Han'ın ülkesi Moğolistan'ın başkenti Ulan Bator (Moğolca Kırmızı Kaktarılan)'dan yola çıkıp Gobi Çölü'nde 800 km yaparak Alray Dağları'nın başlangıcındaki kurulluam göreceğiz. Yolda kısa molalar vererek dört çeker araçla bu mesafeyi almamız en iyi üç gün sürecektir. Bu süreçte karışık raketin çıkacağını, nerede kalınacağını ve raket güzelliklerini merak ediyorsanız sevgili okuyucu, hadi o zaman yola yolda gidecek.

Yolda

Türkiye'de asfalt yolların toplam uzunluğu 58.000 km; Türkiye'nin iki katı büyüklüğündeki Moğolistan'daysa sadece 1500 km. Bunun dışında bulunan diğer bütün yollar toprak. Öyle düşülmüş toprak yol değil, balıbağı dem toprak toprak. Dolayısıyla arabamız boş toprağın üzerinden geçmesiyle o bölge yol oluyor, üç araba daha geçerse arsayol, beş araba daha geçerse oryol oldu oluyor. Toprak yollar için herhangi bir bakım söz konusu değil, yolun bir parı çıkarıldığı anda ya da çamur döldüğünde o bölgenin herkes yarınları yeni bir yolla devam ediyor. Bu şekilde yan yana açılan yeni yolların sayısı zaman zaman 10'u geçiyor. Yolların durumu göz önüne alındığında dört çeker bir araç olmadan götürülemez yola çıkmak pek akıl kârı değil ama Moğollar alışmışlar, en önkürü araçla bile yola çıkıp ama yapıklarında herkesi vokal; dikiyolar kafalarına -her yer vokal işçisiyle dolu ama en sonunda arabalar gidiyor! Vokal işçilerini takip etmek bir bakıma Moğolistan yollarında herhangi bir işaretleme olmadığı için karşılaştığımızda en yakın göybe 'ger'inin kapısını çalıp yardım istemek dışındaki en faydalı yol. Yolların parı tam belli olmadığı için görmek istediğiniz yerlere yola takip ederek gitmeniz her zaman mümkün olmuyor; yol tarifi yerine zaman zaman küresel pozisyonlama sistemi (GPS) koordinatlarını almamız daha çok işe yarayabilir.

Ger'de

"Ger", bizim yurt döğünüm göybe çadırlarına Moğolistan'da verilen ad. Yolculuk esnasında ger'lerde kalacağız-çünkü Ulan Bator dışına çıkınca oel yok, onun yerine ger kampları var. Yaz mevsimi dışında kapalı olan ger kamplarında göçleri kel çadırlarda kalıyoruz. Tahna, deri, keçe ve kumruşan imal edilen ger'ler üç saate kurulabiliyor. Yere daimi şekilde çalınan tahna çitlerin üzeri ilk önce keçeyle kaplanıyor, sonra gerin çatısını yapmak saate iki süren üzerine telerelele benzer bir parça konuluyor ve gerin kenar duvarlarını oluşturan çite bağlanan toprak bu telerelele kadar

uzatılıp uçları bağlanıyor, böylece gerin tavası kurulmuş oluyor. Tavadaki tekerleğin ortasına soba burusu geliyor ve genelde kapatılıyor. Soba, hem yemek hazırlamak hem de ısınmak için kullanılıyor ve ha güden için pişirilen etler ya da yemek parçaları koyarak ayoş yapıyor. Ger'in ortasındaki tekerleği taşıyan iki sütik, karı-kocayı simgelediği için aralıktan geçilmesi hoş karşılanmıyor. Genelde ger'in girişe yakın bir köşesinde et kurutuyor. Peynir ve süt kapları da ger'de yerlerini alması kokulu baharatlarla tadıyla rengin bir ortam oluşturuyor. Akşamları ger'deki divanlar açılıp yatak haline getiriliyor ya da yer yatağı kuruluyor ve tüm aile birlikte aynı yerde yatıyor. Ger'ler sahibinin gelir durumuna göre iki kişilikten yirmi kişiyi ağına alabilecek kadar büyük olmaları kadar yapılabiliyor. Kapının karşısında aile resimleri ve dini eşyalar yer alırken buraya satılan dönmek ayoş yapıyor. Ger'lerde yaygın göçerilerin bir kısmı güneş panelleriyle TV çalıştırmak kadar elektrik elde edebiliyor ve ayrıca akşamları dönmelerin bir yanında, uzatılmış tam ortasında, en yakın komşuların 10 km ötede olduğu bir yerde Bushion TV'yi göçerilerle beraber seyredebiliyorsunuz. Özellikle göçer erkeklerin İtalyan kadın iç çamaşır modasının tiki takıçığı olduklarını biliyorsunuz! Yemek ve termalite için kampon ortak lokanta ve banyosundan yararlanıyorsunuz ve taf sırasında, Moğolistan'da kaldığınız ger kamplarını yapmayı denemekle birlikte birlikte yemekler de sunuluyor. Diğer önemli bir konuya tavaleter. Kamal altındaki göçerlerin en geç de ayoş bir per değişimini tavaleterin yakınlarında yakatacağın bilinenek yapılmasına yol açıyor. Diğer tavaleter bir tavaleteri yapmak dört olanından, onun yerine tek tavaleter, üç tarafı açık tavaleter inşa ediyorlar. Bu tavaleterde ailenin koyunlarını, meraklı çocuklarını ve gölden geçireli seyrederken doğanın çağırısına cevap veriyorlar.

Tagaman kolay olsun diye tavaleterleri oluşturmuşlar ama konu spor olunca ağırlık var geliyor. Moğolların güreşe, ot bitirme ve okçuluğu düğünleri: maham ama son yıllarda turkmenliklerine yeni bir spor daha eklenmiş: basketbol. En kısa yoldaki ger'lerin yanında bile kurulan basket potası çıkabiliyor. Güreşe olmak basket potası da yarızada yapmanın geneleriyse ama bu da onlar için ergele değil; tek erkek basketbol oynayan ikinci bir adam bulmak!

Sofra geleneği

Yola çıkarak ger'e geldik, akşam oldu, peki ne yapacağız? Moğolların hayvan et. Ülkede sebze ve meyve çok kıt olduğu için mezburi bir et ve süt ürünlerinin tüketiminden bahsedebiliriz. Ger'de yaygın tıpkı bir Moğol ailesinin haftada iki koyun kettiği düğünlerine koyun kesimelerindeki etin tırtığı mahallikla görülebilir. İlk önce koyunu sırt isel yere yatırıyorlar. Kesimi yapan kişi küçük bir boçakla koyunun karnında içine el girecek kadar bir kesik açıyor. Bu sırada koyundan da nedenise hiç ses çıkmıyor. Karpı kolunu arayıp koyunun karnında açığı delikten içeri kolunu sokuyor ve koyunun kalbine giderek ana damarı koparıyor. Koyun bir kez meliyor ve ölüyor; tüm işlem 30 saniye kadar sürüyor; hızlı ve yerde tek damla kan yok. Moğollar koyunun can çekipmesinin hayvana büyük saygısalık

olduğundan ve kesimin en hızlı şekilde soğuması gerektiğinden dem vuruyorlar. Kesilen koyunan her bir parçası öncekile çıkarılıp, böyle ki koyunan kase hile acılmıyor, piringle karıştırıp bir nevi sıcak papamada kullanılacak üzere bir kase soğatıyor. Erkekler büyük parçalarda uğuşmek kafalar sakatatları temizliyor. Yirmi dakika kadar süren kesim ve et parçalarına işlemi sonrası et, soğuması için yitksek bir yere atılıyor.

Moğol yemekleri dört hileyenden oluşuyor: et, un, patates ve süt ürünleri. Et çok nadir olarak ızgara yapılıyor ve onu da tam beceremiyorlar, genelde haşlayıp etim yağıyla birlikle tüketiyorlar. Şimdi Moğol yemeklerini beraber tadacağız ve ete doyasacağımız kesin. Yemeğe çorbayla başlıyoruz ve önlime et suyu bir çorba geliyor. Bu çorba kaburga etinin patatesle kaynatılmasıyla elde ediliyor. Çorbadaki repelene et yememesi diye tabağın yanında haşlanmış et de ekstra olarak geliyor. Bu eti tabağımız almıyoruzmuş, masadaki tek haşlanmış bir parça kesip başa geri koyuyoruzmuş sonra eti elimizde yiyoruzmuş. Et suyu çorbaya istemeyenler için Bayıran çorbası var, siz onu deneyin. Bayıran sabah kahvaltıda da yenen ve akşamdan kalcalara iyi geldiği söylenen bir nevi tashana çorbası ve artık demeye gerek var mı bilemiyorum ama basold etli. Başka bir seçenek de mantı çorbası. Olabildiği kadar ince bir hamur içine olabildiği kadar çok et uydurular servis ediliyor. Moğolistan'ın geniş dükkânlerinde haşlay, etten daha değerli olduğu için un üfartli kullanılıyor.

Etili çorbahardan etli yemeklere geçelim. Khozbug, Moğollar'ın severek yedikleri lezzetli bir yemek. Khozbug yapmak için parça etler soba üzerindeki büyük bir tencerede tağlarla beraber haşlanıyor. Tencereye konan etlerin içleri tam pişmiş diye sobanın içinde kavrulan taş parçaları yemeğe ekleniyor. Yemek hazır olduğundaysa sofraya ilk önce yemekte kullanılan taşlar geliyor. Hamur sıcak ve yağlı taşları 3-3 dakika döğürmeden elde döğürtürmüştür sağlığa iyi geldiği de söyleniyor. Eder geldiğinde sofrada elbence öder olduğu üzere çatal-bıçak gibi araçları geylek olmuyor sadece ortadaki boşakla et kesiliyor ve bıçak geri bırakılıyor.

Her yerde bulunabilen bir diğer Moğol yemeğiyse Baux. Bilgiğimiz mantının Moğolca'sı. Hamur, içine olabildiği kadar çok et alacak şekilde açılıyor sonra ya haşlanıyor ya da buharda pişirilerek yapılıyor. Mantı olur da çiğbörek olur mu? Öbür elbet ama buradaki adı, Huşur. Moğolistan'da ayrıca etişte yemekleri de oldukça yaygın. Genel olarak minimum sebze, maksimum yağ ve daha da fazla et prensibine otaktı bu yemekler oldukça doyurucu.

Fekî bu doyurucu yemeklerin yanında ne içilebilir şimdi ona bakalım sevgili okuyucu. Moğollar her yemeğe ilake çayla süle bağlamayı seviyorlar. Bu bir hata değil sevgili okuyucu, süclü çaydan değil çaylı sülden bahsediyorum. Bir ölçek suya üç ölçek süt koton ve bir tencerede kaynatmaya başlıyın. Sonra üzerine çay ve tuz ekleyin. Ezer bunu da doğru okudunuz, şeker değil tuz. Karıştırılmaya devam edin, çayın içindeğinin kavurma güncce tenceredeki yapışkan geniş bir süzgeçle süzün ve sıvıyı bir kase dökürün. Çaylı süzünüz hazır. Dilerseniz içine köçük tatlarda şerefağı ya da kaymak

karıştırıp da içebilirimiz. Moğollar çaylı sütü her öğün mutlaka içiyorlar. Bazen içme et, piring veya mantı kondağa da oluyor ama söt yine çaylı süt kalıyor. Afiyet çeker olsun!

Moğolistan'da çaylı süt dışında her yerde kesinlikle karıştırılmayan bir başka içecekse Baki Türkler'in geleneksel içki kımız. Moğolca ayrık denen kımız, tam sağlatırız an sütürün inek demiriden bir teşeyya konularıp süzülmesi ve sık sık karıştırılmasıyla elde ediliyor. Hafif ekşi ayrık tadında bir içecek olan kımız alüvük oranda alkol içeriyor. Öyle ki kımız içip sarhoş olabilmek gerekten büyük bir midede sahip olmayı gerektiriyor çünkü 2,2 lt kımız sadece küçük bir şişe biradaki kadar alkol var.

Büyük mavi gökyüzünün altında

Artık Ulan Bator'dan ayrılarak dünyanın en soğuk bölgelerinden biri olan Gobi Çölü'nde Altay Dağları'nın başladığı bölgeye yol arkadaşımın Çerik'le beraber gideceği -bu sefer kalabileceği. Gideceğimiz bölgede orosis, minibus, taksi olmadığı için dört çeker bir araç kiralandık, kaybolmayı unutamadığımız için bir gözetimci ve ne gördüğümüzü anlayalım diye de bir tercümanımız var. Bir marketi talan edip jeep'in arkasına tepelerine yiyecekler doldurduktan sonra yola koyuluyoruz. Şehir merkezinden sadece 20 km ötede asfalt yol arıziden bitiyor ve ömrümüzdeki iki hafta boyunca alıpçağımız sallantılı yoldakak başlıyor. Gobi, bildiğimiz kam çölleriinden değil, çok az da olsa baki tertülü var olmakla birlikte çok sıcak olduğu da söylenemez; kışın -40°C'nin görüldüğü bölgede sıcaklık yazları +30°C civarında. Gobi'ye çıkınca insanın çarpın jev etrafı hiçbir yagun belirtilmesinin olmaması değil gökyüzünün ne kadar büyük ve ne kadar mavi olduğu. Sağınca, soltarca, arkamca, önümca boğ. Sanki gökyüzü genişlemiş ve yeryüzünü kaplamaya başlamış. Mavi, her zamankinden daha mavi ve gökyüzü her zamankinden daha büyük, ama çok büyük.

Moğolistan "aymag" (Türkçe oymak kökünden geliyor) adı verilen epelerlese biliniriz. Aymaglar da "son" adı verilen şehirlerden oluşuyor. Birardan Dandgovi aymagının ikinci büyük sarma olan Enderchedal'ya varacağız. Büyük bir şehir gürceği diye boğuna ünlenenreyin sevdiği oluyunca, Moğolistan'da, Ulan Bator dışındaki şehirler, göçebelerin sadece sonarlı yiyecek ve akaryakıt ikmal için uğrayıp yemesi kadar vodka tüketiksen sonra çalınak ترک etmiş yerler. Nöfimo sadece altı bin olan Enderchedal'ın dört marketten oluşan sarmaklesinin iki-acunda da benzin istasyonu var. Bini gördüğü için heyecanlanan çocuklarla biraz oyalanıp yola devam ediyorum. Yolda lokantavari herhangi bir yer olmadıy için marzaramı gönl ve az rügar olan bir yerde arkamızı çekip kendi getirdiğimiz yemeklere başlıyoruz. Yemeğimizi yemek sepeimiden av peşindeki şahinler ölmü hollarıyla geçiyorlar. Buraya ögü bir çeşit kemirgen olan "yaram"lar acela ve ürkek bir şekilde yemluda inşu evitkeni övümlerinden çıkıp en yakındaki başka bir deliğe girerek gööden yok oluyorlar. Ashıda bir delikten diğerine koçurmas zamanlar için yol üzerindeki büköklere asılmak demek, şahinler için de zamanlar... İnanz bu çöde bile hayat mücaddeleli sanı hatıyla sürüyor.

Bütün gün yolluluk ettiklerimizi unuttuğumuzun ger kampına varıyoruz. Ger kampın sahibi, buralar seğirdiği için kampın kapandığını söylüyor! Yakınlarda iki kamp daha var ama onların da açık olup olmadıkları belli değil. Aramızdan yeniden alıyoruz ve denizdeki ilk kamp için yola çıkıyoruz. Ancak ilk kampın geriye kalan yalnızca sekiz bir çalınan oluyor, özetle de sarhoş. Herkes yarınımı son kamp olan Bayan Bulag'ına para deniyoruz. Neyle ki açıkla, bu önceki tek atışmaları da biz olacağız. Eger buca da kapalı olsaydı bir göğbezin kapısını çalıp ger'lerinde kalmak için izin istemekten başka yarınımı kalmayacağı, çünkü buradan sonraki en yakın kamp dört saat ötede bulunuyordu. Çank'le birlikte ger'de sobayı yakarken sonra erkenden yatıyoruz ama ortam o kadar sessiz ki nefes seslerimiz dışında hiçbir ses yok ve doğal olarak uyku tutmuyor, dışarı çıkıyoruz. Yıldızlar, yıldızlar... Yüz binlerce... Bu kadar çok yıldız sadece Şili'deki Atacama Çölü'nde görülmüştür. Harika! Soğuğa rağmen hiç yataam yok. Gölü'de başka bir şey görmezsem de gün yarınım artık, yıldızlarla yakandım ya yeter bana.

Ertesi sabah kalkıp Güney Gobi'ye (Ömnögov) yolluluk rutineye başlıyoruz. Geçtiğimiz yerler Moğolistan'ın en az nüfusu, en sıcak ve en kuru bölgeleri. Neredeyse hiç yeşillik olmasına rağmen kuruması tek tek vahşi deveçlerle gazeller çıkıyor ama gün boyunca yolluluk esnasında kuruyan gördüğümüz insan sayısı iki elin parmaklarını geçmez. Aymag merkezi Dalanzadgad, birkaç tek karlı binadan ve toprak ger'lerden oluştu da Gobi'den çıkınca gördüğümüz büyük bir yermiş gibi geliyor. Bu gece Dalanzadgad yakınındaki bir ger'deyiz.

Sabah Dalanzadgad'dan Gurvan Sayhan (Üç Seyhanlar) Milli Parkı'na geçiyoruz. Sayhan sözcüğü tıradık gibi değil mi? Haldenize. Moğol alfabesi 33 Kiril harfinden oluşuyor ve harfler yarıdakları gibi okunmuyorlar. Moğol diline has vurgular sebebiyle bazı sözcükleri söylemek bizim için de güç ancak bu farklılıklara rağmen Moğolca ile Türkçe aynı dil grubundan ve bundan 1300 sene önce aynı bölgelerde beraber ar koyarız Türkler'in Moğollar'la ortak sözcükleri halen var. Çank'in dil öğrenmeye merakı sayesinde yolda küçük bir Türkçe-Moğolca sözlüğü bile oluşturuyoruz: Khoyu: Koyun; Cücek: Küçük; Sayhan: Seyhan; Kurukoy: Kurultay; Maral: Maral; Çizcek: Çiçek; Bure: Büre; Jil: Yık; Mal: Mal; Cürk: Yürük; Bilig: Bilge; Güle: Gök; Tengri: Tanrı; Temir: Demir; Sarıms: Sarımsak vb.

Altay Dağları'nın başlangıcında yer alan Gurvan Sayhan Milli Parkı'nın merkezindeki küçük bir yapılaşma kadar bilgilendirici. Parkta dağ keçileri, Argali cinsi vahşi koyunlar, akbubalar, kartallar ve iki yıla çeşitlen fişli kuy yığıyor. Milli Park merkezinden yörenin en çok ziyaret edilen yeri olan Yolınan Bar Kampına'na giden yol da oldukça dar bir kanyon. Kanyonun en uçuk ve dik görünen yerlerinde dağ keçilerinin nasıl ilerle hareket ettikleri görülmeye değer. Yolınan yılan dokuz ayrı baş kaplı olan bir kanyon; yabancılara için güzel ama Moğollar için kutsal bir önemi var. Kanyonun içinden akan dere boyunca üç saat kadar yürütürüz. Bu çevrede en yeşil yer dere boyu olduğu için göçerler yaklarını banyo ettirmeye getiriyorlar. İnsanın daha yakın, daha büyük ve daha rüplü bu hayvanları

seyretmek bile insanı tembelleştiriyor ama artık Kongojin Eli Kumula'ma doğru yola çıkmamız lazım.

Öğle yemeği sonrası hareket ederek asırcılara atlarla kurmuş bir deve yatağı olan yola giriyoruz. Bu kadar zıplayan yol hayatında gömemdim, hiç defa sallanırken kafamı armana, cımları vurdu. OH ki ne ol... Şoföre, daha iyi bir yolun olup olmadığını sorduğumda "buran en iyisi" dediği şu cevabını aldıktan sonra 6 saat durmadan yol alıp tepelerde sadece 160 km'lik bir yolun ardından 300 m yüksekliği ve 12 km uzunluğuyla dünyanın en büyük kurutulmuş olan mahşerem Kongojin Eli bizi karşılıyor. Kamp yerinde tırnadaki dağ keçilerini vurmak için ABD'den ve Rusya'dan kalıp buraya kadar gelen yabancılara asılarda karşılıyor. Yılluktan keçi başına 40.000 \$ ödeyen avcılardaki tüfekler öylesine gelmiş ki fazla uğraşmadan daha istedikleri hayvana yata menzellerle önden vurmaları mümkün ve tabii usulete olduğu için de avcının varlığına bile hissedemeyen, delirizle kaçıranı bir hayvanı vurmanın nesi zevkli olabilir bilemiyorum. Havalı kamptedir kullananlara ayrı hısı veren yolları sonra iç organlarının yer değiştirdiğinden eminim, en iyisi etkenden yatıp organlarını eski yerlerine dönmeye fırsatı vermek. İyi gecele...aa.

Salsublayın kurutulara gitmek için deve kindiyoruz. Deve çobana, yuvabak kurumu yitirindeki etmacek kemikleri fırlayacakmış gibi duran, şişman ve çok güleç tara yağlı bir kaşan. Bize kurutulara doğru rehberlik edecek bir yarıdan sürken söylüyor, bir yarıdan da cebinden çıkardığı peynirleri ödem ediyor. Moğolistan'da kurutulmuş peynir de tıpo et gibi geçerken narafından aldıkça fazla tiksiniyor. Kurutulmuş peynir besleyici olmasa, kolayca yapışmaz ve yapışkan ya da depolarken soğutma gerektirmemesinden dolayı bunlar için ideal bir yiyecek. Bize kurutulmuş peynir ciğerleri kemik kadar sert ve çok keskinler ama dişlere tam bir eziyet. Yağlı Moğollar kurutulmuş peynirleri pişirmek için ilk önce üç saat süren bekletiyorlar.

Kongojin Eli mavi, büyük göğün altında rügarla uçan sarı kuşlarıyla tam fotoğrafik bir yer. Sonuçtağa mantr gibi süken akan kurutuların herman yanında burada karşılıyor: en son untağıttan bir şey var, bir nehir. Bize tarafa ilerinde otun bile hissedilmez huzursuz rügarla her sene yer değiştiren kurutular, diğer tarafta geçişi her yere bazar veren, peşlilik getiren nehir.

Moğolistan uzak yer. Bunu gelenek görenek ve alışkanlıkları da öyle. Sağlık konusunda da bası ilginç inanışları var. İpe yarayanları olabilir, bilemiyorum... Ben size aktarıyorum da sevgili okuyucu eliye arval olmaz ne de olsa. Kongojin Eli'nin yanında bir kaynağın başına gelen şoförlere buradaki suyun ve sudaki canlıların mide rahatsızlıklarına iyi geldiğini söyledi. Daha sonra kaynaktan büyük bir dikkatle canlı karidesleri topladı ve göçere dokundu. Karidesler gün içinde şofre su içilge canlı canlı midelerin yolunu tuttu. Göbi Çölü'nün ortasında kaynak olmasına ne şaşırıyor, yolsuz kaynaktan karideslerin yapmasına mı ya da karideslerin canlı canlı yermesine mi? Başarı ağrıyanlar için diğer bir reçeteyi de deve çobanımıza verdi. Kurbağa nefesi koklamak. Kaynağın yakınından bir kurbağa yakalattım. Sonra kurbağanın yaralarına basılarak ağrıyı sonuna kadar açması sağlanır.

Kurbağa ağza değecek kadar yakınlıktanıp açık olan ağzına nefes verilir. Tabii kurbağa da sizin ağzınıza nefes verir. İkinciden biri baylına kadar işlem sürdürülür (genelde kurbağa öcre gider). Geçmiş olsun efendim!

Bugünün son durağı Bayanzag'da dünyanın ikinci büyük dinosor bulunuşu alanı var. Bölgede, Amerikalı Ray Chapman Andrews'ın ilk kazısı yaptığı 1922 yılından itibaren yapılan kazılarda yüzerce dinosor kalıntılarına rastlanmış ve bugün bu kalıntılar ve dinosor yumurtaları Ulan Bator'da Dağa Tarihi Müzesi'nde sergileniyor. Gobi Çölü'nün eskiden iç deniz olması dolayısıyla Bayanzag'da yürülem bile güzmeye çapın olduğu çok sayıda deniz kabukluca fosili olabilir. Ayrıca hem bölgede toprağın rengi kırmızıya galdığından hem de dinosor kalıntılarının olduğu alan kumlar ve erayondan dolayı delik deşik olduğuundan Bayanzag'a gitmenin Mara yürüyüşü ziyareti etmek gibi bir şey olduğuna da belirelim.

Görülürle sevgili okuyucu ilke geniş, ilke ügünç, hem ranadık hem o kadar zahere. Müşahidatı henüz el değirmenç bir müşahidat. Daha gezilecek görülecek çok yer var... Siz te beklipotatuz hadi yollara...

Yasaklar Şehri: Suudi Arabistan

Suudi Arabistan medyada dünyanın en büyük petrol üreticisi olması, hac, pazarların akil almaz hacıların ve diğer yasaklarıyla öne çıkan bir ülke. Petrolden gelen gelir sayesinde Saudiler çoğu alarda çalışmayı pubralara benzer bir durumdalar: 28 milyon kişinin yaşadığı ülkede 7 milyon yabancı işçi var. Ben de iş için Suudi Arabistan'ı defalarca ziyaret ettim ve şehirlerinde dolaftım. Bu ülkenin günlük yaşamını ve farklılıklarını yerinde gördüm. Bu yazıda Riyad'dan başlayarak Suudi Arabistan deyince en fazla akla gelen şehirler arasında heraberce geçeceğim.

Suudi Arabistan'ın en büyük şehri Riyad'da iş dışında yapılabilecek şeyler kısıtlı ama hiç yok değil. Özellikle alışveriş severler için Riyad alışveriş fişası alışveriş merkezleriyle iyi bir yer. Bunlara gidebilseniz ancak Internetayın alışveriş merkezlerinde geçilde "sık" uygulamaları var ve içeriye darız girilmiyor: erkeklerin eşleriyle beraber gelmesi lazım, kadınların da ya eşleriyle ya da aileden bir kadınla. Ne kadar Batılı görünümleriz bu kadar sık uygulamaları otam o kadar azalıyor. Mektar ve Kral Fahd caddeleri Riyad'ı boydan boya geçen iki önemli atacadde; şehrinin büyük alışveriş ve iş merkezine bu caddeler üzerinden kolayca erişebilirsiniz. Şehrin bir yerinden gittikçe Fısalah ve Kraliyet kuleleri şehrin iş merkezi olan Olaya semtinde. Bu bölgede büyük Amerikan tipi fast-food restoranı var ve çalışanların çoğu Filipinli olmasından kaynaklı Araplar bile siparişlerini yarım parmak bir İngilizce'yle vermek durumunda kalıyorlar çünkü çalışanların Arapça'ya ödüğe kısıtlı. Daha yerel yemekler için El-Batha semtine gitmek gerekiyor -ki bu semt daha ucuz. Suudi Arabistan tarihini öğrenmek isteyenler El-Murahba semtindeki Milli Müze'ye gidebilirler. Bu müzede pek çok bilgi levhası Arapça'nın yanı sıra İngilizce ve sınırdan iyi düzenlenmiş, tavsiye ederim. Kentte görülmesi gereken diğer yerler Masmak Kalesi -burayı dolaymak için güneşin tepede olmadığı bir saat seçmek sağlık açısından daha iyi olabilir. Masmak Kalesi yakınındaki Deyra Meydanı'nda cuma namazı sonrası idam mahkûmlarının cesatları boyuntan halk önünde kılıçla kesilerek infu ediliyor. Riyad güvenli bir şehir olmasına rağmen şehirde ağır silah araçları, devlet ve Batılı şirketlerin binalarını koruyan gözetim mümkün. Polis yollarda sık sık arama yapıyor. 11 Eylül'ü gerçekleştiren 18 kişilik bombacıardan 17'sinin Suudi Arabistan vatanlı olduğu düşünüldüğünde anlaşılabilir bir örnek. Bir an ülkedeki Batılılar'a yönelik bombalı saldırılarla gündeme gelen Suudi Arabistan, şehirlerde radikalleri büyük ölçüde susturmuş güvenciliği sağlamış durumda. Riyad'da yaşadığınız saate yaşadığınız mahallede korumasına dolaşabilirsiniz ama ülkedeki en büyük tehlike suaklık, kısıt şüpheler ve geçeleri otaylılardaki devletler...

Riyad'da eğlenmek isteyen erkekler topluca ve oldukça samimi bir şekilde caddelemlerinde turluyor ve yerden bir kafeye oturup sohbet ediyorlar. Yemek, nargile ve alışırsız diğler eğlenclerinden. İçmek ya da eğlenmek isteyen çöğü Saudiye hafta sonra Bahreyn'e ya da Dubai'ye gidiyor. Saudi Arabistan'da alkol yasak ama yasak olan her şey gibi fiyatını ödeyen bundan da kullanılıyor. Alkol içerken ya da içerirken yakalanmanın kırıbağlanıpötması, eğer yabancıysanız ülkeden sınır dışı ediliyorsunuz. O kadar çok yakalanmış var ki güvenlik güçteler yarım sayıların alkol üretirken yakalanmışlar ve kırıbağlanışların haberlerine ayınıyor. Bazın gazetelerdeki üçüncü sayfa haberleri yerine burada kırıbağ yayılıyor sayfası var. Saudi Arabistan'a yerleşen yabancı yöneticilerden ilkinyle yaşayanlar genelde hayırlardan memnurlar, neden olmasınlar ki, yabancılar için yapılmış ve Saudiler'in girmesinin yasak olduğu sitelerde yerel halkları ve geleneklerden tamamen uzak, Batı standartlarının epey ilerinde evlerinde hiyerarşiler ve jübilelerle lüks bir hayat sürüyorlar. Yabancıları ayırtmış bu sitelerde Batılı kurullar geçerli olmakla birlikte bu sınırları dışına çıkıldığında Saudi kurullarına uymak şart ve içeride hikinisiyle erkek ve kadının bir arada havuzda girebilmeleri mümkünken dışarda kadınlar ancak kapalı giyerek Riyad Caddeleri'ni aşabiliyorlar. Hristiyan kadınların başlarını açması serbest ama Müslüman kadınlar için bu kırıbağla cezalandırılabilircek bir şey.

Şimdi biraz da ülkedeki iş hayatını etkileyen konulara geçelim sevgili okuyucu. Saudi Kraliyet ailesinde 6000 prasa var. Prasa gibi yaşamak da ciddi masraflar oluşturtuyor haliyle. Ve arşin Saudi Arabistan'ın bile 6000 prasa binden bakacak maddi kaynağı yok! Ama diğler yandan da prasaerin her birinin bir şekilde çok para haradığı da biliniyor. Peki 'para yok hem var'ı nasıl beceriyorlar? Anlamayın sevgili okuyucu, Saudi Arabistan'da kamuçuların firmasının büyüklüğü ne olursa olsun yarı bir Saudi Arabistan vatanına ait olmak zorunda. Genelde yerel ortaklar işe gelmeden önce yarıya da ortak olmuş oluyorlar. Kamuçuların firma büyüklüğü eğer, o zaman da bağlantıları güçlü bir yerel ortak alınması gerekiyor, böylelikle devlele iş yapacaklarını güçlü bir prasaerle ortak olmanız şart. Aksi takdirde Saudi Arabistan'ın iş ortamında pek yol almak mümkün değil. Prasaer size verdikleri destek karşılığında danışmanlık ücreti adı altında parasayı topluyorlar. Birine danışmadan da yol almanız zaten mümkün değil çünkü sektörler prasaer ama paylaşılıyor.

Saudi Arabistan'ın serginleşmesi diğler gelişmiş ülkelerde olduğu gibi enflasyonu devamlı olarak getirdiği dövüşümle 700 serne çıkan bir süreç sonunda değil, prasaerin çıkartılması ve işlenmesi ile 25 serinde çözülmüş. Çözüde çözünde yapıyor basit bir yaşam stantler, hiden kendilerini en ilks araçları kullanır. Londra'nın en pahalı mağazalarından alışveriş eder ve Fransa kıyılarında para satın alırken bulmuşlar. İlkler çok hızlı bir şekilde serginleşirken sosyal gelişim buna hiden ayak uyduramamış. Bağlıca ve yasaklı alışveriş her alanda hakimiyeti eline almış bekliyor. Şimdi de bağları her alanda karşınıza çıkması mümkün 'yasak herşeyim' ciler arasında biraz çalışalım, ne dersiniz sevgili okuyucu?

Hadi gelin önce şu banka şubesinden başlayalım. Banka şubesinin iki

giriş kapısı var; erkeklerle ve kadınlara ayrı katlarda kendi hericinaları tarafından hizmet veriliyor. Cinsiyet ayırımı fast-food restoranlarda da var; kadınlara erkeklerin kasaları farklı ve aralarında onları ayıran bir paravan var. Yemeğinizi aldıktan sonra cinsiyete göre ayrılmış salonlara geçiyorsunuz. Namaz vakti yaklaşıncaya bütün lokantalar mecburi olarak kapanıyor ve eğer siz namaz vakti pesnek yerken şalvarınızı namaz lokanta sahibinin başı marafla (dış polisi) derde giriyorsunuz. Kadınların amaç kullanması yasak olduğu için arabaları Aspalı jöjörler kullanıyor. Mağaza vitrinlerindeki markaların kofası yok, çünkü plastikten de olsa kadınların yıla göstermesi günah. Dükkanların soyunma odaları da yasak bu acuda... Bir şey alınmaz evde denememiz gerekiyor. Sinemalar da uzan süre yasaklıdır ancak yeni açılan sinemalarda müdürlüğe odayı seçilen filmlet aruk gösterilebiliyor. İnternetein sarıfileli olduğuna söylemeye gerek yok herhalde. Ülkeye gelen her türlü yazılı veya dijital ürün denetiminden geçiyor. Aynı uçakta geldiğim bir yolcunun yanındaki deşgileri inceleyen polis, deşgi kapalıındaki kadını manacorcunun portu memurini açık bulduğu için baraklarına sıyah kalemle sarıdırleyip geri vemmigi. Suudi Arabistan'da bir ara telefonlardaki Bluetooth, kadın ve erkeklerin birbirlerine bu şekilde telefonlarını verebilmemesinin önüne geçilebilmesi adına yasaklanmıştı ve yine aynı şekilde fotoğraf çeken cep telefonları da yasaklar listesindeydi. Peki bu listede Pokémon'un olduğunu söyleyince kaçınırsınız, kaçınmayı çünkü vardı... Yasaklar saymakta birnmiyor ve anlayacağınız yasaklamak bir Suudi kışığı. Bunların yanı sıra encreman hikayeler de yok değil... Örneğin geçirdiğimiz 71 yaşındaki bir adamın başlık parasına verip evlendiği 9 yaşındaki kız çocuğuyla ilgili haberler gazetelele yansımıştı. Mahkeme din adamlarından aldığı görüş doğrultusunda 9 yaşını evlenmek için erken olduğuna ve kız çocuğunun ancak 10 yaşında kadın sayılabileceğini hükme bağlamıştı. Başka bir davadaysa evli bir çift evlerinde sorun çıktığı için bir 'cin'i Gıllen değil çarpan cin'i mahkemeye vemmigi ve bilindiği kadarıyla cin mahkemeye gelmemiş!

Suudi Arabistan'ı diğer gelişmiş ülkeler içinde bir sınıfa sokmamız zor, burası kendine has özellikleri olan eski, oldukça fakir, din merkezli ve içine kapanık bir yığın tarımın erdemleri bir altyapı ve petrol zenginliğiyle iç içe devam ettiği bir ülke. Ülkede petrol çıktıkça bu hayat tarzının fazla değişmesi beklenmiyor ama değişime dirençli bu ülkede nadiren de olsa yenilikler olabilir. Bununla bir önek, Suudi Arabistan çiridiye kache iç ve hac vizesi haricinde başka tip bir vize vermemiş ama hükümet yanında ülkenin bir kısmını turizme açmayı planlıyor. Kim bilir, belki de ülkeyi geçen ilk resmi turistlerden biri siz olursanız ne deminiz uygular oluyucu, neden olmasın?!

Ho Chi Minh'den Öte Yol Yok: Vietnam

Ho Chi Minh Şehri ya da yerlilerin köklü sraclarla kullandıkları adıyla Saygon'dayım. Pham Ngu Lau Mahallesi'nde küçük bir otelde kalıyorum. Otel, Saygon'un baş dördüncü kalabalığına, 24 saat süzmeleyen korularına ve çok merkezi bir konumda olmasına rağmen çok sessiz. Otelin sessiz olmasının sebebi labirent gibi bir yolun en karpık sokaklarından birinde olmasından kaynaklanıyor. Anımsoldan otele gidebilmek için sadece iki insanın yan yana geçebileceği genişlikteki sokaklarda döngü krevinla yürümek gerekiyor. Hiç ritimdir olmayan bu dar sokaklarda sessizlik ve nem tavun yapıcağı için Saygonlular evde oturmak yerine mümkün olan her şeyi sokakta yapıyorlar. Şu kadın yemek yapıyor mesela; kuafre müşterilerinin saçlarını yapırdan yardımını da aynı müşteriye pedikür yapmaktaki meşgul ve hepni sokakta; adam aletini ve postuyla sokağı strüğü sandalyesinde oturuyor, bir yandan da pencereden evindeki TV'yi seyrediyor; lokantacı yere koyduğca karnes rahmeti merinde dönmüş kulaklarını dillendiriyor; yağlı üç kadın küçük taburelere oturmuş ne olduğunu bilmediğim bir saksacı çalışıyorlar; sarıya iki turist lokantanın eşliğinde oturmuş başına çayına kocuyordun; boyu olacak 10 yaşındaki bir çocuk kadar olan, ağzına kağıt bir maskeyle kaplanmış bir kadın, bisikletine yüklediği çiçekleri geçicileri uzmaya çalışıyor; kadın yere çömelmiş plastik bir leğerde bulguk yıkıyor, çocucu yanında suyla oynamaya çalışıyor; renkler, kokular, görülebilirler vs. "Bir Vietnamlı nasıl yapıcağı?" sorusuna hazırlanmış yansı daha 500 metrede, otelime bir mucize eseri kapılmadan varırken anlatıklarım olurdu herhalde.

Otel dediğim her karta bir odanın olduğu karta gibi toplam beş odalı bir yer. Vietnamlılar evlerini aynı zamanda işyeri olarak da kullanıyorlar bu sebepten evlerinin girişinin sokağı beklemesine ayrıca döner veriyorlar. Beş odalı geniş bir apartman daireni yerine, beş katlı dar bir apartman sahibi olmağı tercih edebiliyorlar ve Vietnam bu yüzden ince uzun binalarla dolu. Otel sahibi biraz yağlıca ama cıvıca gibi bir kadın. İngilizce'ni pek yok sracları yansı olmağıca kızveric. Bana hediyecek eşya, bilet ve kitap satmak için baycağı bir çaba sarf ediyor. Otele yerleştikten sonra bana ilk sorunu "Yalnız mı geliyorsunuz?" oldu. "Evet" cevabını alınca da Ayrıcalıklar'a öngü o sraclar "aaaaaa" nidalarıyla şaşkınlığını ifade etti. Yalnız gezmek Ayrıcalıklar'a çok yabancı bir kavram. Adını bakarsanız sadece gezmek için değil, yapacaklarını herhangi bir amanda yalnız olmak onlar için çok yabancı. Yalnız olmakla köklü bir hastalığı yakalamak arasında pek fark yok onlar için. Yalnız geldiğiniki ağzından Ayrıcalıklar sıkı "nası" dediğinde onların yüzlerine bakın yüzlerinde biraz merak, biraz acıma ve şaşkınlık göreceksiniz. "Vah vah, yavaş olma, niye yalnız dolaşıyor ki?" sorularıyla dolu gözlemler ne kadar bu

damını sevdiğini, yalnız geçmenin güzel olduğunu ya da hiçbir şey açıklamaya ihtiyacı duymadan keyfinin tek kahyasının kendinin olduğunu açıklasana da fayda etmez. Anlamazlar. Tıpkı odanda uyurken arablarla kupaşı açıp sabahın yedisinde odayı temizlemeye koyulan otel sahibinin neden ora dışarı çıkardığını anlamaması gibi!

Saygon'da neceye bakarsanız manastikler görürsünüz, üç kişiye iki motosiklet düşen bu şehirde yoldan karşıya geçmek asle imtihan gibi bir şey. Şimdi geçelim, yok yok girildi, büyük derken sürekli bir seredilir korkunç bir şey... Adında Saygon sokaklarında beraber dolaşalım diyorduk ama sevgili okuyucu ama vızgeçtim. Bugün camın Mekong Delta'sı çelici... Saygon aynı zamanda Mekong Delta'sı'nda yapılacak turlar için iyi bir başlangıç noktası. Saygon sokakları beklemin biraz.

Cu Chi, Saygon'a 70 km mesafede savaşta kullanılan yasadışı tünelleriyle tanınan bir kasaba. Vietnam Savaşı sırasında Kuzey Vietnam kuvvetleri gidince Güney Vietnam'a silah ve asker serk ediyorlardı. Kuzey Vietnam'da Hanoi'den yola çıkan askerler küçük orman yollarını kullanarak Saygon'a kadar geliyorlardı ve bu yola Kuzey Vietnamlı lidere itafen "Ho Chi Minh Pasajı" adı verilmiş. Amerikalılar ne kadar uğraşsın da Ho Chi Minh Pasajı'nı serkiyeni düşürmüyorlardı. Laos'a bombalarla, Kamboçya'yı bombalarla, yola kimyasal silahlar atıyorlar, patlatan çumurlu hücumu için toz arılar üretip havadan ilaçlama yapıyorlar ama hiçbir işe yaramıyor. Ho Chi Minh Pasajı'nın Güney Vietnam'da sonlandığı yer Cu Chi'ydi. Bu yüzden kasabamın Viet Kong (Komünist Vietnam) için olan önemi büyüktü. Cu Chi'yi savunmak ve her zaman bölgede adam bulundurmak için yeraltında yaşarak gibi çok ilginç bir yöntemle bağırıyorlardı. 1960'ların başında Cu Chi'de küçük tüneller açılmaya başlanmış. 1965'te tünellerin toplam uzunluğu 200 km'ye çıkıyor ve içlerinde oturma mutfak, yemekhane, hastane ve sığınak.

Cu Chi'deki tüneller bugün büyük mütelik bir komplekse dönüştürülmüş. Cu Chi'ye vardığımızda bagajlarımıza kosogari rehberler bizi 10 kişilik gruplara ayırıyorlar ve bizle birlikte gezmeye başlıyorlar. Vietnamlılar'ın kullandığı bambu ezikler ve silahların tanıtılmasıyla başlayan turlar en ilgi çekici yanı tüneli. Tünelin girişleri çok dar. Sadece 28'e 40 cm genişliğinde. Bu genişlik normal bir Vietnamlı için uygun ancak normal bir Avrupalı'nın sığamayacağı kadar küçük. Bölge tucistlerin ziyaretine açıldıktan sonra girişler tucistlerin rahata için genişletilmiş ama ne fazla, tünelin içi 30-40 dereceye kadar ısınır, başta katlara doğru gittikçe daha da daralıyorlar. Tünelin birinci katında yere çömelip başımıza iyice eğildikten sonra ancak kat adımlarıyla yürüyebiliyoruz. İkinci ve üçüncü katlardayla tucistlerden başka çare yok. Vietnamlılar usansız bugün danacak tünelde yollara yavaşlar... Bu zorlukları katlayıp savaşı bir halka yaşamak elbette çok zor. Amerikalılar Cu Chi Tüneli'ne defalarca saldırılarına karşın hiçbir başarıya ulaşamadılar. Tünelin içinin çok dar olmasının yanı sıra bambu ezikleriyle dolu olması nedeniyle de içeri giren Amerikalılar'dan çoğu geri dönmüyor. Cu Chi Tüneli'nde eski ezikler

da sergiledikleri yerlerle gözetilmek mümkün. Ucu sivriltilmiş tabta çubukdan kullanılan buki esaklarına dokunulduğunda melancarma, çubukdan büyük bir hula üretilen ayarlanan yfese imitliyor, çök basit ama etkili. Tuzklar sergiledikleri yerde bile uhdikar gzetiliyorlar. İstiyen ziyareçler M16 veya AK47 tüfekleriyle, yüklü bir ücret karşılığında atış yapıbiliyorlar. Turistler arasında prest bir Rambo filmi için Cao'ı seçmek ne görünüyor!

Mekong Deltası bereketli bir yer. Tarih boyunca birçok grup buraya yerleşmek istemiş; savaşlarla veya göçerek delhaya hakim olan gruplar zamanla güç kaybedip yerlerine yerlerini bırakmışlar ve delta yolgeçen hanına dönmüş. Krallıklar yıkılmış ama költürler ilerini bırakmış. Sonuçta Mekong Deltası kendine dağıtılmış olan birçok grubu barındıran ilginç bir yapıya kavuşmuş.

Mekong Deltası'ndaki Cao Chi yakınlığında gözetilebilir bir başka yer de Vietnam'a dağıtılmış bir din olan Cao Dai'nin merkez tapınağı. 1926 yılında kurulan Cao Dai 'Dini'nin, bugün Vietnam'da iki ile sekiz milyon arası insanın olduğu sanılıyor. Cao Dai (Nai, Hristiyanlık, Budizm ve Konfüçyüs inanışlarının bir karışımı. Günde dört kez birer saatlik ayinler yapan Cao Dai'nin müritleri öğlen ayini için toplanmaya saat 11'de başlıyorlar. Müritler ayinlere inceletirine bembeyaz unan bir giysiyle katılıyorlar, rahiplerin rübetlerini gösteren renkli giysiler giyiyorlar. Tapınağın duvarları resimler, kabarmalar ve heykellerle inandırılmaz renkli. Cao Dai Tapınağı'nın duvarlarını süsleyen kutsal ruhların listesiyle ilgili; Buda'nın yanında İhs. İsa figürü yer alırken Winston Churchill, Jeanne D'Arc, Shalompour, Descartes, Louis Pasteur, Tolstoy ve Lenin de duvarlarda yerini almış. Cao Dai'ye göre kutsal ruhları bir rübet yakasında uzılar var ve örneğin yazar Victor Hugo da bir Cao Dai azizi. Kadın ve erkek Cao Dai rahipleri, ayine katılan müritleri düzenli bir şekilde tapınakta oturuyorlar ve tam öğlen vakti ayine başlıyorlar. Tınısilerin yakılmasıyla başlayan ayin, rahiplerle devam ediyor. Sonra da tapınağın giriş kısmında balkonda yerleşik olan grup müzik çalmaya başlıyor. Ayin iyice ilerlerken müritlerin flaşları ardı ardına parlıyor.

Mekong Deltası'nda Cao Dai'ye benzer özellikler taşıyan başka bir grup da Cham Müslümanları. Deltada yaşayan bir azınlık olan Cham'lar Endonezyalılar'la aynı soydan geliyorlar. 17. yüzyıla kadar Hindu olan Cham'lar daha sonra Müslümanlığı kabul etmişler ve Kamboçya'nın güney bölgesinde yerleştiler. Cham'lar İslam'ı kendilerine göre yorumlamışlar: Namaz haftada bir kez, cuma günleri kılınmaz -günde beş vakit değil; oruç, Ramazan ayında üç gün tutuluyor; sünnetle tabca bir boçakla icra ediliyor. Yıllık iki ayyla buraxılmadan önce Cham'larda sünnetin sadece sembolik olarak yapıldığını söyleyeyim yani fiziki olarak sünnet yok, -mış gibi yapıyorlar!

Cao Dai Tapınağı'nın ikinci katında Vietnamlı ve yabancı ziyaretçi gibi Cao Dai ayinini izliyor, konuşuyor, bağınıyorlar ama Cao Dai müritleri hiç rahatsız olmuyor. Tersine ilgisiz meneman gülmüyorlar ve bir konutan söylediği parkılar eşliğinde gong sesine göre eğilip kalkmaya başlıyorlar.

Birne birne daha vakit geçirdikten sonra spinin sona ermesini beklemeden tapınağa çıkıyorum.

Orbitörünüz motosiklet dolu oryokta ikinci vitesten yukarı çıkarmadan ağır aksak ilerlerken görünümün definden kalıbsız Saygon sokakları, zencili, kronofobik ve dar Çin Chi Türülesi, değişik kitleleri olan Cham Müslümanları ve azir olarak kendilerine Victor Hugo'yu seçen Cao Daçılar geçiyor. Orduin yakınında iniyorum. Gece çöktükten kaldırımlarda sağ sırtı olan insanlar, bisiklet selesine yüklediği sepetine doldurduğu mallarıta satan işçeracıyı, koca embriyosu yipenleri ve ağzını damaktanndan çekilenememek için maske takmayı birlerce yünü geçip labirent sokaklarıta daldıyorum. Döryada bu kadar renkli ve özgün topluluğu aynı gün içinde görebileceğiniz pek fazla bölge yok sanıyorum. Sevgili okuyucu ve seni bu yüzden Vietnam ziyaret edilmeyi hak ediyor... Benden söylemesi...

Geçmiş, Yakın Geçmiş ve Bugün: Sri Lanka

Sri Lanka, Hindistan'ın güneydoğusundaki stratejik konumu sebebiyle yıllarca yabancı kuvvetlerin ilgisini çekmiş göyçe damlaı gelinde bir ada. Adaya Araplar "Serendib" adını vermişler, Portekizliler ise Ceilao; daha sonra adayı yöneten İngilizler ismini "Seylan" a çevirmişler. Ülke 1948'de bağımsızlığına kavuşmuş, "Sri Lanka" adını da ancak 1972'de alabilmiş. Ülkeyi daha iyi anlayabilmek için Sri Lanka'nın üç farklı dönemine, ayrı yazıları geçen üç önemli şehrine ve sevdiği olayucumuzla birlikte bakacağız. Ülkenin edinen Ceilao olduğu eski zamanlar için Kandy'ye, Seylan olduğu yakın geçmiş için Nawara Eliya'ya ve bugünkü Sri Lanka içinse başkent Kolombo'ya gideceğiz.

-miş'li geçmiş zaman: Kandy

Megaleleri arayıp ilk önce kullarına ve vicucularına sürüyor, sonra yakarıyorlar, daha sonra alevleri ağalarına alıp dilleriyle söndürüyorlar. Arma bu sadece bir hançik. Biraz sonra iki kış, üç mevselik içi kee kömür dolu bir mangalı ortaya getiriyorlar. Kömür sıcaklığı karnardan hissedilebiliyor. Ancak bu pikesi sıcaklık bile yeterli gelmiyor ki mangalı yelleyip kuru carılandırıyorlar. Devrin alevleri yikanıp hançılananlar bu kee kee kömürlerinin üzerinde parkta geziye çıkmışlarına azıcık ve sakın geçiyorlar. Hançiranı almasını olacaklar ki geziye dönüp alevlerin üzerinde yürümeyi defalarca tekrarlıyorlar.

Kandy Yerel Sanatlar Kurumu'nun düzenlediği bu gösteri sadece yıl başı düzenlenen festivallerde gerçekleştirilen oyunlardan bir kesit sunuyor. Anış dancaları gösterinin dernek noktası ve kapanışı. Arma onlardan önce Sri Lanka'nın çeşitli bölgelerinden, bir kısmı oldukça hareketli ve hatta akrobatik danslar erkeklerin "arncı"vari kıyafetleri eşliğinde ien ediliyor.

Sri Lankalılar'ın yüzde arkasını kural konumda yaşadığı için ülkede şehirlerin nüfusu düşük. Kandy şehri de Sri Lanka'nın ikinci büyük kenti olmasına rağmen nüfusu sadece 120.000. Şehir, Sri Lanka'nın eski başkentlerinden ve Budizm'in Sri Lanka'da ilk başladığı yer olması sebebiyle önemli. Kandy şehri, ülke Poetik ve Hollanda yönetimindeyken bile kıyıldan usak konumu nedeniyle bağımsız kalabilmiş ve bu yüzden de tarihi eserlerindeki Bari etkisinin oldukça az olduğu hatta fark edilebilir. Bada'nın dışının korunduğu tapınağı her gün binlerce "hacı" geliyor. Tapınağın yanındaki suyu gölbe şehre güzel bir görünüşü ve sakinlik veriyor. Tapınağı görmek için iki güvenli noktasında geçiyorsanız ve yandaki suyu göl ne kadar sakıncı, "hacı"ları baştan aşağı arayan askerler de u dencili tıcağı. Arma

diğer yarıdan da tiris olmalara haklılar dereliler çünkü uzun süren iç savaşta kutsal binalar her zaman için hedef teşkil etmiş. Devamında tapınaktan men insanıyınca dağın inince ram bir cümleliğ havasında çarpı başlıyor. Bu kadar küçük bir çehrede bu kadar çok güzellik ve araba olmanın imarı çarpıyor. Ama nedir bulunabileceği böylece bir kaosun arkasını çıkarmak gerekir yoksa bir daha nereden buluyor ki bu keşmekeş?

-di'li geçmiş zaman: Nuwara Eliya

Kandy'den sonraki durduğumuz Sri Lanka'nın çay diyarı Nuwara Eliya. Nuwara Eliya, Sri Lanka'nın doğrusu fiili çayının en kalitelisinin yetiştiği çehir. Sri Lanka'da yollar insanlarla tıklım tıklım olduğu için yolculuk yavaş sürüyor. Nuwara Eliya, Kandy'den sadece seksen kilometre ötede olmasına rağmen yol 2,5 saat sürüyor ve Kandy deniz seviyesinden 300 m yukarıdayken Nuwara Eliya 1900 m'de. İlk önce düz başlayan yol, son 45 km'de yolların dahi belini kestirecek virajlardan ve yajilin her tarafına ölmeyeceği sergileyen çay bahçelerinin arasından yavaşça Nuwara Eliya'ya varıyor.

Nuwara Eliya'da üç dörtya var: orta sınıf Sri Lankalılar, az bir üsere çalayan ve kendilerine küçükle bakılan Tamiller ve İngilizler'den kalan sergilelik ve alışkanlıkları devralmış, öle bir tabaka. 17 film bir arada aynı serasta Nuwara Eliya'da.

Bu bölgede birçok çay fabrikası ve bu fabrikalara air geniş çay ekim alanları var ve bunlarda genelde Tamiller çalıyor. Sri Lanka'da adlarını sık duyduğumuz Tamil Kaplanları'yla aynı soydan geliyorlar ancak çaymalarda hiçbir ilgileri yok. Kısırdeki Tamiller, Sri Lanka'ya bin yıl kadar önce gelmiş ve haklarını kendilerini düşünmek vladu sarılmış özgürlü bir yapı varken çay toplama işiyle uğraşan Tamiller -ki Tamil münasımın çoğunluğu- 19. yüzyılda Hindistan'dan Sri Lanka'ya çay toplama için getirilmiş işçilerin torunlarından oluşuyor. Ama diğer yarıdan da hükümet kısırdaki dörtyağilere destek verilecekleri düşünülmesiyle Nuwara Eliya'daki Tamiller'i çok tiki kontrol altında tutmaya devam ediyor.

Yüksekte olduğu için sıcak mevsimde kay bölgeleinin neminden kaçan Sri Lankalılar için popüler bir tatil beldesi Nuwara Eliya. Eski İngiliz yapıları halen koruyan çehir, bazen insanı kendisi İngiltere'de hissettirecek kadar da ileriye gidiyor. Şehir en büyük parkının adı da tahmin edilebileceği gibi Victoria. Güzel düzenlenmiş, temiz ve halkın çok sevdiği bir alan. Parkı bakan bölgede İngiliz mimarisine uygun inşa edilmiş evler ve yakınında sergile çocuklarının giydikleri şel okulular var. İngilizler'in kurduğu golf sahaları, memurlar kulübü, ordu binaları halen kullanıma açık. Fosfor bile İngiltere'deki plantlara uygun inşa edilmiş; çehirde kullanılan posta kuruları 105 sene önce İngiltere'de imal edilmişler ve halihazırda kullanılmaktalar.

Ve şimdiki zaman: Kolombo

Görüntü 1:

Şiddetli yağmurlar deneleri taşımış ve dere yataklarındaki gecekonduların bir kısmını su bastırmış. Bir gecekonda evinin kapısı açık, içeride su içinde birkaç mobilya görülüyor. Büyükbaba ve baba buluşta sandalyelerine oturmuş, su dışlarının hemen altına kadar yükselmiş, sığın içinde her şey normalmiş gibi oturuyorlar ve evin sularına bakmaktalar. Kapıyı salarda arsa çocuğuyla oynuyor, üç yaşlarındaki çocuğundan beline denizde kullanılan çipme kullandıran birini geçirmiş ve çocuk neye içinde sel baskısına uğrayan evlerinin önünde sulara yürüyor. Baba, büyükbaba ve arsa dışlarına kadar su içinde çamur bir şekilde çocuklarını seyrediyorlar.

Görüntü 2:

Şehrin ana pazarının olduğu kesimdeki çöp dağlarında tarlacıya kokmuş sular var. Utan zımmıdır çöpün toplanmadığı belli. Kargılar çöprü karıştırıyor ve çok rakipleri aynı çöprü karıştıran insular. Her iki canlı da aynı yerde yaşamını devam ettirmek için bir şeyler arıyor.

Görüntü 3:

Çoklarıta daın sokakta su birikintilerine barmadan yürümeye çalışıyorlar, kolay değil. Sokakta mücevherciler var. Hıpsının önünde görevlik görevlileri. Bu delik deşik sokakta nasıl pazarlanmadığına hayret ettiğim bir Porsche geliyor, mağazanın önünde duruyor. Havale bir banım iniyor, arkasından büyük bir Jeep Cherokee. Oradan da bir bayan iniyor ve kol kola giriyorlar; mücevherci ellerini ovuşturuyor.

Görüntü 4:

Şehrin ana otoyolu terimlerinde herkesi arıyorlar, hura gelince geç yapıyorlar. Yolla iki kere otobüsü durduruyorlar, ağı mümkün tüfeklerle kuru torbalara arkasına saklanmış askerler tedirgin gülemlerle yolu süzüyor. Arada arabaları ve tuk-tuk'ları durdurup içindekileri arıyorlar.

Kısacası Kolombo, Sri Lanka'nın başkenti. Birçok polusunun uğraması zorluğ olmadığı yerlerden. Fakirlik, pilik, gürlüğü, egazo, trafik, tene, kuzeydeki ciddi sorunlar, çok rengin küçük sızma, her şey var -yani eşitsizlik var. Gerçekten uğranılmaması gereken bir yer olabilirdi, ancak her şeyden önce Sri Lanka'lılar var! Her zaman gülen, solum veren, sonu soran, meraklı, "ülkeme hoş geldiniz"i ağızlarından eksik etmeyen, sıcakkarlı insular var. Sadece bunun için bile Kolombo ve Sri Lanka döngülmeye değer. Şehir için pek pozitif bir şeyler söyleyemeyeceğim ama sokaka çıkın bakıyın biraz. Marudun bir cıma alın, manava kurmuşu size adını bilmediğiniz bir yemek ikram edin; adres sorun, üç beş kişi bağınca toplanın arılamayı denesin, beceremesin sonunda biri sizinle beraber doğru yola bulana kadar yürülsün. Döyeneğin o ki, Sri Lanka'da gürlülmesi gereken esas şey: Sri Lanka'lılar. Utanun diğer bütün özellikleri, kötü ve pilanı yağmurlayan, sokaklarda taban tepin, tuk-tuk sürücülerıyla pazarlık edin, askerlerle sohbet edin, anca sorun... Sri Lanka'nın gürlülük hayarına bakılama dalın.

Gez Burayı, Gör Dünyayı: Hong Kong

Ticaret deyince ilk aklımıza gelen yabancı merkezlerden olan Hong Kong dört ana bölgeden oluşuyor: Hong Kong adası, Kowloon, Lantau ve Yeni Bölgeler. Hong Kong'u hızlıca gezmeye en kolaydan başlayalım, Yeni Bölgeler'den. "Yeni Bölgeler" adı iki kısımdan oluşuyor: yüz sene önce İngilizler bölgeyi Çinliler'den kiraladığında bölgeler yeniymiş, şimdiyse adı kalmış yadırganmış. Şimdilerde şehirden uzak olması sebebiyle (ki sadece 45 dakikada ulaşılabiliyor) pek tercih edilmeyen bir bölge bence. Şehir merkezine göre oldukça açık, taze nefes alınacak parkları olan, hoş bir bölge. Yeni bölgelerin yukarıda Çin, aşağıda Kowloon. Kowloon'u herkes tarif ederim: Mahmutpaşa tarafındaki Levent Plaza insanlarıyla yanı yana yaşadığı ve yaşadığı bir insan dünyası ve çok ama çok kalabalık yapısı, farklılık herkes her an bir şeyler sarması yanında olan, koşuştur: sokakta pijamaya dolaşan insanların yanında çığgılı takım elbiseliyle barınacılar, onun yanında uluslararası emlak şirketlerinde çalışanlar, onun yanında Afrikalı ticariler, onun yanında onun ticaretleri ile hem satıştan eden hem de satın alanı kosen Anaplar, hepsinin yanında uzaklığın 35 dereceyi tem oranının ise yüzde bulduğu bir havada sıcak sıcak yemek hazırlayan afetleri forsa etmiş sokak satıcıları, kaliforniya yapılmış gazete satıcılar, dünya bahar kışınlarının arasında bir deri bir kumuk gişetmiş küçük ağız yamakların hepsini bir araya koyan. Sonra da filmi iki kat hazırladım, Kowloon böyle bir yer. Hani bun şeyler yaşamak istiyorsanız ya, Kowloon'a gitmek lazım. Özellikle sıkışık olan eğlence mekanları civarı özellikle uygun ve özellikle nemli ki gerçek deşil nemdeyken. İnsanlar güleceği geliyor, koca bir kamera jakası diye. Öylesine canlı, öylesine hareketli ki esas süper bir şeyler de burada yaşan.

Kowloon'un karp kırmızı Hong Kong'a adını veren -evet- Hong Kong adası. Bu ada Kowloon'un birisi daha derli toplu olanı. Ana süper bir mekanın Causeway Bay kısmı. Causeway Bay'de aynı zamanda yemek mekanları bul, ne isterseniz ve özellikle istemedikleriniz burada. Bazı yemekleri nasıl keşfetmişler bilemiyorum. Örneğin kaplumbağa kabuğu tatlısı denedim, ve halen anlamadığım şeyler var: 1) kabuk nerede, bu yumuşak bir şey, 2) ee, bu tatlıya peki nerede?, 3) içinde kahve yoksa niye kahve kokuyor (ki zaten ben ne olduğunu bilmeden kalvadi kek diye almışım), 4) kaplumbağa kabuğundan nasıl yapılmış kışkırın altına, niye gelmiş, 5) peki niye kendimi kandırarak başka bir tatlı daha deniyordum ve garibim anlamakta güçlük çektiği deniz hayvanı bir tatlıda ne oluyor ve ben niye gidip bunları buluyordum? Eli yüzü düşünün kalacak yer arayınlar bu yakaya geçebilirler. Hong Kong'da ulaşım her saat çok kolay, metro yakınında bir yerde yaracak bir yer bularsanız uzaklığın hakemayın.

Hong Kong adasının bir tarafında en büyük ada, Lantau var. Lantau'nun

hemin hepî yeşil alan olarak aydın. Hong Kong'un gürlüğü pazarından karutılmak isteyenler bir otobüs biletiyle kendilerini ufak balıkçı kasabalarında yemek yemek bulabilirler. Bu kadar kalabalık ve sıkışık bir şehrin yanında geniş yeşil alanların olması çok güzel bir şey.

Eh, artık Hong Kong'u üç aşığı beş yukarı biliyoruz, artık alışverişe başlayabiliriz. Hong Kong, Çin'in ticaret kapısı. Bir nevi serbest bölge, Çin'in üretim sanayinin göstergesi olan. Akılınıza ne gelirse satın alabilirsiniz bu şehirde. Sokaklara saat satmak için tizi çeviren işportacı size isterseniz tek saatin fiyatını ya da ilgilenenlere bir kilo saatin fiyatını veriyorsa bu adamlar ticarete ciddiiler demektir. Merak edenlere uyuluruk bir saat 2-3 \$, kılıcı 45-60 \$ aras. dileşenler tonla alabiliyor. Aynı durum gözlük çerçeveleri için de geçerli, gürlüğü küçük bir handaki tek resgalılık bir dükkân, istersenize kilo ile gözlük çerçevesini satıyorlar ve başı buyuğu kalabalıkta.

Bütün markaların geçekleri şehre dağıtılmış olarak alışveriş merkezinde nereden buluyor, aynı markaların rakibini sayımlarını göre açılan pazarlara gidebilirler. Hadi size alışverişe koyulan ben de burada satması konusunda tavuk ayaklı ve yumurtalı balık başı pişeyim (bir daha lokantaya girişimde yemegin içinde ne olduğunu unutulmadan önce soracağım).

Güzel Bir Hong Kong Günü

Hong Kong'ta bugün sınırlı güzel bir gün geçireceğiz. Güzel bir kahvaltıyla başlayalım, Hong Kong'ta Hong Kong'luların yapığını yapıcağız. Sabah kahvaltımıza Dim Sum: buharlı püçük ve püçük ununa ot, sebze, çorça kopulup sarılmasıyla yapılan bir nevi mantı. Dim Sum lokantadan her saatın dört, beş hafta sonrası bir saat kaçır kayırk bekleyebiliriz. Bir o kadar kalabalık olmayan bir yerden başlayalım istiyorum, şehir merkezinden biraz uzaklaşacağız. Kowloon'dan bindiğimiz tren bizi yarı saatte Yeni Bölgeler'e getiriyor. İstasyona yakın caddelerde bir çok ünlü lokanta var, yemek kalitesini yama bırakmamak için iyice kalabalık olan birinde kayruğa giriyorum. 40-45 dakika beklememle geçecek. Kasa bir yürüyüş için iyi bir zaman. Yeni Bölgeler'in ünlü olduğu bir başka konu da dilek ağaçları. Türkiye'de eniyalara adakta bulunuyorlar, burada tanılara dua edip dileklerini ağaca atıyorlar. Üç tane dilek ağacı yan yana, ikisi dinlenmeye alınmış: Geçirilerine asılan dileklerden nefes alması hale geliyorlar, püçü saçları ağaçların yanındaki taşlara dilek atmış serbest. Sabah sabah gelenlere bahulüne hafta sonları bir başka Hong Kong geleneği de dilek dilemek.

Lokantada oturmuş geldik, etli, tavuklu, balıklı ve sebze Dim Sum'ları denedik. Lokanta daha da kalabalıklaştı, daha sakin bir yere gideyim mi? Lanau Adası'ndaki Tai Po balıkçı köyüne ilk önce metro sonra da bir otobüs binerek ulaşıyoruz. Neye ki otobüste havalansızına var, dışarıya yanyos. Tabii biradan köyü arandıcağız, o başta. Köy meydanında tekne ronu satmaya çalışan balıkçıları ayıkran sonra çarşıya ulaşıyoruz. Çeşit çeşit deniz ürünleri hem taze hem kurutulmuş olarak satılıyor. Hong Konglular

daha çok karutılmış olanlarını taşbet ediyorlar. Tek katlı, küçük, omuzlayle kaplı evlerin arasından yürüyenek köyün içinden geçen nehri denize ulaşana dek takip ediyoruz. Sokaklar üzerine kurılmış evlerin balkonlarında yaşlılar uyuzak bir şekilde gelen geğeni seyrediyorlar. Deniz yeni çekilmiş olmalı, bazı evlerin balkonuna bağlı kayıklar kuma ipece oturmuş. Akşama gelgit olup sular geri geldiğinde, balkondan doğrudan kayığa atlayıp denize açılmak mümkün olacak. Şimdiyse kumda kayığı itmek güç işer. Nehrin ağzında küçük bir Budist tapınağı var. Gözgeçen kaçan bir aile ağacını altına sığınmış, beraber parkı söylüyorlar. Bunu oturulum burada, ne güzel ediyor. Hong Kong merkezinde burada yan yana olduğu için rüzgar hiç yok. Köyde üç saat kadar kaldık, yeter. Buradağı yerlere geğelim mi? Köy merkezinden otobüse binip Büyük Bada (Tian Tan) tepesine gidiyoruz.

1993 yılında bitirilen dünyanın en büyük bronz Bada heykeli, Hong Kong'u yufandanı görü yeşillik büyük bir tepede yer alıyor. Po Lin Manastırı da heykelin hemen yanında. Tapınmaya gelenlerden daha çok, güzel manzarayı için gelen turist var. Heykelin yanına çıkıyoruz, giriş terasına bir dandirma ve su dahil, iyi fikir. Gölge bir yer bulup oturduğumuz yerken Hong Kong'ta böylesine yeşil alan barıkas planlamadanı içimden tebrik ediyoruz. Heykel çevresinde ziyaretçiler için güzel bir masa yapılmış, yeme içme mekanlarında işice sokuluyoruz. Öğle yemeğini geç de olsa yiyip telefereğe doğru yürüyoruz. Buradan teleferik yoluylağı yaklaşık 20 dakika sürüyor, kısı değil parı. Havadan parıkaları ve sol yandaki havaalanından kalkan uçakları seyrederek ağır ağır deniz seviyesine iniyoruz. Keyifli bir yolculuk. Teleferik istasyonu metronun hemen yanında.

Hong Kong adasında Central'da metrodan iniyoruz. Hafta sonu Hollywood Caddesi'ndeki antikacıları şöyle bir bakıyoruz, sol gelme amacımızı Man Mo tapınağını görmek. Hong Konglular'ın çok geldiğı, güzel bir yapı burası. İçinai yanan tüstüklemeden dolayı duruma boğulmuş durumda. Görevliler arada bir sönmeye ytu tutan tüstüleri dışarı çıkartıp söndürüyorlar, yoksa nefes almak imkansız hale geleceek. Tavanında asılı fanerler içinie aynı bir hava veriyor. Man Mo'dan ayrılp Kowloon'a geçiyoruz. Köpeklerin altında ve köpekçilerde yolun iki meter yukarıda suki yeşilliğini oturduğumuz gibi piknik yapıp sohbet eden Filipinli ve Endonezyalılar'ın yarandan geçiyoruz. Bu şehirde yaklaşık 250.000 hizmetçi var ve geğbu bu iki ülkeden geliyor, çok düşük maaşlarla çalışan hizmetçiler parasızlıktan dolayı eğlence yerlerine gidemiyorlar, ama ne der! Kimisi gitmele alıp gelmiş, kimisi kalkırında karaoke yapıyor. İsterenler bayramın siz de kumakeye, memnun olurlar. Öğleden sonra kurulan ve bütün gece açık kaldığı için gece pazarı adını alan "Temple" Caddesi pazarına gidiyoruz. Temple pazarında pek yok: 1 dolara çiğdemler, her türlü taktir mal, DVD'ler, ayakkabılar, el aletleri, çantalar. Bunun daha fazla kalabalık olmadan pazarın el falı: bakırlar kumama yürüyoruz. İki soluk dolusu el falını soruğu açmış müşteri bekliyor, başlarının önünde epey bir kuyruk varken çöğünün müşterisi yok. Ötünde kaymak olanlar iyi olmalı. El falı bakırlar solakların sonunda Çin operası söyleyenlerin olduğu bölüm var. 20-30 m aralıla müzik grupları toplananlara eski tür operalardan örnekler sunuyorlar. Burada daha fazla kalabiliriz, ilginç bir bölge ama acele etmemiz lazım, saat sekizde

Hong Kong limanı çok güzeldir var. Kowloon'da Tsim Sha Tsui metro istasyonunun hemen çıkışında deniz kenarı yapılar için geniş bir yürüyüş alanı olarak düzenlenmiş. Her akşam saat 8'de burada ışık ve ses gösterisi var. Karşı kıyadaki 44 gökdeleni aydınlatılmış, sürekli eşliğinde değişik renklerle sarkı dans ediyolar. Enfes bir görüntü. Doğal olarak Tsim Sha Tsui riktim riktim.

Tsim Sha Tsui'deki güzel manzaranın daha iyisini ancak bir noktada bulabiliriz, Victoria Tepesi'ne çıkıyoruz. Administey binayomı'ndan kısa bir yürüyüşle tepeye çıkan tramvaya varıyoruz. 5 dakika içinde dönüşen en iyi gece manzaralarından biri ayaklarımız altında: Hong Kong adası ve Kowloon'un parlayan ışıkları ve aralarındaki deniz. Mutlaka Cam kenarında yer verilen bir lokanta buluyoruz, güzel bir Hong Kong gülsünü iyi bir yemekle taahhüt ediyoruz. Gün bitti mi? Tabii ki de hayır. Tramvayla aşağı inip en yakındaki ayak masajı salonuna giriyoruz. Şimdiki merkezde her cilti metrede bir bu salonlardan var, salonlar genelde öğleden sabah dört kadar açık. Ayak masajını -ofteolojisi- acı veren bir sevk olarak tanımlayabiliriz, tecrübeli bir masör ayaktaki noktalara basarak uygulayarak kısa zamanda bütün vücudunuzun rahatsızabilir. Yalnız şu "ayaktaiki noktalara basarak uygulama" sıfırda sırt kolleğünüzde yıpratılarak kadar acı verici olabilir. Masaj bitince iyice rahatlamış, ayaklarınız yerdin iki santim havada hissetce gibi dönüyorsunuz. Başınıza pastaya koyar koymaz dalıyorsunuz ve güzel bir Hong Kong günü böylece bitiyor.

Endonezya

• Sumatra Adası'nda yaşayan Batak Kahleu, kendi gelenekleri hem de eskinin mimarisiyle dikkat çeker.

Filipinler

• Bohol Adası'ndaki belden fazla tepenin kahverengi bölgeye Amerikan Harbiyesi'ni göstermesi amacıyla için. Çikolata Tepeler adı verilmiş.

Güney Kore

• Başkent Seul'de sokakları kükümler.

İran
• Kışınla ilgili bir kültürü

Japonya
• Tokyo'dan Harajuku'ya uzanır modayı seven gençlerin buluşma noktası.

Kambocya
• Mithunizm Angkor Wat Tapınağı
• Phnom Penh'de Su Festivali'nde yargan kütükler

Laos

- Güney Laos'ta bir yerli.
- Luang Prabang'da bayram sabahı.

Malaysia

- Borneo'da bir firma.

Moğolistan

- Moğol çoban evinin önünde.
- Pazar yerinde kurbanlık aracı.

Scilanka

- Kolom ba'da pazar yeri
- Kandy'de bir tapanınan gatti.

Tayland

- Bangkok'da Khao San yolu.
- Tren istasyonunda sokak berberleri.

Vietnam

- Saigon'da motosikletliler.
(Saatinde 6.000.000
tanine var)
- Mekong Deltas'nda
Cao Dai Tapani.

3. Bölüm

Okyanusya

Avustralya
Yeni Zelanda

8 kişilik köyün 11 kişilik kriket takımı: Avustralya

Avustralya haritasını deşifre köyün. Yerleşim birimlerinin yerlerine bakın pek çoğu kırsala yokedir. Avustralya nüfusunun tam tamamı % 97'si kırsal deniz kıyılarında yaşar. Geri kalan % 3'üyle kırsal kırsalın içine dağılmış küçük köylerde her şeyden uzakta ve izole bir yaşam sürerler.

Parachilna bölgesi köylerden biri. Köy, Güney Avustralya'nın büyük kentlerinden Adelaide'ya yaklaşık 300 km mesafede. Parachilna'nın nüfusu sekiz kişi. Köyde ipizlik asfaltı yok. Sekiz kişi de köyün her ve merkezde çalışıyor. Otel ve bar, alışverişin tekli tekli dolu. Boş sırada ve terk edilmiş yollarda sarımsak asaba kullanıldıktan ve yolda pek canlı görünmeden alışverişin Parachilna'da otel ve barı dolu getiren her insanın yapıyor. Burada geçtikten her şeyden uzaklaşarak isteyenler ve değişik şeyler görmek isteyen turistler geliyor -bazen her sene Almanya'dan gelen müşterilerinden bahsediyor. Köyde boş saatte sadece kaçar telefonları yokmuş, o zaman müşteriler daha memnundur ama şimdi yeni yapılan telekom kulübü sayesinde interneti bile var.

Parachilna'nın bir kriket takımı var ve bölgesel turnuvalara katılıyor. Ancak kriket takımı bilindiği üzere on bir kişilik bir kadroya sahip olmak zorunda olduğu için sekiz kişilik köy, yakınındaki çiftliklerden ödünç oyuncu alıyor. Turnuva sonunda da herkes kendi yoluna döner ve Parachilna yine sekiz kişi kalıyor.

Köyün barınan aynı zamanda deve, kanguru ve emu oryolu yapıları 'vahşi ziyafet'leriyle de ünlü bir mutfak var. Geceyi Adelaide'daki elektrikli santraline yük taşıyan trenin geçmesi bir başka ilginçlik doğurur: 180 vagonluk trenin en uzun treninin geçmesi beş dakikayı buluyor. Burada birçok film çekilmiş ama aklında kalmadı hiçbirini, bir tek Parachilna'nın tren izleniminin Çir (Rabbit Proof Fence) filminde set olarak kullanıldığını hatırlıyorum. Hatırlıyorum diyorum çünkü akşam biraz bulutla geçti benim için, Avustralyalılar'ın bu kadar çok içtiğini biliyordum. Buradaki geleneklerden biri de "içki başlatmak" (sıkot) -yani umarlamak. 10 kişilik bir gruba olduysanız umarlamak ve birisi size bir umarlama, doğal olarak birinin bitirince sizin de gruba geri umarlamaz gerekir. Ancak gruptaki herkes herkese en az birer kez umarladığında durulabiliyor ya da ikinci tura geçilebiliyor. Çok şükür ki bu gelenegi öğrendiğim grup altı kişilik ve ikinci tura katılmıyorum. "İçki kullananın bir yabanca" olupuma verdiler. Avustralyalılar'ın içme hali esnasında bir hale gelmiş sevgili okuyucu, bazı Outback'teki Tennant Creek kasabasının

kurulduğu yeri bile içkiye bağlayacaklar. Outback'teki diğer kasabalarda telgraf istasyonunu şehrin güneyinde, Tennant Creek'teyse 12 km şehrin dışında. Hükûyet o ki, telgraf istasyonunu kurulduktan sonra etrafına yeni periferik insanlar kamp çadırlarını kurmuşlar ve hemen yanına yeni bir çadır-bir açılmış. İstasyona bina getiren kamyon yolda kasa yapınca binaları çökle taşımak yerine önce çadır-barı ve ardından bütün çadırları söküp bina kamyonunun yanına taşımışlar, telgraf istasyonunu da tek başına ortada bırakmış. Tennant Creek içme geleneğini bugün de sürdürüyor ve hükümet de alkolizme mücadele edecek için alkolü sınırlandırma çalışmalarına giriyor.

Pirechilna çok kalabalıktıktan sonra (nüfusu 10 kişi olmadan) uğramanın bekliyor sevdiği okuyucu.

En Güneydeki Bakir (ve Batık) Kıta: Yeni Zelanda

Yeni Zelanda, Pasifik Okyanusu'nda dağlık adalarla meydana gelmiş, ara geçim kaynağı hayvancılık ve tarım olan bir devlet. Büyük kardeşi Avustralya'nın gülgensinden ayrılmaya çalışan bu ada devleti, çağınma *Yüzümlerle Şifalı* filmindeki sahneler sayesinde görme olanağına bulduk. Bu güzel ada devletinde görmeye başlamadan önce Yeni Zelanda'yı tanımaya, cevaplarına görüldüğü kadar kolay olmayan bir soruyla başlamak istiyorduk: Yeni Zelanda hangi kıtada?

Okyanusa ya da Avustralya? Hayır ikisi de değil. Antarktika? Yok o da değil. Ee, görüye Kuzey ve Güney Amerika'yla Avrupa ve Asya kalıyor ki onlar da kıtaların değil. Peki açıklıyoruz sevgili okuyucu Yeni Zelanda aslında bir kıta: Zelandiya kıtasının su altında kalan son kısmı. Yeni Zelanda da batık olduğu için kıta listesine giremeyen kıtasın bir parçası. Ülke topraklarının büyük kısmı iki adadan oluşuyor ve adaların isimleri hayal güline yer bırakmıyor: Kuzey ve Güney adaları. Üzer topraklarının büyüdüğü hemen hemen Türkiye'nin üçte biri. Ülkede yaşayan 4,2 milyon insan var ve kişi başına nerdeyse 11 koyun düşüyor: Ülkede 45 milyon koyun var. İnsanlar ada ekonomisinin küçük olmasından ve et fiyatlarındaki dalgalanmalara ekonomiyi etkilemesinden şikayetçiler. Son beş senede 400.000 göçmen almalarına rağmen nüfus hemen hemen aynı kalmış. Bu nasıl hesap diyenler için hemen açıklayalım: 400.000 yeni göçmen ülkeye yerleşirken 350.000 Yeni Zelandalı başka Avustralya ve İngiltere olmak üzere başka ülkelere göçmüştü. Ada sakinlerinin ana kısmın çoğu İngiliz olduğu için ülkede hemen hemen bütün bir İngiliz orkânı şu korumasız trafik işaretleri, işaretlerin yüzleri, binalar ve yemeklerin yavanlığı, hep aynı. İngilizler'den sonra en büyük etnik grup Maori'ler nüfusun yaklaşık % 15'ini oluşturuyor. İngilizler'in yüzlerine kolonizata en çok çekimlenen Maori'ler olmuş; bu kabileyi senelerce yenememişler. Uzun süre ikinci sınıf vatandaş sayılan Maori'ler, sonunda haklarını kazanmışlar: Artık Maori'ler'in kendi etnik partileri var ve Maori dili ülkenin ikinci resmi dili olarak kabul görüyor.

Ülke nüfusunun 200.000 kadarı Doğu Asya kökenli. Hükümet, parasız olan Çinli ve Koreliler'in ülkeye göçünü sınırlamış. Onlar da büyük şehirlere parlayıp herman hakka, temsilliğe, etnik haklarına sekteyi atma geçirmişler. Evet temel bilgileri söyledikten sonra şimdi yola çıkabiliriz sevgili okuyucu. Bu şekilde sizlerle adanın önemli kenti Christchurch'ten başlayıp geniş bir daire çizecek yine Christchurch'e geri döner: Güney Adası'nın tam bir turunu gerçekleştireceğiz.

Christchurch

Güney Adası'nın en büyük şehri ve turizm merkezi olan Christchurch'ün içte biri yeşil alan. Christchurch, tıpkı bir İngiliz kenti: bahçeli evler, bakımlı sokaklar, geniş parklar ve tabii İngilizce'den ithal sokak isimleri. 350.000'i bulan nüfus çok kozmopolit; amaçlılarından Manchester ve Gloucester üzerinde yitirilen belden 200 m içinde Çin, Vietnam, Hint, Türk, Bangladeş, Fransa, İngiltere ve Yeni Zelanda lokantalarını geçiyorum.

Bu şehirden Güney Adası'ndaki her çabuk tur ve aktivite için organizeasyon yapmak mümkün. Şehirden sadece iki saat uzaklaşarak kayak, balina seyretme, paraşütle uçuş, mağam gezileri, yarımaraton yürüyüşü, balon seferleri yapmak mümkün. Şehir halkının kitap okuma alışkanlığı koruduğunu nüfusa göre oldukça fazla olan kütüphanelerde gösteriyor. Öğrenci nüfusunun bolluğu da "fast-food" lokantalarının ve kafelerin caddelerinde oldukça sık yer almasıyla kendini gösteriyor. Amcasımda parti giyimleri süren bir mağaza, vicdanına parti ilahtar adı altında "doğal kafe yapımcılar" koymuş. Yasak mı değil mi diye sorarken Yeni Zelanda hükümetinin "Madem kullanacaklar, o zaman kötürün iyisi olsun" demesi sonucu başlayan bir uygulama. Dolayısıyla etkili bakımdan yasaklı uyuşturucuları berrak ama bağımlılık yaratmayan ve yan etkisi az olan biriki delli parti hapları serbestçe satılıyor.

Caddelerde dolmuş şehrin her yerinde bulunan parklarda vakit geçirmek dışında Christchurch merkezinde kolayca yapılabileceğini bir aktiviteye tramvayla şehir turu. Cathedral Meydanı'ndaki açık hava sanatçı alanından yarımaraton benceğini tramvayda makinist aynı zamanda turist rehberi. Yürüm saat süresinde şehrin ruhunu anlatıyor -özellikle yağmur yağarken iyi bir seçenek.

Greymouth

İlmi sabah Christchurch'ten bindiğim TransAlpine treniyle adanın batı kıyısındaki Greymouth'a geçiyorum. İki şehrin arasındaki Alp Dağları'nı (İngilizce şehir ve cadde isimlerinin yanı sıra Avrupa'dan dağ isimlerini de ithal etmişler) trenle aşarak kozmopolit göre daha çekici bir seçenek. Geceleyin dönüştüğü için de parklarda bus var. Tren hareket ederken güneş yüzünü göstermeye başlıyor ve geniş ekili ovasdan beyaz sular yükselmeye başlıyor. Alp Dağları'na tırmanmaya başladığımızda çevremiz ila önce ağaçlarla kaplı arazi sonra yükseklikçe seyrinleniyor. Vadilerden, tınalardan ve köprülerden geçerek yükseliyoruz. Arthur Geçidi civarında trenin iki lokomotif daha ekleniyor çünkü bu geçit sonucunda tren raylarının geçtiği bölge çok eğimli ve tek lokomotifli trenler yol alamıyor. Arada çok küçük yerleşim birimlerinde dahi duruyoruz arkada makinistün anonsu duyuluyor: "Buranın nüfusu 30, ama geçit kaynakları edatıcılık. Şimdi geçeceğimiz istasyonda eskiden 5 kişi yaşardı, şimdi yaşlı bir adamla köpeğinden başka kimse yok." Çok güzel manzamlar eşliğinde keyifli geçen dört saatın sonunda Greymouth'a varıyoruz.

Okyanusya

Greymouth, eskiden madencilikle geçinirmiş, sonra maden bitmiş. Şimdi iç kesimden gelen köylülerin ana transit noktası ve bölgenin en büyük ticaret merkezi. Hostelle yerleşip biraz opulanıyorum. Saar baş gibi şehrin ana sokaklarına indiğinde şaşırıyorum çünkü lokantalar haricinde açık dükkan yok. Burada ticaret merkeze eğer, diğer şehirlerdeki dükkanlar kapalıydır acaba? Greymouth şehri etrafında yürüyüş mesafesi dışında pek yapılmış bir şey yok. Daha fazla vakit kaybetmeden yakındaki Franz Josef barutuna geçmeye karar veriyorum.

Franz Josef

Sabah deli gibi yağın yağmur beni uyandırıyor. "İyi ki Greymouth'ta kalıyordum içeride oturmak zorunda kalacaktım" diye düşünürken Franz Josef'te heri daha çok yağmuran beklediğini bilmiyordum tabii. Yolda Hokitika, Ross gibi altın hücum günlerinde kurulmuş ve altın bitince önemini kaybetmiş kasabalarda duruyordum: Çok sakin, denizden devamlı esen rüzgârın erittiği kumsalları sahip, bakımlı kasabalar... Öğleye Franz Josef'e varıyorum. Bir bezin marketi, bir market, on kadar lokanta ve yirmi civarı kalacak penden ibareti olan Franz Josef'te toplam 100 kişi yaşıyor. Franz Josef'in varlık sebebi yakındaki aynı adlı barutla sıyaret edenlere hizmet vermek. Buradaki tur operatörleriyle ücretsiz binimide yürütülebilir, yakındaki yağmur ormanında turlanabilir, helikopterle uçabilirsiniz. Bu yağmura buuzla çıkmak bana pek çekici gelmedi. Siz de ya içeride oturabiliyordunuz ya da benim yapacağım gibi umak kenarında unan bir yürüyüşe çıkabiliydiniz değil mi? Özellikle yağmurdan göe görebilirdiniz yürümenin sevki bir başka olaydı; ulanacağım diye korkunuyordunuz, ilk dakikadan sonra ulanacak yeriniz pek kalmıyor çünkü. Hem sonra heret koridorundaki devasa koruyucu macineleri de bir işe yaradığı, öyle değil mi?

Queenstown

Franz Josef'ten sonra strada "adrenalin sporları başkenti" Queenstown var. Şehir ile kenarlar bakımlı manzara bir kraliçe pe büyük olacak kadar güzel, şehre Queenstown (Kraliçe Kenti) adını vermişler. Hakkını da yok değil: Güllü kenarına kurulmuş olan şehir, aryan kenarından dindik yitkenler gökerrli dağlar ve bu dağları kaplayan çam ormanlarına bakıyor. Dört taraflı dağlarla çevrili bir göllü kenarına kurulmuş Queenstown'da adrenalin türçönlümlerinin seçenekleri çok: Bungee jumping (düşürülen ilk ticari bungee jumping şirketi bu şehirden), tuzdem paraşüt, snow boarding, helikopterden uçarak dağın zirvelerinden aşağı kayak yapma, kanyonlarda ötür reknesiyle dolayma, kanyonlarda iple salınma gibi aktivite gelen ya da gelmeyen hipovakif her türlü aktivite imkanı var. Queenstown'da şehir içinde ve teleferikle çıkılan tepede dolaylıktan sonra gölde bot gezisi reknesine binmek için kıyıya gidiyorum, kar başlıyor. Herim, gömine streji önünde kınıp okunmak daha çekici görünüyor. Kış festivali zamanı olduğu için her yer tika bosa dolu. Bir gün daha kalıp güzel manzaranın keyfini göle bakın değişik kafelede

ve göl kıranında uzun yürüyüşlerle sınırlı olarak sonra sabah Dunedin otobüsüne biniyordum. Şehirin çıkışına varınca yağmurdur. Gece yağmaya başlayan kar 10 cm'yi bulmuş ama Queenstown'ın bütün çıkış yolları da kapanmış! 10 cm. Gelişmiş bir ülkede önemli bir turizm merkezi nasıl olur da bu kadar kolay dünyadan kesilir. Bir daha bisikletlere karnayacağım. Oluyor demek ki! Fazla yakmadım, otobüs şehre geri döndü ve hemen göle bakan kafede tam kıranındaki yeriye çıktım. Öğleden sonra yollar açılınca lüks şehri Dunedin'e geçtim.

Dunedin

Dunedin, lüks göçmenler tarafından Edinburgh kenti 'kopyalanarak' kurulmuş. Zaten adı da oradan geliyor: Down Edinburgh'un (Aşağı Edinburgh) kısalması Dunedin. Şehrin planı ve nakle isimleri Edinburgh'un aynı; hatta havası bile, rüzgarı, yağmuru vb. Artık ulanmaya alıştığım için olsa gerek, havaya almadan önceleyin sokakları arşınlayordum. Dunedin'in merkezi olan Octagon bölgesinde oldukça sık dükkan ve lokanta var. İronmak için bembirler. Şehirin hemen yanı başındaki Otago Yarımadası tam bir doğal yaşam cenneti: adaya üçü kırklar büyük bir albatros cinsi, denizcukurları, mavi ve sarı penguenler ve farklı buralarda mevsiminde görülebilir. Ben yazlık mevsimde geldiğim için yarımada da görmek bir şey yok.

Tekapo Gölü ve tekrar Christchurch

Dunedin'den sabaha Tekapo Gölü'ne doğru yollanıyordum. Tekapo Gölü'ne gelirken geçilen bölgeler yazın başında bahsettiğim Yataklıta Eşofası filminde arsız sahnelerinde kullanılmış. Bir otobüs dolusu Yataklıta Eşofası Tatu yapan turistler ve onların çıkmaz beyaz sakallı rehberleri Gandalf'le karşılaşıyoruz. Tekapo Gölü'nde yine muhteşem manzaralı bir hotelde kalıyorum. Ben bu işi anlamadım, iki adını önce beş yıldızlı otel ve yanında benim kaldığım hotel. İkisi de aynı manzaraya bakıyor, ikisi de rahat. Birinde gecelik 18 TL diğeriinde 210 TL. Her konuya göre yatacak kaliteli bir şeyler var. Gel de Yeni Zelanda'nın en çarpıcı turizm altyapısını sevin. Ben sevdim sizi bilmen.

Tekapo'dan sonraki durağım, gezmeye başladığımız şehir Christchurch. Bana inat olsa gerek turizm bitmeye yakın, hava bir güzel bir güzel! Yeni Zelanda'nın en etkileyici olan kısmı dağların dokunulmaması, adaya toğu birki bütünlü ve per pekalleri. Burlardan yerinize ayak almak için en iyisi yaz mevsiminde gelmek. Yeni Zelanda da görmek kıyısı da zevkli, ama hava durumu seçeneklerinizi kısıtlıyor. Yazın araba kiralarayı Güney Adası'nın fiyalarıyla gitmek çok kolay olabilir -bu ülke dünyanın en düşük araba kiralama fiyatlarına sahip. Firmanız varsa bu güzel adaya siz de mutlaka görün sevgili okuyucu.

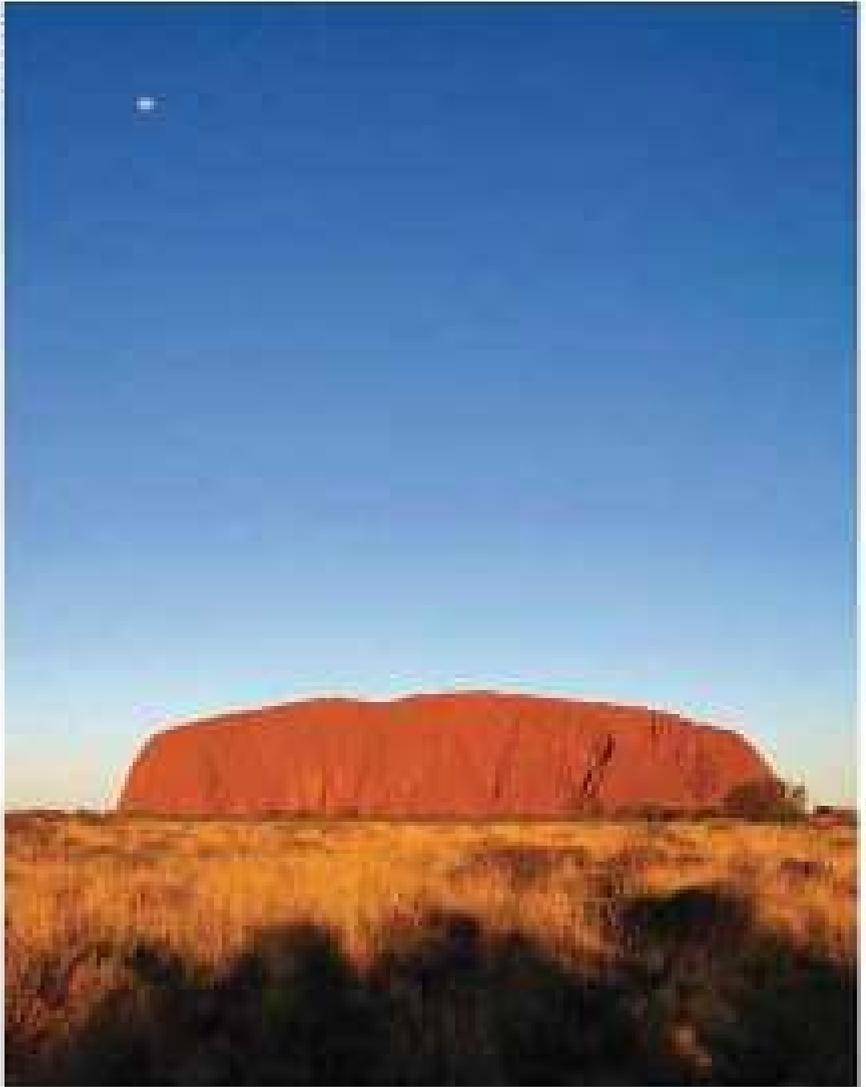
Avustralya

- Sydney’de inşa edilmiş opera binası

Avustralya

- Kitlenin tümü tarafından Uluksu Kayası, Aborjinder’ince kutsal sayılıyor

Yeni Zelanda
• Kuzey Adası'nın
Alp Dağları'ndaki görüş
Tranz Scenic: Elipsin:

Yeni Zelanda
• Başkent Auckland
dünyanın en yüksek ik
boy kenti içinde.

Yeni Zelanda
• Kış sporları merkezini
Queenstown kapalı bir
kışta gürül.

4. Bölüm

Güney

Amerika

Arjantin
Ekvador
Venezuela
Peru
Kolombiya
Paraguay
Uruguay
Bolivya
Şili

Helikopterli çobanlardan Vicuña'lara: Arjantin

Türkiye'ye yerleşmiş devletlerimizden biri de sevgili okuyucu, yapılmakta olan için anlattığımız ve ancak geri kalmış bir yerde yapılabileceğini anlatan "İzmirli Patagonya değil" cümlesidir. Oysa Patagonya sığıp değeri, balinaları, buzulları ve helikopterli çobanlarıyla görmek ve yaşamak isteyenlere güzel bir dünya sunuyor.

Patagonya'ya ilk gelen İspanyollar bölgede yaşayan yerlilerin uzun boyları karşısında şaşkına dönmüşler. O zamanlar ormalara bir İspanyol'un boyu 1.35 cm iken yerlilerin boya ortalaması 1.80'miş. Bu yüzden bölgeye "devlerin yaşadığı yer" Patagonya adını vermişler. Patagonyalılar olmasa da Patagonya "dev" sıfatını aslında karlar hak ediyor: Arjantin ve Şili topraklarının güney kısmını kaplayan Patagonya Bölgesi'nin yüzey alanı Türkiye'nin yaklaşık 1,4 katı kadar. Arjantin topraklarında geniş düzlüklerle başlayan topraklar Şili sınırında And Dağları boyunca yükseliyor. And Dağları ve Pasifik Okyanusu arasında yer alan geniş çukurluk birçok fiyort Patagonya'nın batı kıyısını oluşturuyor.

On beş saatte Patagonya'nın batısından doğusuna seyahat ediyorum. Otobüs camından sağın en aşağıdan en kıyasına her tarafı görebiliyorum. Arada küçük küçük baharı gösteren ve aniden kaybolan canlı yeşillerle karşılaşyorum. Kilometrelerce hiç değişmeyen, insanı hipnozine edermişine yolla beraber akan topraklar sonsuz. Çocuklar, aynı şeyi yüz kez söylemek insanı baktırıyor ya, işte Patagonya aynı bir çocuk gibi renklerini, şekillerini size bir kez gösteriyor, sonra tekrar gösteriyor, sonra yine, sonra on kez bin kez, yüz bin kez, aynı, aynı, aynı, aynı. Patagonya peşpeş oluyor, akıyor. Şu "gülden yeter" dediğiçe yeniden ve yeniden kendisini tekeşliyor. Burada gökyüzü daha büyük. Yerle göğün birliği yer sağda aynı, solda aynı, arkada ötede aynı. Güneş küçülecek insan papaları yok burada. Patagonya kendini tekeş eder eder size büyüklüğüne dince alıyıyor sonra küçük ediyor.

Puerto Madryn, hemen yanı başındaki UNESCO Dünya Mirası sayılan Valdes Yarımadası Milli Parkı sayısında birçok ziyaretçiyi çekiyor. Tabii ki doğru mevsimde. Valdes Yarımadası balina, penguen, deniz aslanları ve fokların üreme için tercih ettiği bir bölge. Genelde yaz başında bölgeye gelen hayvanlar sebahane birmeden bölgeden ayrılıyor. Sebahane son günlerini yaşayan Puerto Madryn'de, turistler ve turistlere hizmet eden işletmeler de ortamı ayarık göç eden hayvanlarla birlikte geçirmişler. Birçok komaklara peri ve lokanta dolayısıyla kapalı. Ancak yine de Valdes Yarımadası'nda, bir gün süren ufak bir gezi sırasında çekersen, kendü yola

çıkarmaya temsil balinalara ve penguenlere uzaktan da olsa marifiyorum.

Harele dördüğünde diğer misafirci mangal başında bularak ben de yanlarına katılıyorum. Mangal partisinde Paragonyalı hayvan yetiştiricisi Vicente Williams'la konuşuyorum. Mangaldaki eller onun çiftliğinden. Bazen peyre indiginde arkadaşlarına er getirdiği oluyormuş ve bugün de herkes besel sahibi aştarında mangal başında. Vicente'nin azalardan bir kısmı İtalyan, bir kısmı Galli ve bir kısmı da İspanyolmuş. Havadan süzlen konukları beklediği helikopter pıçpıç yağış geldiği için Puerto Madryn'e iki gün sonra yine döneceğini söylüyor. Hayvancılıkta uğruşan birinin helikopterle ne işi olabilir? Ancak iş sonradan anlaşılıyor aslında öcöyücü. Vicente geniş sileyyle birlikte 130.000 dönümlük çiftliğinde pıçpıçmış ve Paragonya fazla yağış almadığı için de uzun süre kullanabilecekleri meraları yakmış. Onun yerine çiftliğin etrafını telle çevirip hayvanları serbest bırakıyormuş. "Çiçetin hep yağları kalması gerek, yağsuz hayvanlar kaçar. Çiçeri de haftada bir doluyor. Türlünlü arabayla geçmem bir buçuk günümü alıyor, ben de işi çabuklaştırarak için mecburen helikopter kullanıyorum. Böylece haftada bir iki sefer havadan kısa bir kontrol turu atabiliyorum. Bir de kırkama ve kestrme hayvan gönderdiğim zaman sürüleri helikopterle yündendiriyorum. Hayvanları saale kırkutup kuzdığımın beklediği yine dışarı sürüyorum."

Bunlar üzerine "Helikopterin olduğu gibi hayvan yetiştiriciliği çok köh bir iş olsa gerek" diyorum.

"Paragonya'da fazla yağmaz yağmaz. Su olmasınca or da olmas. Ot olmasınca inek ve koyun olmas. Hükümet er fiyatlarını sabitledi, gelirimiz gündilerde çok azaldı. Bugün olsa helikopter almadık ama eskiden durumumuz daha iyiydi" diye cevap veriyor.

İnekleri gütmek için helikoptere binen çobanların olduğu Patagonya'nın bu bölgesinde başka bir yapımcı geçerse Galler temalı mağazalar ve telefon rehberindeki İngilizce isimler. 1863 yılında Arjantin hükümetinden izin alan Galliler bir gemiyle Puerto Madryn'e inmişler ve onda 150 kişilik bir grup olarak pehin ilk temsilini amaçlar. Bölgedeki diğer pehinler bu ilk Galler yerleşiminden sonra kurulmuş ve haliyle Galler etizilli isimler taşıyorlar.

Trelew, Puerto Madryn'e göre biraz daha büyüğe bir pehir. Deniz kıyısından içeriye bir saat kadar gidince Trelew'e varıyoruz, arada em küçük bir yerleşim birimini bile yok. Yol boyunca sadece talle çevrili geniş alanlar, arada bir görülen besi hayvanları var ve belki sabırlıyızna eğer görebileceğiniz helikopterli bir korbay. Trelew, valinin de bulunduğu bölgenin politik merkezi ve ticari önemi dışında turistik olarak pek iyi olmayan bir yer.

Gairan, Trelew'den yarım saat uzaklıkta, 1870'lerde yine Galliler'den gelen göçmenler tarafından kurulmuş bir kasaba. Şehir, İngiliz usulü çay salıncıyla tanınır. Çay salıncısından birinin önünde bir çaydarlık heykeli

Güney Amerika

bile var; burada çaya neyi sorarsın! Ancak daha önce dediğim gibi salınlara çoğu turist mevzusu olmaması sebebiyle kapalı. Açık bir tane çay salona bulabiliyorum. İngiliz görünümünü ama tek kelime İngilizce konuşmayan yağlı bir beyaz çayın yanında 12 çeşit pasta getirerek "Çayın yanında tatlı bir şeyler yişin" diyerek son sözü söylüyor. Kesinlikle basitken içine yalıncağan Galman sokaklarından geçerek Salta'ya geçmek üzere yola çıkarken aklımda helikopterler ve elinde halem bitmemiş bir parça kek var.

Salta

Salta, kuzeydoğu Arjantin'de yaklaşık yarım milyon nüfuslu ve "Güzel Salta" olarak bilinen sevimli bir şehirdir. Salta 16. yüzyılda İspanyollar tarafından kurulmuş. Şehir, eski binalarına koruyabildiği ve doğal güzelliklere yakın olduğu için Arjantin'de son zamanların en popüler turistik yerlerinden biri. Salta'dan yakınlarda bulunan parup üretim merkezi Cafayate'ye gidebilir, Cachi'de yılda sadece 1 santim büyüyen 3-4 metrelük kaküslerecin yağıtta "vay be" çekebilir ve yine Salta meydanındaki güzel kafelerden birinde oturularak telefonda Salta'ya vapeden bakabilirsiniz sevgili okuyucu. Ya da bulutlara bir yolculuk için Patagoniya kasabalarındaki otuzgenlik tepelerinde uzun yürüyüşlere girişebilirsiniz.

Salta, ünlü 'Bulutlara Giden Tren'in başlangıç noktası. Tren bu adı, bulutları arkasında bırakıp 4200 m yükseğe çıktığı için hak etmiş. Ancak 2003 yılında tren seferleri demiryolu bakım çalışmaları yüzünden durdurulmuş durumda ve bu çalışmalar bitiminden sonra yolculukların tekrar başlanması bekleniyor. Fekii tren yok diye bulutların üzerine yolculuk etmeyecek miyiz? Tabii ki edeceğiz sevgili okuyucu. Yerel firmalardan biri ücreti tamamen ağırlaşılabilir dört çeker özel yapım bir kamyonla foto-tafari turları düzenliyor, bugün onlarla 1200 metreden 4200 metreye çıkıp, inceceğiz; haydi bakalım hayırlısı!

Sabahın altısında Movitrack'a doluşup Salta'dan tren yolunu izleyerek Şili sınırına doğru yola çıkıyoruz. "Movitrack ne?" dediğimizi duyar gibiyim sevgili okuyucu! Dört çeker kamyonun kasasına masa, koltuk, mutfak, duvarlar ve tuvaletler monte edilerek her yere gidebilen konforlu bir araç. Yüksek irtifadan dolayı yolculukta çıkabilecek sorunlara karşı arcam kolay erigilir yerlerine oksijen tüpleri bile konulmuş. Ve yine Movitrack hareket halindeken oturduğumuz koltuktan aşağı kalkıp başımızı üstteki cama açarak her perden mahallikde fotoğraf çekebiliyoruz. Ancak tüm yolcular fotoğraf çekmek için camları açtığı anda arcam içi ısıyar tüneline dönüyor. Dürümlemek için araçta dağıtılan bumaniyelerden almamız ve koka yapraklarından çiğnemeniz gerekiyor. Koka herhangi bir uyandırucu içermeyen ve kanın oksijen taşıma kapasitesini arttığı için yüksek bölgelerde aramulan bir iye. Yüksek irtifa insanlarda nefes darlığı, kusma, başıma ve bazı hallerde ölüme kadar vuran sorunlara yol açabiliyor. Koka yapraklarını böylece çıkabilecek herhangi bir soruna karşı bir önlem olarak ve aynı zamanda açlığı bastırarak için kullanılıyor. Arjantin'in bu bölgesinde koka birikmiş bakıllarda taze olarak ya da pakerlemelere konularak olarak serbestçe

uzunluk:

Mosirack'la bir saatte fazla yokuş yukarı yol alıyoruz. Aracımız yukarı çıkınca biriki orman fıkırlamaya başlıyor, ağaçlar yok olup yerlerini kakitülere ve kısa boylu çalılara bırakıyor. Etrafa bol sayıda gördüğümüz eşekler terifi artınca yerlerini Vicuña'lara bırakıyor. Vicuñalar, evcilleştirilemeyen ve oldukça değerli yünlere sahip lama benzeri çok güzel hayvanlar. Anca bir yıl kesiminde başlarını gözecek kesip kesimden geçirildikten sonra kaçıyorlar. Genç Vicuñalar'ın yünlerinin kilosu 300 \$'a kadar alıcı bulabiliyor; yünler su geçirmiyor, boyanmıyor, lekelenmiyor ve ilk günkü özelliklerini çok uzun bir süre için koruyabiliyorlar. Ve bu nedenle Arjantinliler kendilerinden çocuklarına da kalması arzusuyla Vicuña yününden kışkırtı daha çok tercih ediyorlar.

Aracımız 3000 m'ye ulaştığında Puna denen yüksek çöl bölgesine giriyoruz. Bu bölgede su çok az, gündüzleri güneş geçtikten yalncı ama gölgeye girer girmez buş gibi bir hava sizi kaplıyor. Yerlilerin yapıdığı bu bölgede hep otobakça basit ve ekmeek haken tarlalarda yapıılıyor; ruvalerler dışında, su yok, elektrik yok, sadece hayvancılığa dayalı basit bir yaşam sürülüyor. Puna'da çok az sayıda ağaç olduğu için su yakacak fazla bir şey olmadığı için evlerde ısıtma yok. Yemek yapmak için bile yakacak malzeme bulmakta zorluk çeken yerliler ilginç bir çareye başvurmuşlar. Aynak bir aydı antenini andırın bir ağızla güneş ışınlarını kullanarak yemek yapıyorlar. Ağızları yanı ortama konan yemek tarçınını çepirilerden yansıyan güneş ışınlarını suyla selik suste ancak pişiyor, akşam yemekğini iki dakikada yapayın diplerlerinden su ile yapıyorlar.

Köyler 8-10 evlik küçük yerleşimlerden ibaret, çünkü yerlerin kaynakları ancak bunu kaldırılabiliyor. Evler çamur ve toprak kangama bir malzemeden yapılmış. Bu malzemenin su yalıtımı için iyi olduğu ve acaklığın evde fazla yükselmesini ya da düşmesini engellediği söylenbilir. Çünkü önceden de dediğim gibi evlerde soba ya da başka bir ısıtma aracı yok. Hava soğudu mu yalnızca kamaniye ısıtımını artırabilirsiniz.

Bu küçük köylerin bir kısmında kilise var ama kiliselerde papaz yok. Yıkıla sadece bir gün papaz uğruyor ve evlilik, vafat törenleri gibi şeyler için bütün köy halkı papazın köye geleceği günü bekliyor. Arjantinliler, Puna köylerinde ölmek için papazın köye geleceği günü beklenmesi gerektiğini belirtip ölmek istemeyen bazıların Puna'da papazın köylere kaçmasına söylüyorlar. Valla ben onları yalancısın!

Gidecek daha yukarıya çıkacak bulutları aşağıda bırakıyoruz. Aracımız sonunda 4170 m'ye ulaşıyor. Şili sınırına bir kaç saat mesafede olan bu noktada Türkiye'de bulunan 435 dağın biri dışında (Büyük Ağın Dağı) hepsinden daha yüksek çıkma bulamıyoruz. Bu yükseklikte bulutlar aşağıda kalıyor ve güneş mesafemizi kapatacak hiçbir şey yok. Puna'nın dağlarını hiç görmediğim kadar net görüyorum. Fotoğraf çekme şansından sonra Salta'ya dönmüş buluyor. Yol 180°'lik birçok virajdan oluşuyor - bayramda gördüğüm en dâremegli yol burası. Uçurumlar öylesine dik ve

Güney Amerika

Bölge boyunca artık ki kaza geçiren araçları öldükleri yere bırakıyorlar. Yoldaki "Dikkat Tehlike" ve "Dikkat Viraj" işaretlerine kasıtlıda ölümler üzerine dikilen taşlar ekliyor. Arayola ıslapına kadar karanlık hatıyor; bazen bu günü Salta'nın merkezine kadar sadece iki saatlik ama düz bir yol.

Kuzeybatı Arjantin'deki Salta, ülkenin başka bir yılağı görmek isteyenlere güzel fırsatlar sunuyor. Bölgede sizinde birlikte kısa bir gün geçirmek zevkli okuyucu ancak daha görmek ve kafa dinlemek isteyenler için ideal olan bu yerde çok daha uzun vakitler geçirebilirsiniz.

Galapagos Adaları: Ekvador

Galapagos'u gezerikten sonra bu yazının başlığını seçmek için oturdum, düşündüm. "Köpekbalıklarıyla Yürmek", "Denizcileriyle Oynamak", "Dev Kaplumbağaların Peşinde", "Tembel İğuanaların Ortasında", "Mavi Ayıklarınla Kızları Gerdanılar", "Hayırdır Penguen Kandıq!", "Darwin Arca'nın Mekanı", "Herkesin Berami Kendine", "Milyonlarca Balığın Güçü" seçeneklerinden herhangi biri olabilecekti ama sonunda hepsini birleştirecektim ve üretilecek basit bir başlıkta karar kıldım: Galapagos Adaları. Darwin'in evrim kuramına ilham veren Galapagos Adaları, Ekvador sınırları içinde. "Galapagos" adı İspanyolca'daki "seme" den geliyor. Adalardaki birçok dev kaplumbağayı gören İspanyollar bu dev kaplumbağaların beyaz yapılarını semere benzettikleri için adalara "semerler" anlamına gelen "Galapagos" adını vermişler. O zamanlar çok az kişinin yaşadığı adalarda bugün 40.000 kişi yaşıyor.

Baltra Adası

Galapagos Adaları'na tur düzenleyen firmaların hepsinin başkanı Quito'da ofisi var. Ben de tura bu ofislerden birinden rezerv aldım. Aklimoda olun, tur tarihi yaklaşıpka tur fiyatları düşüyor, teknenin rüzüde doldurmak isteyen acemeler fiyat kuruyor ve fiyatlar kalınacak teknenin konforuna göre değişiyor, yakaı turun içeriği, sadece kendilerine izin verilen bölgede turist bulgundurabildikleri için hepsinde aynı bütün turlar aynı adalarda oluyor. Galapagos Adaları, aralarında yaklaşık 1000 km uzaklıktaki 27 ada ve 10 kayalıkta oluşuyor. Tavsiye edilen tur süresi 4 gün. Daha uzun turlara da katılmak mümkün ama pek fazla para bir şey görmüyorsunuz. Galapagos Adaları'nda iki tane havaalanı var: Baltra ve San Cristobal. Bizim turumuz Baltra'dan başlayacak.

Baltra Adası, İkinci Dünya Savaşı'na kadar kırsalın ilgisini çekmeyen dizi, krag, kayalık bir araziydi. ABD, adanın kullanım hakları Ekvador'dan savaş sırasında almış ve buraya küçük bir havaalanı inşa etmiş. Bu basit havaalanı bugün de halen kullanılmakta. Uçakların indikten sonra bir saatten fazla bir süre bagajların aranmasını bekliyoruz. Adalardaki ekolojik dengenin bozulmasını istemeyen Ekvador hükümeti, adaları her türlü selam, mayıs ve hayvan girişini çok sıkı bir şekilde kontrol altında tutuyor. Önce beslenen güden geçirip hasatlarını açma kararına memnuna iş birince köpekli polis çağırıyor ve son olarak bir de köpek bütün havalları kontrolnden geçiriyor.

Güney Amerika

Santa Cruz Adası

Batın Adası'nda havuzları dışında kayda değer bir yerleşim yok. Havuzları'nda bekleyen orobise fotoğraflık adaların diğer uçurudaki küçük iskeleğe varıyoruz. Buradan bindiğimizi 30 kişilik eski tekneler biri çok yakındaki Santa Cruz Adası'na geçiriyor. Santa Cruz Adası'nda 45 dakika yol aldıktan sonra bığının en yüksek noktasına yerleşim birimi olan Ayon'un limanında demir atan teknemize ulaşıyoruz. Dört günümüzü geçireceğimizi Isabella del Mar II, 16 kişilik bir yat. Teknedeki insan sayını ne kadar az olursa adalara iniş sırasında o kadar hızlı hareket edilebiliyor. Buradan dolayı oluşturulacak en küçük tekneyi seçmişim. Küçük teknelerin iyi tarafı hızlı hareket imkanı sağlanması, kötü tarafıysa dalgalı denizde çok sallanması. Deniz tutarlılarındanız: büyük bir tekne seçerseniz daha yeriinde olursunuz.

Tekneden karaya giriş gelişler küçük iskele boylarıyla yapılıyor. Kıyıda iskele olmayan yerlerde karaya ulaşmak için denize imrenen gerekebiliyor. Tekneden ayrılarak adanın yüksek kesimine doğru yola çıkıyoruz. Galapagos'a adını veren dev kaplumbağalar, bu bölgeye çifilemek için geliyorlar ve çifileme mevzisini Santa Cruz'da henüz yeni başlatmış. Çifileme mevzisinin zamanla değişen yağmur miktarına bağlı çünkü kaplumbağalar en fazla yiyeceğin olduğu zamanlarda çifileyorlar. Orların arasında her biri 350 kg ağırlığında iki erkek kaplumbağayı gördüme imkânıydım, boyları en az bir metre var. Rehberimiz göbe 100-120 yaşındalar. Hareket etme hızı konusunda bildiğimizi küçük kaplumbağalardan pek farkları yok. Bu dev kaplumbağaların yemek seçenekleri diğerlerine oranla daha fazla çünkü devasa öküzlerinden dolayı boyutlarını unutup ağaçların altındaki dallarındaki yaprakları da rahatlıkla yiyebiliyorlar. 150-200 tane yapraklarını yememeleri, balabanca hissi acıların yok. Galapagos kaplumbağaları su ve yemek olmadan uzunca bir süre yaşayabildikleri için eski zamanlarda denizciler için canlı kurtarıcı yerine geçmişler. Adalara yemek almak için uğrayan denizciler, onlara dev kaplumbağayı gemilerine doldurup kola çıkarmışlar ve taze et gözetimi zamanlarda kaplumbağaları keserek taze et dviyaçlarını karıştırmışlar. Bir zamanlar sayılarının 250.000 olduğu düşünülürken dev kaplumbağalardan bugün sadece 13.000 civarında kalmış.

Kuzey Seymour Adası

Tekneye dönüp deniz aldıktan sonra gece boyunca yol alıyoruz. Sabaha uyanışımızda Kuzey Seymour Adası kıyılarına demirlemiş durumda buluyoruz kendimizi. Kuzey Seymour Adası uzakta bakıldığında kırıç ve yavaş hareket eden bir yavaş gibi duruyor. Adaya çıkınca yakaladığımız anıyıyorum: insanlardan hiçbir şekilde kaçmayan birlerce kuşun adaya yuva yaptıklarına görüyorum. Adada ilk gözetim için girdiğimiz yerdeki kumun bir tonbaşı neredeyse kendi büyüklüklerinin yarısı kadar çığırabilen Frigate kuşları. Erkek kuşlar çifilemek için dipleri çekmeye çalışıyorlar ve bunları için de gışın girdikleri! Hemem yanlarında kur yapın 'Mavi Ayaklı Boby'lerdeyse çifilecek girdan yok ama maviyeğin ayaklar var! Kuşlar yavaş yavaş gelmiş olan ayakları çifileme çağına gelince maviye dönüyor.

Kuşların bazıları eş ararken diğerleri yumurtadan yeni çıkan yavrularına bakmakta meşguldir. Kuşun yanına ne kadar giderseniz gidin sizi uyarırmıyor, neceleyse fırıng ne makinesini gagasına dayayacağıdır. "Hooopp, buradayım hiçgi bakma yav." Yok, kaçmıyorlar. Galapagos'taki hayvanlar, insanların ne kadar kötü olabileceklerini bilmiyorlar. Öğretmelerine gerek kalmaz umarım. Frigate'ler denizden geçiren kuşlar; balık yiyorlar ama denize konularını bir daha kalkmıyorlar, oluyolar. Denizde yapayamayan deniz kuşları olan Frigate'ler, yemek olarak burularda bulunan uçan balıklan ya da denizde köpekbalığı, balina vb. diğer hayvanlardan kaçarken su üstüne zıplayan balıkları yiyorlar. Diğer yandan balığı yanına da ate konuyor; balık yelamı kuşların ağzından bükü kapamak için sırtla peşlerinden ayrılmıyorlar. Hıdı ağzında balık olanın peşine düşmeyi anladık da balığı midesine indirmiş kuşlara aman vermemeleleri de ne ola ki! Kuşlar, yavrularına beslemek için ağzalarını açıp yavruların gagasına az önce yedikleri balığın parçalarını çıkartıyorlar. İçte tam bu tarafa Frigate'ler anıya girip bu benin dolu kuzusuyla çalışıyorlar. Bu yüzden de kendilerine "korsan" kuş adı takılmış. Kuzey Seymour'un diğer sakinleriyle görüşte raş gibi hareketle duran deniz ve kara iguanaları. Deniz iguanaları sadece Galapagos'a ait bir tür; bunlardan hiç çekirtiliyorlar, hari neceleyse sadece beslerine oturarak olmaları yerlerinden kalkmaya ancak mevsimlik idarecekler gibi.

Bartolome Adası

Kuzey Seymour'dan ayrılıp yakındaki Bartolome Adası'na geçiyorum. Bu adada görülenleri görmekler karada değil denizde. İşaretle pıncoktan altınmadan geçen bin bir renk değişik balığın peşindeki köpekbalıklarını bizi de sürerek seyrediyoruz. Denizcilerimiz çok meraklı yarımcılar, böyle ki yanımıza gelip maddemizle oturuyorlar. Onlara ne garip geliyorsa, kim bilir? Kayı boyutca aralanan mercanlar arasında geçiren yüz binlerce küçük balıktan gözünü alabilerseniz, karnların ansına gelenen selamıyeleri de görülmüştür. Günün sürpriziyse kayalıklardaki penguenleri görmek oldu. Galapagos penguenleri bu cinsin en kuzeyde yaşayanları. Penguenlerle tanıştırdığımızı koruplar yerine tam ekvator çığışında bir pıncok olmalıya yaparız. Penguenler bu adalardaki varlıklarını bölgedeki sıcak su akıntısına borçlular. Suyun ısınmasına yol açan El Nino iklimsel değişimi sırasında penguen nüfusunun önemli bir kısmı açlıktan ölmüş. Sıcak suyu takip ederek gelen balık sürülerini yiyen penguenler, El Nino sırasında balık aramak için adalardan ödüğe uzaklara gitmek zorunda kalmışlar. Galapagos penguenlerinin balık peşine düşüp sıcak denizde 3000 km yol alabildikleri hayretle tespit edilmiş ve Bartolome ve çevresinde sayıları ödüğe azalan penguenlerin neslini korumak için çalışmalar başlatılmış.

Plaza Adaları

İkava karardıkten sonra teknenin biraz daha pol alıyor ve bu sefer Plaza Adaları'nda demir atıyoruz. Sıcak güzel kuş uşaklarına ek olarak ne olduğunu anlamadığımız bölgümlerle oturuyoruz. Güverteye çıkınca sesin kaynağına

Güney Amerika

arıyorum. Denizcülerimizin bölgelerini korumak için çıkardıkları sular derinden gelen böğürtülere benziyor. Denizcülerini bir sürünün başı olduklarında süründeki diğer bütün erkekleri kovalıyorlar. Sürüle sadece bir erkek denizcuyu ve 5 ila 20 arası dişi kalıyor. Bu grubun üremesi ve beslenmesi için 20 ila 100 m arası bir kıyı gerekiyor. Erkek denizcuyu da bu alanı korumak için bir uçran frekine devamlı yönlü arada tehditkar sesler çıkarıyor. Sürünün liderliğine talip başka bir erkek çıkarsa kavga ediyorlar. Çok sık çıkan kavgalardan ötürü erkek denizcülerimizin çoğunca yarı izleri vardır. 24 saat bölgelerini korumakla meşgul olan denizcülerin beslenmeyi ihmal ediyorlar. İki-üç aylık koşturmaların sonunda yorgun düşüp yerlerini başka bir erkeğe kaptırıyorlar ve "bekarlar kolonisi"ne tayinleri çıkıyor. Bir sürünün reisi olmayan tüm erkek denizcülerin benzerce "bekarlar kolonisi"nde yaşıyorlar. Plaza Adası harici sapsız bir "bekarlar kolonisi"ne sahip. Adanın yüksek bir yerinde, denize uzak bir noktada bütün bekar denizcülerin göçlediğini biliyoruz. Buldukları yer denize uzak olacağı için sürü liderleri tarafından tercih edilmeyen bir yer ama mağlup denizcüler için başka da bir çare yok. Reisiği ve bölgelerini kaybeden denizcülerin denize en uzak, en sarp yerlerde yaşamak zorundalar. Adada denizcülerin dışında en sık gördüğümüz canlı türkiye iguanalar. Her beş metrede bir gördüğümüz birine rastlanmadıkça imkansı yok.

Santa Fe Adası

Santa Fe Adası, Plaza Adaları'na dört saat mesafede. Adanın kıyısındaki yarım ay şeklindeki kayalıklar doğal bir liman oluşturuyor ve tabii ki güçlüklü talup bizim yüzümüze bağlıyor. Denizcülerimizin sadece, hızlı hareketleri deniz kaptanbahçalarının yavaş ve zarif hareketleriyle garip bir uyum oluşturuyor. Ben onları seyrederken bir sandalye sürüsü kıyıya yaklaşarak geçmeye başlıyor, su altında bir yağmur bulutu gibi gün ışığını engelleyerek geliyorlar, geliyorlar, geliyorlar. Sandalyelerin geçmesi on dakikadan uzun sürüyor. Su altı o kadar canlı ve hareketli ki zamanın nasıl geçtiğini anlamıyordum. Yarım saat için girdiğim sudan bir buçuk saat sonra çıkarırken "Tekne hareket edecek, hadi" diye bağırınca çıkmak zorunda kalıyorum.

San Cristobal Adası

Akşamüstü son durduğumuz olan San Cristobal Adası'na doğru hareket ediyoruz. Denizi çok dalgalı olduğundan hepimiz bir köşeye çekilip kuzumamaya geçiyoruz. Akşam geç saatlerde San Cristobal Adası'ndaki Puerto Baquerizo Moreno kasabasına varınca rahat bir nefes alıyoruz. Sabah, adadaki Milli Park Merkezi'ni ziyaret ediyoruz. Burada adanın tarihi, çevre tarihi, Darwin, adaların durumu ve demografik yapısı üzerine detaylı bilgiler var.

Kasabadaki insanlarla Galapagos'un gerçek sahipleri olan hayvanların yaşam alanları iç içe. Limanın çevresindeki balıkçı tekneleri kolay yemek peşindeki birçok kuşu çekiyor, kasabanın deniz kenarındaki kaldırımları

görsellerini derinlemesine inceledik; pelikanlar tasdiklerde sembel sembel yürüyor...

Tüm bunlar sadece ve sadece Galapagos'ta gerçekleştirilecek ortak bir yapının ürünü...

Dünya'nın En Yüksek Şelalesi: Venezuela

Şu anda, resmi adı "Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti" (República Bolivariana de Venezuela) olan Venezuela'nın, Bolívar eyaletinin Bolívar şehrinde (Ciudad Bolívar) Bolívar Meydanı'na çıkan Bolívar Caddesi'ndeyim. Şehrin kuzucusu tarafını edebileceğimize gibi Bolívar. Bu geçimide Bolívar şehriyle ilgili bilgileri alırken transfer noktası olmamasından önce gitmiyor ama gelmişken anlatmamak olmaz. Şehir, Orinoco Nehri'nin daraldığı bir noktaya -ki genişlik 300 m'ye düşüyor- kurulmuş. Nehir kıyısındaki Paseo Orinoco ve eski şehrin merkezi Plaza Bolívar dışında şehirde ilgi çekici bir bölge yok. Bolívar şehri, bölgenin ticaret merkezi olduğu için genişçe bir alan pazarı ayrılmış. Burada satılanlar genelde Çin'den gelen ucuz mallar.

Bizim gidileceğimiz Angel Şelalesi asya bir yerde, hatta öyle ki 1933 yılına kadar varlığı bile bilinmiyor. 1933 yılında bölgede maden arayan maceracı pilot Jimmie Angel, şelaleyi havadan görmüş ve karadan gidilecek yer bulamazınca sonunda 1937 yılında uçakla şelalenin yanına inmeyi denemiş. İki sınırdışıya uçak kullanılmaz hale gelmiş ancak Jimmie Angel ve yanındakiler çukurluk uçakları kullanarak şelaleyi herkese anlatmışlar. Jimmie'nin şerefine şelaleye Angel adı verilmiş. Angel Şelalesi bildiğimiz şelalelerden değil. Boyu bir kilometre (rekordcular için bir not: kesin rakam 979 m). Şelaleye ulaşmak bugün bile zor yani tam bir dert ama tam bir göre. Peki ne duruyorsa sevgili okuyucu, şimdi yol zamanı.

Bolívar şehrinde Angel Şelalesi'ne gitmek için uçak partisi olduğu bölgeye gidene hiç yol yok. Uçakla Canaima Milli Parkı merkezine inip oradan silvotaksiyle devam edeceğiz. En sonunda da tropik ormanın içinde mümkünse anaormanlarla feda lağı için olmadan yürüterek Angel Şelalesi'ne ulaşacağız.

Uçakların inişine ancak Canaima'da mevcut bir havalanı olduğu için 3 kişilik paçır uçakla Bolívar'dan oraya yola çıkıyoruz. Pilotlarımızın amir ve baş şifalıma tükleri var; birden ormanları ritmik bir şekilde oynatmaya başlıyor, sonra birisini ormanların ortasına başına sallıyor, duruyor, üç dakika sonra yine ve sonra yine -bellikle pilotun yanına oturan yolcu (ben) için biraz garip bir durum. Bir saatte birer fazla süren bir uçuş sonunda Canaima'ya iniyoruz. Havalanında bizi, Angel Şelalesi'ne götüreceğ olan tur lideri karşıyor. Başka uçaklarla gelenlerle birlikte nehir kenarına katılmaya gidiyoruz. Burada can yeleklerini takıp "canıara" denen yelpaze ağaçları oynatma, arkalarına çok büyük dizel motorları takılan ince ve uzun el yapımı kanellara biniyoruz. Curiaralarda yan yana iki kişi oturulabilen 6 sıra var ve kanelları kaptan birileri ağırlıklarını göre eşleyip kanelları dengesi için satılmaya oturuyor. Herkes oturduktan sonra yola çıkılmaya başlanır; şehir üzerindeki alçak uçuşumuz başlıyor.

Kuhkulan yağır eden motor gücümüzle kapları kapatarak nehrin akış yönünün tersine yol alıyoruz. Yağmur seviyesi yetti başladığı için su derinliği yer yer az ama kasırsızın kapları, Caraima'nın yerli halklarından biri olan Pemoni kabilesinden olduğu için buralardan birlecece kızı geçmiş ve herhangi görünür bir sebep olmaksızın kendinden emin bir şekilde yön değiştiriyor. Dokuun derece açıyla kaydaki ağaçlara döküyor sonra yine yön değiştiriyor, ağaç dallarını büyük bir hızla yakıyarak, altındaki kayalara az da olsa çarparak ilerliyoruz. Nehrin bu bölgeleri mesleğini andırıyor; sis toyan seviyesinin aşağıya görüyoruz ve bu mesleğin aşağısında da ama kapları büyük bir maharetle kayaya son sığış su merdivenlerinden birer birer yukarı çıkarıyor.

Geniş bir nehir ve her iki kıyıda da birer kilometre genişliğinde çok ama çok sık bir orman ve ormanın hıttığı yenden bir anda yükselen 2,5 km'lik bir duvar dökünüm. Birden yükselip tepesi masa gibi düz olan bu dağlara "tepui" adı veriliyor. Biz kolayımıza gelen şekliyle "masa dağ" diyoruz. Caraima bölgesinde yükseliği sıfırdan 2500 m'lere çıkan birçok "masa dağ" var. Masa dağların tepesi karaç, fakat değil herita ağaçlık ve yeşil, ve çığının sırtından aşağıya şelaleler akıyor, da de pul boyunca yükselen diğer yiteleri şelaleler gösteriyoruz. Dört saat süren yolculuk sırasında gördüğümüz tüm masa dağlar ve yüzlerce şelale bile bizi ufukta bir arada beliren Angel Şelalesi'ni görmeye hazırlayamıyor. Angel Şelalesi, o kalın orman örtüsü bir an için azaldığında bir masa dağın ardından tüm mahareçliliğiyle kendini gösteriyor. Dörtyüzün en uzun şelalesi olan Angel, tam bir doğa harikası. Şelale o kadar uzun ki fizik kurallarını üstün ediyor ve masa dağın tepesinde 979 m'den çağlayarak düşen su, aşağıya doğru düşerken form değiştirmeye başlıyor. Yine doğru yapıştı yolculuğu yitiladığında şelale bir sis halini alıyor. Şelale artık şelale değil sadece beyaz ve yağın bir sis oluşturuyor. Sis bulutları yere yakınlaştıkça yağınlağı rengi daha da beyazlaşıyor ve sürekli su damlacıkları yer çekimine karşı koyamayıp yerde kayalara çarptıkça birden bir şelale ödükları hatırlayıp tekne su haline geliyorlar. Böylece Angel Şelalesi yine çağlıyor, insanlara bir gösteriş.

Teknemizi Angel'a yakın bir yere çekip suun şelale olduğunu hatırladığı noktaya doğru yürümeye başlıyoruz. Tropik orman içinde yürümek zahmetli bir iş çitköl nemden arında sırtıçlara ediyoruz; yerlere birikilen dulağı kaygan. Bunun üzerine bir de bölgede bulunan tehlikeli yılan ve böcek öteklerinden sakınmak için adımların arığıtın yerlere dikkat etmeniz gerekiyor. Pemoni'ların "geyik yaras" adını verdikleri bir anakonda civri de bu bölgenin yerlilerinden.

Bir saatlik bir tırmanış sonrası şelalenin sis olarak yere çarparak su olarak yitilene devam ettiği kayalıklara varıyoruz. Sis su öduğunu hatırladığı yerde küçük bir gölde var. Yürüyüşün tüm yorgunluğunu Angel Şelalesi sulama bekliyoruz. Kaçışdaki dağlarda başlayan yağmuru da görebiliyoruz bucadan. Ardından güneş, bulutların arasından sıyrı yürüdü gösteriyor. Yürüyüşümüz gücümüz üzerinde güneş ışınları bir gökkuşağı yaratıyor. Hayranlıkla gökkuşağı seyrederken kaçışdaki dağlarda başka bir gökkuşağı daha çıkıyor: pıçıl dağlar, gri gökyüzünde hapşotamayıp kaçan güneş ışınları.

Güney Amerika

İki gökkuşuğunun eskisi, büyüklüğüyle kendine hayran bırakan masa dağlar, insanı kendine getiren serin bir su ve üstümünde bir kilometreden gelen Angel Şelalesi. Hayat ne güzel şey!

Şelaleden aşağıya inmeye başladığımızda karşaki dağlarda gördüğümüz yağmur bize ulaşıyor. Üstünde yağmurluk olduğu halde sarmaları olanları bir kaç dakika sürüyor: Zaten ya yağmurdan ya da sıcakları sırtlamak oluyoruz. Kamp yerine vardığımızda yanında ek çantaya getirenler liderleri değiştiriyor, diğerlerine soğuk geçecek bir geceye kendini hazırlıyor. Kampta hammaklarda uyuyacağız. Bireklere karşı hammaklar sınırlıdır üretiliyor. Jeneratörün çalıştığı şık çalıda alçak yatağımızı yoldan sonra tur lideri ipkaları söndürüleceğini bildiriyor. Kamp lideri yetecek önce herkesi toplayıp bilgiyle ilgili bilgiler veriyor. Şelale yakınında jaguar, puma, tehlikeli yılan ve kurbağalara rastlamak oluyordu; liderimizin ricası geceleyin kampın dışına çıkmamasıdır. Tabii otonom, kurat mayat liderimiz! Gece yağmırında saat herle sekizi gösteriyor. Sabaha kadar bir karnadan devam eden yağmuru aniden hava düğmeye başlıyor, ben de battaniyemi hem altına hem üstüne çekiyorum. Kamp lideri yağmur kestirince pola çıkacağımızı belirtiyor. Oysa gök tanki hiç durmayacakmış gibi...

Katvalıdan sonra liderin dediği gibi yağmur aniden kesiliyor ve güneş çıkıyor. Kanca binip Angel Şelalesi'ni son kez seyrederek yola koyuluyoruz. Kanodaki herkes Angel Şelalesi'ne son bir kez bakmak isterken kanonun dengesi bozuluyor ve sol taraf işice sapa yaklaşıyor ama kimsenin kaportası uyarılarını takmaya niyeti yok... Anlaşılabilir bir duygu iftihar, bu doğa harikası bir zaha kim bilir ne zaman ziyaset edilebilir? İyi bakın sevgili okuyucu iyi bakın...

Hayatı Ören ve Kokayla Beslenen Ülke: Peru

Peru'daki Titikaka Gölü ve çevresi yitilece parkına konu olmuş çok güzel bir bölge. Ve tabii bir gün unaklımsaki Machu Picchu kadar varacak olmadığı için sakin ve genresi daha zevkli. Peru-Bolivya sınırı Titikaka Gölü'nün ortasından geçiyor. Denize kıyısı olmayan Bolivya'nın Deniz Karaveleri'nin tek ve argüli görev yeri bu göl. Güney Amerika'nın en büyük gölü olan Titikaka, 3800 m yükseklikte yer aldığı için manzarayı kapatacak pek bir bulut freizi yok. Göğün mavisi selara eksiksiz yansıyor, bütün göl sanki teneli bir boyacının elinden çıkmışçasına masmavi. Gölün insanı sakinleştirici bir etkisi var ama sadece manzaradan değil; bu yükseklikte olayın abartılmadık dahi az, dolayısıyla hızlı hareket etmeye pek gelmiyor. Kısa mesafelerde bile hızlı hareket etse bile, insanın nefesi kesilmiyor, siz de machu'nun sakin hareket ediyormuşuz.

Peru'da alınmış ücretinde farklı etnik grup yaşıyor. Titikaka çevresinde Aymara ve Quechua'lar çoğunlukta. Dilleri ve gelenekleri birbirine çok yakın olan bu iki grup 1960'lara kadar devamlı çatışma halindeymiş. Bugünlerde artık kavga etmiyorlar ama benzer de yaşamıyorlar. Bir köy ya Aymara oluyor ya da Quechua. Bugün Peru'nun Puno şehri iskeletinden kındığım tekneyle iki buçuk saat uzaklıktaki, geleneklerine sıkı sıkıya bağlılığıyla ün yapmış bir Quechua grubunun yaşadığı Taquila Adası'na gidiyorum. Ada, göl kıyısından uzakta olduğu için kendine özgü kültürünü korumayı halen başarabiliyor. İskeleden adanın merkezine 500 basamakla çıkılıyor. Aceleri yok, zaman olsa bile eksiksizlikle acele etmeden inkan yok! Üstü seyrede seyrede kayıdan adanın merkezine tırmanıyorum. Yanımdan surlarında 40-50 kiloluk yüklerle adalılar koşuyor, sakallarından sudan bakıyorum!

Adanın kalbi olan meydanı tam öyle vakit varıyorum. Adada toplam 28 lokanta (evin odasına bir masa dört sandalye atınca bir lokantaya dönüştürüyor) var ama mabullerde sadece iki çeşit yemek için var (balık ya da yumurtalı). Tüm lokantalarda fiyatlar aynı, farklı fiyata izin yok. Ziyaretçiler hangi lokantada yiyeceklerine kendileri karar vermiyor; adanın liderlerinden biri gitmemiz gereken lokantaya sizin yerinize seçiyor. Lokantaların işletmesi döngüsel ve her beş günde bir işletme bir başka aileye geçiyor. Hangi ailenin ne zaman hangi lokantayı işleteceğine de liderler karar veriyor. Taquila'da otel ya da hostel yok. Eğer geçilecek isemence adanın liderlerinden biri size bir eve "almamalıyım" ve yine sizin seçme hakkınız yok, herkesin bir usulü var!

Feki, birçok katan sizin yerinize veren liderler kinsten de oluşuyor?

Güney Amerika

Adada her üç senele bir yapılan seçimle 25 lider seçiliyor. Liderlerin kamusal bir pozisyonu yok, sadece yetki karallama göre prestijli bu pozisyona talip olanlar arasında seçiliyorlar. Çok sıkı bir hiyerarşi var; parti değil şahıs ve liderlik önemli. Günlük işleri, kimin tarafından ve nasıl yapılacağına bu seçilmiş liderler karar veriyor. Adada polisin ya da yargıç yok; her pazar günü kaza meydanında liderler ve arkaplanlığı olanlar toplanıp sorunlarını çözüyorlar. Yani bir anlaşmazlık en fazla yedi gün sürüyor; köylüler bu hızlı çözümlü adanın küçük olmasına bağlıyorlar: "Yüksekli her gün görecek sorunları olduğu biriyse sorunun varsa ne kadar hızlı çözünen o kadar iyidir." Liderler herkese eği davranmıyorlarsa ya da iyi yönetemiyorlarsa bir daha seçilemiyorlar. Bu sistemin detaylı herkesin uyum içinde yaşayabilmesini sağlamak olmaktadır.

Taquilla'nın ilginç yönlerinden biri de hem kadınların hem erkeklerin ügü örmeye tutkunluk derecesinde bağlı olmaları. Erkekleri bir yandan sokakta arkadaşlarıyla sohbet ederken diğer yandan da yün örmeğe görmek mümkün; kadınların sokakta yürürken bile baş durmuyor, yün eğiyorlar. Geleneksel olarak erkekler, epleri ve kız çocukları için; kadınlar, kocaları ve erkek çocukları için giyecek dikiyorlar. Adaların bapırlarındaki her önemli olayı giysilerine yansıtıyorlar ve dikiyorlar. Bu durumda çocuklar bir yaş daha olduğunda, erkekler lider olduğunda ya da yağışlı günde, kızlar evlenecek yaşa geldiğinde giysiler hep değişmek zorunda; böylece kadın da erkek de devamlı örmeye halinde. Taquilla'da giysilere yansıyan ilginç durumları vakitini yettiğince not ettim. Erkek ya da kız çocukları beş yaşına kadar erkek giyiyorlar ve unutkan onları aynı cinsin polu yapılarına bakmak: erkek çocukların şapkalardan ucu beyaz, kız çocuklarının kırmızı. Kız çocukları beş yaşından sonra da renk giymeye devam ediyor ve erkekleri tarımsız giymeye başlıyorlar. Kızların yaşa attıkça erkek kızları da alıyor. Altı kaza kadar çıkıyor. Bu erkeklerin üzerine iki pozisyona olan sıyah bir şal giyiyorlar. Pozisyonları birinde daha fazla kırmızı, diğerinde daha fazla mavimsi renk var. Kız eğer mavimsi pozisyonunu şalın arkasına alırsa "moralim bozuk, benimle konuşun", kırmızı pozisyonu "her şey yolunda" anlamları taşıyor.

Diğer adaların da karabildiği yılda üç eğlence oluyor. Adaların eplerini bu eğlencelede seçiyorlar. Eş seçimini kızlar pozisyonlarıyla ifade ediyorlar: Eğer bir erkek beğenilirse pozisyonlarını önderine getirerek onlara ovari diyorlar, pozisyonlar arıyorsa o erkek için yapılacak bir şey yok. Erkeklerdeyse şapkaının ucunun yününe göre erkeğin ergen olup olmadığı, kız arkadaşının bulunup bulunmadığı belli oluyor. Evlenince şapka değişiyor; birisi lider olduğunda yün şapkasının üzerine bir şapka giyiliyor.

Evlenmek isteyen çiftleri üç sene süre veriliyor. Çiftler bu süre içerisinde beraber yaşıyorlar ve bir evlilik süzgecinden geçiyorlar. Bu deneme sonucu evlenemeyenlere pek iyi gözetilmediği için de bezen bezen hepisi evleniyor. Üç yılın sonunda tamamen evlenmeye karar verilerinden hepisi aynı gün ada meydanında birlikte evleniyorlar. Evlenirken kadından erkeğe kendi saçından yapıp dediği özel bir bellik hediye etmesi önemli. Erkekler deneme süresi boyunca saçını kestirmiyor ve evlilik ritüeli öncesi saçını tamamen kestirip

yaprağı, penak-papkağı ötürde kanama hediye ediyor.

Bu adada yaşayan Quechua'lar ve bölgedeki Aymara'ların kültüründe koka birikiminin önemli bir yeri var. Koka kanın oksijen taşıma kapasitesini artırdığı için yüksek irtifanın yol açtığı oksijen azlığının etkilerini azaltıyor ve ayrıca bir tokluk hissi veriyor. Bu iki özelliklerinden dolayı koka birikimi bölgede el üstünde tutuluyor. Koka yapraklarıyla kokain birbirinden farklı şeyler: 1,5 kg koka yaprağı çeşitli kimyasallarla işlenirse bağımlılık özelliği olan 1 gr kokain oluyor, 1,5 kg koka yaprağını çiğnemesi nerdeyse imkansız ve yine o kadar koka yaprağı çiğnense bile bağımlılık yapmı herhangi bir maddede açığı çıkartıyor. Tek amaçlı etkisi kokainin değil daha iyi ortaya çıkan diğer yapraklarla beraber ağır sudan küllerin dişlere zarar vermesi. Koka birikimi Peru'da o kadar çok gündelik yaşamı görmüş ki fal bakılırken bile koka yaprağı gerekiyor; Perulu köylüler sokakta tanıdıkları birini görselerse koka yaprağı değil tütün yaprağından selam verip almaları sıvıdıkları için koka tohumları boynularına asılı olmadan solağa çıkarıyorlar; kadımlar daha kolay değişim yapmı diye koka çiğniyorlar; çocuk oluncu doğumu kutlamak için akrobata koka çiğniyor; köylüler tuzla çalarken hem daha uzun çalışabilmek hem de daha az açılmak için koka çiğniyor; evlenilecek kadının hıbaasına koka hediye ediliyor; yeni bir yaşamı kolaylaştırmak için verilen koka olmekte olan birinin ağzına da bu sefer rahur ötürün diye veriliyor. Kısacası Perulular kokasız olamıyorlar.

Geleceklerini ciddi olarak bu ilginç insanları arasında almama kadar evlerin, tarlaların, çığı örenslerin arasında yürüyorlar. Tapula'da hiç motorlu araç ya da yük hayvanı yok. Asfalt da yok. Her yere yapmı, her şey yapmı. Gelirken yük taşıyan insanlar görmüşçün; imcece usulü limandan şehirdeki lokantalara örneğin güzel içecek taşıma işini her gün başka biri yapıyor. Görülebilir getirisinden fazla ödününü düşünmüşleri için de çok dik olan yokuşu geçmek için bile epik kullanmıyorlar. Adadaki ekilmemiş alanlar içinse "ihtiyaçsız olan kadar ekme, fazlası gerekli değil" diyorlar.

Şimdi bu adada yaşamı için geri kalmış ru yoksa gelişmiş ve eğitilmiş bir toplum mu diyeceğize sevgili okuyucular kararını siz verir.

Tahminlerin Ötesinde Başka Bir Yer: Kolombiya

Kolombiya kelimesini nerdeyse uyandırıcı ve tehlike kelimeleriyle yan yana atmadan kullanmak gerideki kadar mümkün değildir. Öyle görünüyor ki Kolombiya'nın büyük bir kısmı için en azından tehlike kelimesi ya edarelerden kalkmış ya da yakında kalkacak. Kolombiya'da beklediğimden farklı bir Bogotá buldum.

Bogotá, 8 milyondan fazla nüfusuyla Güney Amerika'nın en büyük şehirlerinden. Kente 2690 m yüksekliğine olmasın rakımlarıyla havada nem yok ve sıcaklık yıl boyu 28°C civarında. Kolombiya'da güvenlik sorunları azaldıkça turistlerin ülkeye ilgisi de artmaya başlamış. Özellikle Bogotá'da La Candelaria Mahallesi her turist için uğranılmadan geçilmez yerlerden -ki ben de zaten orada kalıyorum. Şehrin müzelerinin büyük bölümü, eski konaklar, tarihi binalar, parlamento ve birçok hükümet binası La Candelaria'da. Mahallede hükümet binalarını koruyan çok sayıda polis ve askerle karşılaşmıyoruz ve haliyle güvenlik tavan yapıyor.

Arma yine de her şey güllük gülistanlık değil. Her üç Bogotálı'dan biri aklıyla aramızda emansüf. Buna bağlı olarak da önceki yıllara oranla güvenlik sorun derinleşmiş olsa da yine dikkat edilmesi gereken noktalar var. Mesela öyle sokaktan çevirdiğimi her taksiye binmek yok, özellikle taksit bekliyor bile olsa telefonla çağırarakız ki bir sorun olursa kimin geldiğini bilebilirsiniz. Şehrin bazı bölgeleri özellikle karanlık bastıktan sonra tekim sayılmıyor; dikkat edilmesi gerekiyor. Uzun süren güvenlik sorunlarının çoğu çözüldüğü halde gündelik hayatta hareketleri izler devam ediyor. Örneğin seyahat çeki bozdururken önce pasaportumuzun fotoğrafini çektiler, sonra imzayı istedikler, sonra da parmak izini aldılar. Son olarak da fotoğrafını çektikten sonra çeki becahılar. Kamerası 100 değil de, bir kaç milyar dolarlık bir çek bozdurur gibi hissettim. Sonra posta pulu alırken memura parayı verdim, bana önermiş olmama rağmen dört pul için herane bursahdı sonra da durmaya parmak bastırıcı -ya çok cabül görünüyorum ya da Bogotálılar parmak izini çok sevdi. İpototacı sayısız bazı yerlerde kaldırımlarda yürüyüşleri bile katlıyor, akşamıncı evsahlerin döduardığı birçok sokak var ve Kolombiya'nın her şehrine güvenle seyahat etmek pek mümkün değil. Buna rağmen göle görülen bir dulahtır olduğu gerçek.

Bogotá'yı öğrenmenin en iyi yolu sokakları ayınlamak. Haydi beraber başlayalım sevgili okuyucu. Hatta La Candelaria'da yürümeye Chorro de Quevedo bölgesinden başlayalım. Burada Bogotá'nın 1538 yılında ilk kurulduğu yer. Bugün emektörükellerin yaşadığı ve müzigin iyi olduğu

mehanelerle tanışıyor. Pazar günleriye az ilerideki Parque de los Periodistas'ta bir pazar kurubuyor; el sanatlarından kullanılan çakılan kadar her şey var. Bu parkın yarım saat uzaklıta Bogota'nın simgelerinden Monserrate Manastırı var. Şehre bakan yüksek bir tepede kurulmuş olan Monserrate Manastırı'na yürüyerek, teleferikle ya da funiküllerle çıkılıyor. Hafa içleri şehri tepeden görüp biraz sakin vakit geçirmek için oldukça uygun bir yer ama bu sakinliğini pazar günleri tamamıyla kaybediyor. Manastırı pazar günleri ziyaret eden Hıristiyan hacılar sabahın beşinde merdivenlerden çıkmaya başlıyorlar, normalde bir saat süren çabuk bazdan emekleyerek yapıyorlar -böylesi daha makbuldü! Haa hacıları da sabahın sekizinde etinde hıralarıyla tırtıracıyor, onların da vardır bir bölüğü diyelim ve geçelim. En yukarıda şehrin manzarası güzel ve sakin. Bu sakinlik, aşağıdan çıkan kalabalıkla birden bozuluyor. Kolombiyalılar bu güzel manzarada hatırı fotoğraf çekirmek için yarışıyorlar. Bizi teleferikle aşağıya inip ortasından uzaklaşalım.

Tekrar Parque de los Periodistas'tayız. Parkın sonunda Eje Ambiental Caddesi başlıyor. Yaya trafiğine kapalı olan bu caddeden Bogota'nın tırtırcıy servisi "Transmilenio" geçiyor. Caddelerin her iki yanında ağaçlar sıralanmış, rayların yanarda da bütün caddede boyunca devam eden birbirine bağlı küçük havuzlar var. Eje Ambiental, şehrin ana alışveriş caddelerinden biri olan Carrera 7'ye dönüyor. Bu caddede cuma akşamları araç trafiğine kapatılıyor ve 2 km boyunca tam bir parklığı dönüştüyor: Sihirbazlar, komedyenler, müzisyenler, her türlü eğri ve yivcek sanatları caddedeki yerlerini alıyorlar. Saat beşten gece ona kadar caddedeki hareketlilik devam ediyor. Pazar günleriye birklemler caddenin hakimi haline geliyorlar. Çocukları kapalı caddede birklemlerle oynamaya çıkarıyor, bizim Bağdat Caddesi'nin pazar günleri sadece piyasaları baskılandığını düşünün.

La Candelaria dükyanın en iyi alın müzelerinden birine ev sahipliği yapıyor. Museo del Oro'da özellikle İspanyollar öncesi yapılan eserler görülmeye değer. Yakındaki Botero Müzesi'nde ünlü Kolombiyalı ressam Botero'nun resimlerinin yanı sıra kendi koleksiyonu için topladığı başka eserler de var. Nobel ödüllü Kolombiyalı yazar Garcia Marquez adına yapılmış kültür merkeziye caddenin aşağısında; iperisinde tiyatro ve sergi salonları var. Ama şu anda beni esas ilgilendiren şey sergisi okuyucu olmak için bir yer ve iyi bir Kolombiya kültürü tadabilmek. Ve tamam ikisi de halloldu.

Garcia Marquez Kültür Merkezi'nden yola çıkıp biraz yürütünce Plaza de Bolívar Meydanı'na varıyoruz. Bu dev meydanın kenarlarında devlet binaları ve ülkenin en büyük kilisesi olan Catedral Primada var. Gününce sokaklar güvenli, insanlar da güler yüzlü. Konuşmaya başlayan Bogotalılar ülkelerinin köhü imajının farkında olarak "Bogota ya nasıl buldunuz?" diye sormadan geçmiyor ve bu imaja değiştirmeye çalışıyorlar.

Plaza de Bolívar'dan en dakika yola çıkarsanızki Arandarraya Hotel'de kalıyorum. Hostele giriş için kayıt yaptırırken hotel sahibi yapılmasını gereklerini anlatırken bir harita çıkarıp konaklık barınaktan sonra yürünebilecek

Güney Amerika

sokakları iğretliyorsa, içsellenen her sokakta ya banka ya da devlet binası olmazından dolayı 24 saat polis var. Hostelde kalan iki İrlandalı'dan öğrendiğime göre bir kaç yıl öncesine kadar Kolombiya, İrlandalılar'a hiç vize vermiyormuş. Vize sorunu kalkınca Kolombiya'ya gelmek masla buline gelmiş. Simon ve John, Bogota'nın gece hayatını tecrübe etmek için can arıyorlardı biz de hep birlikte Zona Rosa'ya girdik. Zona Rosa bölgesinde gece geç saatlerle başlayıp sabahın altısına kadar şovun canlı müzik yapan yerlere ve sokaklarda rahatça dolaşan halka siz de katılabiliyorsunuz.

Tüm sorunlarıyla beraber, henüz Bogota'yı diğer birçok Güney Amerika kentinden daha güvenli buldum ve yakın bir zaman içerisinde de çok daha fazla turist çekeceğinden eminim. Bence sevgili okuyucu, turistler Bogota'ya harracılar bulmayı düşünmezler lütfen. Ne dersiniz?

Dünyanın En Büyük Kaçakçılık Merkezi Ciudad del Este: Paraguay

Güney Amerika kıtasında denize kıyısı olmayan sadece iki ülke var: Bolivya ve Paraguay. Sanki denize kıyısı olmayınca dünyadan kopmuşlarcasına ikilerinden de pek haber almıyoruz. Hadi Bolivya, ilginç başkanı Eva Morales ve koku yetiştiriciliği haberleri sayesinde dünya gündeminde arada sırada da olsa çıkıyor. Ama Paraguay hakkında en son ne zaman bir haber duydukuz? Sonuçorum sevgili okuyucu ne zaman bir arkadaşımıza olan Paraguay'la ilgili bir şeyler anlattı? Belki Paraguay'da kesin hiçbir listesinde kapıda olmak gereğiyle dâhile yaptırılan katkırı olduğunu duyuyorduk ya da George W. Bush'un ileride kendine açılacak davulardan kaçmak için ABD'yle anlaşılardan izleni anlaşıyor: olmayan Paraguay'da geniş bir çiftlik satın aldığı söylenmektedir. Bu iki gelirin birliği dışında Paraguay, ne hakkında fazla konuşulan bir yer olmasın ne de "geçilecek yerler" listesine girmeği becerememiş. Bu yüzden sonra "Yine de pek uğranılmayan Paraguay'ın hemen hiç uğranılmayan kenti Ciudad del Este'ye uğrayın, ilginç bir gün geçireceksiniz" dersem ne denetim sevgili okuyucu? Garip ama gerçek (başlılıkla alıyorduk seviyemizin) Ciudad del Este gerçekten de görülmesi gereken bir yer.

Ciudad del Este, elli sene kadar önce Arjantin, Brezilya ve Paraguay sınırının buluştuğu noktada bölge ticaretini canlandırmak için kurulmuş. Şehirdeki ticari işletmelerden vergi alınmaması sayesinde ekonomide olarak hızla büyümüş ve bugün Paraguay'ın gelirinin tam yarısına % 60'ı bu şehirden geliyor.

1864 yılında Arjantin, Brezilya ve Uruguay'a aynı anda savaş açma deliliğini gösteren Paraguay altı yıl sonunda savaşı kaybetmiş ve çokluk nüfusunun % 90'ını yitirmiş. 1870 yılında Paraguay'ı teslim alan Arjantinli, Brezilyalı ve Uruguaylılar zamanla ülkeden çekilmişler. Boşuna tarih tekrarlardan ibarettir derememişler. Ciudad del Este sokakları bugün de korucularının işgali altında ama bu kez alıyorduk için: Vergisiz malların çekimine kapılan Brezilyalılar ve Arjantinliler Ciudad del Este'ye akın ediyorlar. Şehir giriş çıkışta herhangi bir pasaport kontrolü yok, hükümet kampa tükellerdeki kileri çekmek için kontrolü kaldırıyor. Canlı ekonominin hızlandığı göç dalgalarıyla şehrin nüfusu kısa bir zaman içinde 350.000'e ulaşmış, bunun üzerine göçübirlik gelen alıyordukları da kararsız ticaret yapıp ticaret alanın 400.000 kişiyi her daim gelirin caddelelerinde bulmak mümkün.

Güney Amerika

Her gelişmekte olan ülke klanlarında olduğu gibi bu jehende de altyapı göçün harını yetiçememiş. Trafik tam bir felaket. Şehrin sokaklarında yürümek de zor sanar; çöğün alışveriş biterisine kapılmış kalabalıklar her yeri teslim olmuş. Kalderenbun yığılan mallardan adını aracak yer yok. Arın alışverişçiler hallerinden memnun. Sokrısı bir alışveriş merkezinde şöyle bir ecrifa bakınayın diye duran, ya kafasını yarıncadan geçen arıcının çağıldığı. 25 araba teybından biri düşer, ya yağlı tıyarcın sürüklediği 10 hortanıyla torisi sizi de alar götürür ya da bilgisayar kaçakçılığı yapıncaların toroğu tepeleme mal tıpyarı harıncılar bir arıcıda sizi iki kat aşağı atar. İyisi mi bu jehende hareketsiz durmayın, siz de alışverişe karlılık sevgili okuyucu, jirdi herket gibi delirmek zamanı.

Gelincin büyük karnı bu jehre bağılı olan Paraguay para gelincin de nasıl gelincin gelincin mantığıyla, verginsiz ticaret ve hükümetin bu serbest tavıyla birlikte jehre Kooe, Tıyrcın, İncı ve öncüllikle Lübnan'dan tüccarları gelincin. Bu tüccarlar sayısında Ciudad del Este, derine koyısı olmamaına rağmen, Miami ve Hong Kong'un ardından dünyanın en büyük üçüncü serbest bölgesi olmuştur. Yine bu tüccarların bağlanıcılık ve para sevgisi sayesinde "Dünyanın En Büyük Kaçakçılık Merkezi" sıfırına hak kazanmış. Ciudad del Este'nin adı Afganistan ve Pakistan'dan olabileceğine uzak olmasına rağmen buraları sevki edilen kaçak silahlar ve terör örgütlerinin kara para trafiğinde bir durak olarak geçiyor. Öyle ki bir ana Arjantin'de sinagogları bozcılarınca jehende oturduğu söylenisi bile yapılmış.

Kambarsız düşün olur mu? Olabilir. Ama bir jehende ticaret olur da kökür Finköller'e dayalı ticaret olmama Lübnanlılar olmadan olur mu? Kesinlikle olmaz. Tekstil üreticisi satan alışveriş merkezlerinden birinde narçilelerin arasında oturan satıcıya laf atıyorun.

"Aman da jeh narçile var burada, narçılar nasıl?"

"İkinci narç. Nereye?"

"Türkiye."

"Tınc ne günc, bir de Lübnanlı'ya."

"Narçile üç imden jarı."

"Narçile jarı üç. Einc jirdin satıcın bir jirdin Güney Amerika'ya."

"Einc alıcın, narçile jirdin Güney Amerika'da?"

"Boranda jeh Ortadoğulu var, alıcın ilacı. Hem jirdin olmasına, narçile var, o da almama, başka bir jeh satıcın."

"Ne satıcın?"

"Ne alıcın..."

"Ne meald?"

"Parayı var, burada her şeyi buluruz."

"Her şey mi?"

"Bu dünyada varsa, burada da var."

Lübnanlı Salim'le konuşmamız başka bir müşteri gelince sona eriyor. Ben de insanlardan birine gidiyorum. Ciudad del Este caddelerinde dumanlı, sıcak, trafikli, acelesi olan insanlardan ve araçlardan kurtulup rahat iki adam olmak mümkün değil. Madem değil, o zaman Güney Amerika'nın en hareketli ticaret merkezine servisini sürülüm sevgili okuyucu. Beni kolundan çekiştirip tropikal güneşin altında deri giysiler altına çılgın solmuş şakılarını deniyorum, ama haat çorba altına çılgın ne yapacağını bilemiyorum. Üzerinde kaplan ve Rocky desenleri olan donlardan almaya nodensu içim olmuyor, testereyi alarak uçakla ne yapacağını soramaya bir cevap bulamıyorum, baksana ne, herkece haat, üstelik üzerinde fil resmi var ama Güney Amerika barını desem burada film ne işi var? markap iyi bir şey ama kaldığımız yerde bir tek kesirle bütün davarları çiviyi deltilerip bizi de Hint fikirlerine döndüren amcamın eline geçice oteli kesin başımız yıkar, para sayma makinesi her eve haat doğrudur, ama kaldığımız sarmamı alımı ne?

Sokaktan kurtulup elektronik mağazaların olduğu pasajlardan birine gidiyorum. Cart, cart, cart, cart, cart, cart... Şehrin bir marş olsa arka planda illaki kolu bandı açma sesleri olurdu. Birileri bilgisayar kartları alıyor, paketleri cart açıp, ufak köpüklü malzemeye kaplayıp, cart hantlıyor. Devamı cart, cart, cart. Pink Floyd'un *Nose* şarkısındaki ufak bir değişiklikle, para sesini kolu bandı sesine değiştiriyorum, işte şehrin marş haat. Şehirdeki dumanlı dumanlı ve alışverişe geçince sarmamı ki Paraguay'ın ismindeki "PARA", kesinlikle Ciudad del Este'den geliyor.

Televizyonda Hizbullah lideri konuşuyor, geçtiğim dükkanların haatlerinin Lübnanlılar'a ait olduğunu test etmek için biçilmiş kafen. Bütün Lübnanlılar mağazeler gibi pür dükkan televizyona bakıyorlar -inanılmaz hızlı Lübnanlı sokaklarındayız. Bir de mahalle kökenimize girelim... Özden meşumek çorba: arkadan Shwarma (döner) yiyelim, en azından Güney Amerika'nın Lübnanlı'na geldik işe parasız -bir centese bile almamdan deniyorum ya ona yanıyorum. Testere alamadım ama duran bir dakika şehrin tek turistlik yeri olan Itaipu Barajı'na gidip kendimi burada testin edebilirim. Barajdan turistik yer olan nio deneyim sevgili okuyucu, olur. Dünyanın en fazla elektrik üreten hidroelektrik santrali olan Itaipu, Ciudad del Este'ye iki adam mesafede. Kurulu gücü 14 milyar kw, yani bizim en büyük barajımızın (Atatürk Barajı) nio altı katı. Itaipu'da üretilen elektriğin % 95'ini Brezilya kullanıyor, geri kalan % 5 Paraguay'a fazla bile geliyor. Baraj görmek isteyen turistler ziyaretçi merkezine geliyor ve Itaipu hakkında kısa bir film seyrettikten sonra salonsun adasında bekleyen otobüslere biletleri deniyorum. Buradan İtalya gitme jetisi sadece resmi tur otobüslerinde

Güney Amerika

ve onlar da elabildiğince çok insanı bir anda tapınmaya çalışıyorlar. Araçta sebiter bile var. Banaj kenarında birsa yol alıp, fotoğraf çekmek için iniyoruz. Bu anda özellikle edebiyatla ilgili olduğuna gözlemleyebiliyoruz, eğerirse akıllarımız buradan ziyade başka yerde olduğu aşikar. Banaj görüntü kenarından bakıldığında öteki oca gözlememesi son derece normal çünkü İtalya Banaj GBU dünyada insan elliden çokta en büyük ikinci yapı. Elektrik türbinlerinin olduğu bölgede su sevişenden dolayı yanmazlıkıyla korumak için ne kadar bağırmanız da nafide. Fotoğraf çekmeye uğraşan Japonlar'ın el kol hareketleriyle arlaşıp grup fotoğrafları çekmesini beklemeden sonra şehre geri dönüyoruz.

Ciudad del Este'yi Brezilya'ya bağlayan köprüden yürütken geriye döüp bu koruk şehre bir kez daha bakıyorum. Bana göre yakındaki Iguaçu Şelalesi'nden daha ilginç bir yer burası; hiç umulmadık bir yerde hiç umulmıyacak kadar serpsöz yüksek ve Paraguay'ın dışından kopuk olgana inar bütün dünyayla çok yakın bağlantıları olan bir yer. Sadece Ciudad del Este'yi ziyaret için buraya gelin demiyorum sergili okuyucu, Brezilya ya da Arjantin'e gelen herkesin listesinde yer alan Iguaçu Şelalesi'ne geldiyseniz bu alışveriş kenarını asla kaçırmayın. Hem alışveriş yapmanız da par değil, haksızınız dille yapacağınız gelir ya da pazarla George W. Bush'a naslazınız, belli mi olur?

Bir Tatlı Huzur: Uruguay

Buenos Aires'te üç gün fazla mesai yapıp dolaprostun dozunu biraz kaçtıncı insan biraz rahunlayıp dinleneceği bir mekan arıyor. Feda anlamaya gerek yok: Uruguay'daki Colonia del Sacramento, deniz coğrafyasıyla Buenos Aires'te sadece bir saat uzaklıkta olan ve İstanbul-Büyükdada arası yolculuğunda aynı etkiyi yaratan küçük bir şehir.

Buenos Aires'teki Buquebus işkalesinde pasaportunuzun Arjantinli görünük memuruna teslimatinde o yıldırım hırsıyla imzalanıp yanında orosun Uruguaylı memurunuza veriyor. O da demgalayanca Buenos Aires'teki beklenen salonda yeniden Uruguay'a girmiş oluyorsunuz.

İspanyollar'ın burada Sacramento adındaki koloniyi yani Colonia del Sacramento'ya kurmalarındaki amaç, Plata Nehri'nin ağzını kontrol etmektir. Portekiz ve İspanyollar arasında platon topu gibi el değiştiren yerleşim birimi sonunda tamamen İspanyol yönetimi altına girmiş ve usun bir süre de böyle kalmış.

Colonia'nın Barrio Histórico Bölgesi UNESCO Dünya Mirası listesinde girmiş. Bu yüzden Buenos Aires ve Montevideo'dan çok daha fazla turist çekiyor. Colonia del Sacramento'da zaman sanki donmuş, şehir halde 1960'larda yaşıyor gibi. Bir Akdeniz kıyı kasabasında ne görmeyi bekliyorsanız burada da karşınıza çıkıyor: küçük balıkçı evler, Ambarat kaldırımli sokaklar, ağaçların gölgesinde vambellik yapılar, tarih kokan eski binalar ve çevreli küçük küçük lokantalar. Caddeker, binalar, tarih ve insanlar tamamen uyum içerisinde. Kaplumbağa hırsıyla dolayışın Colonia, insanı huzur veren hiç aceleni olmayan bir şehir. Şehir sakinlerinin de acelerinin olmadığı kullandıkları antika değerindeki arabalardan belli oluyor. Şehrin sağında solunda uykulu antika araçlar görmek mümkün. Buraya kadar da her şey yolunda ancak bunların o kadar büyük bir kısım kullanımında ki insan şaşkınlıktan edemiyor. Zevken mi ekonomik gereklilikten mi bilemiyorum ama sebebi ne olursa olsun hoş ve Colonia'ya özgü bir görünümler veriyorlar.

Şehrinde görülmesi gereken yerler tarihi bölgedeki deniz fenerinin civarına dağılmış durumda. Aldığınız tek bir biletle deniz fenerine ve şehirdaki tüm müzeleri girmeğe mümkün. Şehri yürüyerek dolaymak çok kolay olmama rağmen dilemenize bisiklet de kiralayabilirsiniz. Bir hafta seyahat de sergilli oluyucu, elektrikli golf arabası kiralanmak mümkün. Colonia'da turistlere yönelik yatacaca işletme olmama rağmen size mal tarmaya çalışan ya da dükkanına doğru sizi çektiğiren hiçbir satıcının olmaması çok ferahlatıcı.

Nehir kenarındaki mekânlar Plata Nehri'nin çamur rengi sularına bakın

Güney Amerika

da insanda sakinleştirici bir etki bırakıyor. Şehirde doluştuktan sonra hâlâ tam huzura eremeyenlere yet kulübünün geniş terrasındaki eski kadé dînginlik korosunda size bir parç daha verebilir. Bulursuz, mavî göğün altındaki dalgalar ve sesizlik hissi veren deniz kaçar geniş Plaza Nohelî tarafında sarıya süslenen teknelere eşlik eden marulara katılmak istiyordum. Ama modern uçarıyordum, o zaman bir kadeh kırmızı şarap kılın!

Güney sıcaklığını kaybedip, altın renklerini sergileyerek telâz ve sakin bir şekilde Colonia kıyılarına batıyor güldü. Deniz otobüsünün hareket vakti iyice yaklaşıyor. Caddelerinde doluşmanın insanı huzurla dolubardığı Colonia'dan ayrılma zamanı ne yakın ki geldi sevgili okuyucu. İkimden önce müstakimlik obüste odunlarla iskeleye yöneliyordum: "Bir tatlı huzur almayaaaa geldimim Coloniaa'dan, ahhh Colonia'dan..."

12.000 km²'lik Boş Alanda Kaza: Bolivya

300 km uzunluğunda 400 km genişliğinde dümdüz bir alan düşünün sevgili okuyucu. Alanı gözlerinizi kamayınacak kadar beyaz boyayın ve 12.000 km²'lik bu dev alana da tek bir yerleşim merkezi ya da yol koymayın. Öyle ki alandan geçmenin de tek yolu dört çeker bir araç olsun. Son olarak da bu uçurum bucakta yalnız yerin ortasında iki insanı birbirisiyle çarpışması sonucunda iki kişinin öldüğüne düşünün. Ya hayır sevgili okuyucu, bunun bir hayal ülkesi değil. Bolivya'daki Uyuni Tuzları'na hoş geldiniz.

Salar de Uyuni yani Uyuni Tuzları, yaklaşık 12.000 km²'yle dünyanın en büyük ve aynı zamanda 3650 m. yüksekliğiyle dünyanın en yüksek yer alan tuzlası. Tuzları dolaşmak için tur yapan onlarca acenteden biriyeme uygun olan dört çeker aracı apartıyorsunuz ve sabah erkenden yola çıkıyorsunuz.

En fazla 15'inde gösteren, direksiyona bile yetipbileceğinizden emin olmadığımız kısa boylu göğürümde bina kotoşuyorum. Adı Sylvia; neyse ki 15 değil 22 yaşında! Arabada arız fişikleri, haçlar ve profi dhası azılı. Yola çıkınca bir başka şey dikkatimi çekiyor. Bunlarda trafik kazasında ölenler için kazanan olduğu yere küçük bir haç ve yüksekliği iki, üç kanta geçmeyen minicik bir kütübecik koyuyorlar -ki daha sonra ölenlerin yakınları kazanan olduğu yeri ziyaret edip, bu kütübenin içine çiçek ya da Tuzları'ya adanmış başka yerler bırakabiliyorlar. Hristiyan inançlarıyla bölgedeki yerli inançlar birleşip burada farklı bir birleşim yapıyorlar. Ölülerine riyyet ya da bira namaz Hristiyan yerliler, ölümler mezarlarının doğuya bakan yüksek tepelerden birinde olmasını istiyorlar. Derin ölmülmü etmiş bu kütübeciklere birer "Tükker, Tükiker" tabelası gibi, Ne kadar çok kütübecik varsa o kadar çok ölmülmü kaza var demek. Sylvia nerede bu kütübeciklerden görsün onları el sallıyor, bir nevi ölmülmü saygı, ölüme el sallamağı ifade ediyor.

Trafığın neredeyse olmadığı bu bölgede Sylvia ne yapıp ki tık tık el sallıyor. Dört çeker olan bir kazanan yerinden geçiyoruz ama aklım hiç almıyor. Tuz gölünde her yer yol, her yer düz, sağdan gitmek ya da soldan, ortadan gitmek fark etmez, işareli yol yok. Araç kullanmak için arabanın harmanını sadece görmek istediğimize göre çeviriyoruz ve gazı basıyoruz o kadar. Şerit genişliği en az 10 km olan bir yolda, sadece sadece 50-60 aracı geçirdiğini düşünün, işte bu yolda maalesef iki araç gündüz saatıyla diğer çarpışıyorlar ve araba, iki ölü. Daha hızlı el sallı Sylvia, daha hızlı.

Uyuni Tuzları'nın ortasında görülmeye değer bir dağa bariyesi var: Isla del Parado (Balık Adası). 3600 m'de masmavi benzeri taşlarla kaplı bu ada tepeden bakıldığında bir balığı andırıyor ve adayı çeviren tuzla, adanın üzerindeki kaktüsler oldukça çarpıcı bir görüntü oluşturuyorlar. Adadaki

Güney Amerika

kakelâler yılda ortalama 1 cm büyüyorlar ve boyu 12 m'yi aşan kakelâle sayısıyla paklaşıyoram: 1. Dikenlerinden korumak için; 2. Göküğüne en yağlı çarabı olduğu için. Doğrusenize bir sevgili okuyunca, Türkler'in Orta Asya'dan geçince; Bizans İmparatorluğu'na; burası, çarın ve marifetinin isadine; Amerika'nın keşfini bile görmüş bu kakelâle.

Gölin Uyuni çehrine bakın kenarında her kaçının rüyası bir şey var. her şeyi tuzdan bir oca. Odalar, masalar, sandalyeler, her şey tuzdan. Ovelin heren beş dakika ilerisinde Bolivya pıyasesi için tuzun çıkarıldığı bölge buluyor. Tuz çıkarmak içinse son derece basit bir yöntem kullanılıyor. Yerde derinliği 10 cm'yi geçmeyen dikdörtgen bir çukur açılıyor. Çukurun içi tuzlu suyla dolandırılıyor sonra bu su buharlaşıyor. İki hafta içinde de çukura kalan tuz kütüklerle alınıp kamyonlara yükleniyor. Uyuni Tuzları pil yapımında kullanılan lityum bakımından çok zengin ve hatta dünya rezervlerinin yarısı burada buluyor. Birçok uluslararası şirket lityumu çıkarmak üzere de Bolivya Başkanı İva Morales "Yeteri kadar sınırlılık, buradan hammaddeyi alıp başka yerde işleme devri artık yok. Fabrikayı buraya kurmak şartıyla yabancılara işleme hakkı verelimiz, fakat işlemeyi biz kendimiz yapacağız" diyerek uluslararası şirketlere karşı çıkıyor.

Tuz gölünün kenarından Uyuni'ye dönerken dondurucu soğuğa aldırmadan oynayan çocuklara katılıyor. Dört beş kat giysilerimiz altında üşürken onlar tek katlı kazaqlarıyla bızlarda oynuyorlar. Sylvio, bir üşüyen gringolarla iyice dalgağını geçtikten sonra geri dönmüş için arabaya delip geyorsa ve aracımız çocukların yanından geniş düzliğe ulaşıncaya Sylvio sağa doğru bakıp yirte el sallamaya başlıyor.

Yıldızlara Dokunmak: Şili

Atacama Çölü dünyanın en kuru çölü, en ıssız bölgelerinden ve aynı zamanda en fazla bulutsuz gün sayısına sahip yerlerinden biri. Bütün bu özelliklerin üzerine bir de 2500 m’den fazlasında yer alan okdenizce tara da astronomların diğerindeki yerlerden biri oluyor. Çünkü 2500 m’den sonra ıssızlık hava yıldızları ve diğer gök cisimlerinin daha iyi gözlemlenmesine izin veriyor. Dolayısıyla dünyanın en büyük teleskopları arasına Şili’deki yerleşik teleskopların yanı sıra dünyanın en büyük radyo-teleskopları San Pedro de Atacama yakınlarına kuruluyor. Yıldızlara dokunmak isteyen herkes gibi ben de yolunu Atacama Çölü’ndeki San Pedro’ya düğünden seçmiş oluyorum.

4200 m’deki Arjantin sınırında, işlemler tamamlandıktan sonra “Şili’ye Hoş Geldiniz” yazıtının yanından geçiyorum. Gülmek birane zaman gözlemin 160 km sonra emeline ulaşıyor. Fırlı Şili sınır olan 160 km içeriye kadar ne bir yerleşim yeri ne bir binaları ne bir mağaza var. Bombaj, San Pedro, topak evleri ve toprak sokaklarıyla tam bir çöl kasabası; nüfusunu 5000 kadar. Son zamanlarda Bolıya pörüne giden turistlerin durak noktası haline gelen San Pedro tam merkezi turizm merkezleri, lokantalar, bediyelik eşya satıcılarıyla dolmuş durumda. Benim buraya gelişi sebebi ise yıldızlara dokunmak.

San Pedro de Atacama’nın turistler tarafından tutulmasının sebebi bu küçük yerde yapılacak çok şeyin olmasından kaynaklanıyor. En çok turistleri turistik gezici 1,5 saat uzaklıktaki El Tatio Geyzeri. Geyzer en iyi gözlemlenir gün doğarken verdiği ve su sıcaklığı ancak o zaman yüzme olacağını hissettirmeden sağladığı için turistler sabah saat dört civarı hareket ediyor. Atacama Çölü sabah dörtme oldukça soğuk oluyor, geyzere girişinde yitmeseniz buharınla gözlemleriniz şimdiden söyleyeyim.

El Tatio’dan geri geldikten sonra sabah piknikleri yapabilirsiniz, buna ihtiyacınız olacak çünkü bir kaç saat sonra kuruda hep beraber kaymaya gideceğiniz. San Pedro’da adam hep bulunan kumullara farmasütlerden birinden bisiklet ve sandboarding (kuruda kayma) ekipmanı alıp yakındaki kumullara pedalliyorum. Kumullar şehre yakın olduğu halde piknik tepelerden dolayı gitmek uzun sürüyor. Kumullara bota çıkmak en yakın çıkmak 20 dakika sürüyor, aşağı inmesi ise bir dakika. İki defadan fazla tekrarlamak sizi bilmem ama beni açmaz, dilersemiz siz devam edin seçmiş oluyorum.

Buradan farklı Ay Vadisi’ne (Valle de la Luna) devam ediyorum. Yeryüzü şekilleri ve karanlıklarıyla kesinlikle Ay’dan bir köşeyi andırıyor. Buradan günbatımını seyretmek çok keyifli. Hava karıncaca San Pedro’ya dönüyorum, hava da birden soğuyor ve ben daha hızlı pedallamaya başlıyorum. Şehirden

Güney Amerika

gidilebilecek iki yer daha var. Birincisi Salta de Atacama, Bolivya'daki Uyuni Tuzlası'na gidemeyenlerin molağa gidip geometri getiren bir yer. İkincisiyse Atripalza Gölü. 4200 m'deki bu gölde ilginç manzaralar ve flamingolar su bekliyor olacak. San Pedro de Atacama, Bolivya Uyuni Tuzlası'na yapılan turların Şili'deki başlama noktası oluyor. Gecelede üç gün süren turların hepsinin göşerğahi ayırı ve firmalar arasında da pek fark yok diyebiliriz.

San Pedro'dan geceleri gökyüzüne bakmak hiç de İstanbul'dan, Ankara'dan, Adana'dan, Van'dan bakmaya benzemiyor; hava olabildiğince açık, bulut yok, görünen yıldızları erkileyebilecek ışık kaynağı; neredeyse yok. Gökyüzüne baktığımda 100-150 yıldır gözetmeye alışkın olan ben San Pedro'da şaşırıp kalıyorum, neşer değindiğümünden ne kadar da farklıymış. Gökyüzütek ıpl ıpl, sarmıyolu, gezegenler, farklı ıplaklarıyla binlerce yıldız, doğuda, batıda, kuzeyde, güneyde ama hepni beyuzların içinde. İnanılmaz bir şey sevgili okuyucu, bütün gece oturup seyredebilirim... Bir de şu sıran çöl soğulu olmasa.

Alan, sereler boyu Fransa ve Amerika'da çalışmış bir astronom/mühendis. Sınımda hayallerinin peşinden gelip dünyamın en iyi göşerleri noktalarından birinde kendi işini açmış, her akşam meraklılarına gökyüzünü turları yapıyor. Evinin bahçesine kuruluğa rustik bir gözleme ayırmış en güçlü teleskop kümesiyse gezegenleri, yıldızları, galaksileri anlatıyor. Her soruya cevap veriyor, Amerikalılar'a haf atıyor; Fransız milliyetçiliği yapıyor, yerlilerle ilgili göşerlerini ve son beş bin seredeki astronomik gelişmeleri bölgelerine göre anlatıyor. Sadece anlatmıyor, bir yıldızla ilgili soru sorduğumda, önce elindeki lazerle yıldızın gökyüzündeki yerini aşağı yukarı gösteriyor sonra da teleskopu ona çevirip herkese gösteriyor. Satürn'in halkaları? Mars'ın yörsey şekilleri? Takam yıldızlar? Tabii takam yıldızlar dediğimizde aynı takam yıldızlar Çinliler'in, Araplar'ın, Yunanlılar'ın, İnkalar'ın verdiği renkli renkli isimler farklılık arz ediyor. Alan'ın göşerise verilen isimler astronomların o ara ıçtikleri keşif verici maddelele yakından alakalı: "Başka türlü parçaklarını nasıl bir akreşe ya da parç insan kafalı bir ara benzetilebiliriz ki?" Üç saatlik yıldızların dokunma turlu teleskopun aya çevrilmesiyle sona eriyor. Ay'a hiç bu kadar yakından bakmamışım. Herden teleskopun fotoğrafına çekiyorum; bir daha nerede yapabilirim ki bunu? Meşur olmuş bir şekilde huzurle yollanıyorum.

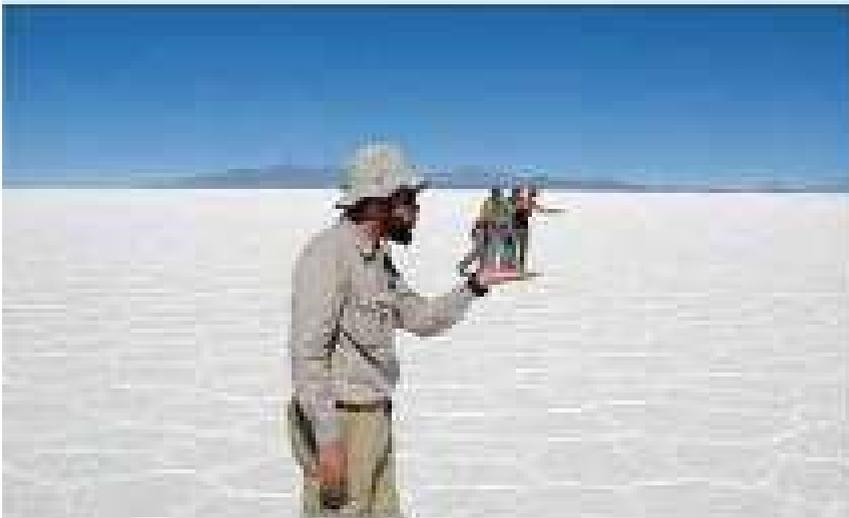
Güney Amerika'da az kişinin uğradığı değişik bir bölgeyi görmek ve yıldızların dokunmak isteyen sevgili okuyucular, Atacama Çölü'ne gitmek için daha az bekliyorsunuz?

Arjantin
• El Cuñesqueñel
Perito Moreno Buzulu
Dünyanın ikinci büyüğü.

Arjantin
• Buenos Aires'in ünlüğü
Tango
• Salta'da Tur Madeni
Tuzlarda bediye ile aygı satan
İşçi kendisini güneşten
anlık böyle koruyabilmektedir

Bolivya
• Salar de Uyuni, dünyanın
en büyük tuzlulukları
ve en güzel görünümlerini
taahhüt eder.

Bolivya

• Salta'da Uyuni'de
İbrik Adası ve 1200
yıllandaki kalıntılar

Ekvador

• Galapagos Adaları'nda
yaşayan İspanyollar
insanlardan korkmuyor.

Kolombiya
- Başkent Bogotá'da
Gabriel García Márquez
Kültür Merkezi.

Peru
- Machu Picchu ismartması
başka hiçbir yerde yok.

Şili
- San Pedro de Atacama
yüksekliği ve kuru iklimi
nadirıyla rüzgarına
karnavalı için çok elverişli.

Paraguay

- Ciudad del Este ile ilgili bir sokak.

Uruguay

- Colonia del Sacramento sokak ve harbor görüntüleri için çekildi.

Venezuela

- Angel Şelalesi'ne giderken çok güzel manzaralar için çekildi.
- Şelaleye varınca aynı gün geri dönmek mümkün değil, tek para burada kalınacak.

5. Bölüm

Kuzey ve Orta

Amerika

ABD
Bahamalar
Barbados
Jamaika
Guatemala
St. Vincent ve Grenadinler
Trinidad ve Tobago
Kosta Rika
El Salvador

San Francisco Sokakları: ABD

Amerika'nın üslû kentlerinden San Francisco kozmopolit yapısı, yitirici caddeleeri, bakımsız çevresi ve doğal güzellikleriyle bakli olarak en çok ziyaretçi çekim kentlerden. Şimdi sizlerle sevgili okuyucu bu güzel şehrin mahallelerinde uzan bir yürüyüş yapacağız. Hazırmıza başlayalım.

Çin mahallesinde bir huzurda kalıyorum. Bu mahalledekilerin çoğu 1800'lerin sonunda altın aramak için Amerika'ya gelip kalarlaları sorunları ve sonra hıllı akıma devan eden Çinli göçmenler. Mahallede tabelalar hem İngilizce hem Çince çirki mahalle sakinlerinin çirki İngilizce konuşmuyor. Sokaklar, caddeler ve önemli binalar Çin geleneklerine göre düzenlenmiş, örneğin mahalledeki banka şubeleri Feng Shui'ye göre tasarlandığı için girişlerini büyük eşdeha başları koruyor ve bankaların ön cepheleeri boydan boya kırmızıya boyanmış vaziyette. Sokaklarında Başlı'dan çok Asyalı yülerin görüldüğü mahallede yaşayan Çin kökenlilerin bir kısmı mahalleden dışarıya hiç çıkmadan hayatlarını devam ettirebiliyorlar.

Sokaklarda biraz daha yürüyüp üç blok ötedeki Union Meydanı'na yöneleniyorum. Meydanın etrafı Gucci, Armani ve Louis Vuitton gibi markaların mağazalarıyla çevrili. İşler pahalı markalardan bazı emiyorlar; o zaman ana alışveriş caddeleeri Market Caddesi'ne gitmek gerekiyor. Market Caddesi, Union Meydanı yakınılarında başlıyor ve San Francisco'ya bir uçtan diğerine kar ediyor. Alışveriş, iş, konferans ve sinema merkezleri, lüksantalar, binlerce dükkan ve daha fazla Market Caddesi üzerinde yer alıyor. Bu caddeleeri sola döndüğ 15 dakika yürümek San Francisco'nun iskeleleriyle ekleli otayolun olduğu alana, sağa döndüğ yürürsek Civic Center, Tenderloin, Castro, Mission semtelerine varırız.

Bir ilk önce sola döndüyünüz. San Francisco liman binası daha çok lokanta ve piyorek satan dükkanlarıyla ilgi çekiyor. Bina, öğle vakti çarredeki iperlelerinden yemeğe gelenlerle tika bosa dolu. Eskiden bu bölgeden bizim Mecidiyeköy'deki gibi yükseltilmiş otayol geçiyormuş olacak uzan süren uğraşlardan sonra otayolu yıkıp geçtikten sonra vakti geçirilebilecek güzel bir park yaratmışlar ve şimdi bu parkta öğle vakti banklar piknik yaparlar, çocuklarını dolayırarlar, dinlenenler ve huzurunu tadını çıkarırlarında delin. Herde solda San Francisco'nun "Salınamer"i diyebileceğimiz, şehre gelen her turistin uğramadan edemeyeceği Fisherman's Wharf Bölgesi var. Şehrin ekleli balık balı olan Fisherman's Wharf'ta bugün turistlere yönelik her şeyi bulmak mümkündür: hediyelik eşyalar, hatlar, lokantalar, tur girişleleri, güzel sekeneleri, Alcatraz turları ve liman binasının duvarları boyunca sıralanmış balık-ekmek tarzı yemekler satan onlarca küçük teçah. Eskiden balıkçı sekenelerinde çalpanları maag yerine sarmaları için balık verilmemiş ve tıplar

da maşık karlılığı aldıkları balıkları halin yakınında küçük tezgahlarında pişirerek satıyorlar. Maşık yerine balık uygulaması bizzat çok olmaş ama tezgahlar ve o eski lezzetler halen yürürlükte. Bu bölgenin diğer bir çekici yanına denizde özel olarak inşa edilen platformlarda tembel tembel güneşlenen denizcilerden. Şehrin merkezinde serbest olarak yüzmenin salti denizcilerinin görmek herkes için kaçırması ve unutulmadık bir yerde denizcileriyle karşılaşmasını ilk yolunu alanlar herkes fotoğraf makinelerine taşıyor -dünyanın en çok fotoğraflanan denizcilerini bunlar olma gerek!

Yemek yeyip biraz da dinlendikten sonra Market Caddesi'nin geri kalanını görmek için ters yöne dönüp yürüyoruz. Caddede Winfield Alışveriş Merkezi'ni geçtikten sonra sola girerek SoMa (South of Market) Bölgesi'ne giriyoruz. Burası 90'ların sonuna kadar pek tercih edilmeyen köhne bir bölgeydi, internet şirketlerinin paraya para demediği zamanlarda yakındaki Silicon Valley'ne akın yatanmışlardan tasiplenen mülk sahipleri mahalleye yerleşmeye başlamışlar. Dolayısıyla ev fiyatları artmış, yeni galeriler ve lokantalar açılmış. İnternet ekonomisi daralmaya başlayınca da mahalle güden dışarıya başlanmış ama yine de halen canlı ve güzel bir bölge. Market Caddesi'ne geri dönüp yürümeye devam ediyoruz. Aniden dükkanların kapandıklarının gülmeye bile yanı kapalı olduğu, kaldırımların evsiller ve uyuturucu kullanımlarla dolmaya başladığı Civic Center-Tenderloin Bölgesi'ne geliyoruz. Amerika'nın ciddi bir barınma problemi olduğu malum ancak şehrin en kalabalık bölgesinde 100 m. içinde sosyal dokunun bu kadar çabuk değişip sokakların terk ettiği bir hal alması rahatsızlık verici bir durum. Bu bölge "gece gelinmemesi gereken semtler listeme" bir naranndan giriş yapıyor. Caddeye çıkan sokaklardan birinin ismi "Türk" -kim ne zaman koymuş bu adı acaba?- ve sokagın kaldırımları katman evlerinde uyulmuş evsillerin mekanı durumunda.

Market'in sollarına yaklaşıyoruz; şehrin kurulduğu noktayı görmekten geçmek olmaz. 16. Cade ile Mission Caddesi'nin kesişimindeki kilise binası "Mission Dolores" şehrin mayasını çalan yer. San Francisco'da yerleşim burası kurulduğundan sonra binanın etrafında başlamış. Bu bölge aynı zamanda huzurlu barlarıyla da biliniyor. Yürümeye devam ediyoruz sevgili okuyucu, şimdi Castro'daya yani gaylerin ABD'deki başkenti. Mahallete tanıdık giysilerden, DVD'lere, kitaplardan, halılara, duvardaki ilanlardan, sokaklarda sürmüş dolmuş çifçilere kadar her şey gayler için ve burası aynı zamanda Market Caddesi'nin de sonuna işaret ediyor. Buyağı bir yürümlük ama daha yolunna var. California Üniversitesi kampüsünün araya, eski hippilerin başkenti Haight-Ashbury'ye geçelim. Çıkalım diyoruz çünkü oldukça dik bir yokuş var burada. San Francisco hayatları sizi aldattımsın sevgili okuyucu, şehir küçük ama yokuşu bol ve bazen kasa gibi görünen mesafeler "yürü hobam" bitmiyor!

Haight-Ashbury'de bazı kafeler, eski plak evleri, çöplükler, vitrininde kenevir içeren olan "duman dükkanları" (smoke shop) ve halen sadore barlık ekleme satmakta direnen mağazaların eski kirazçılar karılıyor. Gelin şu kafele biraz oturalım; kafenin adı "Coffee to the People" (İnsanlara Kahve) 68'in "Power to the People" (İnsanlara Güç) sloganının sarmala yapıldığı hali.

Kuzey & Orta Amerika

Nisai dinlendiniz mi sevgili okuyucu; hadi şimdiki Golden Gate Park ile adam özeniyle, biraz da onlarda dolupalım. Hafta içi olmasına rağmen park insanlarla dolu; mangal yapıyorlar, kriket oynuyorlar (Haber İngilizce olabilir), fribolü oynuyorlar (halen bilmiyorum neydi), koşuyorlar, çocuklarını doğuyorlar, pöten yapıyorlar ve bir de bizim gibi abesce yürüyüp tembellik ediyorlar. Parkın içinde Japon Çay Bahçesi'ne gidiyoruz; burayı 1800'lerin ortalarında bir Japon-Amerikalı aile kurmuş. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nda ABD, Japon kökenli bütün ABD vatandaşlarını evsizlik yapıyor korkusuyla toplama kamplarına koyup da, mallarını da ellerinden alınca çay bahçesi sahibini kaçırmış. Bunun üzerine Amerikalı bir aile, bahçenin bakımını üzerine almış ve bahçeleriyle kadim kalmamış sağlamış. Bahçe kafa dinlemek için ideal bir yer; bonasiler, ücretli danışmanlık Japon balığı havuzları, farklı biçimlerde budanmış ağaçlar, sen bahçesi ve tabii çay içilerek bir dükkan.

San Francisco'nun simgelerinden, 1937 den beri hizmette olan Golden Gate Köprüsü'ne parkın hemen yanında. Yapıldığında dünyanın en uzun süpürsüz köprüsüymiş ve o kadar yıl geçmesine rağmen halen dünyanın en büyük ilk ota içinde. San Francisco'ya gelip de köprüyü yakından görmeden tarihsel vasifeleri yapmış sayılmazsınız. Köprü üzerinde yürümek sebze: yaprak, huşketimler, pöten yapıların hepsi köprüde. İnanlıklara göre yolda 25-30 kişinin Golden Gate'den atılmak imhar etmesi nedeniyle köprüye birçok ayar levhası konmuş. Levhalarda "Bu köprüden atılmak ölümce ve rujik sonuçlara sebep olabilir" yazıyor. Hadi tamam! Ve yine devamında levhaların az ilerisinde köprüden herhangi bir cisim ya da "fözel" atmanın yasak olduğuna hatırlatan işaretler var. Fözel'e ilgili olarak yapılan hatırlatmalardan oralamı bir Amerikalı'nın aklı düşüncüyle ilgili derin endişeler duyurmayı başarıyor.

Köprüyü geçip yarım saat yokuş aşağı yürüyüp San Francisco'ya tam karışan görün Sausalito adında sakin ve keyifli bir serme geliyoruz. Küçük dükkanlar, değişik lokantalar ve birkaç kışkırtıcı olduğu bu mahalleye San Franciscolular şehirden uzaklaşmak için geliyorlar, bir de Sausalito'da deniz kenarında güzel bir balık lokantasına giderek bu güzel günü kaçandırmazlar ne dersiniz? Sausalito'dan San Francisco'ya dönüşünüz keyifli bir gemi yolculuğuyla olacak sevgili okuyucu. San Francisco repeleri, köprüde ve limanıyla İstanbul'u andırıyor dardim ancak üzerine bir de bu gemi yolculuğu gelince artık eminim: İstanbul'un ABD'de bir ikizi varsa o da San Francisco.

Fisherman's Wharf'teki izlerden Çin mahallesine San Francisco'nun North Beach Mahallesi'nden geçerek varacağız. North Beach, San Franciscolular'ın dünya mutfağı için geldiği bir bölge; Tayland, Vietnam, Çin, Filipin, Brezilya, Fars (Iran ürünü varılınca Amerikalılar korkup gelmez diye hiç İran restoranı yok, onun yerine Fars restoranları var!), Hint lokantaları sadece boyutca sokulmuş. Şehirin kuzeyde yapısını bu caddedeki kupa bir yürüyüşü daha fark edebilirsiniz; North Beach dünya mutfağını ayaklarımızla kadim geçiriyor. Mahallenin sonunda Columbus Caddesi'yle birlikte İtalyan mahallesi başlıyor ve haliyle bu serme pizza ve makarna üzerine uzanılmıyş durumda.

Geç bir saatte iyice yorgun ama güzelliklerinden tadıyla memnun bir hâlde Çiçi mahallesindeki hosteline varıyordum. Umarım bu uzun yürüyüşün de hoşunuza gitmiştir-sevgili okuyucular, iyi geceler.

Küçük Amerika: Bahamalar

Uçağın Bahamalar üzerinde alçalıyor... Ağaçsız durgun denizde yelkenliler değerin ölçerince usulcağa rüzgarların zevkini sürüyorlar, maxinin bin bir tona altınmadık akıp giderken mercan kayalıkları sanki bütün surlarını dikmek istiyorlar gibi güneşte parlıyorlar. Su o kadar berrak ki insanın gözünü göğün altına bu yücelikle karıştırmak yakın yüzün stringaylar görünüyor, kanının üstünde uçuşmaya başladığında büyük malikanelerin bakımsız bahçeleri masive alıpmuş gülelimi biseden yeşilleriyle alıncıyordu. Şimdi yavaşça adanın ortasındaki gölün üzerinden inişe geçiyorum.

Bahamalar, ABD'den sadece 100 mil kadar uzaklıkta yüzlerce adadan oluşan küçük bir devlet. Bugün başkanı Nassau'dayım. Bahamalar'ın en büyük gelir kaynağı çok iyi korunduğu turizm: Karayipler'de dolaşırken ülkeler içinde en iyi turizm altyapısı bu ülkede. Nassau Limanı, Karayipler rotasına çıkan yolcu gemilerinin mülaka durak noktaları bir liman. Nassau Limanı'nın hemen önünde duty-free mağazalar sıralanmış, gümrük binası Festival Place adında bir alışveriş merkezinin içinde. Taksi şoförleri ve fastfoodlar da binanın önünde bekliyorlar. "Bahamalar'a geldim, saçlarını Afrika rüzgarı üflemem garanti oldu" diyen meraklı turistler için kalabalık bir "örtücü" grubu ellerinde değişik modellerin raizleriyle güneşli çıkışında masive alması vaziyetleri.

Gemiden çıkan ilk yolcuyla beraber bizim sermi pazarlarını aramayan bir kasmaya ve koşturmaya başlıyor. Takasçılar birbirlerinin nereleye üzerine çıkarak müzeleri kapmaya çalışıyor. Yolcular kalabalıktan önce mağazalara varmak için hâlâ adamlarla birbirlerine çarparak ilerliyorlar. Bu kalabalığın içinde bilerinde dinlenen bilgisayarlarıyla davar dibinde küçük masalarda sakin sakin oturmuş 8-9 kişi dikkatimi çekiyor. Benden bizim arabacılar geliyor aklıma -Allah'ım burada da mı var yoksa? Hepsi kablosuz internete bağlanmış, kimisi webiste, kimisi e-postalarını bekliyor. İçlerinden birine kablosuz internete nasıl bağlanabileceğimi soruyorum. Arma öğreniyorum ki sevgili olmayıcı, Nassau'da kablosuz internete bağlanma bedava ve bütün şehir bu kapılara alması içerisinde. Dava bizim başımıza diyorum ve daha sonra sokakta yürürken baskılarda ya da yere gömelimiz önünde bilgisayarlı çalışan bir çok kişi daha görüyorum; akşamüstü ben de aralarına katılıyorum.

Festival Place'in bacasında hediyelik eşyalarıyla Usü Straw Market var. Straw Market'a ya deniz kenarından yürüyerek Starbuck's'ın ve Haed Rock Cafe'nin önünden geçerek ya da otobüsle çıkıp Burger King, Wendy's ve Subway'nin önünden geçerek McDonald's'ın önceki sokakının denize doğru bakarak varıyorsunuz. Amerika'nın yemek kültürünü Bahamalar'a nasıl itiraz

ritiğini böylece küçük bir yarıyapıca dahi hemen farkına varabilmisiz. Zaten Nassau'yu birinç dâha dolayınca Bahamalar'a Küçük Amerika demerin doğru olduğunu görüyorum.

Festival Place'in ilerisindeki Rawson Meydanı'ndan biraz ilerisinden 'Jitney'ye (Bahamalar'da minibüslere verilen isim) binerek adanın her tarafına bir dâha ulaşarak mümkün. Yakındaki Paradise Adası'na köprüsüne kadar minibüslere gidiyorum. Paradise Adası, Nassau'nun bulunduğu New Providence Adası'na iki köprüyle bağlanmış küçük bir yer. Adada ciddi bir yarıyapıca Amerikan halkı için yapılmış bir oturma inşa edilmiş; pahalı markaların vergisiz satıldığı mağazalar, milyonluk yatların demirlendiği bir yat limanı, sokakta müzik yapan gruplar, lokantalar, kumarhaneler, büyük oteller ve kumarlar. Paradise Adası'nda Amerikan aksanı lagiline her yerde duyuluyor. Adayı karışık bağlayan köprülerin Nassau tarafında taze deniz mahsullerini hazırlayan restoranlarca küçük lokanta var. Yerel bir lezzet olan habuklu deniz canlısı "conch" çok popüler, ben de deniyorum: "Affedemiyiz, paslı bir ikinci bir tabak daha alabilir miyim?"

Şehir içinde yürümekten sıkılıp nereye gittiğine aldırmadan ilk gelen minibüs biniyorum, yerini kıyır mahallelerinden birine gidiyorum. Turist bölgelerinden uzaklaştıkça bakımsız soddeler ve evlerle karşıkama sıklıkım artıyor. Yerel halkın bir kısmı için hayat pek kolay görünmüyor: Kanlım kalduanlar, küçük dükkanlar ve bakımsız evler çevresin ekonomik durumu hakkında ipuçları veriyor.

Sabah, Jamaika'ya gitmek üzere havaalanına gidiyorum. Uçakla birinç karamı aldıkten sonra gümrüğe gidiyorum da bir yanlış var: Bahamalar devletinden çıkışta Bahamalar gümrüğü yok, ABD gümrüğü var. Amerikalı gümrük memurları pasaportuma şip Bahamalar'dan çıkış ve ABD üzerinden Jamaika'ya geçiş işlemlerimi yapıyorlar. İyi de bunun Bahamalar yerine ABD'de yapılması gerekmiyor mu sevdiğim okuyucu? Neyse, zaten Bahamalar'a "Küçük Amerika" demişdik değil mi? Tamam sorun yok o zaman.

Reggae-büs ya da Minibüs: Barbados

Barbados'ta kalacağım pansiyonun tam akşam yemeği vakfı varıyor, ev sahibini odanın arabalarını teslim ettikten sonra çıkıp benli evine gidiyor. Surt çantamı açmadan odaya bırakıyorum; planım, herreni dışarı çıkıp bir şeyler yemek. Su içmek için evin mutfağına gittiğimde yemek hazırlayan dört kişiyle karşılaşıyorum.

"Merhaba, benimler neredir?"

Ocağın başındaki suka adını dolaplardan birini açıp bana bardağı suyla olan suyu göstererek:

"*Ya kardeşlerim suyu nerde?*" İki ayrı su kullanırdım, hangisinin iyi olduğu konusunda anlaşamadık. İki-iki benberçiyiz."

Karides tazeyle başlayan mutfak mahabbetini bahçeye kurulan masaya taşıyor ve 4-5 saat sonra evni çeşit balıklarla tika bura döşenerek sona eriyor. Neredeyse yatağa yuvarlanarak gideceğim. Pansiyonun dört misafiri ikralardaki gibi sıvıcaz: Biri Fransız aklı ve ağı, diğeri Kanadalı ve nemanci, diğeri Filipinli ve hemşire, dördüncüsü de Japon aklı ve elektronik devre tasarımı yapıyor. Ağı olan Barbados'ta kullanılan baharatlarla yeni sodalar denediği için evde her daim 4-5 çeşit balık yemeği var ve elbette yemekleri taze etmeye hazır bir de kizik. Pansiyonumuz Barbados'un gece hayatıyla sınırlı kummal mahallesi St. Lawrence Gap'in sakin bir köyünde. Pansiyonun olacağı caddeinin deniz tarafında "her şey dahil" tatil köyleri sıralanmış. Ancak bu, sahilin sadece tatil köylerine ait olduğu anlamına gelmiyor; Barbados'ta ve diğer Karayip Adaları'nda kummal otel yapamaz bile gölündeki plaja dileyen herkes ücretsiz olarak girebiliyor.

Bridgetown

Sabah güneş fazla yükselemeden denize girip biraz St. Lawrence Gap'te dolaşıyorum. Sonra başkanı Bridgetown'a gitmek için sahil yolu boyunca yürümeye başlıyorum. Kıyı boyunca birçok yeni bina yapıyor; eskilerinin daha uzunları dikiliyor -böyle giderse St. Lawrence kısa zamanda beton ormanına döner. Yol denize paralel bir şekilde devam ediyor ve vasitelere yönelik yeni yapılan mağazaların yerlerini St. Lawrence'ın mutfaklığına daha küçük ve yerel halka yönelik işletmeler alıyor. Kaldırım daralıp birden bitiyor, sonra yeniden başlıyor. Arabalar çok sık ve hızlı geçtiği için biraz dikkatli olmak gerekiyor. Saat üç buçukta yol birden kalabalıklaşıyor ve İstanbul'a aratmayacak kadar sıkışıyor. Barbados'ta birçok işletme sahne

arkasında içi boşlaştırmış öğleden sonra üç dört gibi kapanıyor. Para boşduracaklarını ya da postasıyla işiniz varsa saat üçten önce bitirmeniz gerekiyor.

Bridgetown, Barbados'un iş ve ticaret merkezi. Burada Karayipler'de olduğunuzu unutulabilirsiniz: kalabalık sokaklar, eski ve döklümekte olan binalar, güverçin görevlileri, dilenciler, işportacılar, sokakta sıvı yananlar, kaldırımlarda yemek yapıp satanlar, hızlı yemek restoranları. Büyük şehirlerden kaçmak için her ne sebebiniz varsa, sizi Bridgetown'da yalnız bırakmıyor. Bridgetown içindeyken Karayipler'de olduğunuz size hatırlanarak sadece iki yer var: Başınmazlık Meydanı ve Bridgetown Beachwalk. Barbados ve genelde diğer Karayip Adaları 18. yüzyılda gelişmekteyken yanında önemli kazanmışlar. Barbados da bir çok diğer ada gibi defalarca el değiştirmiş. Zamanında İngiliz domanyanında her denizcinin günlük yemek-yaşamayan yanında "vorn" istihkakı da olarmış. İngiliz domanyasının en önemli gelir kaynaklarından birini, "vorn"u Barbados üretilip gönderilmiş. Mount Gay Rum fabrikası bugün de halen üretimde ve isteyen görebiliyor. Barbadoslular'ın topluluğu içinde sarhoşluğa hıngırtıları yüksek, bira küçük barlarda ve köye bağlarındaki küçük öğahalarda satılıyor. Akşamüstüne doğru bu küçük barlar sohbet eden Barbadoslularla doluyor.

Ülkede iki ayrı dünya aynı anda ve yan yana yaşıyor: turistler için yaratılan mükemmel tatil köyleri ve orada çalışan fakir Barbadoslular. Böyle olursa arasındaki refah farkını nasıl bir şekilde kapamak isteyen birinci bir grup oluşmuş. Turistlerin olduğu merkezlerde devamlı binaları geliş size bir şeyler satmaya çalışıyor: tatil tutanlar, hediyelik eşya, garja (mushroom), charlie (kolon). .. Ülke Kolombiya üzerinden ABD'ye giden uyaşturucu trafiği üzerinde ve götürülen o ki uyaşturucunun bir kısmı iç tüketime gidiyor. Bütün felafetine inanırlar bir ana hükümete "Boson garja yetiştiriciliği, hem kalitemiz daha iyi çalışır hem ekonomi" teklifi görmüşler. Hükümet Bostoyi geri çevirmiş!

Bridgetown'da karanlık boyunca şehir hızla boşalmaya başlıyor. Görcek bir şey kalmayınca parayına döneyim diyorum, oradan geçen birine soruyorum:

"St. Lawrence'a nasıl dönülür?"

"Drehtü drehtü jornde ama deblayobilitin. Sev iyisi mi reggae-büs'e git."

"Reggae-büs derben?!"

Reggae-büs

Kolmiklar geftaf naylon kaplı, aynaya aklı CD sallıyor, arabanın arkasında yanılı bir "tali" söz var, aralıada yolcu yüksekten yavaş, araba dolayken tam gaa gidilen bir sürüş, paraları toplayan bir marşın, yoldan yolcu toplamak için trafik kurallarını takmayan, 14 kişilik arabaya en az 23 kişi dolmadan tamim olmayan bir geftü ve seni aramaya kadar açık trypte ayrılık ve aşk

Kuzey & Orta Amerika

sevimsizdir bir park. Hiçbiri bize yabancı değil. Değrimsiz minibus kültürünün Barbados'ta benzer olabileceği aklıma gelmemişti. Tabii ki bizimkilerden farklılar da var: Çalan müzik reggae (minibüslerin adı da ondan geliyor) ve müzik sevimsiz kadar açık, o kadar açık ki, değil yafire incecğini söylemek yarınadakiyle bağırarak konuşarak bile müzikleri değil. İnanılır gıcıklığında sevimsiz ya da çama veriyoruzmuş o sevimsiz müzikin şise bakıp sizi "müzik bir yerde" indiriyor. Minibüslere ayrılmış duraklar var ve tabii ki için değrimsiz gereği duraklar sadece etrafı polis varken kullanılıyor polis her yer durak! Arifliğimize reggae bisler bizim minibüslerin 10-15 sene öncesi müzikleri, arabeski balinin Barbados veriyordu.

Öğün

St. Lawrence Gap'ten arabayla 5 dakika mesafede küçük bir balıkçı kasabası var. Sokaklara karıştırdığımız birkaç Barbadoslu, uyarla Öğün'e girmemizi tavsiye edince gümeye karar verdik. Öğün'de hafif bir kez balık balinin bahçesinde gece eğlenmesi düzenleniyor. Deniz kenarındaki geniş alanda 40-50 kadar masah, balık ve et sığara sunuyor; her birinin önünde uzan bir kuyruk var. Kuyruğu bitirip yemeğini alabilen şanslı insanlar, bu kez alandaki 150-200 kadar masada boş bir yer bulmak için yarışıyorlar. Masaların birliği noktasına kurulmuş büyük sahneye amatör bir grup dans gösterisi yapıyor, izleyen seyirciler perinde ya da kendine gösteriyorsa sahneye dans katılabiliyorlar. Bira, rom, viski tu gibi alıyor. Vakit biraz daha ilerleyince sahneye çıp dans edenlerin sayı aldıkları alkolle ocağı olarak alıyor. Denizden gelen hafif, rık masah, çarşaf gibi denizin tuzundaki ay rığı, müzik, sahneye, dans eden yüceleme izlen ve onlara masahdan çıkan insanın ağrısı izlendiğin kokular: İyi göster bir Barbados akşamı.

Reggae (?) Lounge

Davaftarda boy boy Bob Marley resimleri, eski reggae plakları, rastaların kutsal bir kısmının müzikleri, rasta saçlı kadın erkekli bir kahvaltı: Yerin adı Reggae Lounge. Evet, yerin adında Reggae var ama şimdi bu çalan ne? Reggae desem değil, en azından benim bildiğim reggae değil. Bob Marley'in masahır serliği sakin akustik reggae Barbados'ta artık ritülmüyor. Onun yerini Amerikan hip-hop'undan etkilenen, halazan ve yeni ritimler alan "dancetall reggae" almış. Reggae Lounge müzikleri Barbadoslular yorul olmayan bazı kocalara mutlaka uyuyorlar. Erkekler güneş gözlüğüne özellikle hava kuradıkları sevimsiz rakımak sevimsizler (halkın gülmeye güneş gözlüğü kullanması fazla Barbadoslu yok), Barbadoslu kadımlar da Havva anımsından daha azını giyinmek için yarışarak sevimsizler. UB40 ya da Bob Marley'in müziğine dans eden biri, olduğu yerden pek hareket etmeden takılabilir, halkın dancetall reggae başlığı bir erkek ve huzuretki; aralanan artık klasik reggae'de olduğu gibi yavaşça takılmak yok. Üstelik gece ilerledikçe ritim daha da halazıyor, yeteri kadar dancetall reggae dinlediğimize karar verip çıkıyoruz.

Barbados, Karayipler içinde güzel ve görüclü olarak daha ekseriyetle meşhur olanakları sağlayan bir yer. Adı bunun yanında reggae müzikçilerinin de ilgisini çekecektir; çünkü mitak konusunda Jamaica'yla başa giremiyor. Biraz derin, biraz ritmik diyorlarsa, Barbados derim.

Deniz, Güneş, Reggae ve Biraz da Cinayet: Jamaika

"Hayat güzel. Sakin takel ve greyp. Güzel bir gün olacak."

Montego Bay otobüs durağında bir tu satıcısının yüzü asık müşterisine söylediği cümleydi bu. Herhalde ripik bir Jamaikalı'nın hayata yaklaşımı daha iyi ve daha hızlı açıklayacak bir durum olamazdı. Ama diğer yandan Jamaika'da herkes bu örnekteki kadar sakin ve iyi niyetli değil. Jamaika, diğer Karayip ülkeleri gibi, tatile köylerinde kalan turistlerin farkına varılmayacağı birçok soruna olan bir devler.

Montego Bay'de kaldığım otel şehrin gece hayatı ve mağazalarıyla kurulan tatile bölgeyi Hip Strip'in 500 m doğusunda. Montego Bay'e geldiğim ilk akşam Hip Strip'te yemek yiyip alkanı saat dokuz gibi oteleme yürünmeye başlıyorum. Yol kenarında sokaklarıyla kornuşmakta olan çelik yelekli turizm polisi ben geçerken kafasını sabbetten kaldırıyor.

"Değişmiş, nasıl yapıyorunuz?"

"Cublonin oturulaki oteline?"

"Taktiyle gitmenin daha iyi olur."

"Ama sadece 300 m ileride."

"Yakar zamanında bu kadar ciyazında bazı güzelci soruları oldu, burada bildiğim soruların bir kısmını çözümler ama ya anda ayırdımam. Latfin bir işkırı finin."

"Peki, iyi akşamlar."

500 m için vaksiye bindikten sonra doğal olarak Jamaika'daki suç olgusu aklıma takıldı. Kısır bir araştırma sonucu çarpıcı bilgiler edindim. Mesela dünyada kişi başına en fazla cinayetin işlendiği ülkenin Jamaika olduğunu. "Nasıl yani?" dediğimizi duyar gibiyim sevgili okuyucu çünkü benim için Jamaika'yı reggae'nin anavatanı, pasifist hareketin en çok taraftar bulduğu yerlerden biri ya da Karayip coğrafyası olarak biliriz. Peki, bir yaralılık olup olmadığını aydın edelim. Karayipler'deki kişi başı cinayet oranı ya tehlikeli diye bildiğimiz ABD'nin tam dört katı (yüz birde oran kipi). Jamaika'daki cinayet oranı ABD'nin tam sekiz katı (yüz birde 59 kişi). Jamaika'yı cinayet liginde El Salvador, Guatemala ve Venezuela yakından takip ediyorlar. Paralı devletlerden Bahamalar bile ABD'nin oranını üçe katlamış durumda.

Böşek sorunun kafasında şekillendiğini gördüğüm sevgili okuyucu ama tüm soruların tek bir cevap yener gibi görünüyor: uyandırıcı ticareti. Güney Amerika'dan ABD'ye giden uyanırmacı, geçirdiği ülkelerle çok çeşitli sorunları yol açıyor. Bu sorunların başında da yükselen suç oranları geliyor. Ülkenin ekonomik verilerinin yükselmesi filan da fasda etmiyor. Trinidad ve Tobago'da işsizlik oran 15 serede % 20'den % 5'e düşmüş ama aynı zaman içinde suç oranı da diğer ülkelere kıyasla; deniz, güneş, reggae ve huzur da cıvayor... Montego Bay, Jamaika turizme öncülük eden kasabalardan biri. 1900'lerin başında bir doktorun "mesaları iyileştiriyor" diye reklamları yaptığı ve gelen hastalardan vaha girme ünvanı aldığı Doctor's Cave kurumuyla halen popüler. Bu kurumla başlayan Jamaika turizmi adanın kuzeybatı kıyısında üç merkez civarında yoğunlaşmış; Montego Bay, Negril ve Ocho Rios.

Montego Bay şehir merkezi kalabalık ve pis sokaklarıyla pek çekici değil ama yelir, bülgenin ulaşım merkezi olduğu için tatil paketiyle gelmemişseniz mutlaka Montego Bay'den geçmelisiniz. Şehrin hemen dışında dünyaca ünlü şirkelerin "her şey dahil" tatil köyleri başlıyor. Bu köylerde kabinler dışarıya hiç çıkmadan, yerli halkı görmeden ve hangi ülkede olduklarını dahi bilmeden deniz, güneş, kum üçlüsüyle tatilelerini geçirip mutlu bir şekilde ülkelerine dönüyorlar. Montego Bay'ın en fazla turist çekim kısmı Hip Strip. Şehrin bu kısmında turist olarak rahat yürümeniz mümkün değil, size satış yapmak isteyen hamuçular rahat bırakıyor. Birini arattınca diğeri size yaklaşıyor. Hamuçuların hediyelek eşya satışından başlayıp tutumunayınca, uyandırıcıya oradan kadın ticaretine uzanan mesecologların can sokucu olduğunu söylemeliyim. Tüm bunları yanında sadece menekandan dolayı size yaklaşıp koruyan Jamaikalılar da olmuyor değil; ilk bey dakika içinde size bir şey satmaya kalkmazlarsa sabbete devam edebilirsiniz sevgili okuyucu. Jamaikalılar genel olarak sakin insanlar ve hayati yavaş yavaşmayı tercih ediyorlar. Montego Bay'de akşamüstüyle birlikte sokaklarda mangal meşalleri yavaş yavaş kurulmaya başlıyor, Jamaika "jerk" sosuyla hazırlanan etleriyle ünlü. Jerk sosuna balanan tavuk, balık ve domuz etleri, yarılamasına yatırıp sandiça herner şekilde ısıtılan mangallarda pişiriliyor. Etler mangala konulduktan sonra iyice yakılıyor ve sonra kapalı tavaaerlen kapatılıyor. Damarda pişen et oldukça lezzetli ve acı oluyor. Montego Bay'de hoşuma giden diğer yerel bir yiyecekse Party. Party bir nevi börek; içinde patir haline getirilmiş et, tavuk ya da sebze oluyor. Jamaikalılar bu böreği hindistancevizi ekmeğinin içine koyup yemekti seviyorlar, olmak içi olmak gibi bir şey ama çok da lezzetli narussaa!

Montego Bay'ın batısında Negril, doğusunda Ocho Rios şehirleri var. İkinize de Montego Bay otobüs durağından 1,5-2 saatte ulaşabilirsiniz. Minibüsün kalkmasını beklerken araçlar ayağımıza geliyor ve böylece sevgili okuyucu minibüsün çıkmadan oturduğumuz yerde bira içebilir, kurumuş balık yiyebilir, dondurmanın birirebilir, mangalda mısır götürebilir, çorap, çiklet, patates, portakal, kola, su ya da şapka alabilirsiniz. Negril, kuzeybatıda 11 km'lik uzanabilen tınılı bir kerr. Montego Bay'e göre daha dâzenli ve orul geçirdi bakımından daha sergin. Reggae dinlemek isteyenler burada daha şanslılar çünkü daha fazla sayıda gece kulübü reggae gruplarını ajrlamayı tercih ediyor. Adanın en tanzan üçüncü turist mekanı

Kuzey & Orta Amerika

Ocho Rios, gelismişlik olarak Negril ve Montego Bay arasında bir yerdir. Şehir, başlıca Kingston (Jamaika'nın başkenti, Bob Marley'in mezarı), Blue Mountain (iki kahve mkanı), 9 Miles'a (Bob Marley'in doğduğu köyü ve mezarı) gitmek isteyenler için ideal. Aynı zamanda Üstü Dunn's Şelaleleri de burada. 200 m boyunda merdivenler şeklinde aşağı inen bir şelale ve şelalenin her santimetrekaresinde yılanlar türleri gözümlenir. Şifalı getirirler. Jamaika'yla ilgili anlatılan hikayelerinde Ocho Rios zehmi olmazsa olmaz. Haydi bakalım Blue Mountain kahvesini içtik, reggae dinledik, Dunn's Şelaleleri'nde dolayış, Negril'de denize girdik, şimdi Jamaika'ya eyvallah demenin vakti geldi.

Volkanda Sosis Izgara: Guatemala

Makemelerimizi alıyoruz. Orta boy, lav püskürten bir volkan; bol magma; sağlam ayakta; iyi rögar tutan giysiler ya da akolsuz bir baş (biri olmasa diğeri kesin vardır); bir rehber; yeterli kadar sosis; hardal, ketchup ve bir köpek.

Sosis izgarasını yapılabildiği orman önemi olduğu için, yemeği hazırlamaya volkan tepesinden başlayalım: Önce Antigua Guatemala'ya gidilir. Şehrin göbeğinden etrafa bakılınca bir sürü dağ görülür. Yakındaki birine isimleri sorulur, o da şu volkan, bu volkan derken anlattığı bir şekilde birinin tepesine çıkmaya işteği içinizi doldurur ve siz dağlara bakarken bunlarca birini püskürtmeye başlar -ama yerlilerden kimse dönüp bakmaz bile. Bu sizin volkanda sosis izgarasını gelmiş demektir (eyer tarif etmesi var bir düğün, buna da ilk defa oluyor!).

Yemeğe başlamak için önceden haber vermeden heyecanlı airt part lav püskürtüp sosisi (ve arada siz) erkenden kızartmayacak bir volkan aranır. Volkan ne büyük olmalıdır (Marzanas çok iyi olan aynı bölgedeki Agua Volkanı üç günlük yürüyüş mesafesindeymiş ama sosis için bu süreye değmes geçiyordu) ne de çok soğuk (Fuogo Volkanı da günde 3-4 kez kül ve lav püskürtüyormuş, ne yarı jenerel sosisleri tulu mu yiyinceyle yok çarım; ha bir de yanındaki birinci derece yanıkta da tabii). Böylece orta büyüklükte lav püskürten ama Fuogo kadar heyecanlı olmayan Volkan Pacaya seçilir. Volkan Pacaya bölgesinde yakın zamana kadar pol kışıp adam sırtına volkan oluyormuş. Bundan dolayı polis destekli, rehberli bir yürüyüş seçilir. Şimdiye kadar takip ettiyeni yemeğimizin üçte birini oluşturduk. Devam ediyoruz sevgili okuyucu, nefis olacak bakın gıremenin hara.

Yürüyüşe çıkmadan önce dağılan bilgi kağıdında rögar tutan giysiler ve sağlam ayakkabılar önerilmektedir. İkinci kısım okunur, birinci kısım genelde alınır. Şimdi yemeğin bu kısmında iki farklı malzeme önerdiğimiz var: Ya iyi giysiler kullanacaksınız ya da akolsuz bir baş. Her iki malzeme de aynı sonucu vermektedir; akolsuz bir baş bilinçsiz bir şekilde seçilir hem de daha ucuz gelir. 1,5 saatlik bir minibus yolculuğu ve 2 saatlik bir yürüyüş sonunda -ajrı rögar yüzünden donmadan az önce- volkan ağının muhteşem görüntüsü sizi karşılar. Sağlam ayakkabılar esat buradan sonra genellikle, çünkü donan lavlar jilet kadar keskin olabilmektedir ve akolsuz başınan ayaklarınıza sıçrayı etmediğine işte tam bu kısımda dus edilir.

Donmuş lavların üzerinde yürüterek halen akmalta olan magmanın yanına gelirsiniz. "Osoñ be wamada wamada" dedken içinizden "magmaya yokculuk bu madde şimdiki" diye düşünürsünüz. O sosis rehber elindeki demiri ayaklarınının arasındaki yanğa sokup yer ayıltıncaya kadar üzerine

almaz (Hıyar rehberin adı Misa değil, Hector). Ana ortamın sıcaklığını ortasından 450°C'lik sıcaklığa kadar almaktadır, almaktadır da sizin orada ne işiniz var? Siz rehberle hoş hoş bakarken, o size gülüp yapacağınıza yemeğin adını karıştırarak "El Turoc Shish Kebab" diyebilir. Önemli değil biz kendi yemeğimize konsantrasyon olalım.. Bu arada sıcaklığın altında cehennem gibi sıcak olduğuna sevinebilirsiniz çünkü lavlar yerlerine çıkmadan belli bir süre aşağısının altından almaktadır. "A ha doğru yendeyim" deyip yemeğe handan arkadaşlarıyla birlikte piknik düzenli yapıp sosiseyi pişirirsiniz. Volkanın özen ana magma koluna usulünce sosis üç saniye sonra fırınla kömürü olarak geri gelir. Bir kez daha magmaya düşmediğini ve kararmış olmaması için şekerli duyguları içinde yüzükten aşınır ve hatta acımadan üyörünür. Midenin emri üzerine hemen başka bir çay alır. Aşağısının altından melis melis alan magmaya uzanan başka bir çatlak bulur, pişirilen sosise çatlakla daldırılarak 450°C'de 48 saniye beklendir. Piknik düzenine geri getirilen sosisler handal ve karışıkla servis edilir, yemeğin hazır ve doğrudan kendisine dahildir. Afiyet olsun! Aşağıdaki köyden beri sizi usarla takip etmekte olan köpek işte tam bu anda yattırmanın faydasını görür çürük köpek, sosisini fırınla kırmazında sevmektedir, hatta fırının baştaadır böylece o da ilk parti becerikliğine gelen yarık usulere dahildir. Herkes ilgisiz ilgisiz Guatemala usulü volkanın sosis aşınmasını görür, afiyet olsun.

Karanlık bastırırken aşağı inilmeye başlanır. Gün batarken ağaçların arasında belgenin en büyük volkanı Agua partılarak ortaya çıkar, uzun uzun bakılıp iç geçirilerek "Oh ne kuzu şiş olur burada" denir. Sonra Agua'ya çıkmak için üç günlük yürüyüş gerekliği akla gelir ve kuzu kuzu aşağı inilir. Ama illeki bu aşıdır: "Yarı José Sanchez Arca'nın yerinde kuzu şiş yemeyen ne olsun." Ne olsun?

Biraz Huzur Biraz da Korsan: St. Vincent ve Grenadinler

Foot of Spain St. Vincent seferini yapan küçük uçakçıyam. St. Vincent'in havalarını küçük olduğuna için büyük uçaklar inemiyor. 46 kişilik porpor uçakla gidiyoruz. Uçak, dolmuş mantığına göre işliyor, yolda Martinique Adası olan yola ulaşıp boşaltıyor ve yolunuza devam ediyoruz. Pilotumuz, Grenadinler Adaları üzerine geldiğimizi ve uğrayış bu tür marşrutalar yüzünden sevdiğini söylüyor. Aşağıya bakıyorum, mavinin ve yeşilin olan tonları sanki yarışmaya karar vermişler, hepisi burada en güzel yarışımı gösteriyorlar. Mavilerin yeşillerin aralarında mercan kaplıklarının olduğu yerlerde kalaverengiler de ben buradayım diyor. Gerçekten de tek kolimayla mürettebat. Aşağıda değişik boylarda belki yüz yekeni yelkenli var, hepisi bu doğa harikasını görmeye deryanın en kısa köşelerinden birine gelmişler. Pilotun dediklerini kereci kaskına uyarlıyorum: "Eğer ben bu yitiden geçmeyi seviyorum." Üzerinden geçtiğimiz Tobago Cayı, Grenadinler'in en güney ucunda yer alıyor. Mercan kaplıklarından meydana gelen 3 adalıklı bir alanı kaplayan Tobago Cayı, yakın bir zamanda milli park ilan edilmiş. Diğer adalar da güney-küney doğrultusunda tıpkı bir geçitliğe dizilen inciler gibi dizilmişler. Pilot, adaların üzerinden geçerken ilgi çekici yerlerini anlatıyor: "Şu yanımızdaki ada Musicque, burada kumsalları görünüşü alanı Boquia, ya görüştüğünüz küçük ada Palm Island. Önemsteki heybetli, yeşil adaya St. Vincent."

St. Vincent ve Grenadinler: Ne uyan isimli ülke, değil mi sevgili okuyucu? Toplam 32 adadan oluşan ülkede en büyük adanın ismi St. Vincent ve diğer 31 adanın toplamı birden "Grenadinler" deniyor. Adalarda nüfus dağılımı da ilginç. St. Vincent'ta 110 bin kişi yaşarken diğer 31 adanın toplam nüfusu sadece 9 bin. St. Vincent'ın ülkeyi tanımla geçiniyor, tarım pek gelişmiş değil ama Grenadinler'deki tek geçim kaynağı turizm. St. Vincent volkanik bir ada, en son 1979'da patlayan volkan adanın kuzey kısmına lava kaplanmış. Lavlar yüzünden adanın bir kısmı bugün bile ulaşıma ve yerleşime kapalı. Yanardağ patlamasının tek avantajı patlama sırasında püsküren minerallerden dolayı toprağın çok verimli hale gelmesi olmuş. St. Vincent'ta binlar ve yollar dışındaki her yer ve her şey yeşil. İnanın bu toprak üzerinde iki saatten fazla beklemeye gelmez, kök sızmasını gelir görürsünüz, o kadar verimli. Ada volkanik yapısından dolayı çok ergebelli. Öneğin kaldığınız panayon harita üzerinde şehir merkezine sadece iki kilometre uzaklıkta ancak yürüyerek bir saatten önce varmanız mümkün değil; sürekli iniş ve çıkış, iniş ve çıkış... Yine volkanik yapıdan kaynaklı sahildeki kumlar siyah ve gri; ilk bakışta inana girip geliyor ama rengi dışında bildiğimiz kumdan bir farkı yok sadece dar ve denizle birden derinleşiyor.

Kuzey & Orta Amerika

Kingstown

St. Vincent'in başkenti Kingstown, aradağlarla çevre anasına sığmayan dört paralel caddeden ibaret küçük bir şehirdir. Eski binalar kenarlı yapıldığı için "kemerlerin şehri" olarak da anılıyor. Şehrin en meşhur noktası minibüs terminali ve terminalin önündeki kapalı sebze ve meyve pazarı. İnsanlar cıvı yakını ve yasadışı hamur. Minibüs mevzuatına yol soruyorum, dört-beş kişi hemen çevreme toplanıp yardım ediyorlar. Öğle vakti geldiğinde okuldan çıkan öğrenciler bir arada bütün yemek mekânlarına hücum ediyor. Seyyah yemek anladım da Karayipler'in simgelerinden, onlar da caddede yerlerini almışlar. Öğleleri caddenin kenarlarına park ettikleri varlıklarından ev yemekleri satanların hepsi kadın.

Adada bol olan Amerikan hızlı tavuk yemeği restoranında yemek yerken iki kişiyle tanıştım: Liverpool Foundation ve Prince Small. İsimleri pek alışık olmamızın üstünden olduğu için bir kez daha soruyorum, çıkıp kartvizitlerini veriyorlar. İkinci de elektrik teknolojisini, kartlarını verirken "Bundanayken elektrikle işin olma hızı ara" diyorlar. St. Vincent'ta "Liverpool Vakfı" ve "Küçük Prens" sayesinde artık elektrik sorununu ortadanlatılmaya çalışılıyor. Liverpool Foundation ve Prince Small görmek için iki mekân rasip ediyorlar ve bu mekânları haritada işaretleyip nasıl gidileceğini de anlatıyorlar. Garanti ediyorlar... Mekânlardan birinde ciddi ciddi Karayip korsanları var... Daha ne istetim? Bekle beni Jack Sparrow.

Villa

Sabah etkili bir yağmurla uyanıyorum. Kıyayı geçelim, tankotelele sa bacalar ancak bu kadar yağabilir. Pansiyonun yanında korumalı bir yer bulup kahvaltım ağırdan yapıyorum. Doyduğum anda da hava gülsük güneşlik oluyor (Hayır, bütün günü kahvaltı yaparak geçirmedim). Kaldığım yer şehre yakın tepelerden birinde, yola inip minibüse binerek Villa'ya yollanıyorum. St. Vincent adasının fiyda turistik bir yer olmadığını söylemiştim, adamın belki de en turistik bölgesi şimdi uğrayacağım Villa ve civarı. Villa'nın turistik bölgesi kayıp neredeyse değecek kadar yakın olan Young Adası ve kapalıklarla korunan doğal bir limandan oluşuyor. Adanın güneybatı kısmında unan plajlar var. St. Vincent'taki dalış ve yelken firmalarının hepsinin merkezi Villa'da. Kurumsal birer dar ve kalabalık. St. Vincent'taki en büyük turistik köyü -ki sadece 12 bungalovdan oluşuyor- Villa'daki Young Adası'nda. Adaya ulaşım kayıkla ya da kısa bir yörüngeyle mümkün. Adadan kıyısı bakınca denizden biriken pilosel denizler, yeşillikler ve kapalıklarla anılanları koy geçerken etkileyici. Daha St. Vincent'a dönmek davranmış.

Ve Karayip Korsanları

Öğleden sonra Wallisbey Kıyısı'na görmeye gidiyorum. Minibüsten önce

uzaktan diğerlerinden farkını küçük bir kummalı benziyor. Yaklaşınca koralsınlar ortaya çıkıyor... Gecekten. Burası Kanyon Kozanları filminin sesi olarak kullanılmış. Ses parçalarını çoğu helen sağlam ve ayıkta: köpek, miki bun, darıgaca, iskele, malbec ve koraklar. Emsirini bakıp hangi parçaları filmin seslerinde kullandığını hatırlamaya çalışıyorum. Koydaki küçük orelin yarısını eski bir han gibi yapılmışlar. Ozel duvarında film ekranında çekilen fotoğraflar, benim gibi filmin sahnelerini hatırlamaya çalışanlara yardımcı oluyor. Kıyıda hediyelik eşya satan yaşlı Wincy (St. Vincentliler kendilerini böyle adlandırıyor), kıyıya 40-50 m mesafede mercan kayalıklardan oluşmuşu yapıyor. Koyda, su akvaryum gibi; uzaktan geçen balık sürüleri tüm ayrıntılarıyla görünüyor. Biz Wincy'yle konuşurken iki yelkenli atılmak kıyıya yaklaşıyor. Kıyıya ip bağladıkten sonra yelkenlilerin birimden arsa babalarıyla üç çocuk daha Jack Sparrow'u ziyarete geliyorlar.

Wallibou Koyu'nun çok yakınında Wallibou Şelalesi var. Gelmişken orası da bir görmek istiyordum. Yol kenarındaki küçük bir kullübede oturan dört kişi var, geçişlerini görünce soru yağmuruna tutuyorlar: Neredenim?; Türkiye nereden?; Neden geldin?; Nasıl geldin? Yelkenine gidip oturuyorum, içlerinden ikisi yan tutar: 30 sene önce İngiltere'ye geçmişler ve şimdi de iki haftalığına tatil gelmişler. Oralar da şelaleyi görmek istiyorlar.

"Hadi çekelim orası."

"Yok belki biraz, anlım mı?"

İki turler daha geliyor. Bu kez eski Wincyli bara dönmek diyor ki:

"Hadi şimdi çekelim." Yürümeye başladıktan 5 dakika sonra "Benlere gitseniz, ar kıyılı gülerim eşyalar sonra."

"Hadi pa. Ama sen buralara, sana ne diye dökümler ki?"

"Çözen herkeste parçası olduğuyla kalıyorlar, kimseye güvensiz." O ana kadar St. Vincentin lüma sesi desene gülmeli gelmişti eşya.

Şelaleye varıyoruz, adaya göre büyük olabilir ama normalde küçük. Yeniden yola inip minibüs beklemeye başlıyorum. Sesizliği yoranak sesim koda açılı müziğiyle minibüslerden biri geliyor. Minibüslerin buradaki adı basit, sadece "Van". Her varan turlerde sahibine ait rakama isim yapıyor: Baby Sinner, Challenger, Cliff Runner, Mooby Tick, Fat Sheriff, Leftovers, Blackout.

Akşam partiyona dönüp yemeğe oturuyorum. Denize bakan taraktan St. Vincent's seyrediyorum: denizde çarpıl gibi deniz, arkasında yeşilin en yeşillini sergileyen bir doğa, kuz selesi dışında çit çıkarmayan sessiz bir ortam, hava nemsiz hafif şalgam ve semiz, yıldızlar kapı kırması kadar yakın. Tek kelimeyle: Harika.

Karayipler'in B Yüzü: Trinidad ve Tobago

Kadın ince sesiyle Hintçe parlı söylüyor. Hint pişirmeleri de ona eşlik ediyor. Kalın bir erkek sesi hafiften bağlayıp kadının sesini bastırıyor, basıkca bir Latin Amerika ritmi şarkıya ele geçiriyor. Çelik davullar yumuşak bir geçiş yapıyor, şarkı kadın ve erkeğin düetiyle zona ediyor. Hasılatında birliğin taksidi çalan şarkı Trinidad'ın ilginç demografik yapısına parlıyor. Ada nüfusunun % 40'ı Hint, % 40'ı Afrika kökenli. Geri kalan % 20'üyle Çin, Ortadoğu ve Latin Amerika'dan gelenlerden. Bu ilginç yapının sorumlusu bilginin kaderini zona dire çizen şekerkamışı.

19. yüzyıla kadar Afrika'dan getirilen kölelerce yapılan şekerkamışı üretimi birçok Latinlî rüccarı sevgin ermiş. Ancak 19. yüzyıl başlarında kölelik yasaklanınca şekerkamışı tarlaları boş kalmış ve tarla sahipleri çoğunlu Hindistan ve Çin'den söleymeli işçi getirmekte bulmuşlar. Bey sese için belli bir para karşılığı çalışmaya gelen bu işçiler ülkelerine geri dönmeyenler diye söleymeleri birince kendilerine işlemleri için ropak verilmiş. Şimdiki ada halkının çoğurluğunu o zamandan kalanların torunları oluşturuyor.

Trinidad ve Tobago (TT), iki büyük adadan oluşan ve Venezuela'ya sadece 7 km mesafede olan bir ada cumhuriyeti. Trinidad bu adaların büyük ve endüstriyel olanyken Tobago tarımsal geçirmeye çalışıyor oluyor. TT, şekerkamışı ekonomik olarak önemini yitirince başağı zor durumda kalmış. Ancak 1990'ların başında ülkede petrol ve doğalgaz buluntusu ekonomiyi tekrar düzelliğe geçirmeye başlanmış ve 1990'lardan bu yana ülkede işsizlik %20'lerden %5'lere düşerken ölkeye para girmeye başlamış.

Port of Spain

Bugün güldenlen pazar, sınırlı adanın en büyük şehri Port of Spain (POS) de biraz uurlayacağız. POS, TT'nin başkenti. Adından da uurlayacağız: önce İspanyollar tarafından kurulmuş. 15. ve 18. yüzyıllar arasında İspanyol yönetiminde kalmış ama daha sonra İngilizler'in hakimiyetine geçmiş. Öyle girdiğinde odama çıkarken üç ayın demir kapıdan geçirmen ve resepsiyonun kurşun geçirmen bir cam arkasında olmasından olsa gerek yüceliğe çıkmadan önce resepsiyona, şehrin sızelerinden sakınmam gerektiğini sanıyorum.

"POS'ta şekerlik adına dikkat etmem gereken bir şey var mı?"

"Şeker, şekerli olarak şeker!"

"Görseli derken:"

"Görseli olarak görseli yani abşam bana buradaktan sonra ben abşam tabi başına abşamı abşamıdır"

"Aha anladım böyle:"

"Bir de jelinin diye karama job gösterelim."

"Daha fazla"

"O halde, bir de jelinin jeler var ama onlar jelerimizle içtilimimiz zaten. Sizi POS'ara makine çıkarın!!!"

İlk durduğum jelinin nekes olduğu Queen's Park Sosyalı. POS'un kasey yanında 2 km çapında bir alan park olarak ayrılmış. Parkın çevresi ağaçlarla çevrili, ortasıya çimlik. Hafta sonu olmasın sebebiyle oldukça kalabalık; küçük çetayın gruplar çimde yerlerini almış. Oyuncuların çoğu arabalarını yol yerine çirne çekmişler. Arabalarının modellerinden kalburcelül bir yağma sahip olduklarını çıkarıyorum. Arada mangal başına da gelip sığana, hira ve kikiçti birleştiriyorlar. Parkın hemen yanındaki caddenin kaldırımları her lokantaya gibi sığanalar, yesele bir tar olan restoranlar içinde bir tek benim oturduğum sığana kadar dolu bir durum, böyleyle her haline getirdiği bosa seçtiğiniz tatlara ekleyerek size özel dondurma hazırlıyorlar, baskobalından çikandktan bosa gibi hindonosevilerine delik ağıp size meyve suyu sızanlar, koarmış köpekbalığı papaneler... Parkın başı ucunda başbakanlık konutunun önünden geçip parkın ortalarını takip edip sağa dönüyorum, jelinin hayranat bahçesi hemen yolun kenarında. Hayranat bahçesinin yanında baskobaliler'in yönlenmeleri her sömürgeci mantıkla açılan bir baskobal bahçesi var. Bahçede ağaçlar altında piknik yapıyorlar güne çarpıyor. Bahçeden doğuya devam edince cumhurbaşkanlığı konusu var ve konutun girişinde cumhurbaşkanından istekte bulunmak için bekleyen kişiler.

Hilton Oceli'nin önünden güneye dönüyoruz, bu tarafı uyuklayan restiler dışında kimse yok. Biraz sonra park bitiyor ve Memorial Meydanı'na varıyoruz. Memorial Meydanı'nın sağ tarafında jelinin müzesi, biraz aşağıda da jelinin hapishanesi var. POS'un en büyük alışveriş caddesi Frederick önünde. Caddede boyunca yürümeye başlıyorum, hafta sonu olduğu için neredeyse bütün dükkanlar kapalı. Dükkanların hepsinde büyük kepeklerin olması ve alman güvenlik sistemleri güne çarpıyor. Biraz daha yürüyünce sokakta sadece restiler kalıyor. Hava nemli ve sıcak, yine de kaldırımda güneş altında yatan çok insan var. Caddede oturup kaldırımlardan izlendiği kadar uzaklaşarak yürüyorum, ruhsat gelen araba yok. Arada bemi fark eden birkaç evlat gelip para istiyorlar, bir ikisi "hapir" deyince baskobalansip geliyorlar ama diğer ikisi sadece olup peşine takılıyorlar ama onlar da sonra yorulup duruyorlar. Frederick Caddesi'nin ucunda Independence Meydanı var, aslında tam bir meydan değil, iki paralel caddeden oluşan ortasında yürüyüş alanı olan bir bölge. Neredeyse bütün bankalar sahilde ya da uygunsuzca almış restilerde dolu. Belki de hafta sonu buraya gelmek iyi bir

Kuzey & Orta Amerika

Etkir değikli deyiş limanın kıyısından banyo doğru yürümeye devam ediyorum, Trinidadlılar pazar günlerini değerini iyi biliyorlar. 15 dakika boyunca sokakta hiç kimseye rastlamıyorum. Sağırda tek katlı evleriyle Trinidad Woodbrook Mahallesi, sokurda yeni yapılan büyük ocaklar ve iç mekânlarderi -burada petrol panisi binalarda kendini gösteriyor. Doğalgaz sarımsalının arkasından kuzeye döğüyorum, asfaltık dışarı boyunca yürüyerek Queen's Park yanındaki Maraval Road'a varıyorum. Burada şehrin göde mekânlarından; civarda çok sayıda yeme-içme mekânı var ama bir çoğu kapalı. Hava da karardı iyice. Öcele döğmeden yerel bir lokantada çabucak yemek piyeyim istiyorum, ama seçmek zaman alıyor. Hint, Çin, Latin Amerika ve Lübnan yemeklerini aynı lokantada "yerel" yemek olarak tabahileceğini kaç yer vadir acaba?

Bağka bir yürü

Pazartesi sabahı yavaş bir kalıvalından sonra hafta sonu dolayışım yerlerde bir tar daha sıyıyorum. Hafta sonuyla ilk fark arabalar, arabalar, arabalar, arabalar... ne kadar çoklar. 56.000 kiplik bir şehir ve çok fazla trafik var; park büyük sorun. Bir gün önce sadece evsizlerin olduğu Frederick Caddesi bu kez hırcalıdır dolu ve dükkanların hepsi de açık. Önceki gün farkına varmadığım birçok panu içi dükkan, röğeri çekmek için ilanlarını caddeye nırtmağlar. Frederick Caddesi'nin ortasına doğru Woodford Meydanı'nda biraz soluklanıyorum ve meydanın solurda bir grubun hırsızlı bir şekilde aralarında tartışıklanını görüyorum: Kona pırınc fiyatları.

Meydanın bu köşesinde bir tabelada Woodford Üniversitesi yazıyor. Laredna'daki Hyde Park bölgesinde olduğu gibi bronu da serbest kitledi - herkesin istediği gibi konuşma, hırbeleriyle tartışma mekânı. Independence Meydanı'nda evsizler yine varlar, ancak bu kez içice koşuşturan kalabalık karşısında ayrıca çok azınlıklarlar. Meydanın kenarlarında meyve satanlar, sporcular ve bisikletlenden biraz daha farklı olarak kaçak CD satanlar var. Burada CD çaları, akülerci ve bele kadar gelen iki hoparlörün bir tahta arabaya monte edilip dolayılması olayı var ki, alandaki 25'ten fazla CD satıcısının her birininin bir diğerini basarmaya çalışması sfo konusu. Bir şeyler yemek için meydana bakan bir lokantaya giriyorum ama pek dayanılacak gibi değil camılar zangırdığe. Maxi-taxi'lerin (Solmuşun Trinidad hali) kalığı alan buradan da kalabalık. Güneş, nem, sıcak, kalabalık, tar, egzon, gırtlık, el arabalarında kimemiş tavuk satanlardan gelen yorık kokular, yerde yatan evsizler, açıktan okun kuzulizasyon, içte Karayipler'in B yüzü.

Bu kaermeden kaçmak için Merkez Bankası'nın yanından kuzeye çıkarmaya bağlıyorum. Yeni restore olmuş polis binasının ve öleensli ofis binalarının arkasından Millî Kütüphane'nin sokuğına giriyorum. Çevredeki en iyi bina burası olabilir; bakımlı ve örem verildiği her halden belli. Queen's Park'a varığında saat dört civarı olmağı ve trafik akıldiğine kıldiğü çünkü POS'de deel işlemler saat dört gibi kapanmaya bağlıyorlar. Bina önce parkın emalı kapı yaparlar ve kırklar takımlarına kapıp gelenlerle delmaya bağlıyor. Herken karşıdaki kilisenin bahçesindeyse üç kağı çelik

devral yapıyorlar. Çelik devral da Kalipao ve Soca gibi Trinidad mençilli. İkinci Dünya Savaşı'nda ABD askerlerinin getirdiği petrol varillerinden Trinidadlılar bu yarımsak sessiz müzik aletini yarattılar. Güney yarım kürenin en büyük ikinci karnavalı da Trinidad'da gerçekleşiyor. Ama müzisyen karnaval şubat ayında bitiyor. Gelecek sezonun hazırlıkları karnaval bitir bitir başlanmış ve sokaklar gelecek sezonun karnavalı için çalغان takımların yeni karnavalcıları çağırان afişleriyle dolu.

Tüm Ada Turu

Trinidad yitmişlerü olarak orta boy Karayip Adaları'ndan biri. Bir gün içinde adanın çoğunu görmek mümkün. Sabah trafiki geçtikten sonra, POS'den güneye doğru inerek Chaguanas üzerinden Trinidad'ın ikinci büyük şehri San Fernando yoluna giriyoruz. Yol sağlı sollu rik ağaçlarıyla kaplı. Suya dayanıklılığıyla bilinen bu ağaç timsi bölgesindeki tekne yapımı ve onarım endüstrisinin de bel kemiğini oluşturuyor. San Fernando, POS'den pek farklı bir yer değil. Şehrin dışından itibaren trafik ve küçük imalatханeler gelenleri karşılıyor ve sonra şehrin içine doğru her türlü ihracatı karşılık verebilecek küçük dükkanlar ve hükümet binaları geliyor. San Fernando, bölgenin alışın merkezi. Adanın güneybatı ve doğu bölgelerine bütün minibüsler buradan kalkıyor. Şehrin doğu çıkışından küçük kanal bir yola girip San Fernando'dan çıkıyoruz. Yol boyunca boş alan çok az ve devamlı köylere denk geliyoruz. Hint kökenli bahçeleri bahçelerine astıkları dar bayraklarından tanımak mümkün. Bazı köylerde Hint kökenli nüfus yoğunlaşıyor ve sokaklar sağlı sollu meşemet bayraklarla süslüyor. Bahçerin temelleri genelde tuğla ya da beton kolonlar üzerinde ve yerdin 1-1,5 m kadar yükseliyor. Ev bu temel kolonlar üzerine yapılıyor, bunun da iki sebebi, yamaç yerlerde seldin korunmak ve diğer yerlerde evin daha iyi soğumasını sağlanmak.

Trinidad kırsalında şekerlenmiş, kuzu ve mısır yetiştirilen alanlardan geçiyoruz. Yol üzerinde fazla olmasa da tüccar da var. Yolda diklatırmı gelen başka bir gey de Kentucky Fried Chicken (KFC)'ların sayısı. Nüfusa beş bini geçen neredeyse her kasabada bir KFC var. TT iler tavuğu çok seviyor olmalı!

Hareada büyükçe bir yer gibi duran Rio Claro sadece büyük bir kavşak trafika kurulu pazardan ibaret. Rio Claro'dan Mayaro yitimese girişiminde şeker kamış tarlaları yavaş yavaş hindistanecvizi alanlarıyla katılıyor. Mayaro, Rio Claro'dan bile küçük bir yer ama tabii ki KFC'si var. Köydeki bir ronciden bir şeyler sorup Atlantik kıyıya boyunca kuzeye çıkmaya başlıyoruz. Karayip Adaları'nın Atlantik'e bakan yitimese yerleşmek için pek tercih edilmiyor. Atlantik Okyanusu'ndan dolayı devamlı esen bir rüzgar ve bu yitimese yitimese pek elverişli olmayan plajları var. Mayaro'dan yaklaşık 25 km boyunca kuzeye yol alıyoruz, yolun her iki yitimese kenarında olmak hindistanecvizi yetiştirilen alanlar var. Doğru dürtüt köy bile yok. Köyde biraz durup sokaklarımız alıyoruz ama birden anı hatırlanıyoruz: "Uçan balık" sürüleri köyü yalayarak geçtikten sonra üstümüzde, sudan dışın fırlayıp

Kuzey & Orta Amerika

seyredene çok uzun gelen bir ön manevreyi havada geçiriyorlar. Sertleştiği görece öyle bir parlayıp ki; sonra yine balanık Atlantik sularına dalarıp yok oluyolar. Yüzmelemleri sarpın dıyna nplarken görmeye alışırım ama 30 cm'yi geçmeyen balıkların aynı hareketleri yaparken görmek oldukça şaşırtıcı. Balıkların gösterini bitince yola koyuluyorum, yaklaşık 45 dakika sonra Manzanilla'dayım. Manzanilla, buğün geçtiğim yerler içinde en yeşil ve bakımlı olan yer. Evlerin çoğu betondan alıplıdır -bu haliyle karaba çok çirkin. Manzanilla'da bana Sangre Grande yönüne sapıyorum, bu yolun sonu da PCS'ye varacak. Sangre Grande, tahmin edebileceğiniz gibi bir pazar, bir kasnak ve bir KFC'den oluşuyor. Valendo'ya vardığımda artık PCS'nin trafiği başlıyor. KFC'nin ana redükçileri bu bölgede olmalı çünkü yol kenarına kurulmuş birçok tavuk çiftliğini gözlebiliyorum. PCS girişinde yarım saat kadar yol çalınması trafiğine nakıldikten sonra şehir merkezine varıyorum. Bütün ada enu yaklaşık 5,5 saat sürüyor. Şehir merkezinde daha önce beklediğim vurdığım iki KFC'ni denizden yürüyerek orale dönüyorum. Trinidad, Karayipler'de olmasına rağmen sanki Karayipler'de değil, öyle ki sanki kum ve güneş bekleyenlere tezat oluşturmak için yaratılmış gibi. Belki sadece bu sebeple dahi Trinidad tercih edilebilir.

Ordusuz Ülke: Kosta Rika

Elinde pasaportuma tutan Kosta Rika girmek görevlisi uzan uzan sayfaları göz gezdirildikten sonra bana dönüp soruyor:

"Neredesiniz?"

"İstanbul"

"Hımm, bir dakika"

Bilgisayarına daha bir dikkatli bakıyor, sonra pasaportuma alıp başka bir ofise geçiyor. Nikaragua-Kosta Rika girmek konusunda Kosta Rika'ya giriş için pasaport işlemleri sadece tek bir gişeden yapılıyor ve şu anda gişenin en önünde ben varım. Gümrük görevlisi yok olunca arkamdaki bayan beklemeye başlıyor. Bekle bekle kadın yok, biraz daha bekle, biraz daha... Bir dakikanın süresi arkamda homurdanan insan sayısına göre giderek daha da uzuyor dolayısıyla kadın beş dakika sonra ama bana göre yarım saat sonra geldiğinde:

"Vize lazım mı kontrol etmem gerekiyor." diyor.

"Türkiye'ye vize yok da."

"Hımm, Türkiye'ye Şifre küratör gelecek."

Merhav yine bilgisayarına dalmaya hazırlanırken amir geliyor ve pasaportuma alıp kadına "Bu Türkiye pasaportu, İstanbul pasaportu değil, vize yok" deyip ofisine geri döndü. Böylece kadının "İstanbul Devleti" vatandaşlarına ne işlem yapacağı sorusunun cevabını andığı ortaya çıkıyor. Pasaportun kapağındaki korkoca "Türkiye Cumhuriyeti" yazısı bile hangi ülkeden olduğunu anlamaya yetmedi anlayacağına. Pasaport kontrolnden sonra gümrük kontrolü başlıyor ve 45 dakika kadar turistler dışında otobüsleri herkesin bagajlarını tek tek bakılıyor. Orta Amerika'da yaşadığım tek dâserli gümrük kontrolü Kosta Rika'da -ekonomileri daha iyi olduğu için gerek duyuyor olabilirler.

Nikaragua Guanacastles'ten başlayan yolculuğum, 8 saat sonunda Kosta Rika'nın başkenti San José'de son buluyor. İlk izlenim 1500 m yüksekliğe kurulmuş San José'nin sokakları serin olduğu ve sokakları ser içinde kalmadan yürünebileceğim. Kosta Rika, Orta Amerika'nın ekonomisi en iyi ülkesi; altyapısı ve düzeni hemen kendini gösteriyor. 1950'den 2000'e bir çok Orta Amerika ülkesi uzan uzan iç savaşlarla ömrünü geçirenken Kosta Rika buzar içinde yaşamayı beğenmiş bir ülke. Bu durumu bizim için anlaması zor bir nedene bağlı: Kosta Rika'nın ordusu yok. 1949'da iç savaşın

Kuzey & Orta Amerika

bitmesinden hemen sonra ordularını hareket ettirdiler. Diğer Orta Amerika ülkeleri güvenlikleri için ordularını koruyup dikatörlük, askerî darbeler ve iç savaşla uğraşırken orduları olmayan Costa Rika ekonomik olarak alıny yürümüş. Kontra Rikalılar ya da kredi deyimleriyle 'Tikal'lar, ülkelerinin düzenli bir yapıya sahip olması ve ordularının olmayışı nedeniyle lavigne'ye benzetilmekten hoşlanıyorlar. Costa Rika için Orta Amerika'nın lavigne'yi dedinin mi Tikalar sınırlı konuşmak için yarışa başlarlar. Benzerine hoş ama fazla ileri de gitmemek lazım çünkü bir dipnot olarak Costa Rika'nın aşırı borç yükü ve suç oranının yüksekliğiyle boğuştuğuna da eklemek gerek. Başkent San Jose, diğer Orta Amerika şehirlerine göre son derece gelişmiş durumda olmaması rağmen güvenlik konusunda yine de üstün kalıyor. Grece karandıktan sonra ne ayda mahalle dışında sokakta dolaşmak pek akıllıca değil. Costa Rika, Anayasa Mahkemesi ve Kongresi'nin olduğu bahçe duvarları bile tamamen grafitiyle dolu. Grece'leri meclis oturması bile tam konuşuyorlar.

Costa Rika topraklarının neredeyse üçte biri koruma altında. Bundan dolayı San Jose dışındaki yerlerde doğaya her zaman çok daha yakınızlar. Bu küçük ilkeye yılda bir milyondan fazla ziyaretçinin gelmesinde en önemli etken çevrenin çok iyi korunmuş olması. Costa Rika, cangal deneyimi yaparak izleyenlere izlediklerini bölgedeki diğer ülkelere göre daha güvenli bir şekilde sağlıyor. Öyle ki ruzulose yönetlik olarak ormanlara yüksekere yürüyebileceğiniz ama köprüler ve küçük orman yerleri korup giriş başına ücret alan birçok işletme çıkmış. Hepsinin de ismi Jungle'la başlıyor. Özellikle Amerikalı gençler bu bahar Jungle'lara bayılıyorlar. Ormanda yapılan her türlü kamp, rafting, kuş izleme ve cangal safarileri müptesi bulmakta zorlanıyor ve yine illerin plajları ve alif olanakları yüksek iklimli Kanada ve ABD şehirlerinden birçok ziyaretçiyi benzerinde çekebiliyorlar.

San Jose'yi ilkiye bölen Avenida Central ile Calle Central'ın civarında iki kilometrelik bir alan paza bölgesi olarak düzenlenmiş -ki şehrin ana alışveriş bölgesi de burası. Günahları burada tam güvenlikle dolaşabilir, her türlü ihtiyacınızı karşılayabilirsiniz. Standartlar diğer Orta Amerika ülkelerinin oldukça üstünde. Şehrin tiyatro sarayı ve 4-5 milye hemen Avenida Central'ın yakınında yer alıyor. Avenida Central'dan çıkıp Mercado Central bölgesine geldiğinizdeyse çevre biraz değişiyor ve düzenli seller arıyor, kupa biletinde silahla bekleyen görevliler ortaya çıkıyor. Bu da o tarafı fazla takılmadan şehrin daha sakin ve daha güzel doğu bölgesine yönelim. Park España, Park Nacionalidad, Park Morazan gibi halkın nefes aldığı mekanlar her daim kalabalık. Ben oradayken İnek Greççi tpa da en iyisi orijinalindeki gibi Cow Parade mi destek gösterisi de şehirdiydi. Değişik şekillerde tasarlanmış meklerin halkın bu kadar ilgisi çektiği başka bir yer daha görmedim; her ineğin önünde durup fotoğraf çeken birileri vardı mutlaka.

Şehirde geçirdiğim üç günün sonunda şunu söyleyebilirim ki sevgili okuyucu Costa Rika'nın esas çekici yanı şehirleri değil, doğası. San Jose, sokaklar ve alışveriş için güzel bir mekan.

Kalaşnikofumdan Kaç: El Salvador

El Salvador, Honduras'la oynadığı bir futbol karşılaşması sonucunda çıkan kasa sızıntısı bir savaşın dolaylı futbolcu ilişkilerinin ismini illaki duyduğu bir ülke. Hemen söyleyelim bu savaşın sebebi futbol karşılaşması değil, sadece bahanesi. Asıl sebep o sızılarda kötü olan El Salvador-Honduras ilişkileri. Aksi takdirde futbolda her yenilenin karşı takıma savaş açtığı düşünülür. Bugün, San El Salvador'un başkenti San Salvador'dayız. 6,3 milyonluk ülkenin 2 milyonu bu şehirde.

El Salvador, diğer Orta Amerika ülkeleri gibi uzun süren iç savaşın sonucu 1990'ların sonunda sınırları iç savaş sırasında silah yapmanın ayrılmaz bir parçası haline gelmiş ve bugün de silah güdüklü yapmanın her anında görünür vaziyette. İç savaş sonrası, ayırganınca ticareti sebebiyle insanlar daha da güçlenmiş ve tepelerden ırmağa silahlanmışlardı. Kendileri korumak isteyen halk da daha fazla silahlanma ihtiyacı hissetmiş olmalı ki bizleri nereye çevirdeniz silah görüyorsunuz: Coca-Cola kumpanyalarında, süt, yoğurt dağıtan araçlarda, otobüslerde, bankalarda, marketlerde, giyim ürün mağazalarında, hatta bizim Mahmutpaşa usulü kaldırım tezgah açan buzi mağazalarda da tüfekli korumalar söz konusu. Birkaç gün sonra gözünüzü her yerde tüfek görmeye alışıyor. Öyle ki işporta mağazından bile fişeklik ya da tabanca talep için kırım alabilirsiniz.

Tarım, her yerde silah görmeye alışık artık derken bizim dandeme çekti. Pazarın yanında içine girerek 3-4 müşterinin ayakta uğraştığı küçük bir dükkana girdim. Tezgahta graçten bir adam, tezgahın yatacağına arkası dönük önce müşteri sandığım bir güvenlik görevlisi var. Küçük mekanda hama doğru dönünce kalaşnikofuyla aramızda büyük bir elektrikleme gerçekleşti. "Bırader, bu kadar küçük dükkana ne diye otomatik tüfekle korumasın ki?" diyecektim, waççtım: Bir, ben o İspanyolca cümleyi koruma kadar dandemem eriz, adam da kanardan gider ve İki, gerçek olmasa adamı neye koyunlar?

San Salvador'un benim için en iyi yanı neydi dersanız, sinemaları diyeceğim. İspanyolca konuşan ülkelerde filmlerin büyük çoğunluğu dublajlıdır. Canım çok fazla film seyretmek istedi ben de orijinali İngilizce olup İspanyolca altyazıyla oynayan filmlerden aradım. Neyse ki aradığım gibi üç film buldum ama üçü de korlu filmiydi. İçinden "İngilizce konuşan İspanyolca konuşan iyi tercihimiz edemedikleriz için altyazılı yaptınızlar" dedim. Belki de San Salvador çaldıklarıyla kırsalınca korlu filmleri hafif kalıyor, bu yüzden de hepimiz dublağı uğraşmıyorlar!

San Salvador şehir merkezinde milli saay, milli tiyatro ve yeni bitirilen

Kuzey & Orta Amerika

milli kasemal gibi "çok milli, az turistik" yerler kasa sarmada biliyor. Plaza Baccio'daki pasta oturup gelen geçeri seyrederek biraz zaman geçiyordum. Üniversite öğrencileri yanına oturuyor, bana San Salvador'da yapılacakları soruluyorlar. Orta sınıf mekânları ve macjinaliler için San Antonio Abad Caddesi civarları, daha iyi mekânlar içinse Zona Rosa çevresini tavsiye ediyorlar. Özellikle San Salvador'ın yarım saat uzağındaki La Libertad şehrindeki sahilin atıf için ne kadar iyi olduğuna övün övün bırakmıyorlar. Öğrenciler gelince kalkıp büyüklüğüyle herşeyi hangarına indirip Rossini Kilisesi'ne giriyorum; çok büyük, çok havadar ama ilginç değil. Çarşaba delanmak daha keyifli gibi görünüyor.

El Salvador'da her şeyi orna yoktan insanlardan oluşuyor, çarşaba kurulduğum kiime orna soram herkes yardımcı olmak için çırpandı dardı. Akşam hava karaldıkça orna şehinde delanmak tavsiye edilmiyor, neden sakallık karalık beynim yıldırım hıçla bozuluyor. Hava hafiften karaldıkça göre hostele dönme zamanı geldi ya da bir korku filmi daha seyretmeye ne derimiz uygulu okuyucu? Hostelde kalarımın değeri bir film mü, yoksa vampirler mi? Tamam, ben de öyle tahmin etmişim, vampirleri seyredelim!

ABD
- San Francisco'da köprüler
bir bulg.

Barbados
- St. Lawrence Gap'teki
kayaklar bir arka sokağı
göre kullandıkları birli.

St. Vincent ve
Granadinalar
• Şehirin
en ipek caddesinden
bir görünüm.

El Salvador
• San Salvador'un
en meşhurlu meydanı.

Guatemala

• Picoya Volkan'ında soğuk ingire yığılması an'ıdır.

Guatemala

• Antigua'da Albarrana Festivali'ne hazırlanılır.

Bahamalar

- Bahamalar'ın koyları gezginler için yarılatılmıy bir ocağıdır. aynı adanmış iç kesimlerinde hayat çok farklı

St. Vincent ve Granadinler

- Kanyon Korumaları firmasının çekilişini koy.

6. Bölüm

Avrupa

İzlanda
Finlandiya
Andorra
Norveç
Lihtenştayn
İngiltere

Her Gün Büyüyen ve Kendini Bombalayarak Doğasını Korumaya Çalışan Ülke: İzlanda

İzlanda'ya gitmeği uzun zamandan beri istiyordum sevgili okuyucu. Yazın gitmek için bir fırsat çıkmıştı ama adı bu ülkesi anlamaya gelen İzlanda'ya hava soğuktan gitmek bana doğru gelmedi açıkçası sevgili okuyucu. Kasım ayının başlarında bir gün kendimi İzlanda'ya giden uçakta buldum.

Ülkenin her tarafını saran fay hatlarından biri bir Keflavik Havalimanı'nda karşıladı ve başkenti Reykjavik'e giden yolun kenarından geçme kadar eşlik etti. İzlanda, jeolojik olarak Amerika ve Avrupa kıtalarının Atlantik Okyanusu altında sürünmesi sonucu oluşmuş. Tabiri caizse tam bir "Tay hanı çocuğu". İzlanda'da yer yüzünün ne yapacağı belli olmuyor, ülkede ma banyor depremi, banyor volkanik patlamaları. İzlandalılar her beş senede bir mutlak volkanik patlamaların gerçekleştiğini söylüyorlar. Bu patlamalar yerin derinliklerindeki magmayı yeryüzüne çıkarıp İzlanda'ya toprak ekiliyor ve tahminlere göre okuyan raporcular İzlanda'ya her sene yarım metrekare toprak kazandırıyor. Reykjavik caddelerinde dikkatimi çeken ilk şey havanın karlı olmasına rağmen bazı sokakların kuru olması. Kar bazı kaldırımlar ve yollarda hemen erimek üzere yağmur yağınca yerlerde olduğu gibi kalıyor. "Neden?" dediğimi duyar gibiyim sevgili okuyucu ve bunun sebebi az önce bahsettiğim geçen adanın volkanik yapısından doğan çok sayıda yeraltı sıcak su kaynağına sahip olması. Bir caddenin kıpır kuru kalmasına ma istiyorlar, hemen caddenin altına ve kaldırımlara boydan boya boru döşüyorlar, sonra da borulara sıcak suyu verdikleri anda siz sağ ben selamet sokak bütün kış kapkuru.

İzlandalılar evlerini ısıtmak ve elektrik ürettimi için de yeraltı sıcak sularından yararlanıyorlar. Bunun sonucu da sistemli bir Reykjavik havası. Hava temiz ama sıcak su için -psükojik de olsa- ayta suyu söyleyemiyordum. Jenermal kaynaktan gelen sıcak suyun içindeki maddelerin su buharlarının içeri paslanıp tıkağı gıbzlenmiş ve bunu engellemek için de sıcak suya insan sağlığına bir zarar olmayan ama bacak yumurta gibi kokan hidrojen sülfür maddesi katılıyor. Duş alıyoruzuz, temizleneceğimize, su temiz ve berrak ama güçlüğümüz yumurta kokusu içinizi kısıyor. Alışık kolay değil ama merak etmeyin sevgili okuyucu, kokusu duyan sonra gidiveriyor -ya da benim burunum tıkandı!

Reykjavik'te yerleşim liman çevresinde başlayıp içişlere doğru uzanıyor. Biz de ayta suyu takip ederek şehrinde dolaşalım ne dersiniz? Dürüstüm em

kuzeyindeki büyük olan Reykjavik çoğunlukla tek katlı, küçük ve rengelessiz evlerle sınırlanmış dar sokaklardan oluşuyor; sadece liman çevresindeki caddeeler geniş. Şehir bizim düşüncemize göre küçük olsa da İzlanda'nın en büyükü olma özelliklerini taşıyor. Adada yaşayan 320.000 kişinin üçte ikini kendileri Reykjavikli olarak tanımlıyor. Hostelde "Oladan çıkarken pencereyi açık bırakmayın, Reykjavik'te yağmur düşecek bir yer bulur" levhası dikken çekişiyor ve dışarıda on dakika dolaşınca bile deli ritimle ayınca yağmurun girebileceği yerler hakkında hermen bilgi sahibi oluyordunuz. Reykjavik limanından kıyıya beş dakika yürüdüğü anda üzerinde bir Türk öğrencisinin de olduğu caddeeden geçerek Reykjavik'in belediye binasına varıyorduz. Belediye binasının yanındaki zanaatçıdan yubanyaya doğru bakağınca Reykjaviklilerin çok sevdiği Hallgríms Kilsesi görüldü. Bu kilisenin bizim Türkler'le de ilgili bir bağlantısı var. Yıl 1627 sevgili okuyucu. Cezayir komutanlarından Muzo Reis (Osmanlı amirali olan değil) İngiliz kıyılarında yatan Lady Adams'ın kendine iş yapmış ve İngiltere'ye İzlanda kıyılarında koranlık yapmaktadır. Yapmış seferlerin birinde de geçirdiği bir Danimarkalı'dan (oakakki İzlanda adında bir adanın varlığını öğrenen Muzo Reis, Norveç'te birkaç yeni talan ettikten sonra Temmuz 1627'de İzlanda'ya ulaştı. 400 kadar İzlandalı, köle yapılmak üzere kapılar ve dinmenlerle yağlılar öldürüldü. İzlanda'dan Cezayir'e yola çıkan kölelerin 242'si yolculuğa sırt olarak tamamılar ve bu köleler burada satıldı. Bu satılan ve kapımlan "Türk Talanı" adı verildi. Çok ilgili bir nokta da uygulanmayan bir kanunla ilgili olarak not düşülebilir. Bu maddeden sonra İzlanda'da Türk öldürmek kanunen suç olmaktan çıkarılmış. Kanun üç asordan fazla yürürlüğe koymuş ve ancak 1970'lerde kaldırılmış. Bu süre içerisinde - bilindiği kadarıyla- İzlanda'da hiç Türk öldürülmemiş. Bu köleyle Türkler'in bağlantısına gelince, köle alınan kadınlardan Gudridur Simonardottir ya da daha sonra kendine tahukan adıyla "Türk Gadda", uzun zaman sonra Danimarka kralının köle tacirlerine para ödemesi sonucu korulanak İzlanda'ya dönmüş. Bu sırada dilini ve dinini unutan Türk Gadda yeniden eğitilmek üzere Danimarka'ya gönderilmiş. Orada eğitim aldığı rahiple evlenerek İzlanda'ya geri dönmüş. Eşi Hallgrímur Petursson İzlanda'da çok sevilen bir şair ve din adamı olmuş ve Hallgríms Kilsesi de onun adına yapılmış. Muzo Reis'in köle sefiri İzlandalılar'ın belleğine bylesine kazınmış ki hangi İzlandalı'ya "Türklerin Talanı" denince hermen hikayeyi size anlatıverir. Hani olmasın ya olayın ayrıntısını bilmeyen bir İzlandalı'ya rastlarsanız hermen onu "Türk Talanı"na anlatın ve 2001'den 2009'a değin her yerde hafızlara kazınan Gudridur's Journey (Gadda'nın Sertveni) kitabını herde edebilirsiniz. Böylece göden peşinen korkacak bir Avrupalı daha kazandırmış demektir. Savunan Türkler geliyor!

Güzel bir İzlanda günü

Büki güzel sevgili okuyucu, İzlanda'da turistik bir gün geçirmeye ne dersiniz? Günün bir iyi bir kahvaltıyla başlanı o vakit. Her iyi İzlanda kahvaltısında peynir, meyve ve salata hermanı ürünlerina yanı sıra balık rıspası da olur. Bizim lakodayı pekerek yemek fikrini İzlandalılar hayata geçireli çok olmuş. Bu ne, kulaklarımızın çok hissettiğimiz de tadı o kadar kötü değil. Akşam

Avrupa

Haber! yiyecek kadar sabredin çünkü köttürün köttürü var!

İstanbul'a gelip Sultanahmet'e çıkmamakla Beykozik'e gelip "Altın Üçgen" turuna katılmamak turist dilinde aynı şeyler. Altın Üçgen turunda gidilen kayda değer yerlerin ilki ve en çok turist geçen yerlerden biri Gullfoss Şelaleleri. Kasım ayında artık hafiften donmaya başlıyor Gullfoss. Elbettele birlikte bir kaç fotoğrafın ardından bütün yolcularla birlikte hepimiz sovak oceböce kendimizi zor atıyık. Bir sonraki durağımızysa hepimiz pek bir sevdiik: Sıcak Geysir. Türkçe'ye de "geyser" olarak giren bu sıcak su kaynağı her on dakikada bir küçük parlamasıyla aradan 15 metro yüksekliğe kadar su fırlatmasıyla biliniyor. Ne kadar ritüel olana olsun Geysir'in çevresinde bano, sıcak sular tepesinde büyüü bir ılık.

Bir sonraki durağımız Thingvellir Milli Parkı. Thingvellir, Amerika ile Avrupa'nın gerçekten tam ortası! Her iki kıtanın sınırdaki tektonik plakalar (Türkiye'de herkes depremi uzmanı oldu, bu kavramları bilmiyor olamazlar değil mi sevgili okuyucu?) burada buluşuyor. Yüksek bir yerdem bulunduğuda volkanin devrularının altında şehir tarafından değil de katalan birbirini itirmesi sonucu yüksekten kayalarından oluştuğunu anlıyoruz (sevher tyla diyorft). Birleşmiş Milletler, Thingvellir Parkı'nı dünya mirası listesine almak için çalıştığında hangi konuda olduğuı karar verirken büyüü bir zorlanmış, çünkü parkın yarısı Amerika yarısı Avrupa ortası topraklarında. Dolayısıyla onlar da ne şış yaman ne kebap misali Thingvellir'i iki yerde birden katedememişler. Thingvellir'in başka bir ilginç özelliğı de dünyanın en eski meclisinin mekanı olması: 930 yılında kurulan miller meclisi 1783'e kadar Thingvellir'de bulanmış. Bugün eski meclis biraşından geriye hiçbir şey yok.

Dokuz saatı aşan Altın Üçgen turu sırasında çok nadir ağaçlar görebiliyoruz. Çünkü İlanda'nın sadece % 1'i ekilebilir alanlar içeriyor, geri kalan yerler oğ ya da üstünde ince çimen tabakası dışında hiçbir şey yetişmeyen topraklar. Ülkemizin üçte biri kum ve karıllarla kaplı; bütüğüne çöl ve Avrupa'nın en büyük çölünü, İsveçin Muir'ın çölleriinden ayırır tek şey kumlarının siyah olması. Adanın volkanik yapısı, kumları ve dağlıkta tepesiğinin aya benzemesi başka rla turistleri de İlanda'ya çekmiş. Aya ilk ayak basan astronot Neil Armstrong aya iniş provası için İlanda çölleriini kullanmış.

İlanda, çöllün ilerleyip meraları kaplanmasını önleme geçmek için çok uğraşmış: İlk önce toprak erozyonunu engellemek için koyunların otlatmasını kısıtlamış ama koyunlar dikilememiş; sonra kumların ilerlemesini durdurmak için barrierler dikmiş ama kumlar durmamış. Ne yapsa beğenimsizine sevgili okuyucu, onlar da deşay: korumak için çareyi kendilerini bombalamakla bulmuş! Şimdilerde İkinci Dünya Savağı'ndan kalma bir GC 3 uçğı, sivi tabanı yere saptırmak üzere tasarlanmış özel kapları korumış tohum ve gübrelerden oluşan "bombalarını" İlanda çölleriine bırakıyor. Birakıyor ki doğa yeniden canlansın ve İlanda yeşersin. Muhafelit de karşılığında "İlanda çıplak daha güzel" kampanyası başlatmış.

Reykavik Geçeleri

Ahtın Üçgen aşama kadar sürüyor ve bir de Reykavik'e tam yemek zamanı geri dönüyoruz. Aşama yemeği için İzlanda'ya değü bir şeyler arıyorum. Arastırma hakkı çıkaracak şekilde belama buluyoruz: İzlanda mutfağının zamanın ürünlerinden biri olan çörtümtü, kurutulmuş köpekbalığı eti. Hakarl denilen bu yerel lezzet, köpekbalığı etinin sopek altında altı ay çörtümlüp sonra açık havada kurutulmasıyla hazırlanıyor. İdrardan daha keşkin bir kokuya var. Hiç deterjan tımadım ama Hakarl yedikten sonra günden keskinlikle emim ösbilirim ki Hakarl'ın tadı deterjanın daı köttü. Üstelik bu meret her lokantada da bulamıyoz, ancak benim gibi kağınaık aayıp ve gımsızlık eeri bulamıyoz hemı balık yan gıder deyıp yanında İzlandalıların millî içeceği Brennivín'den tatımlayan kendimce. Brennivín öylemesi sevğili oluyucu Hakarl'ın tadına ve kokusuna ağımsızlık sadece Brennivín silebilir. Brennivín ağımsızlıkta tadı silemeye bile yüksek alkol oranından dolayı -ki tılkama adı boğazın Siyah Ötüm değül- artık tılkamızın.

Reykavik'in hafta sonu gece hayatı dıryaca ılılı. Eğlence mekânlarında içki fiyatları cep yakıcığın için Reykavikliler içice içmeden evden eğlenceye çıkmıyorlar. En çok da bira içiyorlar. Aslında bira 1989 yılına kadar yasakmış. Hükümet yüksek alkolü içeceklerin tüketimini düşürmek için bira üretimine 1989'da izin vermiş. Bu sınırlı sınırlı ve gımsızlık de yüksek alkolü içeceklerin tüketimini azaltmış ama bu sefer bira tüketimini tavana vermiş. Şimdilerdeyse hükümet tüm alkolü içkilerin tüketimini azaltacak bir yol içerisinde.

Gündüz iç mekânlarında bile sakin olan şehir insanıcalelerini bir kez de hafta sonu sabahın ılınde gırtin sevğili oluyucu, kalabalık sını paıkama çevirecek. Gırtin kapalı duran bir çok eğlence mekânı gece 10'dan sonra hafif hafif hareketlenmeye başlıyor. Gece yarısından sonra son derece hareketli ve güler yüzlü bir hafta sonu kalabalığı tüm barları, pub'ları ve kulüpleri dolduruyor. Eğlence yerlerindeki gülen yüzlere çokluğu bir tesadif değil: Barley'nin Millerler istatistiklerine göre İzlandalılar dıryanın en mutlu de milleri arasında. Yine aynı İzlandalılar yine aynı kurumun istatistiklerine göre dıryanın en çok mutlu eden milleri olarak kayıtlarda yer alıyor. Yarımadaki bir İzlandalı'ya dönüp de "Bu ne zaman çelişki" derimise de alacağınız rekor bazdaki cevap "Depresifler öüyor, mutlu olanı arıyor" olacaktır. Bu cevaba rekor bazda almamız da tesadif değildir çünkü İzlandalılar "dıryada kişi başına en çok rekoru cünde bulamıyoz" rekorunu da sahipler.

Tembel bir pazar günü Reykavik

Pazar sabahı sokaklar çok tembel olur. Ben de Reykavikliler gibi yapıp kahvaltımı geç ettim, sonra ver etimi "Mavi Lagün". Mavi Lagün, jeotermal bir açık hava kaplıcası. Reykavik'ten belediyeye orobütüyle bir saatte ulaşılıyor. Lagün'ün suları yan taraftaki jeotermal elektrik santrallerinden geliyor. Yemlendenen çok sıcak çıkan sular elektrik üretiminde kullanılıyor. Elektrik

Avrupa

sübininden çıkarken 40°C'ye kadar soğuyan su, lagüne veriliyor ve hava sıcaklığı da olursa olsun suyun sıcaklığı sabit kalıyor. Suyun maviliğiyle içindeki bazı maddelerden kaynaklanıyor. Soğutma kabınında geçiriyordum. Neredeyse sıfır derecede buhar çıkaran masi bir suyun içindeki onlara izan oldukça ilginç bir görüntü oluşturuyor. Avuç içi iletim kayısı kremasında banyoana kadar kalıyordum lagünde. İnceyenler bronasta, otokle kalıp masaj da yapabiliriz sevgili okuyucu ama İtalya'daki her şey gibi: İra da araç paha. Geceleyin bu eylemde göbellen kuzey ışıklarına (Aurora Borealis) gitmek için bir taca karlıyordum. Kuzeyden yakın bölgede gözelebilen bu doğa olayı atmosferdeki atomların enerji seviyelerindeki değişim sonucu gökyüzünün değişik ve renkli bir şekilde boyanması olayıdır. Orobastimür Reyhanik'in ışıkları gönden kaybolup, gece sıfırı karantık olana dek şehirden uzaklaşıyor. Sonra yol kenarına çıkıp kuzey ışıklarının dansına rarak oluyoruz. Yerden tüten ama kaynağı belli olmayan devasa bir daman kütleline yeşil lazer tıvalması gibi, insalması bir görüntü. Zaman zaman çimpek çakıyordum gibi hareketlenen damanlar yok oluyor, ufukta hepki bir perde peniden çıkıyor. Soğuktan tiriyordum ve dönme vakti gele de gitmek istemiyordum. Bu muhtesem görüntüyü doymak bilmeden, satmak için arada otobüsle gidile gele hayranlıkla seyreliyordum. Yarı eve dönüyordum ve dönme kadar İtalya'da'yı daha çok içime çekmişiyim, daha, daha...

Kuzey Kutup Dairesinde Rekorlar Ülkesi: Finlandiya

Kurallar:

4 kategoride katılabiliriz: Küçükler, Serbest Stil, Orijinal ve Takım Orijinal.

Orijinal ve Takım Orijinal'de cep telefonları olmadan yarışılacaktır. Diğer dallarda cep telefonu kullanma stili serbesttir.

İki finalma hakkımız var. Anlatımlarda en fazla bir dakika olacaktır.

Bütün telefonlar organizasyon komitesince sağlanacaktır.

Va. va. va.

"Bu ne?" dediğinizi duyar gibiyim sevgili okuyucu. Ama çok basit hemen söyleyeyim: Dünya Cep Telefona Fırlatma Şampiyonası'na katılmak isteyen ve annuların nitelikleri Yandaki panodaysa bulduğumuz yerdeki sekiz mevsim açıklanmış: gece yarısı güneşi mevsimi, hazar mevsimi, sonbahar, ilk kar mevsimi, yeni yıl (Christmas) mevsimi, kıp, donmuş kar mevsimi ve buz erimesi mevsimi. Cep Telefona Fırlatma Şampiyonası ve 8 mevsim mi? Hemen anlatayım. Kuzey Kutup Dairesi'nin tam ortasında, Noel Baba'nın evinin ortasında. Daha açık anlatmak gerekirse... ya da sevgili okuyucu en iyisi geriye sarıp baştan başlayalım.

Şu anda Kuzey Finlandiya'da Lapland Bölgesi'nin başkenti Rovaniemi'deyiz. Rovaniemi, bölgenin en önemli kenti olmasından çok Noel Baba'nın evinin burada olmasıyla tanınır. Kuzey Kutup Dairesi'ne Rovaniemi'nin sekiz kilometre kuzeyinde, Rovaniemililer tam kutup daim çizgiyi daim bir metre, bir er ve bir postane kutup "Burası Noel Baba'nın evidir" demişler. Yılın 365 günü, isteyen çocuklar Noel babayı burada ziyaret edebiliyor, o günkü rehber Noel Baba'nın kucakına oturup hediyelik eşyaları alıp mutlu bir şekilde ülkesine geri dönüyor. "Noel Baba/Kuzey Kutbu" adresine her yıl gönderilen bir milyondan fazla mektubun ulaştığı yer de burası. Oysa ki o mektupların Demre'ye gönderilmesi gerek ama kimse, ne anlatıcağım? Rovaniemi, Noel Baba yarışmalarını iyi para kazandıran şu anda Noel Baba Parkı/Oculi/Pub'i (5) açmış. Hiçte turist ağlama mevsimleri sekize bile çıkarmış. Şehinde yaşayan iltmış bin insanın çoğu turizmle bağlantılı işlerde çalışıyor, geri kalanıyla turizm ve konaklılıkla uğraşiyor.

Rovaniemi, deniz İslandiya'da olduğu gibi ateş pahası bir yer.

Kaldığım hostel, Eyaletlerin düşürebilmek için çalınmalarını hepimizi yan namazlı yapmış. Tren istasyonundan ağır set çantamla kasa bota çıkış hostelin önüne geldiğimde bir "aab" çekirim. Kapanı kırıldığında, esen rüzgardan bir an kurnalık için solumlarıma huzulderim ki, kasa duvar. Üzerinde bir yazı: "Anahar almak için ... adresteki otelde geliniz". Bu sefer derin bir "aab" çekirim. Şimdi için yoksa en dakika yürü. Otelde yapılan açıklama: "Hosteli ucuz yapmak için otelde devamlı personel çalıştırıyoruz. Sadıca temizlik personelinin -o da sabahları- üç saat çalıştırıyoruz. Hostelden çıkışınız zaman anahar kapanın kenarındaki kumaya alın ve kapanı çekin, çıkar." Bu "mürhif" fiyat düşürürü tedbirlerden sonra bile Rovaniemi'de üç kişilik hostel odasında bir yatağa bölüğümlü parayla İstanbul'da krallar gibi kalırdım. Ama ucuz şeyler de var. Örneğin, Rovaniemi'ye gelirken bindiğim tren hem çok temiz hem de çok ucuzdu. Finlandiya hükümeti kuzeydeki şehirlerin boşalmalarını engellemek için buralarla yapıyanlara özel destekler veriyor. Tren biletlelerinin ucuz olması bu desteklerden biri. Vergi ve iş bulma kolaylıklarını da için canbali kurm. Ama yine de bu tepiklerin pek işe yaradığı söylenemez, Finliler gariye nazı yerleşim birimleri barakarak büyük gelirler göç emeye devam ediyorlar hâlâ. Küçük yerleşim birimlerinde yapacak bir şey bulamayan ve canları sıkılan Finliler'in rekası kendilerine eğlenecek "Dünya şampiyonaları" yaratıyorlar. Finlandiya'da her sene düzenlenen "Dünya şampiyonaları" listesi bir hayli eğlenceli: Dünya Cep Telefonu Parlama Şampiyonası, Dünya Egizi Tapma Şampiyonası, Dünya Lastik Çizme Parlama Şampiyonası, Dünya Sinek Avlama Şampiyonası, Dünya Buzda Yüzme Şampiyonası, Dünya Gitar Çalma Taklidi Yapma Şampiyonası. Seçin, beğenin ve katılın herhangi birisine. Dünya Lastik Çizme Parlama Şampiyonası ile Dünya Cep Telefonu Parlama Şampiyonası'nı Finlandiya'nın en büyük firması olan Nokia kendine "paraz" yaratmak için destekliyor olabilir mi acaba? Malumunuz, Nokia cep telefonu yapmadan önce lastik çizme üretiyormuş. Çizmeden cep telefonu üretimiye geçiş kararının alındığı o toplantıya da çok merak ediyorum açıklarım. 20 sene önce çizme üreten Nokia'nın yönetim kurulunda olduğumumu hayal ederim. Şirketin Genel Müdürü hissedarlara "Bu çizmeler artık pek sarmıyor. Yeni bir şeyler üretmemiz lazım." Hissedarlar da ortaya "Peki ne üretilim?" dedikeren sonra Genel Müdür "Cep telefonu diye bir şey çıkacaktır. Hem telefonların lastik kısmını kendimiz yapabiliriz" ve devamında da "Bu işe girişim diyorum ben!" demiş olsa gerek ki geri kalan hikayeyi zaten beğenmiş biliyoruz.

Rovaniemi caddeleci kasım geceleri bile dondurucudur. Kar kar giyinmeden dışarı çıkmak için deli olmak gerekiyor. Finliler size diyorlar hey! Elai en derinde parıla karda ne işiniz olabilir. Neyle sergili oluyucu, onlara sildirmeden koparmak anacaddede bir şeyler yapıp hemen hostele dönelim. Gece anacaddede huzulca yürüyorum. Sokakta geçirdiğim kısa sürede birçok Filipinli kadın görürce yakında bir yerlerde çalışıklaırına karar vermişimdir. Ama kararın ayağı böyle değilmiş. Sabah kalktıktan sonra bulduğum bir Rovaniemilli durumu aydınlatm. Öğrendiğime göre, karal kökrenli Finli kadınlar okullarına biriddikren sonra köylerine geriide dönmeyip şehirde kalıyorlar. Erkeklerle geleceksel olarak köylerine dönüp topukları alıyorlar. Kısral arada yeterli kadın Finli kadın olmadığı için iş bulamayan

Finli erkekler çarşı buralarda yapmaya nam olan yabancılarla evlenmekte buluyorlar ve Filipinli kadınlar da tam burada devreye giriyorlar. Rovaniemi kentinde evliliğin yüzde beşini Asyalı kadınlarla yaptıklarını öğreniyorum. Finlandiyalılar'ın yabancılarla konuşmaya bakan irkiyi yapım hakkında okuduklarını; dışarıya burada yaşayan Asyalılar'a sabır diyerek hostele gelip yitiriyorum.

Niyetim bugün şehir içinde işte bir dolap yapıp şehirden ayrılmak. Ama aniden diğer sıcaklık planlarını bozuyor. Dışarda dolapmak pek kolay olmamasından dolayı birli mütase Arktikum'a uğruyorum. İyi ki de yapıyorum. Kutup dairelerinde yapmanın nasıl bir şey olduğunu çok iyi anlıyorum. Siz de Rovaniemi'ye uğratsanız, Arktikum'a mutlaka uğruyun; gerçekten güzel bir yer. Rovaniemi'de kışın Noel Baba'nın evinin ziyareti dışında da yapacak çok şey var. Özellikle sevgili okuyucu etnas-coffee koyak ve köpek ya da geyiklerle çekilen kışkırla yapılan geziler çok popüler. Daha yakın bir geziler yapmak isteyenler balık tutabilir ya da benim yapacağım gibi bir kafeye girip elleri kahve yapar konu ayarlanabilir. Rovaniemi merkezinde neredeyse her dört kişiden biri üniserite öğrencisi ve bu sebeple de başka öğrenci mekani var. Sokaklarda yürüyüp gözlemlemeye öğrenci mekanilarına dalmak zevki getirilebilir. Rovaniemi küçük ama hoş bir yer. Özellikle daha kuruy çıkacak sevgili okuyucular, bu şekilde bir mola vermek isteyebilirler. Ekim ayında bile oldukça sıcak olabilir bu şehir gelirken Noel Baba'ya çekmek için fotoğraf makinemizi ve mevzuatı bakmaksızın kalın giysilerimizi getirmeyi de ihmal etmeyin.

Avrupa'nın Dubai'si: Andorra

Buğün Andorra'ya gidelim mi sevgili okuyucu? Tamam o zaman ama önce şuönce bir Avrupa haritası açalım ve elimize de bir büyüteç alalım. Büyüteci Fransa-İspanya sınırının Andorra ucuna getirip, Andorra'dan sınır boyunca kuşeye doğru beraber gidelim. Andorra'nın yaklaşık 200 km kuzeyinde, aynı haritada kapladığı yer, ülke topraklarından oluşan bir ülke arıyoruz. Dikkatle bakalım, içi gök lacmiz görünümüne, sadece 450 km²'lik sığ sıklık bir devlet.

Andorra, Fransa-İspanya arasında sığınmış mikro büyüklükte ama bağımsız bir ülke. Dışişleri Birleşmiş Milletler ve birçok uluslararası kurumda da temsil ediliyorlar. Ülke, 13. yüzyıldan itibaren Fransa-İspanya ortaklığıyla yönetilen ve Andorra'nın bağımlı kalar bağımsız kalmamasında bu güç dengesi başarılı olmuştur. Devlet başkanlığı bugün de -sembolik olarak devam etse de- İspanya'nın Urgell patri Katolik Piskoposuna ile Fransa Carthorbağkanı arasında paylaşılıyor. Hükümetin başkanıysa Andorralılar seçimlerde belirliyor. İspanyol İç Savaş ve İkinci Dünya Savaş sırasında Fransa-İspanya arasında kaçakçılık yaparak küçük ama güçlü bir ticaret ağı yaratan Andorra, bugün bölgenin en büyük duty-free alışveriş merkezi. Ana gelir kaynağı olarak turizm ve alışveriş turizmi yoğunlaşan Andorra, son yıllarda off-shore bankacılığa da yönelmeye başlamış durumda ve kişi başına gelir Avrupa Birliği ortalamasının oldukça üzerinde bulunuyor.

Barcelona'dan erken saatlerde bindiğimiz otobüs önce meydan girip tırmanmaya başlıyor. Küçük köyler, kasabalar arasında giderek telifte kazanarak devam ediyoruz. İspanyol köyleri, çevreye göre yükselince bir kasabada birbirine yakın kurulumuş sığ evleri, kireli sarıya çalan renkli duvarları ve ilki köyün en yüksek binası olan kilise kulesiyle nanki standart bir plana uyularak haurlanmış. Uyumak istiyorum sevgili okuyucu ama arkamda İtalyan şalesinde Çinli turist çifli birbirlere en az on seneden beri gümüş gibi, sırtları ne çok çeyleri var! Yaklaşık üç saatlik bir yolculuk sonrası 1400 m. yükseklikteki Andorra sınırına varıyoruz. Andorra'ya ulaşmanın tek yolu karapetro; tren ya da havayolu yok.

Andorra'nın, çevresindeki ülkelere farklılığı hemen sınırda başlıyor. Bir keser sınır kontrolü var. İspanya-Fransa arasında sınır kontrolü kalkmış durumda ama Andorra'nın kontrolü tarafından sığ kontrol edilen sızanlar var. Neden mi sevgili okuyucu? Çünkü Andorra'da gümrük ya da gelir vergisi yok. Böyle olunca her şeyin fiyatı kontrolsüzce % 20-30 daha düşük. Andorra, bir nevi devam duty-free shop ya da Avrupa'nın Dubai'si diyebiliriz. Fransa ve İspanya vergi kaybına uğramamak için Andorra sınırlarını sığ kontrol ediyorlar ve izin verildikten fazla malın ülkelere sokulmasına izin vermiyorlar. Gümrüksü kolayca kontrol edilemeyen

maddelerin satışıyla alınan bazarı yitirmiş vaziyette. Sınırım hemen yarımadaki otlarla benzincilerden, ucuz benzini almak için sınırdan geçip benzini alıp dönen birçok araba bulunuyor. Benzincilerden sonra yan yana açılmış üstüne benzer kurucu yerlerini almış, bapsinin önlü İspanya ve Fransız plakalı arabaları dolu.

Gümrükten 3-4 km içeride Andorra La Vella şehri başlıyor. Şehir, ormandan bolantik bir nehri geçen derin bir vadiye kurulmuş. Çevredeki dağlar dışındaki gölü okuyan başka bir görünüşü yok ve vadi tamamıyla 5-6 katlı beton binalarla dolu. Şehirde alında mağaza olmayan apartman yok gibi. Anadolun anamadığın her şey burada çarhoşeler, oyuncak hobbisörler, peynir, akvaryum balıklar, ayakkabı, buzdolabı, et eti, mayo, kayak takımı, gözlük, radyo, çadır, mobilya, masaçileri, saat, televizyon, CD, parfüm, tulum, sebzec, ütü, anahtarlık, toma takımı, macap, şarap vs. Özellikle saatçiler ve kuyumcular aşırıca kadar mallarla dolu. Yüksek nitelikte Avrupa tını göbeğindeki Dubai klanında yok, yok. Dışarıdan her yanından gelen vergisiz malları İspanyollar ve Fransızlar adeta yağmalıyorlar. Geçen sene Andorra'ya 11 milyon turisti gelmiş ve seçilmiş okuyucu kuyumcuları popülasyon için aynı sınırdan dilerrinde İspanya'ya 5 milyon turistin geldiğini belirtmişiyim. Herkes her şeyi bulabileceğini bu şekilde bir tek göy bulmak verodiyor imkânları: park yeri. Şehir ortasında almış birlik bir nüfus sahip ve şehrin plenti, sokaklar, her şey buna göre tasarlanmış ancak alışveriş sevdiğilerin şehri hernece trafik tamamıyla sıkıyor. Bunun trafik sıkışmasını kaldırırında yürütemiyorum bile. Yola çıkmayan araçlar kaldırırında çekilmiyorlar ve etrafındaki her şey size para harcamak üzerine kurulu. Benim gibi alışverişle pek önem yoksa Andorra'da dolaşacak pek bir yer yok.

Siz ne düşünürseniz bilemem sevgili okuyucu ama ben İdetim olduğu üzere eski şehrin kurulduğu bölgeye girerken daha keyifli olduğunu düşünüyorum: dar birkaç sokak, 1200'lerde kurulmuş bir kilise, parlamento binası. Parlamento binası oldukça küçük bir yapı ama bunun için daha büyüktü de ihtiyaç yok zaten. Sokakdaki posta kumaları dikizime çekiyor lümen. Kurula biri Fransız biri İspanyol olmak üzere çift dilin yenilemiş. Anlayacağınız, Andorra'da eskiden kalma alışkanlık devam ediyor ve iki ayrı para kurumu halen çalışıyor.

Öğle yemeği için seçecek bol, farklı farklı birçok lokanta var ve fiyatlar da oldukça uygun. Sigara durmasına hoşlanmayan bir lokanta arıyorum, o kadar kolay değil. Çünkü hernece kapalı mekanda sigara içme yasak başlamış durumda. Bunda ülkedeki tek fabrikanın sigara fabrikası olmasının rolü olsa gerek! Bir peyler alıp bir ürünüm hafif kuruyana kadar oturuyorum ve sonra yeniden dışarıya çıkmaya çıkıyorum.

Alışveriş bırakıp oradan uzaklaşmak için yürüyorum, sokaklarda gittiğim için etrafı pek kimse yok. Andorra la Vella'dan 15-20 dakika uzaklıkta büyük bir kayak merkezi var. Kayak pisti etrafına sıralanmış binalar ve mağazalar orayı da eür almış. Dikkim ki alışveriş bulünden burada da kurulmuş yok, şehir merkezine geri dönüyorum. Bütün şehir topu topu 45 dakika

Avrupa

stüdyo. Bu kadın Andorra'yı mı diyip sevgili okuyacağım, Barcelona'ya mı
sen orobülce yetiştireceğim.

Yaşam Kalitesi En Yüksek Ülke: Norveç

İskandinavya deyince ilk akla gelen ülke Norveç olması genellikle İsveç müziği ve sanatçıları, Finlandiya cep telefonları ve Danimarka kek ve tereyağıyla ünlenmişken Norveç'in hemen akla gelen bir özelliği yok gibidir. Oysa bu ülke kasada unutulmuş bir mücehhez gibi gün ışığına çıkınca insanı çokta alırdada barakan özelliklere sahiptir. Norveç'e gitmek için hiç iyi nedenimiz var seçmeli okuyunca. Birincisi Norveç'in arzularıdır "Dünyanın Yaşam Kalitesi En Yüksek Ülkesi" ünvanını nasıl kimlere kapattımadığı sorusuna yanıt bulmak için; ikincisi ülkenin bopyana göre çok büyük işler yapan Norveçli kapılar adına açılan etkileyici müzeleri görmek için; ve son olarak Norveç'in semiz ve bakir doğası için.

Türkiye'nin yarısı kadar toprağı sahip Norveç'te yaşayanların sayısı Bursa ve Antalya'nın toplam nüfusa kadar: 4,8 milyon. Oslo 600.000'i bulan nüfusuyla ülkenin en büyük şehri özelliğini taşıyor. Burada iki havaalanı var. Uçağımızın indiği uskraki havaalanından Oslo'ya gelen yolcu büyük kargaşadan geçmeden geçiyor. Solaşa doğruya bir taraf ortam diğer taraf deniz oluyor. Şehir merkezine yaklaştığımız teknelerden, denizi göçlülükte görmekle olduğumuz anda alıyoruz. Vikinglerin tavarları için deniz helen bir turdu ancak denize artık savaşmaya değil, eğlenmeye ve eğlenilmeye çıkıyorlar: dünyanın en büyük gemi turu şirketleri Norveçli. Norveçliler dünyanın birçok popüler bölgesindeki gemi varlarında nemdeyse tekell duramamdadılar. Örneğin Karayipler'de gemiyle turlamak isteyen bir ABDE, Japonya ya da Türk büyük olasılıkla Oslo'daki deniz ticareti ve gemi turlarıyla uğraşan bir civardaki firmadan birinin müşterisi olacaktır.

Oslo'nun seminalinin çevresindeki bölgede ilk dikkatimizi çeken Ortadogulu ve Pakisvanlı göçmenlerin bolluğuydu. Ana tren istasyonuna, özellikle seminali gibi yerler her ülkede karışık, binbir çeşit insanın buluştuğu, yollarının kızırtısı ve yurtek yorukları yerlendii. Geliri iyi olmayan göçmenler seminal çevresinin olmasa olmaz sakinlerindedir. Oslo merkezine girince göçmenlerin analmasına beklemediğim, ama beklediğim çıkmadı ve fark ettim ki sadece terminal çevresinde değil şehrin tüm mahallelerinde ciddi bir göçmen nüfusu var.

Oslo gelir merkezli, bir kuzey ülkesi için oldukça baroktur. Lokantalar, kaldırımlı kafeleri, barlar ve müzikli eğlence yerleri tuka başa dolu. Sokakların dolu olmasında eylül ayı için sıcak olan havanın bir etkisi olsa gerek ancak barların dolu olmasına yapacağım açıklama biraz politik! Çünkü "Biracilar Partisi" yandaşları bira içerek eylem yapıyor olabilirler. Yo hayır, yanlış okumadınız ülkede bira severlerin kurduğu bir parti var. Fakat, "Biracilar Partisi'nin politik programı neyi çıkardı mı? O zaman denizi severler için

Avrupa

"Deniz Kıyılar Partisi", emekliler için "Emekli Partisi" ya da anaşçileri destekleyen "Toplum Partisi"ni sizlere sunabiliriz. Parti adlarından da anlaşılacağı üzere Norveçliler'in ruhanları kuru bir görünüşleri olduğu aşkar.

Norveç, 1960'lardan sonra petrol zenginliğini, denizcilik ve orman ürünleri satışıyla birleştirerek refahına oldukça artmış. Birleşmiş Milletler'in araştırmalarında da 2000 yılından bu yana devamlı "Dünyanın Yaşam Kalitesi En Yüksek Ülkesi" olarak çıkıyor -Türkiye bu sıralamalarda ilk seksen ülke arasına daha yeni girdi. O zaman dünyanın yaşam kalitesi en yüksek ülkesinin başkanı Oslo'da kısa tarihtik bir tur anlattım.

Fijordlar:

Oslo bir fiyordun tam ortasına kurulmuş. Şehirden denize baktığımızda çok sayıda adacık görünür çarpıyor. Şehir merkezinden kalın bir tekne gemisine katılıp fiyorda ve adacıklardan denizden görme fırsatımıza da oldu. Şehir merkezinin çok yakınında olmasına rağmen doğa olduğu gibi korunmuş ve halen bakır görünüyor. Gerçekten de çok güzel manzaralarla karşılaşırız. Adacıklarda birbirinden epey uzak mesafelere kurulmuş küçük bakımlı otel ve evler, evlerin önlerinde ilahî keredine ait bir iskele, iskelelerin altına bağlı bir tekne ve iskelelerin diğer ucunda bir kulübeye var. Yapılar çevreyle uyum içinde ve hiçbir şekilde görsel kirlenmeye sebep bir mimaride. Yelkenli tekneler sessiz bir şekilde adaların arasında görünüyor ve zarifçe göden kayboluyorlar.

Fram Müzesi:

Hayatının büyük bir kısmını yeni bölge için keşif yapan R. Amundsen 1910-1912 yıllarında Antarktika'ya keşif düzenler ve Güney Kutbu'na ilk ayak basan keşif olur. Kutup keşif Amundsen'in gemisi Fram ve yarıçığı yürükükler için yapılmış olan Fram Müzesi tarih konusunu pek seviyenler için bile etkileyici bir yer.

Koo-Tiki Müzesi:

Okyanusya'daki ada halklarının aralarnın M.Ö. 4000'li yıllarda Pasifik Okyanusu'na sahilleri geçen Güney Amerikalılar olduğuna inanan Norveçli Thor Heyerdahl, teorisini kanıtlamak için harekete geçti. Heyerdahl ve arkadaşları M.Ö. 4000 yılı teknolojisini kullanarak Perulu yerlilerin yardımıyla bir sal yaptılar ve adını İbiza sınırlarından esinlenerek "Koo-Tiki" koydular. Balta Ağacı'ndan kütüklerin ipele birbirine bağlanması sonucu yapılan Koo-Tiki ile 1947 yılının Nisan ayında Peru'dan yola çıkarlar. Sal yaparında çivi kullanılmadığı için sal denizde yavaş yavaş parçalanmaya başlar. Sal neredeyse batmak üzereyken 8000 km ötede bir Pasifik mercan kayalığına varır ve 101 gün süren bu tehlikeli yolculuk sayesinde Heyerdahl teorisi kanıtlanmıştır.

Maya ile Mnar pümanilerinin benzerliğinden yola çıkan Heyerdahl bu kez 1970 yılında papirus bitkilerinden örülmüşlerden gözetiliş olarak tamamı benzeyen papirus bir salla Pas'ran Barbados'a geçer. Bu yolculukta Eski Mnar uygarlığıyla Maya uygarlığını bağlantılı olabileceğini kanıtlar. Her iki yolculuk da müzede ayrıntılı anlatılmış. Öğrenmek, paylaşmak ve ilham almak için birer. Müze çıkışında "Neden bizden de birileri böyle şeylere kafa yormuyor?" sorusu aklında Oslo'nun en ünlü parkına gidiyorum.

Vigeland Heykel Parkı

İçinde 200 kadar insan figürü heykelinin yer aldığı bir park burası. Oslo Belediyesi 1924 yılında heykeltıraş Vigeland'dan bir park tasarlamaını istemiş ve Vigeland da parkı tasarlamış ardından geçen 20 sene de bu heykellere adanmış yıllar olmuş. Oslo'lular'ın sevdiği sakin, çok hoş bir park.

Bu küçük turumuzu Oslo'dan iki hoş hikayeye bitirelim. 13. yüzyılda İngiltere Kralı'ndan kaçan Katolik rahipler Norveç'e sığınıp Oslo yakınlarında bir manastır kurmuşlar. Yaşantılarını İngiltere'deki eski inanç ve geleneklere göre devam ettirmeye çalışmışlar. İngiltere'deyken sabah güneş doğmadan yarıktan çıkıyın, yemek yemiyor, güneş batmadan önce de yemek yer ve ancak güneş batıktan sonra yatırlarmış. Aynı geleneği Oslo'da devam ettirmişler. Ama Oslo'da yazın günler 21 saat ve geceler de üç saat, kışın da ram temi. Daha ilk yılın sonunda perişan olmuşlar ve hemen papaya bir elçi göndermişler. Elçinin gidip gelmesi bir süre sürmüş ve Papa, Oslo'daki bu manastıra yetkililere güneşe göre değil saatte göre yaşantılarını sürdürerek sorunu çözümlü! Diğer bir hikayeye; Her yıl haziranın üçüncü haftası yazın gelişini kutlamak için sahilde ateş yakmak, içmek ve havai fişek gösterileri bir Norveç geleneğiymiş. 2001 yılındayken kutlamaları kandan Oslo'lular, fiyordun sağındaki sahilde çok büyük bir ateş gösterileri ve kutlamaların da o derece neşeli geçtiğini duyularak kutlamaları çokıyla sahile dok sürdürmüşler. Sabahleyin uyanıp gideler sahildeki dükkana fabrikanın kulleriyle karşılaşınca geceleyin kutlama sandıkları ateşin yangın çıktığını anlamışlar!

Dünya Takma Diş ve Sosis Zarı Diyarı: Lihtenştayn

Bugün dünya takma diş ve sosis zarı başkalarına göre değil sevdiği okuyucu. Gurup bir heyecandan söz kapladığına daha şimdiden görebiliyoruz. Hangimiz takma dişlerin nereden geldiğini merak etmemişizdir ki ya da bir sosisin zarındaki üretim tekniğine kafı yormamışızdır ki? Tamam, tamam sakallığı bırakıyorum sevdiği okuyucu ama merak sadece Lihtenştayn'a gitmek için ülkenin çok küçük ve zengin olması dışında iyi bir neden üretmeye çalışıyorum. Feki, gelin Lihtenştayn caddelerinde beraber biraz gezirelim, bakarsanız siz benden daha iyi bir neden bulabilirsiniz.

Lihtenştayn'a doğrudan gitmek mümkün değil çünkü ne kendi havaalanı ne de bir tren hattı var. Bu 160 km²'lik ülkeye gidilebilir için yakındaki bir İsviçre ya da Avusturya şehrinde otobüse binmek gerekiyor. Ben Zürih'ten buraya ulaşmak için önce Sargans'a kadar trenle gelip sonra otobüsle devam ettim. Tüm yolculuk iki saat kadar sürüyor. Sargans tren istasyonunun önünden geçen İsviçre posta otobüslerinden birine binip Lihtenştayn'a ulaşabiliyoruz. Ülke, İsviçre'nin bir şehri gibi, İsviçre'yle arasında sınır yok. Zaten İsviçre Frangı da resmi para birimi. Ülkedeki otobüsleri de İsviçre işletiyor. Lihtenştayn'ın kendi ordusu yok, askerler olarak İsviçre ordusuna kullanılıyorlar.

Lihtenştayn'ın başkenti Vaduz'da 1000, ülkenin en büyük şehri olan Schaan'daysa 6000 kişi yaşıyor. Toplam nüfusu 35.000 kişinin yaşadığı ülkede tam 73.000 şirket var. Bu şirketlerin çoğu çeşitli vergi avantajları için kurulmuş "raketa şirket" olarak anılan şirketlerdir. Lihtenştayn'ın zenginliği bu firmaların sağladığı para akışı ve boyutu görüldüğü fazla olan ihracatından kaynaklanıyor. Dünyanın en küçük dördüncü ülkesi olan Lihtenştayn, diğer yandan dünyanın en büyük takma diş üreticisi ve sadece bu alanda kalmayan birincilik sertifikası işletmiş sosis zarı üretimiyle de benzer ellerinde buluyorlar.

"Lihtenştayn'a geldim hediyelik bir şeyler götüreyim" derseniz eller sevdiği okuyucu cebinde ciddi bir delik olabilir. Ortalama bir Lihtenştayn vatandaşının geliri ortalama bir Türkiye vatandaşının 11 katı olmasına için ülkede her şey pahalı -takma diş ve sosis zarı dışında. Takma diş ve sosis zarı hediyeye değer tanınmış olmadıkları varlığıyla Vaduz'un Seald Caddesi'ne gitmeniz gerekecek. Bu caddede üzerindeki mağazaların çoğu sadece İsviçre'ye özgü hediyelikler satıyor: saat, çikolata vb. En çok ilginç para karşılığı pasaportunuza Lihtenştayn damgası vurun hediyelik eya dikeyi çekiyor -çünkü İsviçre'den geliyorsanız sınır kontrolü yok.

Vaduz'un en yalınca parinde Prensin jatonu var ve hiçkimce kocağı da onda. Şato ziyarete kapalı. Lihtenştayn Prensi Hans-Adam'ın kişisel serveti 3 milyar doların üzerinde. Prens halen Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Avusturya'dan İkinci Dünya Savaş sırasında el kovan topraklarının inmesini istiyor. Bu toprakları da geri alırsa Avrupa'nın en sevgin adamlarından biri olacak gibi görünüyor. Prens Hans-Adam, serginiğinin yanı sıra resim sanatına olan ilgiyiniyle de tanıyor. Prensin kollekiyonundaki resimler Vaduz Sahat Müzesi'nde döndürümlü olarak sergileniyor.

Lihtenştayn "günlükte bir prenslik nasıl ayakta kalabilir?" sorusuna cevap arayınlar, tabiri caza ve sonu zaman röportajları ya da filmnin yakınlarda işi olup hoş ve değişik zaman geçirmek isteyenler için bir günlük güzel bir gezi olmağı sağlıyor.

Başlangıçtan Bitişe, Bitişten Başlangıca: İngiltere

Beş seneye yakın ev bellediğim İngiltere'yi size anlatma vakti geldi. İhtiyaçtım dandeyin benini. "Bilgi" nedir diye talanmıştım kafama. Övünce "nasıl bir şeydir, nasıl öğrenilir, nasıl aktarılır?" düşüncesinden bir okumaya giriştim. Bilgi konusunda 30. yüzyılın en önemli düşünürlerinden biri de Michael Polanyi. Önce kimyagerken, sonraları ekonomist olmuş ve en sonunda da felsefe dersleri vermiş biri. O sıralar yaşadığım Amerika Birleşik Devletleri (A.B.D.) geleneğin kütüphanelerinin birinde Polanyi'nin kitaplarını aradım. Tuşla kadar bir kitap buldum: Personal Knowledge (Kişisel Bilgi). Kütüphaneye 1967'de satın almıştım, o zamandan sonra da sadece bir kez ödünç almıştım, o da 1971'de. Bafsan bir daha almamak için 33 seneden fazladır beni beklemiş. Polanyi şöyle ki, "Bilginin çözümleri vardır. Bir kavram somuttur ve formüle edilebilir, dolayısıyla başkasına kolayca aktarılabilir; bir yaşam bilgisiyse kişiselleşmiştir. Kişi, içselleştirdiği bilgiyi nasıl elde ettiğini bilemez, bu çözümleri aktarmaya kalkışınca da hep eksik kalacaktır. Dolayısıyla iyi bilmeklerinize eğer basit ve formüle edilebilir değilse karşınızdakine asla tam olarak aktarılmasın."

Bu giriş yaptıkten sonra "İngiltere nasıl bir yer?" sorusuna rahatlıkla "Bilemem!" diyebilirim. Çünkü İngiltere'yi anlatabilmek için gereğinden uzun kaldım aralarda ve eğer yine de bu soruda ısrarcıysanız (kısaca iki haftalığına giden birine soran, onun size anlatacağı daha çok bekleyebilir). O yüzden: Ey okuyucu! Beş verin size benim karalamalarıma. Ben size bir şey anlatmaya kalkmayayım, böyle olmayacak. Gelin en iyisi sizde Birleşik Krallık'ın sokaklarına, bahçelerine, seluk benzeri insanlarına ve havayla bezenmiş İngiliz beyazın kıvrımlarına vurunum kendimizi. Arabada yanınıza oturun, ben sürerim, siz görürsünüz.

Gezi listemize oetaya katmışık: popüler yerler, turistlerin ödünce uğramayacağı yerler ve İngiliz kimliğinin dışardan kolayca gözekeleyen katmanları, hepsi bir arada. Çorba gibi yani; böylece daha iyi, insanın bama. Yola Swindon'dan çıkacağız. Swindon'ın nerede olduğunu bilmememiz çok doğal ve hatta yoldan geçirdiğimiz bir İngiliz'e soramaz büyük ihtimal o da bilmemesi nerede olduğunu. Swindon, Londra ile Bristol'un ortasında bizim İmam benzeri bir sanayi şehri. Pek bir namazan olmayan, benim için bulunduğum önemli bir yer.

Yola çıkmadan bir kahvaltı edelim önce. Evin salona size biraz dar gelebilir ama hiç de değil. Burada İngiltere hatta evim büyük bile sayılır. İngiltere apartmanında yaşamak yerine müstakil evleri tercih ediyorlar ancak

küçük bir adada herkesin mültekil bir ev isterse nehrin sığaları aya kadar çıkar -tıpkı burada olduğu gibi. Evler mültekil kalır ama küçük de küçükler ve buradaki iki katlı villaların çoğu 100 m²'nin altındadır. Örnekte küçük bir bahçesi olan bu evlerin aylık belediye vergisiyle 500 TL'den başlar -dükkanlarını çıkarırım sevgili okuyucu aylık dedim ve 500 TL dedim. Kim gibi belediye vergisinden bahsediyoruz burada.

Esen daha çay? İngiliz çayı mı, nerede mi yetiştirir? Şöyle söyleyeyim, dünyaca ünlü İngiliz çaylarının hiçbirisi İngiltere'de yetiştiriyor. Artık İngiltere'de heron heron hiçbir şey üretilmiyor. Bunun finans merkezi, dünyanın parası bu ülkeden geçiyor ve biraz da emelden sömürgecilik günlerinden kalma bağlantılarına kullandıkları komisyonculuk işleri bilan var. Sanayi devrimini gerçekleştiren ülkede artık sanayi çok; hükümet sanayi yapıları kalırla diye uğraşmıyor bile. Bilgi çağı, yenilikçilik, tasarım üzerine yatırım yapıyor.

Vakit geldi, hadi çıkalım hukukun. Kapıda su şişeleri mi var? As evet, evler belediyeden. Nadir de olsa su kısıtlanı oluyor burada, bakım ve onarım için. Kestiriden bir hafta önce de evlere su birakıyorlar. Bakalım bu kesiri ne kadar sürcekmiş? Üç saat; üç şişe su. İnanmayacak ama İngiltere'de su sıkıntısı olan bölgeler de var. Barajların kapasitesi bazı bölgelerde fazla ama nüfusa yetiemediği için iki ay su yağmur yağsa su yetmeye başlıyor. Yağmur ülkesinde su sıkıntısı görüp görebilir ama durumu böyle işte. Neyse sevgili okuyucu hadi benelim arabaya. Dur, önce şu çöplü çöplüymün -mahal bugün çöp toplama günü. Korumaya halif bir selam, evet ve yola çıkay.

Sokaklar dar değil mi? Aslına bakarsanız özellikle iki araba yan yana geçmesini diye planlanmış bunlar. Ama sokaklara arabaların girmesi istenen bir şey değil. Şehir planlamacıları bunlara sadece iş olanlar girsin diye "trafik yoğunlaşma" yöntemleri uygulamış; bol yaya, luz yürümekle, çok küçük huz limitleri. Oran için İngiltere'de mahalle arasında yol bulmak kabus gibidir. Bek burada da yeni bir mahalle, her şey yeni planlanmış, altyapı devlet tarafından ve sonun üzerine villalar inşa edilmiş. Herideki şu yeni pub'ı görüyor musunuz? İlginc bir hikayesi var. Pub'ın olduğu arazi imar planında sağlık ocağı olarak ayrılmış arazi üzerine yerleşenler "çivanda sağlık ocağı var, bir pub lazım" diyecek plan değiştirmişler. İşe göndüğünin bu pub yapılmış. Pub deyip geçmeyin, İngilizler için çok önemlidir. Sanayi devrimi başladığında köyden fabrikalara çalışmaya gelenler için yeterli kadar ev yokmuş ve insanlar da mecburen aileleriyle birlikte marfağı ve salama olmayan odaları taşınmışlar. Yer olmadığı için ne evde yemek pişirilebiliyor ne de kimsa kimseye misafirlere gidebiliyormuş, işte "public house" (dalk evi-Pub) bu ihtiyaçtan doğmuş. Pub'a girdiğinde kocağında çocuğuyla yemeğe gelen ev hanımından, işe gitmeden önce bira içmeye gelen inşaat işçisine, en tepedeki yöneticiden, çöplüğe herhese bakılmama burada. Yeni pub'lar hep böyledir ama büyük şehirlerde durum farklıdır. Yemek servisi yapan pub'larda yemekle hep "iyi yemek" diye reklam yapılır. "Lezzetli yemek, nefis yemek" hiçbir zaman yarmaz. Çünkü adanlar gerçekçi; İngiliz marfağı denilen şey tar değil doyuruculuk üzerine kurulur. Haşla, kızart,

mideye indir. Zaten İngiliz lokantasından çok Hint lokantası var bunlarda.

Gelin, ilk önce bir deniz havası alalım sizinki sevgili okuyucu. Bu adada en çok üstedüğüm şey deniz, ne garip değil mi? Swindon'dan en yakın deniz kıyısı bir buçuk saat, hafta arası gelinmiyot yani. Şimdi yâbulmür Bourmouoth sahili. Yolda sevdiğim küçük bir şehinden, Marlborough'dan geçeceğiz. Marlborough eskiden Londra-Bath yolunda önemli bir durakmış, halen İngiltere'nin en geniş olan ana caddesi kim bilir neler görmüştür? Burada her geldiğimizde şu ağaçları toprak satan dükkana uğrar, her seferinde de halen açık olmasına şaşırırm. Dükkanda çapırlı boylarda rahra toprak dışında bir şey satılmıyot. Dayanamayıp "Ne yapılır bu toprakla?" diye dükkana sahibine sordum. Adam da "Dekoratif olarak sormas olmalıya sahip, al istediğin sevgi boya, istediğin şekilde sok" vs. dedi. Demek ki adama imanlar var!

Marlborough yakınlarında Stonehenge var. Hani şu taşları yavaşlık biçiminde dizdikleri eski pagan anıtı. Ben olsam gitmezdim ama madem istiyorsunuz, tamam oraya da uğrayalım. Bak şu ortadaki yavaşlık şekilde dizilmiş taşlar Stonehenge. Ziyareti merkezinden hilerle beraber bir elektronik rehber alırsınız ama yok, bana lazım değil çünkü çok keyfi getirdim buraya, ne anlattığını biliyorum. Stonehenge için diyerek ki "... bu taşlar pagan inançları için dizilmiş olsa gerek ama niye burada bilmiyoruz, sonra kim getirdi bilmiyoruz, tam olarak ne işe yarıyor bilmiyoruz, ayrıca taşların orijinal çizimlerini de bilmiyoruz ama Stonehenge, çok değerli bir Dünya mirasıdır." Hadi gidelim sevgili okuyucu. Deniz daha ilginç.

Bourmouoth, İngiltere'nin küçük, adı bilinen, bakımlı sahil bölgelerinden biri. 10 km'lik koca bir kumsalı var. Şehirin arkasıysa çam ormanları. Bir değrodan sahile indim çünkü işlele civarında dolapması olduysa keyifli oluyor. Sokaklık bugün sokak derse. Deniz bu havada giriyolar, sıcaklık de çamur gibi denize ve bu kadar dalgaya çıkmın. Ama durun bir dakika, bunu anlamak için önce o Akdenizli gölgeyi çıkarmak gerek, çıkarmı gölgeyi. İkinciden yani sokak derse havada denize nasıl girilirdiğinden başlayalım. Bu İngilizler'in kasırla anıtları olduğundan kuşkulandırmam. En soğuk havada bile üzerlerine bir tişört alıp çıkarlar, sonra sırtları ama ne emezler. Sokakta sağakran dişikleri marmaris çocukları gözetim ama anneleri "Hava soğuk değil ki!" der ve çocuklar da bunu dert etmezler. O çamur gibi dediğim deniz İngiltere'nin en iyilerinden. Boşuna mı her yıl İngilizler İspanya kıyılarına izila ediyor, boşuna mı Marmaris İngilizliyor? Çoğlarında anlık yapımlar, İngilizler'in 90 60'ı hepse ülkeler göç etmeyi planlıyorlar. Havanın etkisi büyüktür bu çevre. Güneşi gördüler mi hemen açılır sağaklar asteri. Sen güneşi gördün mü kaç bu ülkeden: Ne kadar bir göbeği yapmış olsa kadar, ne kadar 11 aylık hamile gözetiminde adam vama açılır. Bu arada Avrupa'nın en kızı kadınları da bu ülkededir. İngiltere kıyılarında gelgit farkı fazla olduğu için işlekleri uzun yapılar. Aa gelin bakın havanın en ucunda çay içilecek bir yer var. Biraz serindir ama denizin üzerinde piyip içebileceğiniz pek yer yoktur bu ülkede.

Bourmouoth'tan batıya Bath'a gidiyoruz şimdi. Ne oldu sevgili okuyucu

terginiz varmış, arabı mı tuttu? Hıalı mı gidiyordun kâçtük yolda? Ye, hayır yemeyi unutmuşsun, kurallara uymadın. Sıkıysa uymayın; bu ülkede 20.000'den fazla her radarı var. Bakın ya san kurallar radar. Burası ada, dar yarı, adamlar her karış topanı değerlendireyor. Yol kenarlarındaki emniyet peridi ancak büyük yollarda olur. Bizimki de şehirlerarası yol ama yok işte. Merak etmeyin yol fazla uzun değil.

Geldik işte, burası Bath. Bath "hamam" demektir. Şehir Romalılar zamanında bir kaynağın çevresine kurulmuş. O zamandan beri de turistleri kendine çekmeyi bilmiş. Unun onun şehide turizm yapmış. Ben siz buraya karpostal turizmi yapıyor diye gelmişim. Geldin mi, geldin; ne tamam. Çünkü Bath'ın arkı iki saatte çıkar, güzel bir şehirdir ve daha çok vakit geçirmek gerekir. Ama gelin Royal Circus'ta bir fotoğraf çekelim, burası en turistik binalarındandır. Sıcaklara gittim demisin ama siz yine de gelin sonra buraya. Bu binalar, bu şehir, bu şehir sokaklar İngiltere'nin başka yerlerinde zor bulunur.

Sıra Bristol var. Burası eskiden en büyük şehirlerinden. Lissan şehri. Bugünlerde buna göre pek bir şey yok. Resmi olarak İngiltere'nin en iyi Japon lokantası burada, Londra'da değil. İkinci en iyi Japon lokantası da Swindon'da. Kansas İngiltere'de her şey tek bir şehre, Londra'ya yığılı değil ve bu iyi bir şey. Madem geldik buraya limanda biraz turlayalım çünkü şehrin en güzel yerlerindedir. Yoo, oraya park edemem. Otomatik park ödeme makinesi var ve en fazla bir saatlik park izin veriyor. Cam yemek için bir saat sonra gelip yerden dileme yapmanızı istemiyor, perçeremisin. İngiltere belediyeleri için park ücretleri çok iyi bir gelir kaynağı. Ödendiğinde ücretler 5 dakika fazla park etmiş anlamda cezayı yemisin. Gerekse bu şekilde iyi müzik olan sevgili okuyucu. Müziğiyle bilinen İngiltere'de canlı müzik yapan pub bulmak o kadar kolay değil artık. Belediyeler gültü olmadan diye sadece evlere uzak yerlere canlı müzik ruhunu veriyor. Bu bakımdan da Bristol şanti ama başka sınıra artık.

Bristol'den güneybatıya doğru sürmeye devam ediyorduk. Bakın ya soldaki yula girmek Cheddar Kanyonu'na varırız. İngilizler'in pek sevdiği bir bölgedir burası. Cheddar Peyniri ilk olarak bu köyde üretilmiş ancak günümüzde sadece çikiri Cheddar Peynir mekanı; başka yerde üretilip burada satılıyor.

Sağıdaki yoldan devam ettiğimizdeyse Weston-super-Mare'ye varırız. Buradaki gelgit deneyimiyle deniz 15 m çekilebilir ve 2 saat önce deniz olan kilometrelerce alan boş kalır. O zaman yürüterek boş oluyor, girip bir duyma. Ufak göküklerle suyun gelmesini bekleyen balıklar, onları yemeye gelmiş marmarlar, karma görülen yengeçler. Kendi kendinize "2 saat önce burada 15 metrelik bir derinlik vardı ama şimdi bak tamamen kuru!" diyorunuz. Ama çok da büyük denize gelme burası çünkü suya gittiği hula geri gelebilir ve oranın için de her yer uçun. İncehançla dolu.

Sevgili okuyucu, bu bölgenin adı da Cornwall. Birleşik Krallık'ta İskoçya'nın güller bölgesiyle birlikte en sevdiğim iki yerden biridir. Doğu

güzel, çevresi bakımlı, evleri de şirindir. Üstelik İngiltere'de yedigimizde boşununa gidebilecek tek yerli yiyecek olan Cornish pasty'nin de mekânıdır. Cornish pasty yarım ay şeklinde, bızın bızeklerin malsesmesinin bel haliyle çeyrek olmak büyüklüğünde hazırlanmış olmalıdır. Vainc de yarımda par ciroından. Bakan bunu başka İngiliz yemeklerine söylemem pek mümkün değil, gördüğüm an size de anlatıyacağım.

Anahıy olırmeye devam ediyorum ve işte acaba olduğumuzu bize hatırlatan yolun sonuna geldik. Yol burada bitiyor. Buradan öte deniz. Bulduğumuz yerin adı Land's End, yani "Kararın Sonu". Nam-ı diğer "Bağlanış ve Bitiş Noktası". Sebepiye, Birleşik Krallık'ta yapılabileceğin en uzun kara yolculuğunun buradan başlıyor ya da bitiyor olmasıdır. Bunu en güzeldeki uç noktasıdır ve bu noktadan en kuzeydeki John o'Gara's'a 874 mil yol var. Oraya da yarım gideceğiz. O güzelliğin "Kararın Sonu" tabelasının fotoğrafını çekmek bile parayla 5 Pound. Niye bütün turistler aynı yerde aynı fotoğrafı çekmek ister? Tamam sorun yok, siz de çekebilirsiniz fotoğrafınızı sevgili okuyucu, ben biraz oturduğum deniz kenarında. Gene eve geri döneceğiz, Swindon'a.

Sevgili okuyucu, öyle mahmur hakrının sabah sabah. Gece dönerken koluğa yatıp yolda uyodunuz yitirmeye. Ama haklımız, bu ülkede yar dıyında sabahları uyanmak zor. Gün geç işiyor çünkü. Hadi bir şeyler yiyip ülkemin en kuzeyine doğru yola çıkalım. Alarms devreye aldık, pencereleri kapattık. Evet, burada hermen her evde alarm vardır. Bizdeki gibi demir parmaklık olmasa pencerelerde, hatta sokak kapısı kilidi bizim ev içinde kalırdığımızı bildirirlerdir. Alışkanlık işte! Ben İngiiz ruvaletlerinde sıcak ve soğuk su için birbirinden tamamen ayrı iki musluk olmasını benim bir alışkanlık. Birinden soğuk su, diğerinden kaynar su akıyor. İki musluk birleştirilmediği için de elimi soğuk suyla kaynar su arasında gendirip dururam: Don, piş, don, piş. Ve sevgili okuyucu evde gördüğünde gibi her yer haliyle kaplı. Tamam salonda, koridorda bir sorun yok ama 5 seconden beri buradayım ruvaletler niye haliyle kaplı bir türlü anlayamadım. Haydi evden çıkalım; komşuya bir selam daha. Adam biraz sıcak mı? Yok değildir. Bir yanlış anlaşılma var, ularda İngilizler çok eğlenmeli olabilen bir toplum, iyi insanlar. İngilizler soğuk değildir, ılıktır. Bir İngiliz'in evi, kalıdır -geneci pek sıcak değildir. Denizin varmış, ons n'olmuş, bu neymiş hepü İngiliz'e var gelir yanı gider. Komşuyla ilgülmürüz. Şu geçişimizi sokaklara bakarsanız göreceğiniz: Çoğu evin perdesi açıktır, rül yekun. İngilizler birisinin onun ev hayatını göreceğinden çekinmez. Burada İngilizler'in ada milleri olmalarıyla ilgili olmalı. Japonlar da öyle çünkü. Adada yapıyorlar kibir olacağını, tağı solu kudarımayacaksin. Küçük yer ne de olsa, yarın karga ettiğinin yüzüne bakacaksın. Başka gidecek yerin yok, n'aparsın? Dörtüncü Kibirdi arkadaşlarımız bir daha bakın, ne kadar sıkın ve kibir olduklarını fark edebilirsiniz. Arma zamanla gelenekler İngiltere'de etkisini yitiriyor. Şimdikiyle İngiltere'nin en büyük sorunlarından biri aile kurumu. Aileler parçalanıyor ve olan çocuklara oluyor. Gençliğine rüdelece çıkarmı var; 15-16 yaşında soygun yapan, çevresine zarar veren, içki uyuşturucu kullanmalarını onları azaltmamış olacak onlarda fazla. Bunlara "job" diyorlar. Hükümetse deli gibi bu sorunlara çözümler arıyor. Arma pırdılık bunlardan

İnşaatmıydim.

Bakin bu geçtiğimiz kasaba Malmsbury. Başinci yüzyıldan kalma, tarihi çok eski bir kilisesi vardır. Ama kasaba daha çok, ya ilerdeki Abbey House Bahçeleri'nin ekzentrik sahipleri olan ve bahçe işlerini çokluk yapmayı seven karı kocaya bilinir. Kendilerini doğuya daha yakın hissettiklerini söyleyen çifin bahçelerini izlersen bir bilet alıp görebilirsiniz. Ama ben almayaım teşekkür ederim.

Şimdi geçtiğimiz yer Cirencester. Bu yobarda görülmek hiçbir şey yok, sadece adını telaffuz etmeyi seviyorum: "sairtsesta". Hemen Gloucester yolunda, pardon buna da "glost" deniyor. Ümmetin röye birincide "sesta" okunuyor da ikincisinde farklı diye sormamızız sevgili okuyucu. Çirkin İngilizler de beş yüz seneden beri neyi, nasıl okuyor diye tartışıyorlar ve ortada böyle bir sorun yok.

Bakin şimdi geçtiğimiz Bourton-on-the-Water Kasabası'nı "Kartpostal Üreticileri Birliği" düzenlemiş gibimsi geliyor. Bu kadar şirin ve fotografik ikinci bir mekan daha var hatırlarsanız. İngiliz televizyonlarında ev düzenlemesi programları kadar antik programları da ilgi görür ve o programlarda adı geçen yerlerden biri de aslında pazarıyla ünlü az ilerideki Moreton-in-Marsh. Şu an geçtiğimiz bölge İngilizler'in tatil için çokça geldiği Cotswold Gölge Bölgesi. Görüyoruzmuş oldukça şirin, yeşeryeşil ve tarihin çok iyi korunduğu bir yer.

Feki biraz da edebiyata ne dersiniz, ya çıparıyız! Öyleyse size bir sürprizim var; 20 dakika sonra Shakespeare'in doğduğu ve yaşadığı Stratford-upon-Avon'a varacağız. Burada İngiltere'nin ünlü Shakespeare Kurultay Tiyatrosu'nun da mekanı. Şehir küçük, endüstri yok, halk geçimini neredeyse tamamen Shakespeare'den sağlıyor. Shakespeare'in doğduğu ve yaşadığı evler bugün de delup uyuyor. İngilizler'in boğama giden özelliklerinden biri tarihlerine ve kültürel miraslarına çok düşkün olmaları. Keşke bizde de böyle olsa. Ama tarih deyince hemen parlarımız da var. İmparatorluğu kaybetmiş olanlar yaşamın toplumsal ve ekonomik sorunların altından kalkamayabiliyor. İki günden toprağa Bileşik Krallık derlemeden, bizler de Balkanlar'dan Çin Seddi'ne kadar Türk olma algısıyla ilgileniriz. Neyse sevgili okuyucu bunlar "derin" konular, yolu yolunda gerek. Öğlene doğru Stratford'u böyle bir turist basar ki sormayın, sağanak yağmurdan beter. Yakalanmadan kaçalım hemen.

Etrafınız iyi bakın okuyucu. Şimdi acaba sürdüğümüz Midlands Bölgesi İngiltere'nin tam ortasında. Midlands'in ortasında da sağımızdaki Leicester şehrini var -bu şehrin telaffuzu da oldukça kafı karıştırıcı: "lester". Babai geçen yerlerin son adı harfi aynı ama her birinin farklı okunması var. Nerede kalmıştık hasi evet Midlands. İngiltere'nin kalbi. Küçük evinin küçük bahçesinde herkesin bahçemelik yapar havaların düşeceği günü beklediği sakın, yeşil ve tarı bir İngiliz mekanı. Aynı zamanda da en fazla yabancının yaşadığı yerlerden biri; tam bir tenislik. Doktor bir akademisyen burada oturuyor. İngiltere'de doktor olmak zor zanaat, devamlı bir yoğunluk

içerisinde derilerine çalıyor. Birde doktor olmalar ise "iki düştüm boştan, yarı gel yar Osman" misali çok daha rahat görülmekte. Burada her serde koca gidip orası olmaları var. İngiltere'de sağlık sigortası herkese ücretsiz, her neyse için az bir para ödenir o kadar. Ama sigorta süresi tam anlamıyla iyi çalışmıyor. Bazı sıra gelmesi uzun sürüyor ve uzman doktor sayısı da az. Öyle ki bazı ameliyatlara için 3-4 ay sonraya güm verildiği oluyor. Bir de burada bazılelere ters gelerek bir şey var, o da illecek durumda değilleriz eğer antibiyotiki kolay kolay alamazsınız. Anlatılar haklı, ama bizimki de alışkanlık! Sağlık deyince bir şey daha eklemeye fayda var. Birinin lagilin olduğunu diğerinin kötü durumundan anlayabiliyoruz çünkü dış sistemi geriye kalan berbat, paran yolda tedavi de yok. "Bizimle aynı" dediğinizi duyar gibiyim! İngiltere hakkında pek bilimsiyen başka bir gerçek de çifte hukuk sisteminin yitirilmesine olmaktadır. İngiliz Hukuku + Şeriat. İsteyen İngiliz vatandaşları her iki taraftan da kabulü halinde şeriat mahkemesinde yargılanabiliyor. Şimdi geçtiğini Leicester'da da şeriat mahkemesi var. Dedim ya çok yabancı var bu şekilde, bazıları şeriat hukuku isteyebiliyor ve İngilizler de veriyor.

Bazıları gidelim oraya da ama radarları da yakalanmıyorum. Yemek için Newcastle upon Tyne'da duruyor, oraya kadar da benzinimiz yeter. Bütün, yolda bir trafik polisi durduruyor ve ehliyetimizi de evde kalmış sorun değil, adımız kaydedir, 15 gün içinde evimizin yakınındaki karakola ehliyetimizi göstermemizi söyler ve size bakar. Burada güven ucuzdur. Vatandaşları güveniler, hatta benim gibi vatandaş olmayanlara bile. Gerçi son "teker" olaylarından sonra Müslümanlar'a bakışları negatife dönmüş de Avrupa'nın geri kalanından görece iyidir yine. Burada ehliyet almak için başvurduğumuzda formun arkasını başka bir lagilin, "yuhidim" diye imzalan "resor" yerine geçer. Nöbetlik daha başka bir işiniz varsa, bankaya giderseniz, giye memuru imzalayıp altına kase basar olur biter, para filan da istemezler. Araba alıp satarken bank resorü üçüncü bir kişiye bile gerek yoktur. Arabanın ruhsatına "satım" yazıp imzalanması ve polise postalanması, bitti gibi. İki hafta içinde polisten size kayıt değişikliği bildirimini gelir.

Şimdi mela yerine naranlı. Ne naranlıdan beri yoldayız? Newcastle upon Tyne'a vardık, balan demiştik size benim ancak yetti. Benim sosyomunda bir sandviç, bir kola 8,5 Pound. Çok fira değil mi? İngilizler'in neden eğle yeteneklerini evden getirdiği sandviçlerle geçirdiğini şimdi anlatıyor musunuz? Newcastle upon Tyne, bu bilginin kültür ve eğlence kentidir. Eğlencelidir. Gece hayatı iyidir. Büyük bir kentte yaşamaktan imtina edip de müzik ve kültür kavramlarından uzak kalmak istemeyenlerin yerleştiği bir yerdir burası. Evi olan çok sayıda yama-çizce tayfasını da burada bulabilirsiniz.

Hadi arabaya binelim, birazdan return olarak İskoçya'ya gireceğiz. Biz ilkeye toplan İngiltere diyoruz. Ama buranın yerlisine sorarsanız Galler, İngiltere, İskoçya ve Kuzey İrlanda ülkelerinde oluşan Birleşik Krallık der burası için. Bazıları için emik köken önemlidir, bazıları içinse bir "pub" sohbeti kadardır sadece. Bir yine de toptan birden İngiltere diyelim. Unutmadan söyleyeyim Galler ve İskoçya'nın kendi meclisleri, İskoçya'nın kendi parası bile var ve hatta İskoç Poundu'yla İngiliz Poundu'nun eşit

olduğunu bile söyleyebiliriz ancak bir yolumuz İskoçya'da geçiyor. Bakan İskoçya'ya geldiğimiz için trafik levhalarında İki dili birden görüyoruz. Bu orospunun sol tarafı göller bölgesidir. İngiltere'nin en güzel manzarası olan iki yarından biridir. Bir dahaki sefere oraya da uğramamız ama bir şimdiki Edinburgh'a çıkacağız.

Sevgili okuyucu, İngiltere'de bir şehre yerleşmeyi düşündürürken listenin başına önce Edinburgh'u koyun. Bir kere Londra'da ne varsa aynı var ve daha küçük olduğu için de Londra'nın trafiği, kiti, pusu yok; doğaya daha yakın. Edinburgh Kalesi'nin bulunduğu eski şehir çevresinde dolayısıyla da bir o kadar koyuludur. Edinburgh Festivali'ne dünyanın en iyilerinden bir tanesidir. İskoçya'nın başkenti olduğu için İskoçlar buraya daha bir özenle bakıyorlar. Bakan İskoçya'nın diğer büyük şehri Glasgow için aynı şeyleri söyleyemem. Eskiden iyiymiş ama şimdilerde ömürk bir yer. Harcaıyla aramız hoş değil maddesel ve temmuz ayında daha dördüğüne bilirim. Karnava mı arıktı sevgili okuyucu? Sarıya kırmızı di mi? Şöyle güzel bir İskoç yemeği mi? Tarran, ama benden söylemani İskoç yemeği dediğini İngilizler'in kötü yemeklerinden ama bulamap hayvan yağıyla karıştırılmıy buladır. İskoçlar'ın dünya mutfakına kazandırdıkları arasında domuz yağında kızartılmıy Mısır çikolatası gibi garip tatlılar vardır. Ama his onları yemeyi yerlere bırakalım, gelin sizlerle bifeek yiyelim. Bununın Angus bifeekleri şahanedir. Sonra yine yolumuz varacağı.

Dundee'ye geldik. Burada tamamen çocukluğumuzda sıkça adı anıdılan Dundee Yunusculu'dan biliyoruz ve onun dışında ne bir gömülüğüm ne de bir ilikim var. Ne yapalım, dolayısıyla köyü de plan yapılmadan hucukor edebiliriz olaracağız. Burada eskiden önemli bir merkezmiş ancak şimdilerde bütün sanayisini yitiren kayıp şehirlerden sayılıyor. Bir şey yok manzeref.

Inverness'e vardık işte. Inverness de büyük bir yer değil garçi ama aradığımız her şeyi bulabiliriz. Şehrin tam ortasından Ness Nehri geçer ve nehir üzerindeki adalarda dolayarak öylesine güzeldir ki... Daha konuşmaya pek insan yaşamaz, şehir falan da yoktur zaten ve kuzey giderek sonlanır. Bu şehirden sonraya yollarda yavaş hareket edebiliriz çünkü Kuzey İskoçya'da yollar, özel mülkiyetten geçtiği için, tek şerittir. Karşudan bir araba geldiğinde durup geçmesini beklemesi gerekir çünkü İki araba yan yana aynı yoldan geçemez. Gelin, kalenin yanındaki pub'da bir kahve içelim, kafein krizim tuttu gene. Bütçemiler sigara yasağına karşı çıkıyorlar ama hoş vein sevgili okuyucu, alışlar eller. Bakan İskoçya'da da aynı uygulama 2006'dan beri var ve tükür tükür çalışıyor, herkes de memnun. Üstüne tıfletik sıkıyönetim uygulamaları var. Gece 12.00'dan sonra barlara, pub'lara giremezsiniz. HHH açkılar ama içeri yeni müşteri alamazlar. Yasak! 12.00'dan sonra sigara içmeye dışarı çıkan rıpkalılar bile bir daha içeri giremezler. Onun için de gece yarısından sonra sigara içmeye ara veren çıkıms Yeşilaycılar oldukça fazla bu kesite. Biraz daha yolumuz kaldı en kuzeye doğru... Hadi gelin.

Büyük Kallık'ın en kuzey noktasındayız, burada John o'Groats Köyü. Daha çok sürmek istesek de daha ötesi yok burası. İngiltere'yi bir uçtan

Avrupa

diğer um geçtik sizde. Dün Lond'a End'e gittiğimiz ya beraber mı güneydeki nokatya, John o'Connell'in diğer adı Lond'a End ile aynı: Başlangıç ve Bitiş Noktası. "Burada İngiltere'nin ilk ve son dükkanı buluyoruz" parasızın altında fotoğrafıma çekmemi ister misiniz? Yok, teşekkür ederim ben istemem. Aman durun yapmayın! O çocuğun fotoğrafını da çekmeyin! Yasak. Alınlar içeriye götürülürüz wallahi, İngiltere'de çocuk seviciilerinin önüne geçebilmek için çıkan kanuna göre çocukların fotoğraflarını ebeveynlerinden izniniz çekmek hapse girme sebebidir. Amanın gözetimlik seveyim döndürün şu kamerası bu olanda. Hab göyle!

Viskinci amasızdır lokoçya, ama canım "Guinness" çektii. Şimdiki pub'a girelim. Hava da buz gibi zaten biraz sıcak bira içelim. Bu ülke, havadan bağımsız olarak daima sıcak bira içram etmeyi becermişlerdirin yeri. "Guinness" iyi geldi ama biraz da sımsıkı "cider" içmeli. Gerçi içinde biraya göre daha fazla alkol olduğu, fiyatında da bir değişiklik olmadığı için "cider", burada yeni yemre içeceği olarak bilinir ve içmeye yeni başlayan delikanlılar da birbirlerine hep "cider" amarlurlar. Ne güzel geçedim şimdi!

Sevgili okuyucu, hemisi tamı hama göre; deniz var, fazla insan yok, isediğim zaman oralağa çıkar isediğim zaman kaybolurum. Biraz daha sakılacağıın burada. Yet benim için burada biriyor. Alan benfeki anımların, artık tek başına bir yolcusunuz. Harita mı? Benim haritam var ama kullanmamın vahiye etmem. Gümeniz için bağlarsun haritamı ihtiyacınız yok. Önce hayal edin, sonra alın ve devamında herkese bir bir anlatın. Güle güle sevgili yolcular.

Andorra
• Medio Buzo

Andorra
• Andorra Gar y6antisi
Fransa ve İspanya arasında
yayılıp1ımsı cıkarılmıdır.
Posta idaresi de bundan
nasılları almaz; s6c6k6ta her
Fransa posta kutusuvar
yanında bir de İspanyol
posta kutusu var.

Finlandiya
• Rovaniemi'de
Noel Baba'nın Evi

Finlandiya
• Helsinki'de
sokaklar.

İngiltere
• Cardiff yakınında
küçük bir koy.

İngiltere
• Ünlü Stonehenge

İzlanda
• Reykjavik'te Mavi Göl.
Hava: 5°C, Göl: 36°C

İzlanda
• Geysir kollarınının
kaynayan taze berrak.
Yerel dildeki ismi
"Geysir"

7. Bölüm

Dünyadan Kısa Kısa

Ekvador
Avustralya
Mısır
Nijerya
Afrika
Moğolistan
A.B.D
Yeni Zelanda

Danimarka
Kolombiya
Bangladeş
Vietnam
Kamboçya
Endonezya
İsviçre

Dünyadan: Çoktan seçmeli seyahatler

Gezilerim sırasında şaşırtıcı bulduğum bir çok yeri yazdım, ama halen yazılacakları günü bekleyen yerler ve olaylar var. Bazılarını daha fazla bekletmeyeyim. İşte size çoktan seçmeli ilginç yerler, olaylar, seyahatlerle küçük bir dünya turu.

No Shit, Just Piss (Kaka yapma, sadece işe): Ekvador

Güney Amerika ülkelerinde tuvaletlerin giderleri ne kadar dar ve hatta hiçbiri tuvalet kağıdı kullanıyor. Tuvaletlerde klozetin yanında çöp kovası var, işinizi gördükten sonra kağıtları oraya atıyorsunuz. Buna rağmen tuvaletler çok sık kullanıyor. Ekvador'un başkenti Quito'da kaldığım dönemde tuvaletteki cıkarma sorununa radikal bir şekilde çözüme yoluna gitmişler. Tuvalet giderleri ya oysu karlıyordu: No Shit, Just Piss (Kaka yapma, sadece işe) Kunda oynamazsınız ne mi olur? Derinleri bedava arsa temizlemesi mümkün.

Hutt River Prenslığı: Avustralya

Hükümetin kanunları beğenmezseniz, eleştirmek yerine devlete karşı ayıp bağımsızlığını ilan edince ne dersiniz? Bunu abartılı bir hareket gibi mi görürsünüz? Avustralya'da yerel hükümetin kanunlarını beğenmeyen Leonard Cashey adında bir çiftçi 21 Nisan 1970'te Perth şehrinin kuzeyinde Hutt River yakınlarındaki çiftliğinin Avustralya'dan bağımsızlığını ilan eder. Avustralya'nın eski ve dengikli kanunları sayesinde kimse ona dokunamaz ve çiftliği fiili olarak bağımsız olur. Leonard, 1971'de kendini 'Hutt River Prensi' ilan ettiğinden beri 'prenslığı' Avustralya'ya vergi ödemiyor, kendi parasını basıyor, kendi pasaportu var ve off-shore şirketlere vergiye karulma imkanı sağlayabiliyor. Halkın geçirdiği olan kanunlara göre Hutt River Prenslığı yaşamaya devam ederek gibi görünüyor. Avustralya'ya gidersemiz belki dünyamızın en genç prensliğini de ziyaret etmek isteriz mi?

Öldüren ve penis çürüten telefon mesajları: Mısır, Nijerya

Ali başlığı okuyunca gördümü cep telefonuma kaydı değil mi? 2005 yılında bir telekom ihalesi için Mısır'ı ziyaret ettiğimde gariptir bir yerel dedikodu Kahire'de binlerce kişinin telefonlarındaki mesajlarını okumadan silmelerine yol açmıştı. Nereden çıktığı belli olmayan söylencilere göre telefonuna gelen bir mesaj okuyan herkes aniden ölmekteydi. Kısra süreli paniğe yol açan bu dedikodu hızlı bir şekilde söndü. Ta ki 2009'a kadar. 2009'da gazetelerde çıkan haberlere göre sonra 111'le başlayan bir numaradan gelen mesaj okuyular arasında ölüp ölmeyenlerdi. Hatta SMS'in kaynağı olarak isim verilmeden hızlı kastediliyordu. Söylencinin medya aracılığıyla yayılması sayesinde yüz binlerce kişi telefonuna gelen mesajlara açıkları tiryorecek bakın ya da okumadan sildi. Bu arada benim telefon numaram da 111'le başlıyor, tanıdığım bir kaç Mısırlı'ya çok kötü bir şaka yaptım zamanı hızlı var.

Yukarıdaki SMS'le gelen diğer dedikoduları sadece Mısır'a özgü değil. Nijerya'daki versiyon biraz farklı ama ana fikir aynı. Ülkenin kuzeyindeki Kano eyaletinde çok hızlı yayılan ve küçük çaplı bir isyanın çıkmasına yol açan söylencilere göre telefonuna gelen bizzat bir mesaj okuyan erkeklerin penisinin çürüyüp düştüğü haberleri yayılmıştı. Bu bölgedeki söylenci neyse ki hızla söndü.

Uyku Hastalığı: Afrika

Nijerya'da işyerindeki ofis boykotları biri ne zaman boğ vakit bulsa uyunda. Hem de çok garip yerlerde ve vücudunu insanlıktan çıkarıp ortama sokarak: masifak havabosunan kantarında, yemek masasında boğ kalmış üç katı yerde, tezgahın altında. Sonra birisi "orda ocağ hikresi var, uyumas normal" dedi. "Orak hikresi ne demek?" deyip, takıldım bilgi peşine.

İnsanlığı doğduğu yer olan Afrika, doğal olarak insanlar üzerinde yaşayan parazitlerin ve mikropların da ilk doğduğu yer. Başka yerlerde yaygın olmazlar da bu kıtada çok rastlanan hastalıklar halen can almaya devam ediyor. Bu kıtada özellikle sıra dünyanın geri kalanında görülmeyen bir hastalık türü de "uyku hastalığı". Uykuya yol açan iki ayı hastalık var: birincisi çe-çe sırsığı, ikincisiyse genetik bir mutasyondur. Çe-çe sırsığının nedeni hem hayvanlar hem insanlar uyku hastalığına kapılabilir. Etkilenen canının ilk önce uyuyup sonra devamlı uykulayıp sonunda ölmesine yol açan hastalık yitirdikten Afrika'da halen üzerinde hiçbir yerleşimin kurulmadığı topraklar var. Afrika ülkelerinden Botswana mori renkli çe-çe sırsıkları ile sineklerin kökünü kazınmaya çalışırken Zambiya radyasyonla kontrol edilmiş sinekleri mücadelede kullanıyor. Afrika'da sırtından ölen sırtı her sene milyonu buluyor. Yani tehlike büyük. Afrikalılar'ın bir kısmı sırtıya karşı doğal bağışıklık geliştirmişler. "Orak hikre" adı verilen bu genetik mutasyondan hiçbir zaman sırtı almıyorlar çünkü hikrenin çekli içine sırtta mikrobuyla sokmayacak şekilde değişmiş oluyor. Ama bunun da bir bedeli var: yorgunluk, uyku ve ortalama 45 yıl ömrü. Yani sırtıyı gösterip ölüme razı etmek durumu.

Hurafeistan: Moğolistan

Gezdiğim yerlerde yerel halkın pek çok ilginç bencil inancı olduğunu fark ettim. Her halkın bencil inançları var ama Moğollar bencil inançlar konusunda herkesi aşmış durumdalar onlara yetişmek zor. Moğol inançları arasında koca bir geni yaptırım vardı.

- Cinde (çadır) uluk çalınmaz, fırtınaya yol açar.
- Kapının eğiline oturulmaz kısmet bağlanır.
- Kapıdan içeri düşmek iyidir, dışarı düşmek kötüdür.
- Tüki güntünde solhan sağa geçerse iyidir, para gelir. Sağdan sola geçerse kötüdür para gider.
- Sür dökmek kötü para getirir. Ama birisi yola çıkarken peşinden sür dökmek gerekir.
- Moğolistan'da çocuklar 3-6 yaşına gelene kadar çabuk hasta olup ölebildikleri için onlara geçici bir isim verilir. Bism kütüphanesinde bunun küçükleri "Boşay Han" hikayesinde vardır, çocuğun ismi büyüye değiştirilir. Moğollarda çocuğun yaşamasına garantilemek için çocuğa "İsmail", "bu yok", "bu insan değil", "bu kız (çünkü çocuğa verilen isim)" gibi isimler var. Bize Moğolistan'da eşlik eden rehber Ulai'nin 33 yaşındaki bir çabuşu arkadaşından bahsetti. Küçükken "bu insan değil" adı verilen kadın, ismi daha sonra değiştirilmediği için halen "insan değil".
- Votka içilmeden önce Tandır'a da sarılmak gerekir. Bunun için orta puznağınza votkaya azıcık daldırıp göğsü, sırtı ve topuğu da votka vermeniz gerekir. Yoksa Tandır'ı kızdınız olursunuz.

Amerika'daki üçüncü dünya şehri (ve başkent): Washington DC

Amerika'da sergin fakir farkını çok olduğunu hep okura biliriz de fakir şehirlerin isimlerini bilmediğimizi fark ederiz. Başkent Washington'un ABD'nin en büyük gelir farklarından birine sahip olduğunu biliyor muydunuz? Şehrin nüfusunun büyük kısmı zengin ve fakir mahallelerde yoğunlaşmıştır. Çocukları güvenlik nedeniyle dolaplarını evsizede odırmayan bu mahallelerde oturanlar yavaş beklenti süreleri, çocuk bakımında ödemeler gibi temel sağlık sorunlarında üçüncü dünya ülkelerinden bile kötü durumdadır. Örneğin Hindistan'ın Kerala eyaleti sağlık ve yavaş beklenti alanında Washington'u seneleştirebilir geride bırakıyor. Bir dahaki sefere "Amerika gibi olalım" derken bir kez daha düşünün.

Yeraltına kurulan şehir, Cooper Pedy: Avustralya

Cooper Pedy, Avustralya'nın suuz ota bölgesinde en yakın şehirden 800 km uzaklıkta, 2000 kişilik bir yerleşim yeri. Dünyada en çok opal madeninin çıktığı yer. Başta bir sıcaklığı ise evlerin ve kamu binalarının çoğunun yer altına inşa edilmiş olması. Bölge yazları aşırı sıcak olduğu için yereller çareyi suculuğu yaz-kış 27°C sabit kalan yer altı evleri inşa etmekte bulmuşlar. Cooper Pedy'de ev arası deyince insanlar düz bir yer değil, bir koyunun pamacısı anlıyorlar. Arsa satın alındıktan sonra buldozerleri ve diğer araçları kiralayıp kayaya ev oyluyor. Cooper Pedy'de kaldığım hostel de yer altına oylanmış, uyumak için bir mağaranın derinliklerine çekilmek değişik bir deneyim. Ancak bu mağaralarla uyumak kolay ama yaşamak mesele. Yereller de zaten bu konuda bana kanıtlıyorlar: Cooper Pedy'ye giren yer altındaki evler çok sağlıklı, nemli nemli gerektirdiği için çok ekonomik ancak hiç ışık ve ses almadıkları için uyumak bir derd.

Yabancı cinslerin istilası: Yeni Zelanda

Yeni Zelanda'ya girişte önce son yedi günde vepakta yürüyüp yürünmediğini sorular. "Yürüdüm" deyince "hangi ayakkabı ile?" sorusu geldi. Ayakkabılarını gösterince, memur ayakkabıların altına büyük bir ciddiyetle inceleyip beni "biyolojik arıtma 3 no'lu kanal'a yönlendirdi. 3 numaralı kanaldaki memur ayakkabıların altına fişçalamamı seyrettikten sonra ayakkabılarımı giyip beni içinde dezenfektan olan bir suya yürüttü. Kendimi biyolojik sıvı bülgesine girmiş gibi hissettim, oysa su üstü Yeni Zelanda'ya gelen bir naristim. Oysa bilmediğim Yeni Zelanda'nın gerçekten biyolojik bir sığınan tam ortasında olduğuydu.

Yeni Zelanda doğayı korumak için "yabancı cinslerin" sayısını azaltmaya çalışıyor. Yabancı cins, ülkede daha önce yaşamayıp Yeni Zelanda yerleşime açıldıktan sonra gelen veya getirilen ve adeta doğal dengenin olmadığı için nüfusları kontrol altına alınamayan hayvan türlerine verilen genel isim. Yeni Zelanda'da 130'den fazla yabancı cins var: fareler, keçiler, acılar, karnecalar, geyikler, körsenekler. Özellikle karnecılar doğaya ve insanlara zarar verdiği için hükümet bunları yok etmek için seçtiği olumsuz durumda. Harşetli bir narışma başlatmak işerseni sokakta herhangi bir Yeni Zelandalı'ya çevirip "1080" deyip yeter. 1080, ülkedeki "yabancı cinsler'in yok edilmesinde kullanılan bir akit. Tıpkı biyodaki cep telefonları için kurulan bir narışmaların etkileri konusunda olduğu gibi 1080 konusunda da Yeni Zelanda halkı biricilikle çalışmayacak iki kampa ayrılmış durumda. Belki kim kazanacak: "doğa dengesini bulacaktır" cephesi mi, "ben o doğaya dengesini buldururum" cephesi mi!

Dünyanın en mutlu ülkeleri: Danimarka, Kolombiya, Nijerya, Bangladeş

Her sene dünyadaki en mutlu ülkeler üzerine araştırmalar gazetelerde boy boy yayınlanır. Merak edip okudunuz mu? Geçen senein en mutlu ülkesi Danimarkaydı. Anlaşılabilir: Sosyal düzen, adalet, hizmetler yani iyi yaşayarak ortam var. Peki ama en mutlu ilk on ülke arasında yer alan diğerlerine ne demeli: Kolombiya, Nijerya, Bangladeş. Zannederseniz "pinusuz da mutlu olunur" lafının karıştı bu ülkeler. Güney Afrika'ya yerleşip iyi bir işte çalışmayı haykayan ve hayat kalitesini eşey yüksekten genç Nijeryalı mühendis sormuştum: "Hayat burada mı daha iyi yoksa Nijerya'da mı?". Tereddütüyle cevaplamıştı: "Nijerya'da tabii. Orada hiç kural yok, her şey karışık. Her günün farklı. Oysa Güney Afrika çok düzenli, mutlu değilim burada.". Kolombiya gibi kaos ortamındaki bir ülke sokakları bile mutlu olabilirlerken en mutlu ilk on ülke içine bile girmeyen Türkiye çok mu gerçekçiyiz? Yoksa çok mu kötümüz?

Yavru kaplan lokantaları: Vietnam

Vietnam mutfağı karabomadan, kas embriyosuna kadar geniş bir yelpazede hermm her şeyi kapıyor. Ülkede sayıları çok fazla olmasa da "yavru kaplan" lokantaları var. Siz de bizim gibi "Vietnamlılar yemek için bu kadar yavru kaplanı neyden buluyor?" dediysereniz, cevabı kısa. Lokanta sahipleri ürülerini satmak için zorla bir isim vermişler "yavru kaplan", aslında sarıkeleli kedii.

Yap-boz tren: Kamboçya

Kamboçya'nın kuzey batısında Tayland sınırına yakın Battambang şehrine giderseniz değişik bir tren göreceksiniz, yapışmayan. Ulaştım sorununa çözüme çalışan köylüler artık kullanılmayan eski tren raylarında ev yapımı 'yap-boz tren'lerle yolcu taşıyorlar. Köylüler ellerinde bulunan malzemelerle raylarda gidecek basit bir araç yapmışlar; yap-boz treni neredeyse sulu yarımla yapılabiliyor. İşte trenin teknik özellikleri.

- Motor: Belirtili salama pompası motoru.
- Gövde: Bambu
- Şasi: Tahta.
- Tekerlekler: Paçla hareketmasını gerektiren tek kısıma olan, demir tekerlekler.

Yap-boz tren saatte 40 km/s hız çıkabiliyor, raylara sadece 20 cm mesafesinde ve arada amortisör yok. Dolayısıyla en ufak bir sarsıntıya ota içinde hissediyorsunuz. Köyleri ve patıncı tarlaları bu farklı araç sayesinde hiç aklınıza gelmeyecek bir açıdan seyrede seyrede gidiyorsunuz. Kampdan başka bir yap-boz tren gelişiminde yükü taşıyan tren rayları kalıyor. Hafif olanı yükular söküyorlar, ağır tren geçince hemen birleştirilip yola devam ediyorlar. Battambang'a uğrarsanız yap-boz tren keyfini kesilikle kayırmayın.

Evlere akü servisi: Kamboçya

Kamboçya'nın kırsal alanındaki çoğu yerleşim merkezinde henüz elektrik yok. Evlerde buzdolabı, çamaşır makinesi aren olmadığı için sorun değil. Ama Kamboçyalılar TV seyretmek ya da müzik dinlemek isterse ne yapacaklar? Herkes her Kamboçya köyünde bir zamburaktan altında harabeye yarılmış güdümlü bir jeneratöre bağlı onlara aküyü bekleyen birine oturuyor. İşte o adam Kamboçya'ya fogü "evlere akü servisi" sektöründe çalışan adamdır. Elektrik olmayan yerlerde TV seyredilemek için Kamboçya'nın hemen her yerinde faaliyet gösteren "evlere akü servisi" verenlerden birine abone olmak gerekiyor. Evlere akü servisi'ne üye olduğunuzdaysa evinize delu bir akü akü bırakılıyor. Akü boğaldığında akücü arayıp dolmasını istiyorsanız, evinize geliyor. İki seyirler.

Tilki dışkısından kahve: Endonezya ve Vietnam

Çok pahalı bir lokantadayız, içecek listesinde "Kopi Luwak" gördünüz. Kahveymiş, umurladınız. Peki kahvenin nereden geldiğini biliyor muyunuz? Yuk ülkeyi sormuyorum. Hayvanın neresinden diyoruz. Dünyanın en pahalı kahvesi olan Kopi Luwak, Endonezya'da yaşayan tilki-galincecik benzeri kahve meraklısı bir hayvanın ecri. Yeni olgunlaşmış kahve çekirdeklerini sırtına hayvan bunları hazmetemediği için dışkıyla beslenmiş olarak çıkarıyor. Ancak hayvanın midesinde ve bağıntıklarında işlemde geçen kahve tanecikleri daha lezzetli oluyorlar. Sumatra ve Bali'de Kopi Luwak yetiştirilen bahçeleri ziyaret ettiğimde kilosa 600 dolarıtkı! Yılda yarım tonun altında üretilen bu kahve çekirdeğin menşelili anıtkıya fiyatı da artacak. Kahveyi Vietnamlılar da üretiyor ancak Endonezyalıların iddiasına göre Vietnam'daki "tilki dışkı kahvesi" çeşitliklerinde daha çok üretim yapmak için hayvanları zorla kahve pediriyorlar, dolayısıyla hayvanların en iyi tanecikleri seçme şansı olmuyor ve kahvenin tadı Endonezya'daki gibi olmuyor.

En barışçı millet, en silahlı millet: İsviçre

Dağları, iyi manzaraları, bankaları ve Avrupa'nın en barışçı ülkesi olma özellikleriyle tanındığımız İsviçre, aslında dünyanın en çok silahlı olan ülkelerinden biri. İsviçre'de tren istasyonunda otururda otomatik silahıyla treni binen askeri üniformalı insanları görebilirsiniz. İsviçre kendini savunmak için düzenli ve büyük bir ordu beklemek yerine, gerektiğinde bir araya gelen sivil savaşı birlikleri kurmuş. Askerlik çağındaki her İsviçreli yılın birkaç gününü askeri birlikte eğitim olarak geçiriyor. Eğitim sonrası kullandıkları otomatik silahları evlerine götürüyorlar. Devlet verdiği silahlar için kurşunları silbvatat ediyor ve silahlı sporları destekliyor. İsviçre'de her üç kişi başına bir silah, her on kişi başına bir otomatik tüfek düşüyor. Yani her an parlamayan hazır bir cephanelikten hiç farkı yok. Arma havasından midir yoksa suyuandan midir parlamıyor ipir.

Teşekkürler

Bu kitap-diger geni kitaplarımdan farklı çünlü kitap yazılırken okuyuculardan gelen yorumlarla sürekli olarak yeniden şekillendi. Bitirdiğim her yeni bölümü www.birnet.com'a yerleprdim. Böylece okuyuculardan yorumları gelmesi için kitabın basılması beklemeye gerek kalmadan internet teknolojisinin nimetlerinden, okuyucularımızla olan interaktif ilişkiden eşmanalı olarak beslendik. Yazdığım yazıların her birini ortalama en az üç yüz kişi inceledi ve kitap internet ortamının araçlarıyla birle bir geri beslemeyle şekillendi. Şimdi elimde tuttuğunuz bu sayfalarda öyle çok kişinin emeği var ki!

Yaptıkları yorumlar sayesinde kitaba katkıda bulunan Sinan Bali, Nece Sömen, Zeynep Gülmez, Müge Uydoğan, Melis Zaccaria, Duğru Tokmakoglu, Ayye Abu Akyürek, Hande Pamuk, Bana Yaman, Çerk Uysal, Ödüm Yücel, Caner Can Biçimli, Figen Lemercinova, Serhat Engül, Serap Kaya, Müge Yiğit, İaci Alp, M. Ali Elsovağlı'na ve isimlerini burada saymadığım tüm [Birnet.com](http://www.birnet.com) üyelerine teşekkür ediyorum.

Geni yazılarının çoğunu bloguma koyuyordum ve o şekilde orada öylece kalabiliirdi. Ancak deşiler etmeden geçemeyeceğim: Yazılan kitap haline gelmesinin baş sorumlusu [Birnet.com](http://www.birnet.com)'ın kurucusu Velir Gazal'dır! İnternette yazdıklarımın kitabı ödetmeye sürecini en basından denetleyerek beni harekete geçiren o'dur. Ve burada koymayacak bütün gerçeğe dönmeyi için her türlü alıyapayı hazırlayacak olan ve kitabın her aşamasında konuları takipçisi olan gene o'dur. Kitabı okuyucu yorumlarıyla şekillendirmek ve benim yaptığım hataları düzeltmek görevine ödevir Emrah Yaralı'ya dönmüştür. Hiç bozmadığı sakin tavıyla ve hep söz verdiği zamanda bitirerek metinde yücelere danıştıma yapan kendisidir. Sayfa ve kapak tasarımı yapan Tercel Üngör'ce her şey içiniz sinense kadar didateli darda ama gürü bile çıkmadan her şeyi halletti. Şu aralar Emrah ve Tercel'in her ikisinin de ayrı ayrı kendi firmalarını kurma hazırlıkları tamamlanmak üzer. Bu vesileyle her ikisine de teşekkür ediyce, başarılar diliyorum.

Ayrıca hazırladığım metni internet ortamında göden geçirdikten sonra çevirmeye gönderdim. Bu aşamada metni büyük bir sabır ve dikkatle okuyup düzeltmesi için Zafer TDK'ye gür Akın'a, eşi Alev Akın'a, kardeşim Ayşeğül'e ve 'orijinal yol arkadaş' İpek Bodur'e teşekkür ederim.

Ve son olarak göreceğim yollar hakkında gerek yolda, gerek yola çıkmadan bilgi ve destek aldığım ve isimlerini tek tek burada saymadığım onursuz sayıdaki dostuma, hepimize desteğiniz için teşekkür ediyorum. Yeni bir geride görmek dileğiyle...

Bir piknik y nerekte kimlerin cesareti adanmayacağı bir piye rapu. Bulmadığı yemleri karda, kalkanı masasından, varda çamurunu altına ve diğeri yollara.

Çiğdemceci ırsatır edilmiş yerlere gitti, tüklenmiş çorbası ıktı, sırtına yedi, karakomutanı hüpleri, hayranlık uyanırdan masasından, karalamayanda yapıştı insanları, köpek yiyenleri, pırlang tartışında halik avlayanlar, vokalini uyanıp anımsadığı insanslarla yeteceklerini paylaştı insanları gördü.

Bir yarıdan en kalabalık yerlerin daracak caddelerine tenis para verirken diğer yarıdan geleni bir piye ne fiyatına doğu harikası insanları yarıda kıldı.

Gün geldi tekneyle girdi, keredine tezi tını tırna, gün geldi sırtında çantasıyla gülemler sırtında gülemler, motorla birlemler kilometre yol yaparak yücekte insanla, birlemler ilginç olayla karşıladı.

İne alırken vatanından bu kitap, tuz okuyucularınınla birlemler incedeki bir şekilde 115 ilke anımsadın seçilen en ilginç 55 yeni 'deli' bir keyifle anlatıyor.

Eğer siz de, vatanında sesin uyanmasını nasıl yapıldığını, uçurur bacakları bir dâbâlılara iki anımsadın nasıl çarpıştığına, 8 kişilik kâmbaşları 11 kişilik bir spor kulübünün nasıl çöktüğüne, hangi nehrin yanında iki kez pân değeri olduğunu, halkın yaşadığı yerlerini ya da Türkler'i öldürmenin sadece öldürme ölümünü hissetme olduğunu merak ediyorsanız bu darmayın içindeki dâbâlıyı yok edebilirsiniz ya da kullandın ve öldürdün içindeki kitabın vatan. Yolculuk 'deli'leri için eğlenceli ve keyifli bir okuma anıdır bekliyoruz.

